

تصویر ابو عبد الرحمن الکردی



زنجیر
هزی
هوا و هوش
نیلاس



سید قطب

السلام
العالمی
والاسلام

ماہنامہ سنی جمہانی و اسلامی

پشہ لار اوہ کی زیاد کراوہ

www.iqra.ahlamontada.com
منتدی اقرأ الثقافی
جمہوریہ پاکستان
پشہ لار اوہ کی زیاد کراوہ

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

برای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

بۆدبەزانانی چۆرەها کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com



www.lqra.ahlamontada.com

للکتاب (کوردی ، عربی ، فارسی)



تاسی جی جی جی جی

سه به سن در زنجیری هم در هم

ده و نه مذگردنی کشتجانی کوردیه به گرتکترین و کاریکه ترین ده قی نه و کیشانه
که مرشته فی سریرینی همزی ها و چهره سلایمن .

ماشنا کردنی خوننه رو لاوی موسلمانی کورده به ده کوکستینانه ی

که سه چاوه دن بو روشنیری میسلا می و سازینه ری بابونی میسلا می .

شاره را کردنی راسته و خوی لاوی کورد به م سه چاوانه ، نازا در دنیا

گشت کوت و بند و بوجونی ته سکی عزبایه قی و تاکره وی و به ونگه رایلی .

باغسه یک بنی بونیا دانی که سایه تیه کی میسلا می به هم تیر بوهه رتاکیکی

موسلمانی کورد ، ناتوانای می بجا مدانی نه و گوزا کاریا نه هجینی ، که خوامی

په روه ردگار پی سی سپار دوه .

ده که نل ریزفته قدیر مان بویر و برای نوسه رانی نه م زنجیره یه ، مر جیش نیه

یغیر یابنده ی هم مویر و بوجونه کانیان یمن .

باده ستوریشمان له وه گرتن فرمایشته که ی خوامی په روه ردگار بیت ،

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ
هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

الفیسیر

تاسی جی جی جی و فی و فی و فی

نویسنی
سیر فطرس

پیدا موندی
فندلا محمد سعید

و در کیزانی
جمعه صدیق کاکه



۱۴۲۷ هـ - ۲۰۰۶ م

تافسلی لىچايدانهوى پاړيزراوه يو
نوسينگه‌ي ته‌فسير

ناوى پهرتوك به عه‌ره‌يي: السلام العالمى والاسلام

ناوى نوسهر: سه‌يد قوتب

ناوى پهرتوك به كوردى: ناشتى جيهانى و ئىسلام

وه‌رگيړانى: جومعه صديق كاكه

پيداچونه‌وى: نه‌وا محمد سعيد

بلاوكردنه‌وى: نوسينگه‌ي ته‌فسير/ هه‌ولير

تايتلى به‌رك: نه‌وزاد كوڅى

نوره و سالى چاپ: يه‌كه‌م ١٤٢٧ك - ٢٠٠٦ز

تيراژ: ٢٠٠٠ دانه

ژماره‌ي سپاردن له به‌رته‌وه‌به‌رايه‌تى گشتى روژننپيرى و هونه‌ر/ هه‌ولير

(٣٤٢) ي سالى ٢٠٠٥

تافسیر
يو چاپ و بلاوكردنه‌وه
هه‌ولير - شى‌مانى خادكا - ژور لوتلى شېرىن پلاص
ت: ٢٢٢١٦٩٥ - ٢٢٢٠٩٠٨ - ٢٠١٨١٢٨
موبايل: ٢٢ ٥١ ٤٦٠ ٠٧٥٠ - ٩١ ١٣٨ ٧٢ ٠٧٧٠
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

بیروباوهر و ژیان

تەمەنی هەر تاکیک بەرفەنا و سنوردارە، رۆژەکانیشی لەسەر زەویدا ژمێردراوە، ئەو -لەچاو ئەو گەردوونە مەزنە ی که لەسەری دەژیت- گەردێکی سەرگەردانە، نە ئارامگا و نە نرخێ هەیە، تەمەنە کەشی لەچاو ئەو مەودا بێشومارە ی که لە بێسەرە تاو، تا هەتا هەتا یە تروسکایی بروسکە یە ک، یان چاوتر و کانیکە ..

بەلام ئەم تاکە فانیە، ئەو گەردە وێڵ و سەرگەردانە، ئەم دۆزراوە ون بوو، توانای ئەو هەیە لە یە ک چرکە ساتدا پە یو هندی بە هیژی بێسەرە تایی هەتا هەتاو بکات، بە پانی و درێژی ئەم گەردوونە فراوانە دا درێژ بێتەو، لە قولاییە کانی ناخی و لە پە یو هندیە کانی پە یو هندیە کی توندوتۆڵی خزمانە یی لە گەلیدا پەیدا بکات. وا هەست بکات که لەو هیژە یە کجار مەزنەو هەتاو و بۆ ئەویش دە گە پێتەو .. ئەو دەتوانی گەلی شت بێتە تاو، رودای مەزن ئەجام بدات، کار و کاردانەو ی لە گەل گشت شتی کا هە ی.

دەتوانی لە رابردوودا هەست بە بوون، لە ئێستادا هەست بە ئارامی، لە داها توشدا هەست بە بەردەوامی بکات .. دەتوانی هیژە کە ی لەو هیژە هەرە مەزنەو وەر یگری، که چک ناکات و سنوردار ناکریت و لاواز نابیت .. کەواتە ئەو دەتوانی روبەر و ی ژیان و روداوە کان و شتە کان بە هەمان هیژ و بە هیژ تریش بێتەو، کەواتە ئەو لە کاتی کدا پشت بە هیژی بێسەرە تایی هەتا هەتا یی و پە یو هندیە کانی نیوان خۆ ی و ئەو دەبەستیت، لەو کاتە دا دۆزراوە یە کی ون بوو و تاکیکی دەستەوسان نیە :

ئەمە یە ئەرکی بیروباوهری ئایینی، ئەمە شە ئاسەوارە کە ی لەسەر دەروون و ژیان، ئەمە یە پاز (سەری) هیژی بیروباوهر لە دەروون و، پازی هیژی دەروون بە بیروباوهرەو. رازی ئەو دەر ئاسایانە (خوارق) ی که بیروباوهر لەسەر زەوی دروستی کردو و تا ئەمڕۆش بەردەوام دروستی دەکات. ئەو دەر ئاسایانە ی، که پۆژ بە پۆژ ئاراستە ی ژیان دە گۆڕن و، هانی تاک و کۆمەل دە دەن بۆ قوربانی دان بە تەمە نیکی

له ناوچووی سنوردار، له پینا و ژیانیکی مه زنی له ناو نه چوو، وا له تاکی که می لاواز ده کات له بهرام بهر هیزه کانی ده سلات و، هیزه کانی پاره و پول و، هیزه کانی ناگر و ناسن بهه ستیته وه.. نه مانه هه مویان له ناست بیروبا وهری هه لنه ر له گیانی تاکی بروداردا خوړانا گرن و ده شکین. نه و تاکه له ناوچووه سنورداره نیه، که شکستی به هه موو نه و هیزانه هینا، به لکو نه و هیزه گه وره له بن نه هاتویه، که نه و پرۆحه سه رچاوه ی لی هه لبه ستووه، نه و کانیوا هه لقولا ویه، که چک ناکات و سنوردار ناکریت و لاواز نابیت.

هیچ بیروبا وهری دیکه -بیجگه له بیروبا وهری نایینی- توانای نه وه ی نیه شتیکی له ناوچوو بهه ستیته وه به هیزی بی سهرتا و هه تاهه تای و، نه و پشتیوانی و یارمه تیه به تاکی لاواز بهه خشیت و، هیزه کانی پشت و پاره و پول و، پایه و ده سلات و، ناگر و ناسنی له بهرچاو بچوک بکاته وه، نارامی پی بگریت له سهر نه بوونی و نازار و، تواناداری بکات له سهر نارام و تیکوشان و، هه لی بنیت بو نه و مهرگه ی ژیان و هدی دینئ و، نه و له ناوچوونه ی نه مری ده به خشیت و، نه و قوربانییه ی سهرکه و تنی لی ده که ویتته وه.

هه روه ها به ها مه زنه که ی نه م بیروبا وهره هه م له ژیانیه تاکه کان و، هه میش له ژیانیه کۆمه لاند و هک یه که.

هه روا نه و سوربوون و مکوپیه ی، که پیداگیری ده که یین له سهر روبه پروو بو نه وه ی گرفته کۆمه لایه تی و مرۆقایه تی و جیهانییه کاغمان، به و چاره سازیا نه ی، که له بیروبا وهره نایینییه که مانه وه هه ل ده قولیت.

نه م بیروبا وهره که له بهر دهه ستماندایه هیژیکی یه که جار مه زنه و، هیژیکی قولیتشه له ناخاندان. هیژیکی نه وتویه، که هیچ بروداری له کاتی زوری ململانیکاندا ناتوانئ ده سه ردار ی بی، مه گهر گه مژه بی یا عه قل سوک بی.

نیمه له ده وره بهری خو ماندا روبه پرووی ململانییه کی زه به لاح ده بیسه وه. روبه پرووی چه ندین هیزی گه وره ی گرمۆله ده بیسه وه، که له وزه ی روتی خو مان گه وره تره. جا نه گهر بیروبا وهره که مان له و ململانی مه زنه دا به هیژیکی راسته قینه ی

کاریگەر و، به چاره‌سهری کرداری راسته‌قینه به فریامان بگات.. که‌واته چ ویژدانیک له‌ده‌ستی دئی که نه‌و هیژانه به‌فیژ بدات و، ده‌ست له‌و چاره‌سهرانه هه‌ل‌گرت، ته‌نها له‌بهر نه‌وه‌ی له‌و بیروباوه‌په هه‌ل‌قولان؟!

له‌وانه‌یه هه‌ندیک له سیسته‌مه‌کانی دیکه، هه‌ندیک جار چاره‌سهری هه‌ندیک له گیروگرفته‌کامان پیشکesh بکه‌ن.. به‌لام به‌های نه‌و بیروباوه‌په‌ی بانگه‌وازی بۆ ده‌که‌ین، ته‌نها نه‌وه نیه چاره‌سهری کاتی پیشکesh به گیروگرفته‌کامان بکه‌ن. به‌لکو به‌هاکه‌ی له‌وه‌دایه؛ له‌گه‌ل نه‌و چاره‌سهرانه‌ی پیشکeshی ده‌کات، هیژیک دابینه‌کریش پیشکesh ده‌کات بۆ به‌جی‌هینان و پارێزگاریکردنی. هیژێ پالنه‌ری (فیطری) قوولێ بیروباوه‌په‌ی نایینی نه‌و هه‌ل‌نه‌ریه، که نه‌و بیروکه‌ی فله‌سه‌فی و نه‌و ریچکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی و نه‌و بیردۆزه‌ی نابووری، ناتوانن بۆشاییه‌که‌ی له‌ ده‌رووندا پڕ بکه‌نه‌وه. نه‌مه‌ش له‌بهر نه‌وه‌یه له‌ ده‌روونی مرۆفایه‌تیدا له‌ ناستی هزر و بیر و ریچکه و بیردۆزه‌کان قولته‌وه.

نه‌مه برسیه‌تیه‌کی (فیطری)یه، ته‌نها بپروا (ایمان) تیری ده‌کات، برسیه‌تیه‌که هه‌روه‌کو برسیه‌تی لاشه بۆ خواردن و خواردنه‌وه و هه‌موو پتویسته‌کانی دیکه‌یه.. چهند هه‌له ده‌که‌ن نه‌وانه‌ی خامۆش بون، یان دیارنه‌بوونی نه‌و پالنه‌ره بۆ ماوه‌یه‌ک، هه‌لیان ده‌خه‌له‌تینیت و واده‌زانن مردووه، وا ده‌زانن ده‌توانن به‌ بۆچوونی فله‌سه‌فی، یان بیردۆزی نابووی، یان بیروکه‌ی کۆمه‌لایه‌تی بۆشاییه‌که‌ی له‌ ده‌روونی تاک و کۆمه‌لانددا پڕ ده‌که‌نه‌وه.

هه‌ر زوو هه‌له‌که‌یان بۆ ده‌رده‌که‌ویت، کاتیک بیروباوه‌په خامۆشه‌که له‌لایه‌که‌وه جۆش ده‌دات که هیچ حیسابیکیان بۆ نه‌کردووه، جاشتی ده‌رناسا له‌ژیانی تاک و ژیا‌نی کۆمه‌ل دینیته‌ کایه‌وه.. نه‌و بیروباوه‌په‌ی که پیش که‌میک خامۆش و بێ‌جولنه‌ بوو، هیچ هیوایه‌کی پتوه دیار نه‌بوو، هیچ ئومیدیکی نه‌ده‌به‌خشی. خامۆشبو‌نه‌که ته‌نها ماوه‌یه‌کی متسبو‌نه که نه‌فامه‌کان وا ده‌زانن مردنه، به‌لام تینگه‌یشتووه‌کان هه‌ست ده‌که‌ن، که نه‌مه قۆناغه‌یکه له‌ قۆناغه‌کانی ده‌روونی، که پره له‌ جۆره‌ها ده‌روازه و پێپه‌وه، توله‌پێ و گه‌وره‌ پتێ مرۆفایه‌تیه!

ئەو دەرئاسايانەى كە بىروباهەرى ئايىنى لە ژيانى تاك و كۆمەلاندە دىيەيتتە دى؛ لەسەر بىروباهەرى پوچى لىل بنىات نانىت و، پشت بە خەيال و خەون نابەستىت. بەلكو لەسەر ھۆكارى زانين و پەى پىبراو (مدرک) و بنەماى چەسپاو بنىات دەنرىت.

بىروباهەرى ئايىنى تىپروانىنىكى ھەموەكى (كلي) گشتگىرە، كە ئادەمىزاد بەھىزە ئاشكرا و شاراوەكانى گەردوون دەبەستىتەو، گيانەكەشى لەسەر باوہ پەخۆبون و ئاسودەى چەسپاو دەكات و، تواناى رۆبەرپوونەو لەگەل ھىزە لەناوچوو و رەوشە ناھەقىەكانى پى دەبەخشىت، بەھۆى ھىزى دلىابوون لە سەرکەوتن و ھىزى باوہ بەخو بوون.

ئەم بىروباهەرى پەيوەندىەكانى تاك بە خەلك و روداوەكان و شتەكانى دەرووبەرى پائە دەكات و ئامانج و ئاراستە و رىگاكەى روون دەكاتەو، ھەموو توانا و ھىزەكانى كۆدەكاتەو، بەرەو ئاراستەك ھەلىان دەنى. ھەروا ھىزەكەى ئەم بىروباهەرى لىرەوہى، ھىزى كۆكردنەو ھىز و تواناكان بە دەورى يەك تەوہەدا، و، ئاراستەكردنى بە يەك ئاراستەدا، بەھىز و بە متمانەى و بە دلىابىيەو بەرەو ئامانجە رۆنەكە دەروات.

كەسايەتى ئادەمىزادى پىك و تەواو يەكەيەكى يەكگرتو، بۆيە پىويستى بە بىروباهەرىكى يەكگرتو ھەيە، كە بەرەو ھەموو لاىەك تىشك پەخش بكات و، لە ھەست و رەفتاردا رەنگ بداتەو، و، رىئوئىنى بكات بۆ رۆبەرپوونەو گەردوون و ژيان و، لە ھەموو گەورە و بچوكىكدا بۆى بگەرپتەو.

فەزلى ئەم بىروباهەرى لە ژيانى ھەموو ئادەمىزادىكدا، ئەوہىە كە خالى چەق بىت، كە ھەموو سەرەداوەكانى ژيان و چالاكىەكانى تىادا كۆبىيتەو، بەمجۆرە كەسايەتىەكەى پارچەپارچە و پەرتەوازە نابىت و، دوودلى و سەرسامى و پەشوكارى پروى تىناكات، جا ھەرچەند ئەو خالە بەھىزتر بىت و پەيوەندىەكانى بە سەرەداو پەرت و بلاوەكانى ژيانى تاك و چالاكىەكانى لىرەو لەوئى توندتر بىت؛ ئەوا كەسايەتىەكەشى بەھىزتر دەبىت، چونكە زياتر كۆدەبنەو و ھەنگاوەكانى

رونتر ده بیئت، چونکه ریځگامی یه کگرتووتره..

بیروباوه پړیک جیځگای گشت چالاکیه جؤراوجؤره کانی مړوئی تیا بییتموه، چاکترین بیروباوه پړه و لهو بیروباوه پړه ته واوتره، که هندی جؤره چالاکی ریځ ده خات و له هندیکیان که مته رخه می ده کات.

تاک نه گهر له هه موو چالاکیه کانیدا بؤ یه بیروباوه پړه بگه پیتمه، نهوا بؤی چاکتر و ناسانتره لهو ی له چالاکیه هه مه جؤره کاند بؤ چهند بیروباوه پړیکی جیاواز بگه پیتمه، لهو کاته شدا یه کیه تی بیروباوه پړه و یه کیه تی که سایه تی به ده ست ده هیئت، بئی نهو ی ستم له جؤره کانی چالاکیه جؤره جؤره کانی بکات و بواری چالاکی ته سک بکاتهوه یان سنورداری بکات و بؤ چهندین پارچه ی جؤراوجؤر پارچه پارچه ی بکات و شپړزه یی و په شوکاوی یه کجاری بخاته نیوانیانهوه.

نهو بیروباوه پړه رۆحیه ی که له رهفتاره کؤمه لایه تیه کان و په یوه ندیه نابووریه کان و سیسته مه جیهانیه کاند هیچ رایه کی نیه.. هه روه کو نهو بیردؤزه کؤمه لایه تیه وایه، که له بیروباوه پړی رۆحی و په وشت و رهفتاردا هیچ رایه کی نیه.. وه کو بیردؤچکه یه کی هونه ری وایه، که هیچ په یوه ندیه کی به رهفتار و بیروباوه پړ و سیسته مه وه نیه.. هه موو نه مانه هه ولی ناکامن، ناتوانن ژیانن ئاده میزاد به ته واوی پړیک بخمن و، یه کگرتووی و ته واو مهندي به که سایه تی ئاده میزاد ببه خشن.

تاکیش هه روه ک کؤمه ل پیتوستیه کی زؤری به بیروباوه پړیک هیه، که جیځگای هه موو جؤره کانی چالاکیی زیندوی تیدا بییتموه و به سر هه موو لایه نه کانی زال بیت، تاکو هه موویان به ناراسته ی بنیاتنان و دروست کردن و گهش وغا کردن ناراسته بکات. نهو ماوانهش که تاک یان کؤمه ل بهو بیروباوه پړه ده گه یه نن و به ته واوی به ده میه وه ده چن و له واقعی ژیاندا جیبه جیپان ده کمن.. نهو ماوانه یه که مړو قایه تی شتی وایان و ده دیه پناوه که وه ک په رجو (معجزه) وایا و به زه حمت شروقه (تفسیر) بکرتن، مه گهر له ژیر تیشکی نهو یه کیتییه ی که توانا کان کؤده کاتهوه و له په رته وازه یی و لیځ دابران ده یان پاریزیت و، وه کو شه پؤلیکی

به هیژ و لافاوئیکی مەزن، بەرەو ھەموو ئاراستەکان ھەڵیان دەنێ.

بیروباوهری ئیسلامی تاکە نمونەیه لەم بوارەدا، کە مرۆڤایەتی لە میژوو و دورودریژە کەیدا ناسیبیستی. بیروباوهرپێکی فراوانە و ھەموو چالاکیهکانی بوارە جۆراوجۆرەکانی ژیاانی مرۆڤ دەگریتە خۆی و، ئەرکەکەی لە بوارێک بێ بوارەکانی دیکە، یان ئاراستەیهک بێ ئاراستەکانی دیکە کورت ھەلنەھاتو.

ئەم بیروباوهرە پێ نادا بەوێ، کە دەلێ ئەوێ ھی قەیسەرە بۆ قەیسەر و ئەوێ ھی خوایە بۆ خوا، چونکە ئەوێ ھی قەیسەرە و قەیسەر خۆشی، لە بیروباوهری ئیسلامیدا ھەموو ھی خوان و، قەیسەر ھیچ مافیکی زیاتری بەسەر خەلکییەو نیه!

ئەم بیروباوهرە گیانی تاک ناگریتە خۆی و ژیری و لاشە فەرامۆش بکات، یان دروشەکان ناگریتە خۆی و دەستور و یاساکان فەرامۆش بکات، یان ویژدانی بگریتە خۆی و رەفتاری فەرامۆش بکات.. ھەرەھا بەتاک ناگریتە خۆی و بە کۆمەڵ فەرامۆشی بکات و، ژیاانە تاییەتیەکەی ناگریتە خۆی و سیستەمی فەرمانرەواییەکەی، یان پەییوەندیەکانی دەولەت و کۆمەڵەکەی لەگەڵ تێکڕای دەولەتان و کۆمەڵانی دیکە فەرامۆش بکات.

ئەمە بیرۆکەیهکی تەواوی گشتگیرە و ھێلەکانی لە ژیاانی ئادەمیزاددا، وەکو خۆننەبەرەکانی لاشە زیندوو و دەمارەکان درێژ دەبیتەو.

ئیمەش لەم ولاتە خۆمان-و لە ھەموو جیهانی ئیسلامیدا- روبەرپووی جۆرەھا گیروگرفت و کۆسپ و تەگەرە دەبینەو. لەناووە بەشیوێ گیروگرفتی کۆمەڵایەتی و ئابووری و پەروەستی و، لە دەرەوێ بەشیوێ گیروگرفتی نیوودەولەتی جیهانی روبەرپووی دەبینەو، بەلام ئیمە لەکاتیئێکدا روبەرپووی دەبینەو کە خۆمان نەبینیوەتەو، بێ توانای خۆمان نازانین و، ئامانج و رینگای خۆمان نازانین. روبەرپووی دەبینەو و ئەوپەرپێ پێویستیمان بە تاکە بیروباوهرپێکە، کە ھێزەکانمان کۆبکاتەو، پێویستیمان بە تاکە ئالایەکە لە سێبەرە کەیدا یەکریز بوەستین، پێویستیمان بە تاکە بیرۆکەیهکە بۆ روبەرپوویوئەوێ ژیاان و گیروگرفتەکان، ھەروا

روبه پرووی ئەو هیژە دەرەکی و ناوەکیانەی پێ ببینەوه، که دژایه تیمان ده کهن. ئیمه تاوانمان بهرامبەر بیروباهه پە مەزنه که مان نه بجام ده دا، جا به نه فامی بوسی، یان به مەبهست، وامان ده زانی به چاره سه ری کرداری دیاریکراو فریامان ناکه ویت بۆ روبه پرووبونه وهی ژسانی هاوچهرخ و گهروگرفته کانی، به تایبه تی له بواری کۆمه لایه تی و له بواری نیۆده وه له تی.

به لام بواری کۆمه لایه تی چەندان دانراوی له باره وه ده رچوه، ئەوه ناشکرا ده کهن که ئیسلام چاره سه ری کرداری هیه بۆ روبه پرووبونه وهی ژیان و، زۆریه ی ره خنه کانی خوازیارانانی دادوهی کۆمه لایه تی پوکانه وه، دیتیان که ئیسلام ده توانیست دادوه ریه ک به ده ست به یینیست، گشتگیرتر و ته واوتر له هه موو نه وانه ی بۆچونه کۆمه لایه تییه کانی دیکه به ده ستی دینن.

به لام له بواری نیۆده وه له تی، له وانه یه کار له م بواره که م بیست و، هیشتا نه م لایه نه وه ک پیویست رافه نه کرایست.. ئیستاش گهروگرفته ناشتی جیهانیمان له بهرده مدایه، که هه موو مرۆفایه تی روبه پرووی ده بیته وه و، ئیمه ش له گه ل نه وان. جا ئایا ئیسلام له وه دا هیچ رایه کی هیه؟ و چاره سه ری بۆی چیه؟
نه م کتیبه هه مووی وه لامیکی دوورودریژی نه م پرسیاره یه..

سروشتى ئاشتى له ئىسلامدا

بىرۆكەى ئاشتى له ئىسلامدا بىرۆكەىكەى رەسەنى قوولە، پەيوەندىيەكى بەتىنى بە سروسىتەكەى و، بىرۆكە گشتىيەكەى دەرپارەى گەردوون و ژيان و ئادەمىزاد ھەيە. ئەو بىرۆكەىيەى سەرچاۋەى ھەموو سىستەمەكانىيەتى و، خالى ھاۋبەشى ھەموو دەستور و پىنمونيەكانىيەتى و، شەرىعەت و دروشەكانى لىيىدا كۆدەبنەۋە، بەشىۋەيكەى كە بە خەيالى توۋەرەۋە لىكۆلەرەۋەكانى ئەم ئايىنە خۆشياندا نايەت.. مەگەر توۋىيىنەۋە و لىكۆلەينەۋە بگاتە پەگە پۆچوۋە دوۋرەكانى و، بە وريايى و ئارام و شارەزايىيەۋە بە شوپىن درىزىۋونەۋە و لق لى بوۋنەۋەكانى بىكەۋىت.

بۆچوۋنى گشتى ئىسلام دەرپارەى گەردوون و ژيان و ئادەمىزاد بابەتى توۋىيىنەۋەى ئەمپۇم نىيە لەم كىتپەدا،^(۱) ھەرۋەك بابەتى توۋىيىنەۋەكەم لە كىتپى (العدالة الاجتماعية في الإسلام) يىش نەبوو؛ بەلام توۋىيىنەۋە لە ھەر بوارىك لە بوارەكانى ئىسلام پىتويىستى بە شارەزابوون ھەيە لەم بۆچوۋنە گشتىيە گەۋرە و گشتگىرە، لەبەر بەھىزى پەيوەستى و ھاۋرىكى نىۋان بەش و لايەنەكانى و، توندوتۆلى پەيوەندىيەكانى لەگەل ھەموو بۆچوۋنىكى بچوۋكى، يان لقىك لە لقەكانى.. ئەم ئايىنە گىرۋگرفتەكانى ئادەمىزاد بەش بەش و پارچەپارچە چارەسەر ناكات و، ھەر يەككىيان لەسەر بىنەمايەك بىيات نانىت، كە پەيوەندى بە بىنەماكانى دىكەۋە نەبىت، بەلكو ھەمويان دەگەرپىننەۋە سەر يەك خالى چەق و، بە دەۋرى يەك تەۋەرە دەيانسورپىننەۋە و، ھىلى ئاشكرای پان يان بارىك بەو تەۋەرەيەيان دەبەستىتەۋە. ھەرچۆنىك بىت پەيوەندىيەك ھەيە، لە بابەت و مەسەلەكانى ئەم ئايىنە، كە يەكەيەكى گشتى كۆكەرەۋە پىك دەھىن، كە سەرچاۋەكەى دەگەرپىتەۋە بۆ بۆچوۋنە گشتىيەكەى دەرپارەى گەردوون و ژيان و ئادەمىزاد.

^۱ ئەو بۆچوۋنە گشتىيە گشتگىرە كىتپى (خصائص التصور الإسلامي ومقوماته) لە ئەستىزى گرتۋە.

سروشستی ناشتی له ئیسلامدا له پرووه تاییه تییه که ی، پتویستی به شاره زابوون لهو بۆچوونه گشتییی ئیسلام ههیه، راستهوخۆ لێیهوه ههڵدهقوڵی و، راستهوخۆش بۆ دهگهڕێتهوه. با پێش دوان لهسهه (سروشستی ناشتی له ئیسلامدا) له چههند دیرێکی کهمدا شارهزای نهو بۆچوونه بێن، ههروهک لهکاتی دوان لهسهه (سروشستی دادوهری کۆمهڵایهتی له ئیسلامدا) ههندێک شارهزای بووین.

ئیسلام لهم گهردوونه مهزنه دا ئایینی یهکبونیکی گهورهیه.. یهکیتهی نیوان ههموو پارچه بچووکهکانی؛ ههه له تاکه گهردیکهوه تا پایه دارترین چینه ئاوێتهکانی ژیان، یهکیتهی نیوان ههموو تاکهکانی، ههه له بێگیانیکی بێجووله، تا پروهکی گهشهسهندوو، تا ئاژهلی جوولآوه، تا ئادهمیزادی قسهکهه.. یهکیتهی نیوان ههموو چالاکییهکانی؛ ههه له خولی ههساره و نهستیرهکانهوه، تا هات وچونی بیر(فکر) و گیانهکان.. یهکیتهی نیوان ههموو لایهنهکانی؛ ههه له بهدهنگهوهچوونی نهستیرهکان بۆ یاسا، تا به دهنگهوهچوونی گیانهکان بۆ زانی و پێنموونی.. ههروهها یهکیتهی نیوان ههموو وزهکانی؛ ههه له برسیهتی لاشه بۆ پتویستییهکانی، تا هاواری حهزهکانی گیان.. ههروهها یهکیتهی نیوان ههموو زیندهوهرهکانی و، نیوان ههموو پهگهزهکانی و، نیوان ههموو نهوهکانی تیایان و، نیوان دهست پێکردن و کۆتاییهکهی و، نیوان زهوی و ئاسمانهکهی و، نیوان دواڕۆژ و دنیاکهی..

ههنگاوی یهکهه به بهتاک زانیینی خوا دهست پێ دهکات، نهو زاتهی ژیان لێیهوه دهردهچیت و، ئاراستهکان تهنها بۆ لای نهوه: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ بلی: نهو خودایه تاکه، خودایهکی بێنیاز و جێنیازه، کهس لهو نهبوه و شهویش له کهس نهبوه، هههگیز هاوتای نهو نهبوه. ﴿الإخلاص﴾.

بهمه ههموو هۆیهکانی جیاوازی و ناکۆکی له سهراوهی یهکهمی گهردوون بنهر دهبیته و کۆتایی پێ دیت، هۆیهکانی خراپهکانی و پێکدادان له ناخی یاسادا ههڵدهگیریت، چونکه تاکیهتی خوای بهدییهنهر نهوه رهت دهکاتهوه، که

فره‌نەخشەدانان و فره‌یاسای گەردوون هەبێت، لەبەر ئەم ھۆیانە بوونی دژایەتی و پێکدادان پەت دەکاتەو، ئەمەش بەراست خەری ئەو فره‌مایشتەیی خودای بەرزە، کە لە قورئاندا دەرئەمۆیت: ﴿لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهُةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا: ئەگەر بێجگە لە -الله- خودایەکی دیکی تێدا بوایە، ئەوا زەوی و ئاسمان تێک دەچوون.﴾ (الانبیاء/ ۲۲). بە راست خەری ئەو فره‌مایشتەییە کە دەرئەمۆیت: ﴿مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذَا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ زَاتِي (الله) ھەرگیز کۆری بۆ خۆی دانەناوە و هیچ خواوەکیشی لەگەڵدا نەبوە، ئەگەر وابوایە ھەر خواوەک دروست کراوی خۆی بۆ خۆی دەبرد و، ھێندێک بەسەر ھێندێکیاندا زال دەبوون.﴾ (المؤمنون/ ۹۱).

بەپێی ویستی ئەو خودا تاکە، گەردوون بە یەک ڕینگا دەردەچێت؛ ﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ: فەرمانی ئەو ئاوا، ئەگەر شتێکی ویست، پێی بلی: بێ، دەبێ.﴾ (یس/ ۸۲). بەبێ هیچ پێناویک لەنیوان ویستی بەدیھێنەر و گەردوونی بەدیھێنراوا.

ھەروا چەندایەتی لە شتوازی پەیدا بوونی ئەم گەردوونەدا نیە، ھەمووی لە تاکە بەدیھێنەرێکەو، ئەو تەنھا ئەو ویستە، کە قورئان بە وشە (کن) گوزارشتی لێ دەکات و، ئاواستەبوونی ئەم ویستە بە تەنھا بەسە بۆ پەیدا بوونی گەردوون لێرەو؛ (کن فیکون)، بەمەش ھەموو پێناو (وساطة) یەک، یان دوانەییەک، یان چەندایەتیەک لە پەیدا بوونی گەردوون پەت دەکاتەو، ھەر لە چرکەیی یەکەمەو ھەموو پێکدادان و ئاستەنگ، یان نارێکیەک، بە شتووەکی ئاسان و رێک لە رێگەیی بووندا بپاری ھاوڕێکی گەردوون دەدات، ئەو ھاوڕێکیەیی لە رووکاردای تێبینی دەکەیت و، لە سیستەمی گەردوون و ھەموو ژیان و زیندەوەرانیشتدا شاراو تەو: ﴿الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طَبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَانِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ، ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ: ئەو زاتەیی ھەوت ئاسمانی چینی لەسەر چینی بەدی ھێناوە، لە دروستکراوی ئەو خودا میھرەباندا هیچ نارێکیەک نابینیت، جارێکی دیکی

به سهر نه ستیره و هه ساره کاندای زالی ده بیته و، رۆبشتن و رۆبه وه کانیان رێک ده خات: ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ، وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ، لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ﴾ خۆریش به رهو بنه ی خۆی له گه راندا به، که له خاوه نی ده سه لاتنی زاناره نهو فه رمانه ی پێدراوه، مانگیش ئیمه بۆمان داناوه به چه ند قۆناغیکدا تیپه رپیت، تا وای لی دیت وه کو په لی که ونی وشکه ه لاتووی دارخورما دیته به رچاو.. نه خۆر توانای نه وه ی هه به بگات به مانگ، نه شهو وه پێش رۆژ ده که ویت، هه ر هه موویان له ئاسمانیکدا مه له ده که ن.. ۳۸/یس/۴۰.

ئه مه ش نه وه ره ت ده کاته وه که پارچه جۆراوجۆره کانی گه ردوون به کدی پر و په رش و بلاو بن، به لکه ده به سه لمینیت، که له سروشتی پێکهاتن و، له ناخی یاسا و، له سیسته می جوولانه وه به کگرتو و هاو پێکن..

ژیانی ش له م گه ردوونه مه به ستداره، نه ک رێکه وتیکی به سه رچوو، له نه خشه دانانی گه ردوون و یاسا که یدا ره چاوی نه وه کراوه، که رێ به په یدا بوونی ژیا ن بدات و، پێویسته کانی و پێویستی هه موو زینده وه ران دا بین بکات و، له تیکشکان و له ناوچوون و پوو خان بیپاریزیت.

جا ئهم زه وییه؛ ﴿وَجَعَلْ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكْ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا: که ژ و کینوی له زه مین دانا و، پیت و فه ری تی خست و بری بۆ یوی تیادا بۆ دیار کردن.﴾ فصلت/۱۰.

﴿وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ: له م زه ویه دا کینه کانی داناوه تا نه تانه رزینن.﴾ النحل/۱۵.

﴿وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنْعَامِ، فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ، وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ: زه ویشی بۆ مژۆد داناوه، میوه و دارخورمای خونه دار ی تی دایه، له گه ل دانه ویله ی گه لادار و بۆن خۆش.﴾ الرحمن/۱۰-۱۲.

﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ: نه وه که زه ویی بۆ ده سه ته مۆ کسردوون، جا به هه موو په ناو پێچه کانی دا بگه رین و له بۆیه که ی بخۆن.﴾ تبارک/۱۵.

نهم ناسمانهش له نه خشه دانانيدا ره چاوي پيويستيه كاني ژيان كراوه؛ ﴿وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا: ناسماني دونيامان به چهندين چرا پازاندوتهوه و پاراستمان. ﴿فصلت/ ۱۲.﴾
﴿وَيُؤَسِّسُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ: ناسمانيش راده گريت كه بكه ويته سمر زهوي، مه گهر به نيزني خوي. ﴿الحج/ ۶۵.﴾

نهم بايهش له نيوان ناسمان و زهويده له خزمه تي ژيان و زينده وه راندايه: ﴿اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيُبْسِطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كَسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ: ههر خودايه شو بايانه بهرئ ده كات، نهوانيش ههور ده بزوينن، نهوسا ههر چوني بويته له ناسماني شو ههوايه پهرش و بلاو ده كاتهوه و پارچه پارچه يان ده كات. ده بيني لهوانهوه دلويه باران دينه خوازي، نه گهر مهيلي لي بيت بو ههر كام له بهنده كاني خوي بنيريت، نهوان دلخوش ده بن. ﴿الروم/ ۴۸.﴾

به مهش برپاري هاريكاري و هاوړيكيي نيوان سروشتي گهر دوون و سروشتي ژيان به گشتي ده دات و، بيرۆكه ي پيكدادان و ناكوكي رت ده كاتهوه. ههروه برپاري مه بدهني سيسته مي مه به ستدار له بنيات ناني گهر دوون ده دات و، بيرۆكه ي ريكهوتي كويز رت ده كاتهوه كه له سمر سيسته ميك دانه مه زراوه.

ژياني جولهدار لهم زهويده له يهك بنچينهوه ده رچوه، هه موويان يهك په گهزيان تيدايه، په گهزي ناو كه بنچينه ي زينده وه رانه: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ: له ناو هه موو شتيكي زيندوومان پيكيهيناوه. ﴿الانبيا/ ۳۰.﴾

هه موو زينده وه رانيش- به لكو هه موو شته كان- له تاييه تمه ندييه كدا هاويه شن، نهو يش تاييه تمه نديي جووتيه: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ: پاكي و بي گهردي بو شو خودايه ي هه موو جووته كاني وه دي هينا، لهوانه ي له زهوي ده رويت، يان له خويان، يان لهوانه ي نايزان. ﴿يس/ ۳۶.﴾

﴿فَاطَرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا: وَهَذَى هَيْئَتِى
ئاسمانەكان و زەمىن، ھەر لە خۆتان جووتەى بۆ داناون.﴾ الشورى/۱۱.

ھەمووشیان لە تاکە رێکخستنیکی بە کۆمەلدا ھاوبەشن:
﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُنْثِلَ كُمْ: ھەر
زیندەوەرێک بەسەر زەویدا دەروات، یان ھەر بەئندەیکە دەفریّت، کۆمەلانیکن
وہک ئیوہ.﴾ الانعام/۳۸.

بەمەش پەچەلەکی نێوان ھەموو زیندەوەرانی زەوی دادەمەزریّت، ھەموو
زیندەوەرانیشت دەبنە یەک خێزان، کە لەسەر یەک بنچینە راوون، خزمایەتى نێوان
ھەموو زیندەوهران و شتەکان لەم زەوییدا دادەمەزریّت.

ئادەمیزاد بالاترین نمونەکانی ژیانە، قەوارەکەى لە ماددەى یەكەمى گەردوون
دارپێژراوہ. رەچەلەکی بۆ ماددەى ئەم گەردوونە؛ پەسنە: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ
سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ: ئادەمیزادمان لە زنجیرەیک لە قوڕ دروست کردوہ.﴾ المؤمنون/۱۲.
دواى ئەوہ تاکەکانى ئەم ئادەمیزادەش یەکیتییى بنەچەیان ھەیە، لە
پەچەلەکیشدا یەکسانن:

((أَلَيْسَ بَنُو آدَمَ وَآدَمُ مِنْ تُرَابٍ: ئیوہ ئەوہى ئادەمن و ئادەمیش لە
خۆلە...)) مسلم وأبو داود.

ھەموو تاکەکانى ئەم پەگەزە لە تاکە کەسیکەوہ دروست کراون، ھەر لەو
تاکەکەسەوہ ھاوسەرەکەى دروست کراوہ، لە ھەردوکیشیانەوہ ھەموو تاکەکان
دەرچوون:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا
وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً: ئەى خەلکینە، لە پەرورەدگارى خۆتان پارێز
بکەن، ئەو پەرورەدگارەى ئیوہى لە یەک کەسەوہ خستۆتەوہ و ھاوسەرەکەشى
لەوہوہ دروست کردوہ، لەو دوانەشەوہ پیاو و ژنیکی زۆرى خستۆتەوہ.﴾ النساء/۱
ھەموویان دروستکراون تا یەکدى بناسن و ھۆگرى یەکدى بن، ئەک دژایەتى
یەکدى بکەن و پیلان بۆ یەکدى دارپێژن:

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا: ١٣﴾
 ئەو خەلکینە! ئێمە ئیوەمان لە نێر و مێیە کەووە دروست کردوووە و کردوویمان بە چەندین گەل و ھۆز، تا یە کدی بناسن. ﴿الحجرات/١٣﴾.

بەم شێوەیە ھەموو ھۆیەکانی ناکۆکیی پەرگەزایەتی لادەبات، بە بریاردانی یەکییتی مرۆڤایەتی لە سروشت و بنەچە و دروستبوونیدا، بە بریاردانی مەبەست لە بەش بەش بوونی پەرگەز و ھۆزەکان، ھەروا بە بریاردانی دەق، ئەوەی کە ئەمە یە کترناسین و ھۆگرێبوونە، ئەک دژایەتی و پیلانگێری.

خودای تەک یەک پەیمانی بۆ ئەم مرۆڤایەتیە ناردوووە، کە بە ھۆیەو پڕاوا داران یەک ئومەتن:

﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ: ١٣﴾
 دەستور و بەرنامەییە بۆتان دانا، کە نامۆژگاریی نوحی پێ کردبوو، ئەو سروشی بە تۆمان گەیاندا، ھەمان ئەوەیە، کە نامۆژگاری ئیبراھیم و موسا و عیسا مان پێ کردبوو، کە ئایین بەرپا بکەن و تیایدا ناکۆک مەبن. ﴿الشوری/١٣﴾.

﴿قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ: ١٣٦﴾
 ھاتۆتە خواڤەرەو، ھەروا ئەوەی بە ئیبراھیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و یوسف و براکانی درا و ئەوێش، کە بە موسا و عیسا دراو و ئەوەی لە لایەن پەرورەدگارێانەو بە پێغەمبەرەکان دراو، جیاوازی لە نێوان ھیچیاندا ناکەین و خۆمان سپاردەوێ خودا دەکەین. ﴿البقرة/١٣٦﴾.

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُون: ٥١﴾
 ئەو کۆمەڵی پێغەمبەرەکان! لە بۆیوی پاکژ بخۆن و ناکار چاک بن، من لە کردارەکانتان ناگادارم. ئەم ئایینی ئیو یە کپارچەیی و من پەرورەدگار تانم، جا پارێز لە من بکەن. ﴿المؤمنون/٥١-٥٢﴾.

بەمەش ھەموو ھۆيەكانى ناكۆكىي ئايىنى نىوان پرواداران لە ئايىنى راستى خوادا لادەبات، كاتىك بىريار دەدات كە ئايىن ھەمووى لەلايەن خواوھىيە و، ھەر يەك ئايىنە و بانگەشەيى ملكەچىيى خوايى تاك بەبى ھاوبەشى و، فەرمانبەريى تەواو بۆي دەكات، جا چ لە كاروبارى دونيا بىت، يان لە كاروبارى رۆژى دوايى، بەبى جياوازي.

پاشان ئىسلام چەند قوناغىك لە بىرياردانى بىرۆكەي يەكەيتى گەورە تىدەبەرىت و، دەيناخىتە ناو شاراوھەكانى دەروون و خواستەكانى لاشە و داخوازىيەكانى گيان و، دەيگەيەنیتە ھەموو گۆشەيەكى ژيانى ئادەمىزاد و، ھەموو پويك لە پوھەكانى ژيان.. بەلام لىرەدا پىتويست ناكات درىژە بەم تويژىنەوانە بدەين، ئەم پرە رىخۆشكردەمان بەسە بۆ پروونكردەوھى (سروشتى ناشتى لە ئىسلامدا).

لەم ھاوړىكەيى سروشتى گەردوون و، لە ياساى ژيان و، بنچينەي ئادەمىزاد.. سروشتى ناشتى لە ئىسلامدا ھەلەھىنجريت، بە پشت بەستن بە بنچينەيەكى رەسەنى قول، ناشتى دەبىتە ياسايەكى بەردەوام و، جەنگىش ئەو ھەلاوێرد (استثناء) دەبىت، كە دەرچوون لەو ھاوړىكەيى پىتويستى دەكات، كە خۆي لە ئايىنى خوداى تاكدا دەنوئيت، دەرچوونەكەش بە زىادەروۆي و ستم، يان بە خراپەكارى و تىكدان دەبىت.. لە ھەموو ستمەيىك ستم تريش ھاوبەش دانانە بۆ خودا.. خراپەترين خراپەكارىش پەرستشى بەندەكانە بۆ غەيرى خودا، ئەمانەش لەريگاي جەنگىكى كات ديارىكراو دەگەرئىرتتەو بۆ ھاوړىكەيى بەردەوام و چاكىي پىتويست؛ ﴿حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾: ھەتا ھاوبەش پەرستى رۆنەدات و فەرمان ھەمووى بۆ خودا بىت. ﴿الأَنْفَال/۳۹﴾.

كەواتە ئىسلام ھەر لە ھەنگاوى يەكەمەوھ زۆربەي ئەو ھۆيانە پرەت دەكاتەوھ، كە جەنگ لە زەويدا دەرووژيئن و، ئەو جۆرە جەنگانە بەدوور دەخات، كە بىريارى لەسەر ھەلگيرسيئەر و ئامانجەكانى نەداوھ.

كاتىك بىرياردەدات كە ھەموو خەلك لە يەك بنچينەن، ھەموويان لە يەك كەسەوھ دروست كراون و، كراون بە چەندىن گەل و ھۆز تا يەكدى بناسن، بۆيە ئەو

جەنگانە بەدوور دەخات كە نەتەۋەبىي رەگەزبەرستى دەيورۇژىنىت، كەۋاتە جىڭگى نەتەۋەبىي رەگەزبەرستى تېدا نايىتەۋە.

ھەروا ئەو جەنگانەش رەت دەكاتەۋە كە چاۋتېپرېن و دەستكەۋت و قازانچ دەيورۇژىنىت: جەنگى داگىركارى و چەوساندەۋە و، گەپان بەدۋاي بازار و كەرەستەخاۋەكان و، كۆيلەكردنى شوپىن و كەسەكان. ئەوانە ھېچيان جىيان لە ئىسلامدا نايىتەۋە. ئەمە لە كاتىكدا ھەموو مەۋقايەتى بە يەكەيەكى ھاۋكار دادەنىت، بەلكو ھەموو ژيان بە خىزانىكى رەچەلەك نزيك دادەنىت، بەلكو ھەموو گەردوون بە يەكەيەك دادەنىت، كە ئامانجەكانيان لەگەل يەك ناكۆك نين. ئەمە لەكاتىكدا فەرمان بە ھاۋكارى لەسەر چاكە و خۇپارېزى دەكات، نەك لەسەر خراپە و دوژمنكارى، بۆيە راۋورپوت و تالان و داگىركردن ھەرام دەكات..

ئەو ھەموو مەۋقايەتى بە دادۋەرىيەكى رەھا دادەنىت، كەۋا لە روۋى سودمەندىۋى تەۋاۋ، لە ژىر سىبەرى شەرىعەتى خۇدا و لەو سىستەمەي، كە خۇدا بىرپارى لەسەر داۋە، جىاۋازى لەنىۋان ھېچ رەگەزىك، يان رەنگىك يان بىروباۋەرىك دا نىە.

ھەروا ئەو جەنگانەش بەدوور دەخات، كە خۇشەۋىستى ناۋوناۋيانگى درۆينەي پاشاۋ پالەۋانان، يان خۇشەۋىستى دەستكەۋتى تايىبەتى و تالان، دەيورۇژىنىت.. ((پىاۋىك ھاتە خىزمەت پىغەمبەر ﷺ و تى: پىاۋىك دەجەنگىت بۆ دەستكەۋت، پىاۋىك دەجەنگىت بۆ ناۋىانگ، پىاۋىك دەجەنگىت بۆ سەرنج راكىشانى خەلك.. كى لەمانە لە پىناۋى خۇدايە؟ پىغەمبەر ﷺ فەرموۋى: مَنْ قَاتَلَ لَتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: ئەو كەسەي بىجەنگىت تا تەنھا قەسەي خۇدا بەرز بىت، ئەۋە لەپىناۋى خۇدايە))^(۱)

ئا لىرەدا ئەو تاكە جەنگى رېپىندراۋە بەدىار دەكەۋىت، كە ئىسلام بىرپارى لەسەر دەدات: ((ئەۋ كەسەي بىجەنگىت تا تەنھا و تەي خۇدا بەرز بىت، ئەۋە لەپىناۋى خۇدايە)). جا ئەۋ (قەسەي خۇدا) يە چىيە، كە ئەۋ كەسەي لەۋ پىناۋەدا

بجه نگیّت ئەوێ له پێناوی خودایه؟

(قسهی خودا) دهرپرینی ویسته کهیهتی، ویسته ناشکراکهشی بۆ ئیمه ی مرۆڤ ئەوهیه، که خودای پاک و بینگهرد بریاری لهسهر دهات و بهو فرمایشته دیاری دهکات که دهفرمویت: ﴿حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾ ههتا هاویهش پهستی پونههات و فرمان ههمووی بۆ خودا بێت. ﴿الأنفال/۳۹﴾.

ئایین و بهرنامهش تهنها بۆ خوا نابێت، مهگهر له کاتیکیدا پهستراویتی (الوہیة) و پهروهردگاریهتی (ریویة) و عیبادهت و گوێپرایهتی و ملکهچی تهنها بۆ خوا بێت. جا خهڵک تهنها یهک خوا دهپهرستن و، له سیستهمی ژیان و بۆژیایاندا تهنها ملکهچی شرعی خوا و پۆپیتدراوهکانی ئەو خودا تاکه دهن و، بهرنامهکانی ژيانى دونیایان-ههروهک ژيانى دوايان- تهنها له پهیرهو (منههه) راستهکهی خوا ههڵدههینجن. تهنها بهمه ئاین ههمووی تهنها بۆ خوا دهبێت-به مانای ملکهچی تهنها بۆ خوا له ههموو کاروباریکی ژياندا-، بهم شیویه تهنها یهک پهروهردگار لهم زهههیدا دهبێت، ئەک چهندین پهروهردگار، که ههریهکهیان خۆی به خاوهن مافی یاسا دانان بۆ خهڵک بزانیّت، بهلکو وای دهردهخات-ئهگهریش به ناشکرا دهی نهپریت- که ئەو له زههیدا خوایه که لهگهڵ زاتی (الله) -یان لهو نزمتر-، جا ئەوکاته خوای تاک بوونی نابێت و، ئاین ههمووی بۆ خوا نابێت.

ئا ئەمهیه ئەو جهنگه، که ئیسلام بریاری لهسهر داوه، بۆ بریارانی پهستراویی (الله) له سهر زهوی و رهتکردنهوه خودا ههڵبهستراوهکانی دیکه و، لابردنی ئەوانه ی -بهکردار یان به گوفتار- خۆیان به خودا دهزانن و، چهسپاندنی دهسهلاتی خوا له زههیدا. تاکو ئاین ههمووی بۆ خوا بێت، ههتا خهڵک ههندیک ههندیکی دیکهیان به پهروهردگار نهگرن بێجگه له زاتی (الله)!

بێگومان ئیسلام بۆ ههموو مرۆڤایهتی هاتوه، جا له هاتنهدی فرمایشتی خودایه، که ئەو خهیره ی ئیسلام هیناویهتی بگاته ههموو خهڵک و، هیچ بهربهستیک لهنیوان ئەوان و ئەم ئیسلامه دا نهبێت. ههر کەس له رینگای ئەم خهیره دا بههستیت و نههیلایت بگاته تیکرای خهڵک و، بهزۆری زۆرداری بیهته بهربهست له بهردهمیان، ئەوا ئەو کهسه دهستدریژی کردۆته سهر فرمایشتی خوا،

كەواتە لا بردنىشى لە رىڭگاي بانگەواز، بەدەيەتتەنى فەرمايشتى خوايە، نەك بەزۆر سەپاندنى ئىسلام بەسەر خەلكدا بىتت، بەلكو تا سەرەستىي ناسين و ھەلبۆاردنى پىنويىتيان پى بېخەشريت.. ئىسلام زۆر لەكەس ناكات بۆ لەخۆگرتنى؛ ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾: لەم ئايىنەدا بەزۆر سەپاندن نىيە، شارەزايى لە گومرايى ھاويزكرا. البقرة/۲۵۶.

بەلام ئەوانە ناچار دەكات كە بە ھىز لە رىڭگاي ئەم ئايىنە دەووست و خەلكى لى دەپويىننەو، يان لە رىڭگاي دەسلەت بەسەردا شكانەو پىگرييان لى دەكەن و، بواى ھاويزكردنى شارەزايى لە گومرايىيان پىنادەن و، لە مافى ھەلبۆاردن بى بەشيان دەكەن.. ئەمەيە ئەو جەنگەي ئىسلام بپارى لەسەر دەدات و ھانى دەدات، ھەروا بانگى پىغەمبەرەكەي دەكات، كە بپروادارانى بۆ ھان بدات، ئەوانەشى خۆش دەووت كە ئەنجامى دەدەن و، بەلئىنى بەرزترين پلسەكانى پەزەمەنديان پى دەدات:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ: تَيْسَتَا خُودَا كە دەزانى ورەو تواناتان كەم بوە، كارى بۆ ھاسان تر كردن. بەگەر ئىيوە سەد كەس بن و خۆپاگر بن، دەرەقەتى دووسەتان دىن. خۆ ئەگەر ئىيوە ھەزارى خۆپاگر بن بەئىزنى خوا- دەرۆستى دوو ھەزاريان دىن. خوا دەگەل خۆپاگرانە. الانفال/۶۵.

﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ: ۱﴾: ھەل ئەوانەدا بچەنگن كە بەخودا و پۆزى سەلا بى باوەرپ و ھەرچى خوا و پىغەمبەرى خوا بەناپەرەيان زانىو، ئەمان بەرەواي دەزانن و نايەنە سەر دىنى راستيش، تا ئەوكاتەي بەزەلىلى و بەدەستى خۆ، سەرەنەي خۆ بەنگۆ دەدەن. التوبة/۲۹.

﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُورٌ﴾: خودا ئەو کەسانەى خوش دەوێ کە بە ریزیکی پتەو لەپێناویدا دەجەنگن، هەرە کو دیواری پتەو وان. ﴿الصف/۴﴾.

ئیسلام هاتووێ تا دادوهری لەسەر تاپای زهوی بەدی بهیئیت و، یه کسانى له نیتوان تیکرای مەروڤه کان بەریابکات، دادوهری به هه موو جوړه کانیه وه، دادوهری کۆمه لایه تی، دادوهری یاسایی، دادوهری نیتوده ولته تی، جا هەر کەس دەستدریژی و زۆرداری بکات و خۆی له دادوهری لایه تی، ئەوا پێچه وانه ی قسه ی خوا ی کردوو، لەسەر مسولمانان پتویسته بجهنگن بۆیه زراگرتنی قسه ی خودا و، ئەوانه بگه پێنیتوه لای خۆی، کە لێی پهرته وازه بوون، ئەگه ریش شمشیریان له پرووی مسولمانه یاخییه کان بهرز بکه نه وه، که واته دادوهری په ها و، به ره بهرچ دانه وه ی دەستدریژی و دوژمنکاری، ئەو ئەو فه رمایشته ی خوایه کە پتویسته له هه موو بار و شوێنیکدا بهرز بێته وه:

﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾: هه رکاته ی دوو کۆمه ل له به واداران به شه ر هاتن، نیتوه ناشتیان بکه نه وه؛ ئەگه ر لایه کیان دەستدریژی کرده سه ر ئەوی دیکه، نیتوه دژی دەستدریژکاره کە بجهنگن، تا بۆ فه رمانی خوا مل کەچ ده کات. ئەگه ر ملکه چ بوو ئەوا به دادگه ری پێکیان بێسن و خوا دادگه رانی خوش ده ویت. ﴿الحجرات/۹﴾.

ئەگه ر ئیسلام بانگی مسولمانان بکات، تا دژی مسولمانه دەستدریژکاره کان بجهنگن بۆ به ره بهرچ دانه وه ی دەستدریژی و وه دیه پێنانی دادوهری، که واته بانگیان ده کات بۆ لادانی هه موو سته مێک. لادانی سته م له خۆیان و، له هه موو سته م لیکراویک کە ناتوانیت له خۆی لایه تی، به و مه رجیه ی له کاته ی په رچ دانه وه ی دوژمنکاریدا زیاده رووی و دەستدریژی نه کهن:

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾
 له پیتناوی خوا له گه له ئەوانەدا بێهنگن که شەرتان پێ دەفرۆشن و، دەستدریژی
 مەکەن، خوا دەستدریژکارانی خۆش ناوێت. ﴿البقرة/۱۹۰﴾
 ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ
 الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا
 وَاجْعَل لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا﴾ چیتانە بۆ ناجەنگن له پیتناوی خوا و، ئەو پیاو و
 نافرەت و مەندالە بێ دەسەلاتانە دەلێن: پەرورەدگارا! پزگارمان که لەم شارە که
 خەڵکە کەمی سەتەمکاران و، لەلای خۆتەو دەست و پەشتیوانێکمان بۆ دابین
 بکە. ﴿النساء/۷۵﴾

تەنها بۆ ئەم مەبەستە بەرزانی ئیسلام شمشیر هەڵدەگرێت و، جیهاد بە مەزن
 دەگرێت و، وادە ی بەرزترین پلەکانی شەهیدی و پاداشت بە موjahیدان دەدات:
 ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ: خُودا، گیان و
 سامانی بڕوادرانی کڕیوە و لە باتیاندا بەهەشتیان پێ دەبەخشیت، باوەردارانیش
 ئەوانەن که لە پای خوا دەجەنگن، جا دەکوژن و دەشیانکوژن، پەیمانیکە و لە
 تەورات و ئینجیل و قورئاندا لەسەر خۆی داناوە. ﴿التوبة/۱۱۱﴾

﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزُقُونَ،
 فَرَحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا
 خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ، يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ
 أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئەوانەمی لە پێی خوا کوژراون، هەرگیز بە مردوو یان حیساب
 مەکەن، بە لکو زیندە و پەرورەدگاریان بۆیویان دەدات، دلایان خۆشە بەو چاکەییە
 خوا دەربارە ی کردون، شادان بەو هەش که ئەوانەمی و نەگەشتونە ئەمان و بە جی
 ماون، هەیج ترسێکیان لەسەر نابێ و هەیج خەمێکیان لەبەر نابێ، دلایان خۆشە بە
 نیعمەتی خوا و زیادە بە شانەمی ئەو، بەو هەش که خوا پاداشی باوەردارەکان بە زایە
 نادا. ﴿آل عمران/۱۶۹-۱۷۱﴾

تهنها له بهر نهم مه بهسته بهرزانه داوایان لی ده کات خویان بو ساز بکن و هیژ ناماده بکن و، سست نهبن، که داوای ناشتی هدرزان فروش بکن:

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ: تَابُوتَانِ دَهْ كَرِيَّ جَهْ وَ جِهْ خَانَهی شهر و نه سپ سواری پهیدا بکن؛ دوژمنی پی ترسین، که دوژمنانی خوداشن.﴾ الانفال/ ۶۰.

﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكُكُمْ أَفْعَالَكُمْ: سست مهبن و داوای ناشتی بکن، له کاتی که تا ئیه زالن به سهریاند و خواش له گه ئتانه، کرداره کانیشتان نه پراوهیه.﴾ محمد/ ۳۵.

خو ناماده کردن و دابین کردنی هیژ، هر بو خوی مه بهسته و، پیوستیه که له پیوستیه گرنه گانی بزاقی نیسلامی.. هه لیه نیسلام دوا په یامی خودایه بو مرؤ و، کوکهره وهی شو عه قیدهیه، که خوی گه وه بو خه لکی ده ویت و، نهو (نابین) هیه که هر یه له پیغه مبهران بنه ما سهره کیه کانیان هیناوه. ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ: نابین و بهرنامه لای خودا هر نیسلامه.﴾ آل عمران/ ۱۹. ﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ: هر کهس بیتجگه له نیسلام به نابین و بهرنامهی خوی بخوازیت، لیتی وهرناگیریت.﴾ آل عمران/ ۸۵.

هاتنی هر پیغه مبهریک بو نهوه بووه فرمان به خه لک بکات، که تنها زاتی (الله) به بی هاویهش بهرستن و، به بی دوودلی ملکه چی خوی تاک بن: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ: بهر له توش هیچ پیغه مبهریکمان نه نارده وه، مه گهر سروشان بو کردیت که هیچ خودایه نیه بیتجگه له من-زاتی الله-، جا بهرستن.﴾ الانبیاء/ ۲۵.

پاشان (محمد) نهم نابینهی هینا؛ ﴿مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُفِيئًا عَلَيْهِ: وه سلهماندن کتیه گانی بهردهستی نهوان و، چاودیز به سهریاند.﴾ المائدة/ ۴۸.

کهواته نه مه دوایه مین په یامه، ناموژگاری و راسپاردهیه بو گیانی هه موو مرؤ فایه تی و تیکرای ژیا نی، ناموژگاری کاریش پیوستی به هیژیک هیه بو

بىر ياردانى ئامۇڭگار يەكەنى، نەك لەرىڭگاي زۆركارى و تۆقاندن، بەلكو لەرىڭگاي رىزلىنار و شىكۆمەندىيە.

خەلىكىش ھەر نەو خەلىكەيە، ئەگەر بەرپەرچىكى بەھىز نەبىت بۇ پاراستن و چاودىرى سنورەكان، ئەوا لاپى دەبن.. كەواتە پىويستە ھىزىك ھەبىت حىسابى بۇ بىكەن، ئەگەر بىش دەستى پى نەگەشىستىت.. رىتى راست بەبى چەك فەرماۋش دەكرىت و چاكەي بى دەسەلاتىش پشتگوى خراو فېندراو.

جا سازكردنى ھىز واجبە، واجبە تاوەكو لەم زەويەدا دەسەلاتىكى ھەرەبەرز پەيدا بىت، ئەوانە بگىرپىتەو كە لە حق ھەلدېن و، بەرپەرچى دەستدرىزى و دوژمنكارى زۆرداران بەداتەو و، ئاسايش و سەلامەتى ئەوانە بپارىزىت كە لە دىنياسىدا دەژىن و، فەرمايشتى خوا لە سوكايتى و بە كەم گرتن، بەرز و بەرپىز بگرىت و، بپارى دەسەلاتى خوا لەسەر زەوى بەدات و، بەھوى دەسەلاتەو خوا بەيەك بگرى.

بەلام كاتىك سەرىستى قەدەغەكراو وەدى دىت و، كەس بەزورى رىتى و تەي خوداى لى ناگرىت و، لەو ئايىنەي خودا لانادىن، كە پەزەمەندى لەسەرە بىكەنە سىستەمىكى گشتگىر (شامل)ى ژيان، ئەو كاتەي دەسەلاتىك لەسەر زەوى ھەئاسىتەو خەلىكى سەر زەوى بكاتە بەندە و كۆيلەي كەسانىكى بىجگە لە خودا.. ئەو كاتەي دادوۋەرى تەواو وەدى دىت، كەس دەستدرىزى ناكاتە سەر كەس، كەس سوۋارى مىلى كەسى دىكە نابىت، كاتىك ھىمنى و دىنياسى بۇ ئەو بى دەسەلاتانە دابىن دەكرىت، كە ناتوان بەرگرى لەخۇيان بىكەن، كاتىك دەستدرىزكار ۋاز لە دەستدرىزى دەھىنى و ئاشتى و ئارامى قبول دەكات.. ئەو كاتە ئىسلامى خاۋەن ھىز و ئامادە بۇ ھەر ئاكاۋىيەك، شمشىر بەلاۋە دەنىت و يەكسەر داۋاي ئاشتى دەكات:

﴿وَإِنْ جَسَعُوا لَكَ لِسْلَمٌ فَاَجْتِجْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ: ئەگەر داۋاي ئاشتىيان كرد، قبولى بىكە و پشت بەخوا ببەستە.﴾ الانفال/۶۱.

﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ﴾ له گه ئیان بجهنگن ههتا هاوبهش په رستی رونه دات و فه رمان هه مووی بۆ خودا بیټ. ﴿الأنفال/۳۹﴾.

ئه مه پوخته ی بیرۆکه ی ناشتیه له ئیسلامدا: ناشتی بناغده یه و جهنگیش پیویستییه، پیویستییه بۆ بریار دانی ده سه لاتی خودا له سه ر زه وی، تا خه لک له به ندایه تی غه ییری خوا رزگار یان بیټ. پیویستییه بۆ به ره ره چی ده ستدریوکاران و وه دی هیسانی وته ی خودا و دادوه ری خودا.. پیویستییه بۆ وه دیه یتانی چاکترین مرۆفایه تی، نه ک چاکترین کۆمه ل، یان چاکترین ره گه ز، یان چاکترین تا ک. پیویستییه بۆ وه دیه یتانی نمونه ی به رزی مرۆفایه تی، که خودا کردوویه تی به مه به ستی ژیا نی دنیا.. پیویستییه بۆ دلنیا کردنی خه لک له فشار و ترس و سته م و زیان لی دان.. پیویستییه بۆ وه دیه یتانی دادوه ری ره ها له زه ویدا، جا ئه وکاته قسه ی خودا به ته نها به رز و بلند ده بیټ.

واقیعی میژووی ئیسلام نه و رپییر (مبدأ) ه یروژه ییانه ده سه ملینن، (محمد) هات و فه رمانی پێ کرابوو، که په یامه که به تیکرای خه لک رابگه یه نیټ: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾ ئیحه تو مان هه ر بۆیه نارد تا بۆ گشت خه لکی سه ر زه مین موژده ده ر و ترستنه ر بیټ. ﴿سبا/۲۸﴾.

هه روا بانگه وازی خودا به بی گه ردی رابگه یه نیټ به بی ئه وه ی منه ت به سه ر که سدا بکات یان کرێ وه ریگریټ: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ فَأَنْذِرْ، وَرَبُّكَ فَكْبَرُ، وَيَبَّكَ فَطَهَّرْ، وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ، وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ، وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ ئه ی ئه و که سه ی خۆت داپۆشیوه! رابه، خه لک ئاگادار بکه وه، په ره وردگارت به گه وه بگه ره، جل و به رگیشت خاوین راگه ره، له هه موو پیسییه ک به دوور که وه، به و نیازه مه به خشه تا زیاترت پێ بدریته وه، بۆ خاتری په ره وردگارت خۆراگر به. ﴿المذثر/۱-۷﴾.

هه روا بانگه وازه که ی به ریگای گه توگۆ به چاکترین شیوه و، قه ناعه ت پێ هیسانی به به لگه دا ببات، به بی دلره قی و توندوتیژی: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ به دانایی و ئامۆزگاری په سندن،

خەڵك بەرەو پێگەی پەرورەدگارت بانگ بکە و بە چاکترین شیوە لەگەڵیان بدوێ. ﴿النحل/۱۲۵﴾.

﴿وَمَا أُنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكَرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ﴾ تۆ زۆرداریك نیت لەسەریان، هەركەسیكی لە هەرەشە ترسی هەیە، بەم قورئانە وەبیری بخەرەو. ﴿ق/ ۴۵﴾.

بانگەوازی ئەوەی ئەسەر ئەم بىناغەییە پێگەی گرتەبەر، (محمد) هێچى لە خەڵك ئەدەخواست تەنھا ئەوە نەبێت، كە گوتى بۆ پاڤرڤ، جا ئەگەر دڵەكانیان بەرەو بپروا هاتن با بپروا بێنن، ئەگەریش دڵەكانیان ڕەق بوو و گومارپای دایبۆشبوو، ئەوا حیسابیان لەسەر خاوە.. هەر كاتێك لە دەسلاتی زۆرداران رزگاربوون و توانیان بە سەربەستى لە هەلبژاردندا رووبەرووی ئیسلام ببەن، بەبێ هیچ فشارێكى دەسلەتداری زۆردار كە لە رێنموونی خودا لایان بدات و بەهێز رێگەى وەلامدانەوى رێنمونكارانیان لى بگرت.

بەلام ئەفامەكان بە ناشتى لەگەڵ (محمد) رەفتاریان نەكرد، لێئەگەر بانگەوازی ناشتیانە پێگەى خۆى بگرت، هەروا سەربەستیان لەوانە گرت، كە بە سەربەستى خۆیان هاتونە ناوى، ئەوەبوو ئازاریان دان و لە ولات و ناو مال و مندالی خۆیان دەریان كردن و، لە هەر كۆیەك بیا نەیتبان لەگەڵیان دەجەنگان، بە هێزی ماددى دوور لە قەناعەت پێهێنان، رێگر بوون لەنیوان بانگەوازی و گوتچەكان.

ئەلەو كاتەدا ئیسلام شمشیری هەلگرت، تا بەرگری لە یەكێك لە رێبەر (مبدأ) هەنجینەییەكانى بكات؛ رێبیری ئازادى بانگەواز و ئازادى عەقیدە: ﴿أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَالُونَ بَاغِيَةٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ الَّذِينَ أَخْرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَغِيْرَ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفُتِنَتْ صَوَامِعُ وَبَيْعٌ وَصُلُوكٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيْرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيْزٌ: مۆلەت درا بەوانەى دەجەنگن، ئەبەر ئەوەى سەمیان لێكراوە، خوداش دەتوانى بەسەریان بجات.. ئەوانەى بە ناڕەوا لە زیندى خۆیان دەركرد، گوناھیان هەر ئەوەبوو كە دەیانوت: خودا پەرورەگارمانە.. ئەگەر خودا هەندىكى بە هەندىك ڕاو

نه‌نابا، شه‌وا دیر و کلیسا و کهنشت و شه‌و مزگدوتانه‌ی زور یادی خودای تیدا ده‌کریت ویران ده‌کران.. خوداش شه‌وانه به‌سهر ده‌خات که شه‌و به‌سهر ده‌خن، خوی گه‌وره به‌هیژ و ده‌سه‌لاته. ﴿الحج/۳۹-۴۰﴾

پیغه‌مبهر ﷺ له‌ سهره‌تای هاتنی بو مه‌دینه ناشتی له‌گه‌ل هه‌موو که‌سی‌کدا ده‌کرد، که‌ داوای ناشتی کردبا، یان په‌یانی لی‌ وه‌رگرتبا، جا جه‌نگی له‌گه‌ل‌دا نه‌ده‌کردن، مه‌گهر شه‌وانه‌ی په‌یمانه‌کانیان شکاند و، له‌گه‌ل کافران پیلانیان دژی مسولمانان دارپشت. ههر له‌بهر نه‌مه‌ بوو جه‌نگی (به‌نی قریظه) پرویدا، دوی نه‌وه‌ی پشتیوانی کو‌مه‌لانی کوفریان کرد له‌ دژی مسولمانان له‌ غه‌زای (خنده‌ق)‌دا، هه‌روه‌ک پیشتریش غه‌زای (به‌نی نه‌ضیر) و غه‌زای (به‌نی قینوقاع) پرویدا، کاتیک په‌یمانه‌کانیان له‌گه‌ل پیغه‌مبهر‌دا به‌سوک گرت، که‌ نه‌مه‌ش جی‌به‌جی‌کردنی فهرمانی خودا بوو له‌باره‌ی په‌یمان شکینه‌کان:

﴿إِنْ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ، فِيمَا تَثَقَّفَتْهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرَّدَ بِهِمْ مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ﴾: خراپترینی زینده‌وه‌ران له‌لای خودا شه‌و که‌سانه‌ن که‌ خودایان نه‌ناسیوه و ئیتیش پروا ناهینن.. شه‌و که‌سانه‌ی په‌یمانت ده‌گه‌ل به‌ستن و، له‌ پاشانا هه‌موو جاران په‌یمانیان هه‌ل‌ده‌وه‌شینن و هیچ ترسی خودایان نیه.. شه‌وانه‌ت له‌شه‌ردا به‌گیره‌ینان، ویرای شه‌وانه‌ش که‌ هاتون پشتیان بگرن، بره‌تینه، به‌شکو ته‌می گرتو بین. ﴿الأنفال/۵۵-۵۷﴾

پیغه‌مبهر ﷺ له‌گه‌ل قور‌ه‌یش جه‌نگا؛ شه‌و قور‌ه‌یشه‌ی پیشتر به‌ هاوبه‌شپه‌رسته‌یه‌که‌یان ده‌ستدریژیان کرده سهر ده‌سه‌لاتی خودا. پاشان ده‌ستدریژیان کرده سهر شه‌و مسولمانانه‌ی، که‌ گرئی هاوبه‌شپه‌رستیان له‌خو‌یان دامالی. جه‌نگه‌که‌ش به‌رگری بوو له‌ په‌روه‌دگار‌یتی خودا و، پاشان به‌رگری بوو له‌ به‌نده‌کانی..

مەرجى چوارەمى پەيمانى خۇدەبىيە، كە پىغەمبەر ﷺ لە گەل قورەيش بەستى، ئەو بوو: ((ھەركەس چووھ ناو ھاوپەيماڻىيەتى قورەيش، ئەوا لە پەيماڻە كەدايە، ھەركەس چووھ ناو ھاوپەيماڻىيەتى محمد، ئەویش لە پەيماڻە كەدايە)).

لەسەر ئەم رىكەوتنە (بەنويە كىر) بوونە ھاوپەيماڻى قورەيش و، (خوزاعە) ش بوونە ھاوپەيماڻى (محمد). ھۆزى خوزاعە لە نەفامىشدا ھاوپەيماڻى (عبدالمطلب)ى باپىرى (محمد) ﷺ بوو، بۆيە ويستى پەيماڻە كەيان لە گەلدا نوئى بكا تەوھ، پەيماڻە كەيان لە گەل (عبدالمطلب) ئەم بىرگەيەى لە خۆ گرتىبوو: ((عبدالمطلب و كورە كەى و، پىاوانى خوزاعە پشتىوان و ھاوكارى يەكدين، لەسەر عبدالمطلب پىتويستە پشتىوانىيان بكا، خوزاعەش پىتويستە لەسەريان عبدالمطلب و كورە كەى بەسەر بىخەن بەسەر ھەموو عەرەبدا لە رۆژھەلات و رۆژئاوا و، لە خۆشى و ناخۆشيدا)).

پىغەمبەر ﷺ بىرارى لەسەر ئەو پەيماڻەنامەيە دا، بەلام دوو مەرجى بۆ زياد كەرد، كە تيايدا ديارى دەكات ھاوكارى و سەرخست لەچيدا دەبىت، تا لە گەل بىنەما سەرەكە كەنى ئىسلامدا بگۇنجىت. ئەو دوو مەرجەش ئەو بوو كە: ((پشتىوانى خوزاعە ناكات ئەگەر ستمەكار بوون)) و ((خوزاعە بەسەر دەخات ئەگەر ستمەيان لىكرا)).

خوزاعە تا ئەو كاتەش ئىسلام نەبوو بوون، بەلام (محمد) بەناوى ئىسلامەوھ پەيماڻىدا، كە لە دەست ستم بەسەريان بجات، چونكە ئىسلام قىنى لە ھەموو جۆر و شىوھە كەنى ستمە، بۆيە ھەولتى لادانى دەدات، جا چ لەسەر مسوئلمانان بىت، يان لەسەر ھەلگىرانى ئايىنىكى دىكە بىت.

پىغەمبەر ﷺ دەربارەى پەيمانى (فضول) كە لە نەفامىدا بەسترا بوو، فەرمووى: ((لە مالى عبدالله كورپى جدعان نامادەى پەيماڻىك بووم، ھەزنا كەم لەجياتى ئەوھ خواھەنى كۆمەللىك حوشترى سور بىم، ئەگەر لە ئىسلامىشدا بۆ ئەوھ بانگم بكدن وەلام دەدەمەوھ)).^(۱)

^۱ رواه ابن هشام في السيرة من حديث ابن اسحاق.

دهبی ئه‌و په‌مانه چی تیدا بو بیئت، که وا (محمد) -ه: زناکات کۆمه‌لێک حوشتی چاک و جوانی هه‌بیئت و بیشکیئت؟ ئه‌وه ئه‌و په‌مانه‌یه که به‌نی هاشم و مطلب و، (أسدی کوری عبدالعزی) و، (زوه‌ری کوری کیلاب) و، (تیم کوری مورپه) له‌سه‌ری کۆبوونه‌وه و، تیایدا په‌مانیان دا له‌سه‌ر به‌ریه‌رچ دانه‌وه‌ی سته‌م و سه‌ندنه‌وه‌ی مافی سته‌م‌لیکراو له‌ سته‌م‌کار. پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌و کاته‌دا ته‌مه‌نی (٢٥) سال بوو، پیش پیغه‌مبه‌رایه‌تی.

هیچ رۆژێک مه‌به‌ستی جه‌نگ له‌ ئیسلامدا بۆ به‌زۆر ئیسلام کردنی خه‌لک نه‌بووه، نه‌ له‌ بنه‌ما تیرۆیه‌کانی و نه‌ له‌ واقیعه‌ میژووویه‌که‌ی. مه‌گه‌ر چه‌ند لادانیکی لابه‌لا نه‌بیئت، که له‌وانه‌ پرویداوه که له‌ هه‌قیقه‌تی بانگه‌وازی ئیسلامی تینه‌گه‌یشتون، نه‌وانه‌ش له‌سه‌ر ئایینه‌که‌ حسیب نا‌کرین، چونکه له‌ ئایینه‌که‌دا نیه، ئیسلامیش به‌ شمشیر بلاو نه‌بۆته‌وه، هه‌روه‌ک نه‌فامه‌کان و دوژمنه‌کانی بۆیان هه‌لبه‌ستووه. جه‌نگیش تیایدا هه‌رگیز بۆ به‌زۆر مسوڵمان کردنی خه‌لک نه‌بووه، به‌لکو بۆ لاه‌ردنی ئه‌و زۆرداران به‌بووه، که ده‌بنه به‌ریه‌ست له‌نیوان خه‌لک و بیستنی بانگه‌وازه‌که، یان نه‌وانه له‌ دینه‌که‌یان لاده‌دن، که به‌ قه‌ناعه‌ته‌وه هه‌لی ده‌بۆین، هه‌روا بۆ لاه‌ردنی ئه‌و زۆرداران به‌بووه، که بانگه‌شه‌ی مافی خوایه‌تیان کردووه و خاسیه‌ته‌کانیان داگیر کردووه و خه‌لکیان کردووته به‌نده‌ی خۆیان، خوداش ده‌یه‌ویت خه‌لک ته‌نها یه‌ک په‌رستراویان هه‌بیئت و، ئاین و به‌رنامه‌ش ته‌نها بۆ (الله) بیئت.

(سیرت و. ئارنۆلد) له‌ کتێبه‌که‌یدا (الدعوة الى الاسلام) که (حسن ابراهیم حسن) و هاوڕێکه‌ی بۆ عه‌ره‌بی وه‌ریانگێڕاوه، له‌ لاپه‌ره (٥١) دا ده‌لێ:

"له‌و ئه‌وانه‌ی پیشکه‌شمان کردن ده‌ریاره‌ی ئه‌و لی‌بورده‌یه‌یه‌ی مسوڵمانه سه‌رکه‌وتوه‌کان له‌ سه‌ده‌ی یه‌که‌می کۆچیدا به‌سه‌ر عه‌ره‌به مه‌سیحیه‌کاندا بلاویان کردووه و، بۆ چه‌ندین نه‌وه‌ی دوا به‌دوای یه‌کیش به‌رده‌وام بوو، ده‌توانین بگه‌ینه ئه‌و نه‌جمه‌ی، که ئه‌و هۆزه مه‌سیحیانه‌ی بوونه ئیسلام، به‌ هه‌لبژاردنی خۆ و ویستی

نازاد بووه، ئەو عەرەبە مەسیحیانەیی لەم کاتەدا لەنێوان کۆمەڵە مسوڵمانەکاندا دەژین گەواهی ئەم لیپۆردەییە دەدەن.

هەروا لە لاپەرە (٤٨) دا دەلێت:

"دەتوانین لەو پەیوەندییە دۆستانەییە نێوان مەسیحی و مسوڵمانە عەرەبەکان پەیدا بوو، بریاری ئەوە بەدەین، کە هێز ھۆکاریکی یەکلاکەرەوە نەبوو لە بە ئیسلام کردنی خەڵک، ئەوەتا (محمد) خۆی ھاوپەیمانی لەگەڵ ھەندیک لە ھۆزە مەسیحیەکان بەستوو و، پاراستن و نازادیی ئەجمادانی دروشمە ئاینیەکانیان گرتووە نەستۆ، هەروا بواری بە پیاوانی کەنیسە داو، ماف و دەسەلاتی خۆیان پیادە بکەن. ھاوپەیمانیەکی وەک ئەمەش لەنێوان شوێنکەوتوانی پیغەمبەر و ھاوڵاتیەکانیاندا ھەبوو کە لەسەر دینی کۆنی خۆیان و بتپەرستی مابوونەو." (١)

ئەمە و ھاوشیۆەکانی ئەو بانگەشەییە دەپەرۆیننەو و، ئەوەش دەچەسپێن، کە جەنگەکانی ئیسلام بۆ زۆرلی کردنی خەڵک نەبوو تا بێنە ناو ئەم ئایینە، هەروا بۆ داگیرکردن و چەوساندنەو و سەرشۆڕکردن نەبوو. بەلکو بۆ بەرزکردنەوی وتە (اللہ) لەسەر زەوی، کە دەسەلاتی بەرز تیایدا بەوانە دەدات، کە بە تەنھا زاتی (اللہ) بەخوا دەزانن.

هەروا گەیانندی ئەو خەیرە، کە ئیسلام بۆ ھەموو خەڵکی ھێناوە بە رێگای پەزامەندی و قەناعەتەو بوو. هەروا بە بەجێھێنانی دادوەری و ئاسایش و ناشتی، لە سایەیی دەسەلاتی خۆی تاکدا بوو. لە سایەیی ئەو دەسەلاتەدا، کە بریاری بەرنامەیی ژيانی خەڵک دەدات، ئەو خەڵکە تیایدا نازاد، کە ھەر تاکێک بیروباوەری خۆی بەبێ فشار و زۆرلی کردن ھەڵدەبژێرێت..

^١ لئێرەدا پێویستە ئاگاداری ئەوە بێن کە ئەو ھاوپەیمانیە لە قۆناغێک لە قۆناغەکانی بزوتنەوی ئیسلامیدا بوو، ئەو دەربڕینەیی رۆژھەڵاتناس (ت.و. ئارنۆڵد) نیازێکی شاراوێ لە پشتم و پێویستە ئاگاداری بێن! بۆ زیاتر زانینی ئەو ھەقیقەتە بگەرێتو بۆ کتیبی (معالم في الطريق) بەشی (الجهاد في سبيل الله).

لێدوان دهرباره‌ی سروشتی ناشتی له ئیسلامدا ته‌واو نابێت، هه‌تا ئاماژه به‌و
 بواره نه‌ده‌ین، که ئیسلام کاری تیا ده‌کات. ئیسلام له سروشته گشتیه‌که‌یدا له
 تێپروانی‌نی بۆ ژیان، ناشتی به‌ش به‌ش ناکات و، داواش ناکات له تاکه بوارێکی
 ژیان دا‌بن‌ری. به‌ل‌کو هه‌موو ناشتی به‌یه‌ک پارچه ته‌ماشای ده‌کات و، هه‌ول ده‌دات
 له هه‌موو بواره‌کاندا به‌جێ به‌ی‌ن‌یت و، په‌یوه‌ستی ب‌کات به‌ تێپروانی‌نه گشتیه‌که‌ی
 بۆ گه‌ردوون و ژیان و ئاده‌میزاد.. به‌مه‌ش نه‌و وشه‌ی (ناشتی)یه‌ی، که ئیسلام
 مه‌به‌ستیه‌تی ده‌بیته‌ خاوه‌ن مانایه‌کی قوڵتر و گشتگیرتر له‌و مانایه‌ی ولاته‌کان له‌م
 سه‌رده‌مه‌دا ناشنای ده‌بن.. ئا نه‌مه نه‌و ناشتییه‌یه، که وته‌ی خوا له‌سه‌ر زه‌وی
 به‌جێ ده‌هێن‌یت، له سه‌ربه‌ستی و دادوه‌ری و ئاسایشی هه‌موو خه‌ل‌ک، نه‌ک
 وازه‌ی‌نان له جه‌نگ به‌ هه‌ر نرخێک ب‌یت، هه‌رچه‌نده ستم و خراپه‌کاری له‌سه‌ر زه‌وی
 رووب‌دات! هه‌رچه‌نده زۆرداری و ده‌ستدریژی کردنه سه‌ر ده‌سه‌لات و خوايه‌تی زاتی
 (الله) رووب‌دات!

نه‌و کاته‌ی ئیسلام هه‌ول ده‌دات بریاری ناشتی گشتگیر بدات به‌پێی بنه‌ما
 هه‌ره به‌رزه‌کانی له به‌جیه‌ی‌نانی وته‌ی خوا، له‌ب‌واری ناشتی ده‌وله‌تانه‌وه ده‌ست پێ
 ناکات، چونکه نه‌وه کۆتایی قۆناغه‌که‌یه نه‌ک سه‌ره‌تاکه‌ی. ناشتی ده‌وله‌تان،
 ته‌نها نه‌ل‌قه‌ی کۆتاییه، که پێش نه‌و چه‌ند نه‌ل‌قه‌ی دیکه هه‌ن.

ئیسلام یه‌که‌ج‌ار له ویژدانی تاکه‌وه هه‌ول‌ی ناشتی ده‌دات، پاشان له چوارچیه‌ی
 خێزان، ئنجا له نێوه‌ندی کۆمه‌ڵدا. له کۆتاییدا له گۆره‌پانی نێوده‌وله‌تی له نێوان
 کۆمه‌ل و گه‌لان هه‌ول‌ی بۆ ده‌دات.

ئیسلام داوا‌ی ناشتی ده‌کات له په‌یوه‌ندی تاک به‌ په‌روه‌ردگاریه‌وه، له په‌یوه‌ندی
 تاک به‌ خۆیه‌وه، له په‌یوه‌ندی تاک به‌ کۆمه‌ڵه‌وه. ئنجا له په‌یوه‌ندی هۆزێک به
 هۆزێکی دیکه‌وه، له په‌یوه‌ندی تاک به‌ حکومه‌ته‌کانه‌وه، پاشان داوا‌ی نه‌و
 هه‌نگاوه، داوا‌ی ناشتی ده‌کات له په‌یوه‌ندی ده‌وله‌تێک به‌ ده‌وله‌تانه‌وه.

جا بۆ بەجىھىننى ئىدو ئامانجى دوايى، بە رىگايەكى دورودرىژدا دەپرات،
تىايدا لە ئاشتىي ويژدانەو دەپەرىتەو بۆ ئاشتى ناو مال، بۆ ئاشتى كۆمەلگە،
لە كۆتاييدا بۆ ئاشتى جىهان.
با لە پىناوى ئاشتيدا سەرنج بەدەينە ھەنگاۋەكانى ئىسلام...

ناشتی ویژدان

ناشتی جیهان هەرگیز بهر قەرار ناییت، ههتا ویژدانی تاك له ناشتیدا نه بێت..
 نه مهش تیروانیسی ئیسلامه.. نه گهر بیهویت ناشتی جیهانی له سههر بناغهیهکی
 جیگیر و چه سپاو دا به زینیت، نهوا له ناخی ویژدانهوه دهست پێ ده کات.

له سیسته می ئیسلامیدا تاك به هایهکی بنه پهرتی هیه، که یه که مین خشته له
 دروستکردنی کۆمه له، له ویژدانییدا یه که مین تۆوی بیروباوهر ده پویت، له
 رهفتاره کانییدا بیروباوهره شاراوه که ی به ناشکرا دیار ده که ویت، به لکو خۆشی
 ده بێته رهنگدانهوه یهکی زیندووی نهو بیروباوهره.

ئیسلام تۆوی ناشتی له ویژدانی تاکدا ده پوینیت، ناشتیهکی ئیجابی که ژیان
 بهرز و بالاده کات، نهک ناشتیهکی سلبی، که به هه موو شتیک پازی بیت، لی
 بگهریت له پیناوی ساغ و سهلامهتیدا بنه ما بهرزه کانی ژیر پێ بکه ویت.
 ناشتیهکی هه لقولاو له هاوڕینکی و پیکه وه گونجان، که له ناشکرای و بی چه ند
 و چون و پیک و پینکی پیکهاتوه! له بهریه ره لا کردنی هیژ و وزه چاکه
 بنیاتنه ره کان، هه روا له پاکخویی کردنی ههز و ئاره زووه کان دروست بووه، نهک له
 خهفه کردن و خهواندن و خاوه خاوی.

ناشتیهک که دان به بون و ههز و سۆزی تا که کان دا ده نیت و، له هه مان کاتدا
 دان به کۆمه له و بهرزه وهندی و ئامانجه کانییدا ده نیت، هه روا به مرۆفایه تی و
 پینووستی و ههست و سۆزه کانی و، به ئاین و وه دیه پینراوه کان و غه و نه.. هه موو
 نه مانه به شیه وه یهکی گونجاو و هاوڕینک له گه له یه کدیدا.

ژیریژی و بیروباوهر

ئیسلام هه ره له یه کهم ههنگاوه وه، ناشتی له نیوان ژیریژی مرۆفایه تی و
 بیروباوهری نایینی گریه دهات. ئیسلام بیروباوهرینکی ساکار و پوونه، هیچ ئالۆزی و
 تهم و مژێ تیدا نه.

زاتى (الله).. هیچ هاوشیویه کی نیه. وه دیهینهری هه موو شتیکه. (محمد)یش
مرۆڤییکه وهك هه موو مرۆڤییکى دیکه، خوا سروشی بۆ کرد، که رینمونی خهلك
بکات بۆ پهرستنی خودای تاک و تهنیاو بئى هاویهش، له هه موو کاروباریکی دنیا
و دواړژدا ئایین و بهرنامه تهنها بۆ خوا بیئت به بئى هاوشان. خودا یهك له سیان و
سیان له یهك نیه، نه باوکه و نه له دایک بووه.. (محمد) مرۆڤو خوا نیه، له زه ویدا
پیغه مبهدر و له ئاسماندا پهروهردگار نیه!

له ئیسلامدا مه تەل و سەر لی تێکدان نیه، که له روناکی رابکات و، ژیریژی
مرۆڤ له سهرسامیدا به جئ بهیلت و، ویزدانى تاک بخاته دودلییهوه. چونکه
ئهوکاته یان بپروا دههینئ و ژیریژییه که ی پشت گوئ دهخات، یان دهست به
ژیریژییه وه دهگریت و بهرهو کوفر و خوانه ناسی دهبات، یان له نیوان ههردوکیاندا
له مۆله قه دهبیئت و، بیرى پارچه پارچه و شیواو دهبیئت و له سهر بپاریک ئۆقره
ناگریت.

له ئیسلامدا هیچ تهستهم نیه، که مرۆڤییک بیئمه پێش چاو په یوهندی به هیژی
ههره مهزنه وه هه بیئت، چونکه له گیانی ئاده میزاددا نهو وزیه ههیه، که
بیگهیه نیئت بهو هیژه، تاکه ئاساییه کانیس له تهزمونه کانیاندا ههست بهو
په یوه ندییه دهکهن، به لām گیانه کانیان له سهر نهو په یوه ندییه جیگیر نابیئت،
چه ندچرکه یه کی کهم نه بیئت. به لām گیانانیکی وهك گیانه کانی (محمد) و (موسا) و
(عیسا) و (نوح) و (ئبراهیم)، سه لامى خوايان لی بیئت- هیچ گران نیه نهو
بیئینه پێش چاو، که چۆن یارمهتی لهو هیژه وهرده گرن و پئی دهگهن.

ئه گهر مهسهله ی چۆنیهتی سروش بهم شیوازه به پئی مهسهله ی چۆنیهتی
لاهوتی و ناسوتی له (اقنوم) و، بوونی سیان له یه کدا و، دابه زینی خودا وهند بۆ
سهر زهوی له شیویه کوره که ی، تا ئازار بچیژیئت بۆ رزگارکردنی مرۆڤایهتی له
تاوانه که ی ئاده م و، هه موو نهو خهیا لاتانه ی که نیسه و کۆمه له کان خستویه ته ناو

نەصرانیەتەوه، ئەگەر ئەو مەسەلەیه بەپیتی ئەم مەسەلەنە پێوانە بکەین، زۆر زۆر بچووک دێنە بەرچاوا!

ئەم ئەفسانانە کەوتنە ناو نەصرانیەتەوه، کە نەصرانیەت لێی بەریه. نەصرانیەت لە سەرچاوە یەكەمەکانیەوه وێنەکی ئەو ئایینەیه، کە خودا هەموو پیغەمبەرەکانی پێی ناردووه. ئایینی یەكخواپەرستی، کە هاوبەش بۆ خوا دانەنیّت، کە مەرۆڤ لە بەندایەتی هاوبەشیك ئازاد دەکات. بەلام ئەو رۆمانیانە ی چوونە ناو مەسیحیەتەوه، خواوەندە جۆراوجۆرەکانیان هەر لەگەڵدا بوو، نەیانتوانی ناخی خۆیان بۆ ئەو یەكخواپەرستییهی نەصرانیەت یەكلا بکەنەوه، ئنجا ئەو ئەفسانانە دەستیان پێکرد. جا ورده ورده ئەو ئەفسانان خۆیان بوونە نەصرانیەت، ئەو نەصرانیەتە ی کەنیسه دەیناسینیّت، واتە ئەو نەصرانیەتە پەسمییهی، هەرکەسیك نە یگرتیته خۆی دەر بە دەری دەکات و لە هەموو شتیك بێ بەشی دەکات! بەلام گۆران و بەنەجم گەیشتنی نەصرانیەت بۆ ئەم بارە، رۆشن بیره نەصرانیەکانی دووچاری دوودلی و شلەزاوی هزری بەردەوام کرد. دەبوو یان بە دەم ژیریژی خۆیانەوه بچووبان، کە لە ریزی براداران دەری دەکردن بۆ ریزی بیباوەران؛ یانیش دەبوو عەقڵی خۆیان فەرماوش بکەن، تا پارێزگاری لە بیروباوەری ئەو ئەفسانانە بکەن، کە کەنیسه دەپاریژیّت، یان خۆیان بۆ نە دوودلیه کی گیانی بەردەوام لەنێوان پتووستییان بە بیروباوەرێك و، ژیریژیان، کە ئەو ئەفسانانە رەت دەکاتەوه!

زۆری نەما بوو هەمان ئەوهی لە نەصرانیەت پوویدا لە ئیسلامیشدا پوویدا، حەزی مەرۆڤ بۆ ئەفسانەکان لە هەولێندا بوو بۆ داپۆشینی پونی و سادەیی ئایینی ئیسلام، بەردەوام بوو لە دارشتنی شتی ناراست بە دەوری (محمدی کۆری عبدالله) و، ئالویهتە هەلبژاردەکانی، بە تایبەتی حوسەین-خوای لیژازی بیّت-، شتی ناراستی وای هەڵدەبەست، کە سروشتی ئیسلام نەیدەویست و قبوڵی نەدەکرد، کەچی لەلای خەلکی رەشوکی بەشیوێه کی زیاتر لە راستیه سادە و ساکارەکانی ئیسلام وەر دەگیرا!

به لّام خودی بینایه‌ی ئیسلام به دروستی مایه‌وه و، بنه‌ماکانی به پارێزراوی مانه‌وه، سروشته‌که‌ی ئه‌وه‌نده‌ پون و ساده و ساکار بوو، که ئه‌و ئه‌فسانه‌ پرپوچانه له په‌راوێزیدا ده‌پوکانه‌وه و، نه‌ده‌چوونه ناو بناغه‌که‌یه‌وه.

له نه‌صرانیه‌تا که‌نیسه‌ خۆی پیش‌په‌وی شه‌م ئه‌فسانه‌ی ده‌کرد و ده‌یگرته‌ خۆی، چونکه‌ ده‌بوه‌ هۆی زیاد‌بوونی ده‌سه‌لاته‌که‌ی به‌سه‌ر ده‌روونی جه‌ماوه‌ردا، جا ئالۆز‌کردنی بیروباوه‌ر و ده‌وره‌دانی به‌ شتی ته‌م و مژاویی به‌ مه‌به‌ست بووه، تا که‌نیسه‌ رۆژی له ژیا‌نی خه‌لکدا هه‌بی‌ت. نه‌گه‌ر بیروباوه‌ری مه‌سیحیه‌ت وه‌کو خۆی به‌ ساکاری و روون و ئاشکرای بی‌یه‌ته‌وه، نه‌ی پیاوانی ئاین چی بکه‌ن؟ نه‌گه‌ر خه‌لک خۆیان توانیان له ئاینه‌که‌یان تی‌بگه‌ن و دروشمه‌کانیان ئه‌نجام به‌دن و، راسته‌وخۆ به‌ په‌روه‌ردگاریان بگه‌ن، چ پتو‌یستیه‌کیان به‌وان ده‌بی‌ت؟! که‌واته‌ پتو‌یسته‌ ته‌م و مژ هه‌ر هه‌بی‌ت. پتو‌یسته‌ ئه‌و خه‌ون و خه‌یاڵ و ئه‌فسانه‌ هه‌ر هه‌بن، تا خه‌لک به‌رده‌وام بۆ کردنه‌وه‌ی گری‌کۆی‌ره‌کانی بیروباوه‌ر په‌نا بۆ که‌نیسه‌ به‌رن، تا نه‌ی‌نیه‌کانیان به‌رامبه‌ر به‌ شتی‌ک بۆ ئاشکرا بکات. ئا به‌م شی‌ویه‌ ده‌سه‌لاتی که‌نیسه‌ به‌کاملی ده‌می‌نێ‌ته‌وه، که‌س بۆی نیه‌ یه‌ک هه‌نگاو له ژیا‌نی ئاینیدا، یان له ژیا‌نی رۆجیدا بنی‌ت به‌بی‌ بوونی قه‌شه‌یه‌ک!

به‌لّام له ئیسلامدا که‌نیسه‌ نیه‌. ده‌سته‌یه‌ک نیه‌ به‌ناوی (ئیکلی‌رۆس) که‌ به‌بی‌ ئه‌و هیچ دروشمی‌کی ئاینی ئه‌نجام نه‌دری‌ت و، ته‌نها له رێگه‌ی ئه‌وه‌وه تا‌ک به‌ خۆی وه‌دی‌هێ‌نهری بگات.

ئیس‌لام پزگار‌که‌ری بیری مرۆ‌قه، نه‌ک ته‌نها له ئه‌فسانه و شتی خه‌یا‌لوی، به‌لکو هه‌روه‌ها له فشاری ماد‌دیه‌تی به‌ده‌ر له یاسای گه‌ردوونی‌ی ناسراو پزگاری ده‌کات.

ئیس‌لام نه‌یو‌یستوه به‌کاری ماد‌دیه‌تی به‌ده‌ر له‌یاسا، بیری مرۆ‌ژ ناچاری ملکه‌چ کردن بکات. به‌لکو هۆ‌کاری ساده‌یی و پونی و پاستیه‌کانی به‌کارده‌هێ‌نێ‌ت بۆ گه‌یشتن به‌ هه‌ستی مرۆ‌ژ.

کاتیک هاوکات له رۆژی مردنی (ئبراهیم) ی کورپی (محمد) ی پیغه مبهری خوادا رۆژ گیرا، خه لک به روداوه که هاواریان لی ههستا و گوتیان: بههوی مردنی ئبراهیم رۆژ گیرا.. (محمد) ﷺ دهسبه جی نهم گومانهی رهواندهوه، تا روونی و بیهگریدی بیروباوهر دانه پۆشیت، رایگه یاند که رۆژ نیشانه یه کی خودایه و بۆ مردنی مرۆژ ناگیریت.. بهم توندوتۆلی و راستگویی به یه گهرده نهیهشت خو بدهنه دهست ههزه شارواوه کانی دهرونیان و، له گه لێ نه پۆشیت و به کاری نه هینا بۆ بلاوکردنه وهی نایینه نوییه که ی، چونکه نهوانه له ناوه رۆکدا پیچه وانهی سروشتی نایینه نوییه که یه.

ئیسلام بهم روونی و بیهگریدی وه، ناشتی له نیتوان ژیریژی تاک و بیروباوهر که ی گری ده دات، نهو دوودلیهش ناو روژینیت، که نه صرانیه تی دهسکاری کراوی که نیسه دهیورژینیت، هه روا شهو بیروباوهرانهش که راستی و نهفسانه تیکه ل ده که ن. جا هه ق و ناهه قی تیدا تیکه ل ده بن و، له رووناکی و روونی خوی دهشاریت وه، بۆیه ژیا نی هه موی له که شیککی دوکه لاوی و دوعا خویندنی به دهنگدا ده بیت، چونکه له رووناکی راده کات و ده ترسیت پیتی بگات.

به لێ، ره وهی مرۆژ کاتیک رویه پرووی گهر دوونی فراوان و سروشتی مه زن بویه وه، پتویستیه کی پتیشوماری به وه هه بوو، که هه ست بکات خوا وه نده که ی لپی نزیکه و گرنگی به نازار و ناواته کانی ده دات، شهو به بو زۆر له نهفسانه کانی نه صرانیه تی که نیسه هات بۆ تیرکردنی شهو ههزه قووله، جا خودایان لهو بهرزیه هینایه خواره وه، تا بهرگهی نازار بگریت بۆ سپینه وهی تاوانه که ی ئاده م، یان وایلی کرد که کوربه تاقانه که ی بهرگهی بگریت وه کو میهره بانیه ک بۆ مرۆژ.. هه تا دوا یینی شهو شته شارواوهی ژیریژی سه رسام ده کات و ویژدان شپزه ده کات و دهیشیتوین.

به لام ئیسلام شهو پتویستیه دابین ده کات، به لام به شیوه یه ک که له گه ل خوا وه ندیستی و تاکیتی خوادا بگوختیت. پتویستیه که دابین ده کات به وهی، که وا له ئاده میزاد ده کات هه ست بکات، که خوا لپی نزیکه و وه لامی ده داته وه و، له چاودیریکردنی بی ناگا ناییت و له یادی ناکات: ﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي

قَرِيبٌ أَجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِي فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ: نەگەر بەندەکانم دەربارەي من پرسیاریان لی کردیت؛ من نزیکم، هەرکەس بانگم بکات وەلامی دەدەمەوه، با بەدەنگمەوه بیتن و بروام پی بهیتن، بەلکو ریتمون دەبن. ﴿البقره/۱۸۶.

﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ: پەرورەدگار تان فرمویەتی: بانگم بکەن، بە دەنگتانەوه دێم.﴾ غافر/۶۰.

﴿مَا يَكُونُ مِنْ نَحْوِ ثَلَاثَةِ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةَ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا: هەر سێ کەسیك پێکەوه بە چپە قسە بکەن خودا چوارەمیانه، پینج بن ئەو شەشەمیانه، کە متر بن و زیاتر بن و لە هەر کۆی بن ئەو هەمیشە لەگەڵیانه.﴾ المجادلة/۷.

﴿وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ: ئێمە لە شادەماری لاملی نزیکترین لێی.﴾ بقره/۱۶.

﴿إِنْ رَأَى قَرِيبٌ مُحِيبٌ: بێگومان پەرورەدگارم نزیکە و بەدەنگەوه دیت.﴾ هود/۶۱.

﴿وَهُوَ الْعَفُورُ الْوَدُودُ: ئەو لێبورده و پوخۆشه.﴾ البروج/۱۴.

بەم شێوەیە ئادەمیزاد دەبینیت، کە پەيوەندییەکی بەخوداوه چەند پتەوه، هەست بە میهرەبانیی و چاودێری و وەلامدانەوهکانی دەکات، بەبێ ئەوهی پێویستی بە ئەفسانەي سەر سوپهیتەر هەبیت.

حەزەکان و پێویستیەکان (الاشواق والضرورات)

هەر و ئیسلام ناشتی دەخاتە نێوان ئەوشتانەي بۆ تاك زۆر پێویستن و، ئەو حەزە گیانیانەي ناتوانیت دەسبەرداری بیت. بەلام ئەک لەسەر حیسابی حەزە پێویستیەکانی و، ئەک لەسەر حیسابی حەزە گیانیەکانی.

ئەو بیرۆکە (فکرە)ی هەیهەتی دەربارەي یەکیەتی تێکرای، لە تێپروانیی بۆ تاکی شادەمی و، هەلنەرەکانی ئەو ژيانەي تیایدا، پەنگی داوەتەوه. پێویستیەکان و حەزەکان هەردووکیان بە هاوڕێکی یەک دەگرن، هیچ لە وزە و هەلنەرەکانیان بەفیڕۆ

ناچىت، مەگەر ئەوئى لەگەل ئەو ھاوړپىكىيە نەگوئىت، يان بېتتە كۆسپ لەبەردەم گەشەئى تەواوئى ژيان.

ئىسلام ھەر لە سەرەتاوہ دان بە پىئوستىيە رەسەنە شاراوہ كانى سروشتى مرۆڤ دادەئىت، وا نايىنئىت كە نەگوئىت لەگەل ھەزى بەرەو بەرزى چوون، كە ئەمەش ھەزىكى رەسەن و شاراوہى سروشتى مرۆڤە، بەو مەرجەئى لەبارى ھاوسەنگىيەكى رىكويىتكدا بىت.

كاتىنك ئىسلام بانگەشەئى پاكبەنەوئى گيان و، دەرچوون لە كۆتى ئارەزووہ كان دەكات، مەبەستى خەفەكردنى ھەلنەرە زىندووہ كان و، لەناوېردنى وزە زىندووہ كان نىيە، بەلكو بانگەشەئى ئەوہ دەكات، كە ئادەمىزاد سەرکردەئى دەرروونى خۆئى بىت و نەبىتتە بەندەئىيەكى بىدەسەلانى ئارەزووہ كانى، يان وەك ئاژەل ئارەزووہ كانى ھەلنەرى بن... وىستىش دورپانى ئىوان ئادەمىزاد و ئاژەلە لە رابواردندا: ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ: ئەوانەئى خواناناسن وەكو ئاژەل رادەبوئىرن و دەخۆن. محمد/۱۲.

بەلام نەگەر مرۆڤەبەسەر كاروبارى خۆئى زال بوو، پىئوستە بزانى كە لاشەكەئى مافى ھەيە، پىئوستە لەسەرى دەرروونى خۆئى لە خۆشىيە كانى ژيان بىبەرى نەكات، ئەوانە ھەرام نەكات كە خوا ھەلالئى كردووہ... ئەوہش كە خودا ھەلالئى كردووہ ھەموو ئەو چىژ و خۆشىيانە دەگرىتتە كە دەرروونى راست و رىك داواى دەكات.

لە ئىسلامدا ھەلنەرە سروشتىيە كانى ژيان ھەمويان بىزراو نىن، ھەز كردن بە درىژەپىدان شكستىك نىيە خۆپاككرەرەوہ كان خۆيان لىئى بەرز بگرن. چونكە ئارەزووى درىژەپىدانى ژيان لەگەل وىستى خوادا لە بەدبەتتەئى ژيان، رىكە، بەلكو خودا دەيەوئىت ژيان بەرز رابگرىت نەك تەنھا درىژەئى پى بدەرى... ئەو درىژەپىدانەش ھۆكارى پەرسەندن و بەرزبەنەوہ، نەك دژى بىرۆكەئى بەرزبەنەوہ بىت. ھەرەوہا ئىسلام ھەلنەرە زىندووہ كانى بنىاتى مرۆڤەلەگەل ھەز و ئارەزوو گيانىيە قولە كان لە سروشتىدا ھاوړپىك دەكات، لە ھەردو كياندا يەكەئىيەك

داده پڑیئت، که نه زیاده پڑی و نه بهزایه دانی تییدا بیئت، نه ململانی و نه پیکدادانی تییدا بیئت.

له ئیسلامدا بانگه شه بۆ خوش پابواردن، هاوشان له گهله بانگه شه بۆ بهرزبوونه وه دهروات، جا له نیتوانیادا ویتیه کی هاوسهنگی دروست ده بیئت، دوور له خراپه کاری و دوور له بئیهش بوون:

﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ، قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ، قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنْزَلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ:

ئهه نه وهی ئادهه! له ههه مزگه و تیکدا بوون خوتان برازینه وه، بخۆن و بخۆنه وه و زیاده پڑی مه کهن، خوا زیاده پڑیانی خوش ناویت.. بلێ: کئ ئه وه کهل و بهلی پازاندنه وه و بۆتیه پاکه وه حه رام کردوه، که خوا بۆ بهنده کانی داناوه؟! بلێ: ئه وه له ژیانی دونیادا بۆ پرواداران و له رۆژی قیامه تیشدا تایه مه بهو.. ئیمه ناوا نیشانه کان روون ده کهینه وه بۆ ئه وانیه ده زانن.. بلێ: به لکو پهروه دگرم خراپه کاری ناشکرا و نه یینی و گونا و سنور به زاندنی ناره و و هاوبهش دانان بۆ خودا بئیهیج به لگهیه ک و قسه کردن ده باره ی خودا به بئ زانینی حه رام کردوه. ﴿ الاعراف/ ۳۱-۳۳.

(الفواحش) له (الفحش) وه هاتوه، که بریتیه له لادان له هاوسهنگی و مامناوهندی، ته میش ههروه کو زیاده پڑی به ناهق و هاوبهش دانان بۆ خودا وایه.. هه موان تیکدهری سروشتی مروژن، دژی دادوه رین، پتچه وانیه یاسای ژیانی هاو پیکن.

بهه جۆره وهه مرویه چون یه که کان بواری خۆیان دهست ده کهویت بۆ بنیاتنان و بهرز پراگرتنی ژیان، تاکیش به بهش بهشی له نیتوان واقعی ژیانه پتیهسته که ی بۆ

مانهوهی خۆی و ژیانهکمی و، نهو حمز و نارهزوه بهرزانهی به گویتیدا دهچریت و بانگی دهکات، نامینیتتهوه.

ههروهها هاورپیکیهک لهنیوان پاراستنی ژیان و بهرزراگرتنی دادهنریت.. نهم هاورپیکیه له وژدانی تاکدا بهپیتی بیروباوههکمی دهبیت، ههروهکو له چوارچیهی کۆمهلتیکیشدا بهپیتی رهفتارهکان دهبیت، جا تاک خۆی له ناشتی ناوهکی لهگهڵ ویژدانهکمی و، ناشتی دهههکی لهگهڵ خهلتکانی دیکهدا دهبینیتتهوه.

ههروهها ئیسلام هۆیهکانی (گرێ دهروونییهکان) چارهسهر دهکات، نهو گرێ دهروونیانهی، که فرۆید و شوینکهوتهکانی پێرهوههکمی خۆیان لهسهر بنیات ناوه، که پێیان وایه بهلایهکه و کهس لیتی دهرباز نابیت، نهفرهتیتکه و کۆمهڵ به کۆت و پێوهند و ریکار(تعالیم)هکانی لهسهر تاکي دهسهپینیت، ههروا به خهفهکردنی نارهزوهکان، که ویژدانی مروژیان خودی بهرز(الذات العليا) جینگای کۆمهڵ دهگریتتهوه له سهپاندنی چاودێری بهسهریدا.

هۆکارهکانی نهو گرێ دهروونیانه، له رهوش(جوی بیروباوهری ئیسلامیدا بونیان نیه، که ههر له ههنگاوی یهکهمهوه دان به نارهزوو و پێوستیهکانی تاکدا دهنیت، به پیس و داروخانی نازانیت و، پێگاکانی بهتالکردنی به شیوهیهکی دلتیا بۆ ناسان دهکات، که دان به شهرعی بوون و پاستگۆزی و پاک و خاوینیدا بنریت، ههر نهمهش گرنگه، مادام له سنوریکي راست و دلتیادا بیت، که نهبیتته مایهی لاوازی کهسایهتی تاک و، له چوارچیهی کۆمهلگهشدا دوچاری گهپانهوه بۆ باری نارهلیی نهبیت.

ئیسلام به وردی سهرنجی نهم نارهزوه سروشتیه پێگهردانه دهکات، دایناوه که ههندیك جار ئافرهت نارهزووی خۆشی و جوانکاری لهپیاو زیاتره، بۆیه ههندیك لهوانهی بۆ پیاو ههرامه بۆ ئافرهت ههلالی دهکات، نهمهش وهک پهچاکردنیکي سروشته مێینهکمی، که پازاندنهوه و جوانکارییه. بۆ ئافرهتی ههلال کردوه نهنگوستیهی زیر و بهرگی ئاوریشم بپوشیت، لهکاتیکدا پیاو لهم شته نهرم و شلانه قهدهغه دهکات و به خۆشگوزهرانییهکی زیانداري دادهنیت، ههرچی لهو

بواره‌دا بۆ ئافەت ھەرامە، تەنھا خۆدەرخستە بە جوانکاری ۈ رازاۋەیی بۆ بیگانە، چونکە لیڤەدا مەسەلە کە لە پۆلتی خوشی (متاع)ی بیگەردەو ە دەردەچیت بەرەو ئارەزو بزواندنی ئازەلانی، ئەمەش دوریانی ینگەکیە!

بەم شێوەیە ھۆیەکانی توشبوون بە (گرێ دەرونیەکان) لە پرەوشی بیروباوەری ئیسلامیدا لە چەند باریکی ریزپەری نەخۆشیدا سنوردار دەبێت و کورت ھەلدێ، بەلام سروشتە رێکەکان، ھاوسەنگی و ھاورێکییان تێدا دیتە ئەنجام و، ھۆکارەکانی دوودلی نامینیت، بەمەش تاکی مسوڵمان لە دەرونی خۆیدا لە ناشتی و ئاسایشدا دەژیت.

گوناہ و تہویہ

ئىسلام تەنھا لە سنورى داننان بە پىويستىيەكانى تاك و هاوپرێك كردنى لەگەڵ
 ھەز و ئارەزووەكانیدا ناوەستیت. بەلگەى دواى ئەو ھەنگاویكى دیکەى واقعی و
 بەرچاوپرۆنانە دەنیت. ئەو دان دەنیت بە ھەلنەرەكانى ھەلە و گوناھ. بۆ ھەلە و
 لەبەرکردن و ئەوانەى بەزۆر پێیان دەكریت، ئەوا ئەوانە لییان ناگیرئ و بزبان بە
 گوناھ دانانرئ: ((ئوممەتەكەى من، لە ھەلە و لە بێركردن و ئەو ھى بەزۆر پێیان
 كراو، لەسەريان ھەلگیراو- و اتا بزبان بە گوناھ نانوسرئ)).

به لّام تاوان و گوناھ، هه موو کاتیک ده رگای تمویه لییان کراوهیه، هه رکه سیئک
حهز بکات روی تی ده کات بۆ داوولی لیخۆش بوون و پاکبوونهوه، کهس بۆی نیه له
به زهیی خودا ده ری بکات و، ده رگای خودای لی داناخریت و، هیچ نیوه نیکیان
له نیتواندا نیه.

نه گهر تاك خزايه ناو گوناوه وه، ريگا كانى تهوبه لى ناپچريت، نابيته گوم
 بووى دهركراوى نهفرت ليكراو و، تاريكي بيپروايي نايچه وسينيته وه.. ئا له ويذا
 روناكي ههيه، ريگا ههيه، دهستى به سۆز و ميهره بان ههيه.. دهستى تهوبه
 په شيمانى، پاكبوونه وه و سه لامه تي پى ده به خشيت، به روح و تاريكي
 دايد ه پوشييت: ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ
 اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ بيژه: نهى بنده كانى من! نهى

ئەوانەى بە لادان لە ئەندازە، ناھەقىو لەخۆ کردو! نابى ئىوہ لە بەزەبى خوا ناھومىد بن، چونکە لە ھەموو گوناھىک چاودەپۆشى، ئەو لىبوردو دلۆفانە. ﴿الزمر/۵۳﴾.

لە ئىسلامدا خواوند بۆ ھەتاهەتا گوناھبار پاونائىت، کە مۆلەتى پىنەدات و تەوبەى لى وەرەگرىت، مەگەر خۆى بکوژىت، يان جەستەى خۆى ئازار بدات، يان گىيانى بۆ چەندىن سەردەم و نەوہ لەلاشەى پىس و بۆگەندا جىگىر بىت. سىپىنەوہى گوناھىش پىويست بەوہ ناکات، کە خودا لە بەرزىەکەى خۆى بىتە خواروہ، تا لەخاچ بدرىت و ئازارەکان بچىژىت وەک کەفارەتتىک بۆ گوناھى مرۆڤ، لە کاتىکدا ئەو خۆى دروستکەرى ئەو مرۆڤانە، دەتوانىت پاکيان بکاتەوہ بەبى ئەوہى خۆى لە خاچ بدرىت و سزا بدرىت. ھەرۆھەا سىپىنەوہى گوناھەکان پىويستى بە کاهىن و کورسى دانپىنان نى، يان بە ھەلۆاسراوى بەسەر سەرى کەسىکەوہ بىنئىتەوہ، بەبى ئەوہى رزگار بوون يان راکردنى بۆ ھەبىت..!

ھەموو ئادەمىزادىک دەتوانىت راستەوخۆ بە پەشىمانى و تەوبەوہ روو بکاتە پەرورەدگارى، بەبى ئەوہى سوربى لەسەر گوناھەکەى و بەردەوام بىت، جا خودا دەرگای خۆى لىدەکاتەوہ و، بۆ نىو بەندەکانى وەرى دەرگىت و، مېھربانى و لىبوردەبى خۆى پى دەبەخشىت. دەرگای مېھربانىش ھەموو کاتىک کراوہ، لەبەزەبى خودا بىئومىدى و ھىوابراوى نى، ھەرکەسىک دەپەوئىت بە لە دەرگای بدات و داواى مۆلەت بکات، بەلکۆ بەبى مۆلەت پرووى تى بکات:

﴿وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ﴾
ناھومىد مەبن لە بەزەبى خودا، ھەر ئەوانەى خوانەناسان، لە بەزەبى خوا ناھومىدن. ﴿يوسف/۸۷﴾.

ئىسلام لەم پىرەوہدا دوور دەپوات، ھەتا ئەگەر مرۆڤ بەخىراى سەرنجى لىبدات، وادەزانى کە ئىسلام گوناھ بۆ خەلک دەپازىنئىتەوہ، تا لە گوناھەکە تەوبە بکەن..!

پیغه مبهرد ﷺ ده فەرموئیت: ((هه موو ئاده میرانیك گوناهاكاره، چاكرتین گوناهاكاریش تهویه کاران)).^(۱) ههروهها ده فەرموئیت: ((سویند بهوهی گیانی منی به دهسته، نه گهر گوناها نه کهن، نهوا خودا ئیوه لاده بات و کۆمه لانیك ده هیئیت، که گوناها بهکن و داوای لیخۆشبوون بهکن، نهویش لییان خۆش بیئت)).^(۲)

ئیسلام لیڤه دا گوناها ناپازینیتهوه، به لکو تهویه ئاسان ده کات، دهروونی گوناهاکاران به هیوا پر ده کات، ریگا بۆ گیانه کاریان روناك ده کاتهوه، نهو گیانه ماندووه ترساوانه ده خاته ناو پشودان و ئاسوده بیهوه. هه تاهه تایه به دودلی و سه رسامی و پارچه پارچهیی و ئۆقره نه گری نامینیتهوه.

ئه مه له کاتی کدايه که له سه ر ویژدانی تاك پیویست ده کات بهردهوام هۆشیار بیئت، داوای لی ده کات چاودیری دهرونی خۆی بکات و، ئاگاداری ده کاتهوه له هه لئه تاندنی ئاره زوه حه رامه کان و، فیتنه ی ئافره ت و مال و مندال، ده بهیئیته پیش چاوی- که چۆن شه یسانی دوژمنی سوره له سه ر هه لئه تاندنی، بهردهوام دله راوکی بۆ دروست ده کات و بۆی له سه نگه ردايه ..

﴿زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْخَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَآءِ، قُلْ أَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكَمُ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ، الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَانِتِينَ وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ: خَوْشَه و یستی ئاره زوه کان بۆ خه لك پازینه راوه تهوه، ئاره زووی ئافره ت و مندال و کۆکردنه وهی سهروه ت و سامانی زۆر له زیڕ و زیو و ئه سپی نیشانه دار و مه ر و مالا ت و کیلگه .. ئه مانه مایه ی خۆشی ژیا نی دونیا ن.. به لام خودا چاكرتین سه ره بجا می لایه .. بلی: ئایا هه والی له وه با شتر تان بی بلیم؟ ئه وانه ی پارێزکارن له لای پهروه ر دگاریان به هه شتانیکیان بۆ هه یه

^۱ اخرجه الترمذي.

^۲ رواه مسلم

یو باریان به ژیردا ده پوات، به همیشهی له وێ ده میننه وه، له گهڵ ژنانی پاک و بێ گهرد، نه مانه و ره زامه ندی خوداش.. خودا ناگاداری بهنده کانیه تی.. نه وانه ی که ده لێن: پهروه رگارا! ئیمه پروامان هینا، تۆش له گونا هه کافان ببوره و له سزای ناگر بانه پارێزه.. نه وانه ی ئارامگر و راستگۆن و بهرده وامن له سه ر خوا به رستی و، مال ده به خشن و به ره به یانان داوای لیخۆشیوون ده کهن. ﴿آل عمران/ ۱۴-۱۷.

﴿وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ، فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ، وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ، فَدَلَاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ، قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ، قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ: ئه ی ئاده م! تۆش وێرای ژنت له به هه شت بجاوێننه وه، له هه ر کوێدا هه رچی ده خوێن به ئاره زوی خوێتان بکهن، هه ر تخونی ئه و داری هانا مه کهون، ده نا ئیوه له ناهه قیکاران ده بن. شهیتان که و ته کلێشه یان تا ئه و نه ندامه یان- که داپۆشرا بو- بێنینه به رچاویان. گوته ی خودا که نهیده هیشت له و داره نزیک ببه نه وه، هه ر بۆیه بو که ئیوه نه بنه فریشته، یان هه میشه هه ر له به هه شتا بێتن. جا سوێندی بۆ هه ردووکانیش خوارد که: من به دلّ ئامۆژگاریتان بۆ ده کهم. به فریوان، نه وانی خسته ته ماوه. له دوا ی ئه وه ی له به ری داره که یان چه شت، عه یب و عاریان که و ته ده شت و کۆششیان کرد به گه لای به هه شت دایپۆشن. پهروه ردا رگا رازی کردن: ئاخه ر من به ئیوه مه گوت تو ختی ئه م داره مه کهون؟ پێشم رانه گه یان دهبون به نا شکرا شهیتان دوژمنی ئیوه یه؟ گوته یان: ئه ی پهروه ردا رگا رمان! ناهه قیمان له خوێمان کرد، ئه گه ر تۆ لیمان نه بو ری و به زه بیته پێماندا نه یه، بێ شک له زیانبارانین. گوته ی داگه رپێنه خواری، ئیوه دوژمنی یه که دین. تا ماوه یه ک جیگا و مایه ی ژیا نتان له زه و ی ده بی. ﴿الاعراف/ ۱۹-۲۴.

نیسلام کہ مملانی نیوان ناده میزاد و شہیتان ہم شیوہیہ دہہینیتہ بہر نیگا، بڑ نہوہ نیہ خہلک بجاتہ ناو شہہزانی دہروونی بہردہوام، کہ کہسایہ تییان پارچہ پارچہ بکات و ہیژہ کانیان پمترہوازہ بکات، بہلکو بڑ نہوہیہ تا بانگہ شہیان بکات بڑ ہوشیاربون لہ ہہلنہرہکانی خراپہ و گوناہ، تا لہ کۆتاییدا نہوہکانی نادم و ہہوا ناگادار بکاتہوہ لہ خۆدانہ دہست ہہلخہلہتاندن و فریودانہوہ.

﴿يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَزْعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِسُرِّيَّهُمَا سَوَّاهُمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾: شہی فرزندہکانی نادم! شہیتان نہتاغہلہتینی، ہہروہک باوک و دایکتانی لہ بہہہشت بہدہرکردن داو جل و بہرگی لی داپنین تا شہرمی خزیانیان پییان نیشان بدا. شہیتان و دہستہو بہستہکھی لہلایہ کہوہ دہتانینن، کہ نیوہ نہوان نابینن. نیتمہ شہیتانہکاغان کردۆتہ دۆستی نہوانہی بروایان بہخودا نیہ. ﴿الاعراف/۲۷﴾.

لہ ہہمان کاتدا برپاری نہوہ دہدات، کہ گوناہہکھی نادم وہکو شمشیریکی برہری ہہلکیشراو بہدیار سہری نہوہی نادمہوہ نہیوہ و، داوای کہفارہتیکی سہرسورہینہر نہکراوہ، کہ خوای گہورہ لہسہر شیوہی کوری خوا پیی ہہلہسیت.. کارہ کہ لہہہموو نہمانہ سووک و ناسانترہ: ﴿فَلَقَى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾: نادم لہ پمروہردگاریہوہ چہند وتہیہکی پیگہیشتن، نہوسا تہویہکھی قبول کرد، ہہر خۆی تہویہ وہرگر و میہرہبانہ. ﴿البقرة/۳۷﴾.

جا ندم ہہموو ناسانیہ کہس بازنادات، مہگہر نہوہی لہسہر گوناہ سور بیت، ندم ہہموو دہرگا کراوانہ داناخرین، تہنہا لہروی نہوانہی لہ گوناہدا بہردہوام و مکورن.

﴿بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾: دیارہ ہہرکہس خۆی توشی خراپہ بکا و خراپہکھی دہوری دابن، نہوانہ یاری ناگرن و تاہدتا ہہر تیدا دہبن. ﴿البقرة/۸۱﴾.

نهمه له بهر نهوهی بمردهوام بون له گوناهدا دلّ دادهخات و ویزدان تهرت و تونا دهکات، ننجا ده رگاکان دادهخات و سزا ده سه پیتیت.

کەس نهم هه موو هه له ره خساوانه له دهست نادات، مه گهر نهوهی شایانی به زهیی نه بیست و خۆی نهیه ویت. به لام زۆر له گونا هکارانی تهویه کار، نیسلام ناشتی به ویزدانیان ده به خشیت و، ناسودهیی به گیانه کانیان ده دات، ته نهها داوای هۆشیاری و هه ولدانیان لی ده کات، هۆشیاری و هه ولدانیان که سایه تی پارچه پارچه ناکهن و دودلی لی ناکه ویتتهوه. نیسلام له واقیعه میژوویه کهیدا پیوانی کی ناسیوه، که به پادهیهک ویزدانیان هۆشیار بووه، که گه یشتوته رادهی ناسکی، به لام گیانیان له لوتکهی ناسودهیدا بووه، له هه مان کاتدا نهوان له واقیعه کرداری و بنیاتنه رانه بون، ههروهک مه زترین پیاهه واقیعهیه کرداری و بنیاتنه رهکان له ژياندا.

له سه روی هه موو نه مانه وه (ابوبکر) و (عمر)، که داوی پتعه مبهری خوا، دوو بنیاتنه ر و سه ره رشتیاری نیسلام بوون. نهوان دوو نمونهی تهواون بژ هۆشیاری ویزدان، تا رادهی ناسکی و، ناسودهیی دلنیهاله ههست و، گردبونهوهی که سایه تی و، یه کیه تی ئاراسته له واقیعی ژياندا.

نهرک به سه ردادان و توانا

نیسلام به شیویه کی گشتی تیبینی نهوه ده کات، که نه رکی زیاد له توانای خۆی به سه ر تاکدا نه دات، له یاساکانی یان له دروشمه کانی، چونکه نه رک دان له سه روی توانادا، به کردن یان نه کردن، ته نهها نهم سۆ نه نجامه ی لی ده که ویتتهوه:

۱/ یان ماندوو کردن و زه مه تی و، بی بهش بون و خهفه کردن و، تیکشکاندن خودی مرؤف له ژیر باری خهفه کردن یان ماندوو کردن و، کۆسپ خستنه بهر گه شهی خیرای ژیان و، په ره سه ندنی هاوسه نگ.

۲/ یان دوور که و تنه وه و یاخیه بون و ده رچوون له فه رمان و نه هییه کان و، دژایه تیه کی. سه رشیت، که خاوه نه که ی به ره و زیاده رۆیی له ریتیدان ده بات، وهک کاردانه وهیه کی خهفه کردن، یان شه که ت کردنه.

۳/ یانیش دلہراوکیٹی دہروونی بہردہوام و، ہستکردنی بہردہوام بہ گوناہ، یان کہ متہرخہمی، لہ شتانتیک، کہ نہ گوناہ و نہ کہ متہرخہمیہ، نہوش سزایہکی بہردہوامہ، کہ بہرگہی ناگیریت.

بۆیہ ئیسلام سوورہ لہسہر نہوہی ہموو نہرکہکانی لہ سنوری توانادا بیت، کہ لہکاتی دانانی یاساییدا بہ واجب بون و حہرام بونیہوہ، پہچاوی سروشتی نادہمی بہ ہموو تواناکانیہوہ بکات، پاشان لیٹی دہگہریت لہخویہوہ زیاد لہ نہرکہ فہرزہکان نہنجام بدات، نہگہر توانی، بہبئی تہنگہتاوی و زہحمہتی و سہختی. نا بہمہ لہ تیکشکان دہپاریزیت، لہ یاخیبون دہپاریزیت، دہپاریزیت لہو دلہراوکیٹیہی، کہ حہسانہوہی بۆ نیہ.

لہمہدا خوای گہورہ لہ قورٹانہکەیدا دہفہرمویت: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا: خُودا نہرکی لہتوانا بہدہر بہسہر کہسدا ناسہپیٹی.﴾ القرہ/۲۸۶. ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ: لہ ٹاین و خواپہرستیدا شتی لہسہر زہحمہت نہکردوون.﴾ الحج/۷۸.

پیغہمبہری مہزنیش ﷺ فہرموویہتی: ((إِنَّ هَذَا الدِّينَ يُسْرٌ لَا عُسْرَ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ: نہم ٹایینہ ناسانہ و گرائی تیدا نیہ، ہہرکہس گرائی بکا، نہوا بہہیلاک دہچیت)).^(۱)

پیغہمبہر ﷺ ریگری دہکات لہ گرانکردن و توند کردن لہ لیکنانہوہی ٹاین و ہہستان بہ نہرکہکانی، کہ دہفہرمویت: ((لَا تُشَدُّوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَيُشَدَّ عَلَيْكُمْ: لہسہرخوتانی توند مہکەن، با لہسہرتان توند نہکریٹ)).^(۲) یان دہفہرمویت: ((إِنَّ هَذَا الدِّينَ مَتِينٌ فَأَوْغِلْ فِيهِ بِرَفْقٍ: نہم ٹایینہ توندوتولہ، جا بہ نہرمی بجوزہ ناوی)).^(۳) نہو کہسہی لہسہر خوی توند دہکات و خوی ماندوو دہکات، بہو

^۱ رواہ البخاری ومسلم

^۲ رواہ ابوداود

^۳ البخاری

ریسواره ده چوینیت، که ولاخه که می ماندو ده کات و ناگاته مه بهستی خوی: ((إن المنبت لا أرضاً قطع ولا ظهراً ابقى))^(۱).

نهوانه ی رابورد غونه بون له سهر ثم مه بهست و میانره ویه و په چاوکردنی توانیه، به تاییه تیش له هاوړتیککردنی نیوان پیوستیه کان و، ثاره زووه دهرونیه کان، هه روا له داننان به هه لئره کانی هه له و گونا، هیچی تیدا نیه، نه گهر له لایه کی دیکه شهوه بو ی بچین.

هه لچوونه کانی توپه بوون و رق لیبوونه وه ی ویژدان، هه لچوون و رق لیبوونه وه یه که، ناکرئ له بهر چه ندین هه له دهرونی مروژ بسپریتته وه یان له ناو بریت. هه ندیکیان له هه ست به خود کردنه وه سهرچاوه ده گرت، هه ندیکیشیان له پیکدادانی بهر ژوه ندیه کانه وه دروست ده بیت، هه ندیکیش له جیاوازی هه ست و پرپه وه کانه وه دیت. ئیسلامیش بانگه شه ی لیبوره یی و نهرم و نیانی و پوخوشی ده کات، به لام له لای خویمه وه نه وه په ت ناکاته وه، که هه سته کانی توپه بوون و رق لیبوونه وه هه سته سروشتین، داوا له خه لک ناکات به ته واوی له دهروندا بیسپرنه وه، هه روا له خودی خو شیدا به گونا و تاوانی دانانیت، به لکو بانگه شه ی رک خواردنه وه و به ندوبه سته ده کات، بو شه نا که به هیچ جوړیک رق و کینه له دلنه کان نه هیلایت، به لکو نه وه به ندوبه سته رتیه ک بیت بویه رزبوونه وه و گه شه پیدان. جا له م رتیه دا به هاندان دهرونی مروژ راده کیشتیت نه که به فرمان و نهرک به سهردادان:

﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾: بو که ساتیک نارام ده گرن و له خه لک ده بورن، نه مه له و کاره په سندانیه، که پیوسته له سهری به رده وام بن. الشوری/ ۴۳.

﴿وَالْكَافِرِينَ الْغَیْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ﴾: نهوانه ی رقی خو یان ده خو نه وه و چاوپوشی له خه لک ده که ن. آل عمران/ ۱۳۴. به م جوړه نارام گرتن له گه ل لیخو شبوون هاوتا ده کات و، له دوا ی رق خواردنه وه باسی لیبوردن ده کات، چونکه

نارام گرتن و رق خوارندهوه نهگمر بهرهو لیخۆشبوون و لیبوردن نهچیت، نهوا دهنه هۆی رق و کینه، نیسلامیش رقی له رق و کینه ده بیستهوه و لییان دورور ده که ویستهوه، بۆیه رینمونی و هاندان بۆ لیبوردن و لیخۆشبوون ده کات، تا دهرونه کان له رق و تورهبون پاک بکاتهوه، پیتش نهوهی بیته رق و قینه. جا دوعا خۆشه ویسته که ی پرواداران بهم شیویه داده نیت:

﴿وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ رق و دوژمنایهتی باوهرداران له دلمان مه هیله. ﴿الحشر/۱۰﴾

باسی خه لکمی به ههشت ده کات، که بهرز و بلندن و ده فهرمویت: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ﴾ رق و کینه مان له سینه یان دامالی. ﴿الاعراف/۴۳﴾

که باسی (بهنده کانی خوا) ده کات ده فهرمویت: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوًّا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾ بهنده راسته کانی خوا میهره بان نهو که سانهن، که به نه رمی و بی فیزی به سهر زه ویدا ده رۆن و، کاتیک نهزانه کان به ناریکی بیاندوینن، به نه رمی وه لامیان ده ده نهوه. ﴿الفرقان/۶۳﴾

واته له بهرام بهر دواندن و شک و بی نه ده بهانه ی نهزانه کان، به جوانی و لیبوردهی وه لامیان ده ده نهوه.

نیسلام پیتی ناخۆشه دژایه تی بکه ویته نیتوان مسولمان و مسولمانه وه و، له یه که دابیرین، به لام حیسابی نهوهش ده کات، که ههستی تورهبی ناسرپیتنه وه و، رودانی به گونا ه دانانیت، وه که نه صرانیه تی که نیسه نالیت: (نهو که سه ی به نارهوا له براکه ی توربه بیت ده بی داوه ری بکریت)، نهگمر داوای ناشتبوونه وه و پیکه وه گوجانی کرد، نهوا ماوه یه که بوا ری پی ده دات بۆ هیمن بونه وه و دامرکانه وه ی ده روون و، گه پرانه وه ی ده روون بۆ هیمنی و له سه رخۆیی، ههر یه که لهو دوو که سه ناکو که سی رۆژ له یه که داده برین، تورهبیان تیتیدا ده ره ویسته وه، ده رو نیان نارام ده بیته وه، دوا ی نهوه له سهریان پتویست ده کات ناشت بینه وه.

((لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ: بۆ هه یچ مسولمانیک دروست نیه زیاده له سی

شده و په یوه نډی له گه ل براکه ی بپریت، که به یه که ده گن پشت له یه که ده گن، چاکترینیان نه و په یانه، که سهره تا سه لام ده کات))^(۱).

نیسلام رقی له و بی نارامیه یه، که د هرونان شرې ده کات و پروا به خوا که ده کاتوه و له وانه یه دوچار ی باریکی خراپ بیت، له بهر نه و ی نارام و خوگر تن پیوهری هیژ و پیوهری پروایه، پیغه مبهری سهرور ده فهرمویت: ((لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ: نه و که سه له نیمه نیه که له پروی خو ی ده دات و یه خدی خو ی داده پری و، به شیوه یه کی نه فامانه به شان و بالی مردوه که دا هه لیلیت))^(۲).

به لام نیسلام خه مباری و فرمیسک به تاوان دانانیت و، زړ له د هرون ناکات به ته وای نارام و وشک و په ق بیت، چونکه نه مه له سهری تواناوه یه و، له وانه یه به ره و توندوتیژی و دل په قی سبات. نا نه و تا (حمد) پیغه مبهری خوا خو ی بو (نیراهیم) ی کوری فرمیسکی به چاواندا دیته خواره وه و، ده فهرمویت: ((يَا اِبْرَاهِيمُ، اِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ وَلَا تَقُولُ اِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا، وَاِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا اِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ: نیراهیم! چا فرمیسک ده پریوت و، دل خه مبار ده بیت، ته نه نه ده لیتن که خوا پی ی رازی به، نیراهیم! نیمه به داپرانی تو خه مبارین))^(۳).

نه و نارامه ی نیسلام دا وای ده کات، نارامگر تنی دل دانه وه و خو پازاندنه وه و یادکردنه وه خوا و گن پرانده ی به لاکه به بو لای خوا: ﴿وَلَتَبْلُوَنَّهُمْ بَشِيْءٌ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْاَمْوَالِ وَالْاَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِيْنَ الَّذِيْنَ اِذَا اَصَابَتْهُمُ مُّصِيبَةٌ قَالُوْا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاْجِعُوْنَ، اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَّاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُتَّقُوْنَ: به هیندیک ترس و برسی بون و که م بونه و ی مال و، که س و کار و به رو بوم تاقیتان ده کهینه وه، مزگینن بده به نارامگران. نه وانه ی نه گهر تووشی به لایه که بوون گوتیان: نیمه هه ر نی خوان و هه ر بو لای نه و

^۱ رواه البخاري

^۲ رواه الخمسة الا ابا داود

^۳ رواه الأربعة

دهگه پێسنهوه، ئهوانه خێر و بێر و بهزهیی پهروهردگاریان بهسهردا دهباریت و نهوانه، که پێنۆین بوون. ﴿البقرة/۱۵۵-۱۵۷. ئا بهمشپوهیه و... بهمشپوهیه... ئیسلام ئهرکی لهتوانا بهدهر بهسهر کهسدا نادات، به ئهرکه کانهوه کۆتبهند نابیت و لهژیریدا بارگران نابیت و، بهپارایی و پهڕتهوازهیی لهنیوان ئهرکهکان و توانادا نامیتیتهوه، بهلکو به بهدهنگهوهچوون خۆشحال دهبینت و به گوتهپرایهلی ئاسوده دهییت و، دلت ئۆقره دهگریت و دهحهسییتهوه.

ئاسودهبون به خوا

ئیسلام لهرتی مهیل دانه لای خودا و، دلتیابوون له نزیکیی و، متمانه به بهزهیی و چاودێری و پاراستنی ئهو، ئۆقرهگرتن و ئاسایش و ناشتی دهپێژیته دهرونهوه، ئیسلام بهوه جودا دهکریتهوه، که تیایدا پهیوهندی نیوان پهروهردگار و بهنده راستهوخۆیه، قهشهو فالگروه ناچنه نایهوهوه، له زهوی یان له ئاسماندا به ویستی هیچ دروستکراویکهوه پهیوهست نیه.

تاک لهسایه ئهم پهیوهندیه راستهوخۆیهدا ههست دهکات، که پالێ داوهته هیزیکهوه، که هیچ هیزیک لهسهرویهوه نیه و، هیچ هیزیک بهرامبهری ناگریت. ئهو هیژه ههموو کات ئامادهیه و لهبهر دهستیتهی که پهناوی بۆ بیات و داوای یارمهتی لێ بکات، بهو مهرحهی خۆی بۆی دلتسۆز بیت و، له ههستیا هیچ هیزیک نهکاته هاویهشی و، له ویژدانیدا حیساب بۆ هیچ هیزیکی دیکه نهکات: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ: پهروهردگارتان فرمویهتی: بانگم بکهن، به دهنگتانهوه دیم.﴾ غافر/۶۰.

﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِي فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ: ئهگهر بهندهکاتم دهبارهی من پرسیاریان لێ کردیت؛ من نزیکم، ههرکس بانگم بکات وهلامی دهدهمهوه، با بهدهنگمهوه بیتن و بروام پێ بهینن، بهلکو رینمون دهبن.﴾ البقرة/۱۸۶.

له سایه‌ی ئەو هیژەدا هەر هەموو هیژەکانی زهوی بچوک دەبنه‌وه، په‌رده درۆینه‌کانی مەزنیتتی و دەسه‌لاته‌ ساخته‌کان به‌رده‌بنه‌وه و، به‌هێز و ده‌وله‌مەند و خاوه‌ن پایه‌ و ده‌سه‌لات و پادشاکان هەرهموویان به‌ بچوک و لاواز و که‌م دینه به‌رچاو، که نه‌ سود به‌ ئاده‌میزاد ده‌گه‌یه‌نن نه‌ زیان.

﴿قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا: بَلَىٰ تَوَاشَىٰ هَيْجَ نَابِينَ، مَهْ گەر ئەوه‌ی خوا بۆی نوسیوین، ئەو سه‌روه‌رمانه‌.﴾ التوبة/ ۵۱.

هەر هەموو هیژەکانی سه‌ر پرووی زهوی توانایان به‌سه‌ر مێشیکدا نیه: ﴿وَإِنْ يَسْأَلُهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ: ئەگەر مێشیک شتیکیان لێ برفێنێ، ناتوانن لێی بستی‌ننه‌وه، داواکار و داواکراو هەردووکی لاوازن.﴾ الحج/ ۷۳.

له‌ ژێر سایه‌ی ئەم هیژەدا تا‌ک له‌ روژی و پایه‌ی خۆی دلتیا ده‌ییت، هەر وه‌ک چۆن له‌ ژیان و سه‌لامه‌تی خۆی دلتیایه‌، هێج هێژیک نیه و که‌س ناتوانێ زیان له‌ روژی یان پایه‌ی یان کاروباریک له‌ کاروباره‌کانی دنیا و پوژی دوا‌یی بدات، ئەو به‌هێژیکێ تۆکه‌میه‌، که‌ هاوتای هەموو هیژیکه‌ که‌ پویه‌پرووی ده‌بیته‌وه، چونکه‌ پشتیوانی له‌م هیژە مەزنه‌ وه‌رده‌گریت، که‌ برانه‌وه‌ی بۆ نیه، که‌ هەموو گەردوون به‌رپویه‌ ده‌بات، ده‌سه‌لاتدار و تواناداره‌کان به‌رپویه‌ ده‌بات: ﴿قُلْ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ: بَلَىٰ: خوايه‌! ئەي خاوه‌نی هێز و ده‌سه‌لات! هەر که‌س بۆ خۆت مه‌یلت لێی ده‌سه‌لاتی پێ ده‌ده‌ی، کیش تۆ هه‌ز که‌ی ده‌سه‌لاتی لێ ده‌ستینێ، هەر که‌س مه‌یلت لێی به‌رپێز و پایه‌به‌رزی ده‌که‌ی، هەر که‌س مه‌یلت لێی سه‌رشوێر و زه‌بوونی ده‌که‌ی، هەموو چاکه‌یه‌ک به‌ ده‌ستی تۆیه‌، تۆ توانا به‌سه‌ر هەموو شتی‌کدا هه‌یه‌.﴾ آل عمران/ ۲۶.

﴿إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذَلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ: ئەگەر خوا سه‌رتان بجات، که‌س به‌سه‌رتاندا زان ناییت، ئەگه‌ریش پشتتان به‌ر بدات، کێ له‌ دوا‌ی ئەو یارمه‌تیتان ده‌دات.﴾ آل عمران/ ۱۶۰.

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا﴾: كهسي پيژ و قه دري دهوي، پيژ و قه در گشتي له ده ست خودا دايه ﴿فاطر/ ۱۰﴾.

﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾: ده ست هلات هر بۆ خودا و، بۆ پيغه مبهري و ناپوره ي مسولمانانه ﴿المنافقون/ ۸﴾.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَلْقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآئِي تُوَفَّكُونَ﴾: خه لكينه! له بيوتان بيت خوا چه ندي چا كه له سهر نيوه هديه؛ ناخو بيتجكه له خوا، هيچ وه ديهيتيك هديه، كه له ناسمان و زه ويذا بژيوي نيوه دابين بكات، بيتجكه لهو هيچ خوا وه نديك نيه شايسته ي په رستن بيت، چۆن رووي لي وهر ده گيږن. ﴿فاطر/ ۳﴾.

نه گهر هه موو هيژه كاني زهوي ده ست له ناو ده ست بن بۆ زيان پي گهياندي، ناتوانن مه گهر خوا ويستي له سهر بيت، جا نه گهر خوا ويستي نازاريكي پي بگات، نه وه جي كه مهيكي به رزي خواي تيديايه، چا كه مهيكي به رزتر له چا كه ي سنورداري تاكي تيديايه، به لكو چا كه مهيكي بۆ نهو تاكه تيديايه، كه لهو كاته دا نايزانيت، به لام خواي وه ديهيتنهر گموره ناگاداري تهواوي بونه وهره و دهيزانيت: ﴿وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾: له وانه ميه شتيك ههزي پي ناكه ن به لام بوتان به خيتر بگهري، له وانه شه شتيك ههزتان ليتي بيت و ناكامه كه ي خراب بيت بوتان.. خوا دهيزاني و نيوه نايزانن. ﴿البقرة/ ۲۱۶﴾.

تاك هر نه وه ندهي له سهره خو ي بداته ده ست خوا و، په زامه ندي خوا بكاته ناماغي خو ي و، جيهاد و تيكتوشان بكات بۆ به رز كرده وه ي وته ي خوا و، به ديهيتناني ويستي خوا له زه ويذا و، هيچ روژتيك خو ي نه داته ده ست وه و خو ي سوك نه كات، لهو ريگايه شدا خه مبار و دلته نگ نه بيت به وه ي له ده ست ي چوه، چونكه هر شتيكي لهو ريگايه دا پيشكه شي كروه وه لاي په روه ردگاري پاريزراوه و ون ناپيت: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾: نه وانه ميه له رتي خودا كوزراون، هر گيز به مردوويان حيساب مه كهن،

به لکو زیندون و په روهرد گاریان بوژیان ده داتی. ﴿آل عمران/ ۱۶۹-۱۷۱﴾. ﴿وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتْرُكُمْ أَعْمَالَكُمْ﴾: خواش له گه لثانه، کرداره کانیشان نه پراوه یه. ﴿محمد/ ۳۵﴾.

له گه ل هه موو نه مانه شدا خوا ناگای لیبه تی و به ریزی ده کات: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا﴾: نیمه ریزی نه وهی ناده مان گرت و له وشکانی و زه ریادا هه لمان گرتن، رژی پی پاکزمان پیداون، له چاو زور له وانه ی وه دیان هیناون پتر قه درمان گرتون. ﴿الإسراء/ ۷۰﴾.

نهو خودایه میهره بان و به سوژه بو، نه گهر تهویه تهواو بکات لیی وهرده گیریت و ده بوریت، یان یه یه له خراپه کانی ده پرستیته وه، نه گهر پتی ون کرد و گومرا بسو رینمونی ده کات، نه گهر چاکه ی کرد پاداشتی چند جاره ده داته وه، سزا تونده که شی ته نها بو نه وانه جیبه جی ده کریت، که له خراپه کاری پرده چن: ﴿غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ﴾: له گوناهان ده بوریت و تهویه و په شیمانی قه بول ده کات و سزا توندوتیژه و ده ستی چاکه و به خشیني له سهر به نده کانی دریژه. ﴿غافر/ ۳﴾.

﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُحْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾: هر که س چاکه یه بکات، ده نه وهنده ی چاکه له گه ل ده کریتته وه. که سیکیش خراپه یه بکا، به نه ندازه ی خراپه کی سزا ده دری و که س سته می لی نا کرئ. ﴿الانعام/ ۱۶۰﴾.

به هه موو نه مانه ده روون ناسوده و نارام و متمانه به هیژ ده بیټ، که پرواوه کان نایله رزینن و، کاره ساته کان رامالی ناکهن و، له هیچ شتی که دانا چله کی و ناترسئ: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾: نهو که سانه ی که برپوایان به خوا هیه و به یادی خوا دلان نارام ده بیټ، هر به یادی خوا دل نارام و نؤقره ده گریت. ﴿الرعد/ ۲۸﴾.

دايىنكارەكان و دۇنيايىيەكان (الضمانات والتأمينات)

ئىسلام بەپىتى تېۋرانيىنە گىشتىيەكەى بۇ ژيان و ھەلنەرەكانى و ھۆيەكانى و، پېۋىستىيەكانى و ئارەزۋوۋەكانى و، ماددىيەتيەكانى و رۇحانىيەتيەكانى.. تاك ناداتە دەست بىرۋاۋەرە گىيانىيەكەى، كە لە وىۋدانىدايە، بەلگو يارمەتى دەدات بە بەدەيھىنەنى ھۆيەكانى لە جىھانى واقىيەدا، چونكە جىھانى واقىيە لە ئىسلامدا پاچقانئىكى كردارى جىھانى وىۋدانە.

پاشان تەنھا لەو سنورە ناۋەستىت، كە تاك لە خوا دۇنيا بىكات، بەلگو لە ژيانى واقىيەدا دەستورى واى بۇ دادەپىۋىت، كە ئەو دۇنياكەرەۋانە بىگىرتە ئەستۇ، جا تاك لە دەۋرۋەرى خۇيدا تەنھا ھەست بە ئاسايش و دادگەرى و بوۋنى تەۋاى پېۋىستىيەكان دەكات.

ئىسلام تاك لە ھەموو دەستىۋىيەك دۇنيا دەكات، چ دەستىۋىۋى تاك بۇ تاك بىت، يان دەستىۋىۋى دەسەلاتدار لىتى، ئەو تاكە ھەست دەكات لە ناۋەندىكدا دەۋىت، كە خۇشى دەۋىت و دۇايەتى ناكات و، ناگادارى خۇبى و مال و ناموسى دەكات: ((لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ: ھىچ كەسىكتان بىرواتان تەۋاۋ نايىت ھەتا ئەۋەى بۇ خۇى پىتى خۇشە بۇ براكەشى پىتى خۇش نەبىت))^(۱). ((كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَعَرَضُهُ وَمَالُهُ: خۋىن و ناموس و مالى ھەر مەسولمانىك لە مەسولمان ھەرامە))^(۲). ((وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ، وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ، قِيلَ: مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِي لَا يَأْمَنُ جَارَهُ بَوَائِقَهُ: بەخۋا بىروادار نىيە، بەخۋا بىروادار نىيە.. گوترا: كى ئەى پىغەمبەرى خوا؟ فەرمۋى: ئەو كەسەى دراۋسىكەى لە خراپەى دۇنيا نەبىت))^(۳)

دەسەلاتدار لە سنورى ياسادا نەبىت، ھىچ دەسەلاتىكى بەسەر تاكدا نىيە. ئەو ياسا خودايىيە تاك و دەسەلاتدار ەك يەك مەكەچ دەكات، ئەو ياسايەى لە ھەز و

^۱ رواه الخمسة الا ابا داود

^۲ أخرجه الستة الا النسائي.

^۳ أخرجه الشيخان واللفظ للبخاري.

ئارەزووى دەسلەتدار، يان چىنىك يان كۆمەلنىك وەرنەگىراو، جىبەجىي كىردى بۇ دابىنىكىدىن بەرژەۋەندى دەسلەتدار، يان چىنىك يان كۆمەلنىك دانەنراو، بەلكى خىيى پەرسىراۋى ھەموان و خاۋەن و گەۋرە ھەموان، بۇ بەرژەۋەندى ھەموان داپىشتە، مىلكەچى ئەم ياسايە مىلكەچىيە بۇ خىيى، ئەك بۇ بەندەيەك لە بەندەكانى، دابىنىكىدىن تىيىدا بۇ ھەموان، چۈنكى بۇ ھەموان داپىژراۋە.

ئەمەيە جىياكارى ئەم و لاتەي، لەسەر دەستورى ئايىن و ياساكەي دامەزراۋە. سەربەستى تەۋاۋ لە ھەموان بەندايەتتەكى سەر زەۋى تەنھا لە ساىيە ئەم جۆرە ياسايەدا دەپىت، ئەگەر كۆمەلە مەۋجۇت، ھەركەسىك بىن، دەستور بۇ كۆمەلە كەسىك داپىژ، ھەرگىز پىژىر پەھا و يەكسانىي پەھا و بەرژەۋەندى پەھا نايەتە دى، دەسلەتداران ھەردەم وا ھەست دەكەن، كە ئەۋان پەروەردگارىن، لەبەر ئەۋى ئەۋان دەستور دادەنن، ياساش ھەردەم لە بەرژەۋەندى چىنىك دەپىت بەبى چىنىكى دىكە، كە ھەرگىز بەرژەۋەندىيەكانى ھەموان بەدى ناھىيەت. تەنھا لە يەك باردە تاك، مىلكەچى ياسا دەپىت و ھەست بە سەربەستى و سەربەستى و بەرژەۋەندى تەۋاۋى خۇي دەكات. لەۋ بارەدا كە دەستور ھەموان لە شەرىعەتى خىي وەرگىراپىت، كە تىيىدا فەرمانپەرۋا تەنھا خىيە، دەستپۇشتە و زال تەنھا خىيە، ھىچ بەرژەۋەندىيەكى نىيە لە زال كىردى چىنىك بەسەر چىنىكى دىكەدا، يان مىلكەچ كىردى چىنىك بۇ چىنىكى دىكە، تەنھا لەۋ كاتەدا تاك دۇنيا دەپىت بە دادەۋرى پەھا و دەھەسىتەۋە. لەۋ كاتەدا دەسلەتدار لەۋ فەيز و خۇيەگەرەزانىنە دادەبەزى، كە لە دەسلەتتى ياسادانان دا ۋەرى دەگىت، ھەست دەكات كە ھىچى بەدەست نىيە، تەنھا جىبەجىي كىردى ياساى خىيە، ئەم ياسايە لەسەر ئەم و ھەموان تاكىك ۋەك يەك فەرز كراۋە، ئا ئەمەيە پىزگارىي تەۋاۋى پاست.

ئىسلام لەم ياسايەيدا ھەموان دۇنياكەرىكى بۇ دابىن دەكات؛ ژيان و مال و ناموسى دەپارىتت، تەنھا بە ھەقى خىيە نەپىت دەستكارى ناكىت، لە

گالته پین کردنی، یان سیخوپی به سهره وه کردنی یان له پاشمله باسکردنی، یان ره فتار له گه ل کردنی به گویره ی گومان ده پیاریزیّت:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بَغْضًا أَلَسْتُمْ بِالْفُسُوقِ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَحْسَبُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ: نهي بروداران! با هیندیکستان گالته به هیندیکستان نه کهن، له وانیه نه وانیه گالته یان پین ده کهن له وان باشتر بن، با نافرته تانیس گالته به نافرته تان نه کهن، له وانیه نه وان له وان باشتر بن. له سیله ی چاو داگرتن و تانهو ته شهر له یه ک دان و ناووناتوره لیتک هه لدان دهس هه لگرن، چونکه له پاش برپوهیتان، فاسقی و له پین لادان خراپترین ناوه.. هه رکس په شیمان نه بیته وه له سته مکارانه.. نهي بروداران! له زوری ی گومانان خویپاریزن، چونکه هه ندیک گومانی وا هه ن گونا هه ن. سیخوپی به سهر یه کوه مه کهن و له پاشمله خراپه ی یه کدی مه لیتن، ناخو کهستان حه زی لیتیه گۆشتی براکهی به مردووی بغوات؟ دیاره پیتان ناخوشه، دهسا له خوا پاریزکار بن، خوا تهویه وهرگر و دلوفانه. (الحجرات/ ۱۱-۱۲).

هه روه ها سهریستی ناو ماله کهی خوی و ریز و حورمه تی دابین ده کات و نابین کهس به سهر دیواریدا ناودیو بیت و نابین کهس به بی مۆلته تی نهو به بیته ماله کهی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ: نهي بروداران! مه چنه ناو هسیچ مالتیکی بیجگه له مالتی خوتان هه تا مۆلته نه خوازن و سللاو له خه لکه کهی نه کهن.. نه مه بو ئیوه باشتره و به لکو په ندی لی وهرگرن. نه گمر کهستان تیادا نه دیت مه چنه ژورئ تا مۆلته تان پین ده دری.

نەگەریش پێستان و ترا: بگەرێنەوه، ئەوا بگەرێنەوه، ئەمە بۆ ئێوه چاکترە. خوداش
لە هەر کارێ دەیکەن ناگادارە. (النور/۲۷-۲۸).

هەمما تاوانیش نابێت بە ئاودیو بون بۆ ناو مالان و، سیخوپی کردن بەسەر
خەڵکەرە لە ناو مالیاندا بەسەلمێنرێت.

دەگەرێنەوه کە عومەری کورپی خەتتاب-خوای لێ پازی بێت- لە یەکیەک لەو
شەوانە بەناو شاردای دەگەرێ، بەلای مالیکیا تێپەری و گوتی لە دەنگی ژن و
پیاوی بزو، وادیارە گومانی بۆ دروست کرد، بۆیە چوێ سەر دیوارە کە تا تەماشای
بکات، دیتی ژن و پیاویکن و کوندهی ئارەقیان پێیە، عومەر گوتی: ئەو دوژمنی
خوای! وا دەزانی خوا لە کاتی سەرپێچی کردنیدا دەتشارێتەوه؟ پیاوێک گوتی: ئەو
نەمیری برپاداران! من یەكجار سەرپێچی خوا م کرد، بەلام تۆ سێ جار؛ خودا
دەفەرموێت (ولا تجسسوا) سیخوپی بەسەر یەكەوێ مەکەن، تۆ سیخوپی بەسەر
ئێمەوێ کرد، خودا دەفەرموێ (واتوا الیبوت من أبوابها) لە دەرگاوە بچنە ناو
مالەکانەوه، تۆ بەسەر دیواردا هاتیتە ژوړووه، خودا دەفەرموێ (ولا تدخلوا بیوتا
غیر بیوتکم حتی تستأنسوا وتسلموا علی أهلها) مەچنە مالیکی بێجگە لە مالی
خۆتان هەتا مۆلەت نەخوازن و سەلام لە خەڵکەکەوێ نەکەن، تۆ نەتکرد.

بەم جەۆرە عومەری هەستی کرد کە بۆی نییە سزای بدات، چونکە
(پێویستیەکانی سزادان پوچ بۆوه)! بۆیە داوای تەوێه کردنی لێکرد!

بەم داوینکردنە ئیسلام هەموو ئاسودەیی و سەربەستی و حورمەتیکی تاک
دەگریتە نەستۆ. ئەگەر دەستدریژکاریک دەستدریژی بکاتە سەری، ئەوا تۆلە
نامادەیه، جا ئەو دەستدریژکارە هەر کەسیک بێت، نەگەریش دەسەڵاتیاری
هەر بەرز بێت، ئیسلام نە لە یاساکیدا و نە لە واقعیە میژووێیە کەیدا-کاتیک
فەرمانرەوا بوو-، لە تۆلەسەندنەوه دا جیاوای لەنیوان خەلیفە، یان ئەمیر لەگەڵ
تاکیک لە تێکرای مسوڵمانان نەکردووه.. (محمدی پێغەمبەری خوا ﷺ) تۆلە
لەخۆی دەرەهێنا، عومەری کورپی خەتتاب لێدەگەرێ کۆرە میسرێدە کە لە
تێکرای گەلە، بە ئارەزووی خۆی لە کورپی (دوو بەرپێزە کە) بدات-کۆرپی عەمری

کوپری عاصی فرمانبره‌وای میسر-، عه‌لی کوپری نه‌بوتالیب ناکۆکی خۆی و نه‌صرانیه‌ک، که زرتیه‌که‌ی دزیوه ده‌باته لای شوره‌یی قازی، قازیش حوکم له‌دری عه‌لی ده‌رده‌کات، له‌بهر نه‌وه‌ی هیچ به‌لگه‌یه‌کی له‌سهر دزه‌که نیه، خه‌لیفه‌ش زه‌رده‌خه‌نه ده‌یگری و پازی ده‌بی!

هه‌روه‌ها و هه‌روه‌ها، که لیڤه‌دا بواری درێڤه‌پیدانی نیه و ناماژه‌یه‌کمان به‌سه. (١)

پاشان ئیسلام پۆزیی تاك له گهردنی کۆمه‌لدا دابین ده‌کات، له‌کاتی به‌تواناییدا کار و کرپی گونجاوی بۆ دابین ده‌کات، له‌کاتی په‌که‌وتن و نه‌توانین و نه‌خۆشی و پیریدا، دابینکاری کۆمه‌لایه‌تی بۆ دابین ده‌کات، منداڵ له‌کاتی شیره‌خۆره‌یی و کاتی تازه‌په‌یڤه‌شتندا ده‌گرێته نه‌ستۆی خۆی، تا نه‌و کاته‌ی توانای کاری ده‌بیته. له‌کاتی قسه‌کردن له‌سهر ناشتی کۆمه‌لدا، به‌ درێڤی باسی نه‌و دابینکاریانه ده‌که‌ین، لیڤه‌دا ته‌نها نه‌وه‌نده‌مان به‌سه، که ناماژه به‌و دابینکاریانه‌ی تاك به‌دین، که له واقیعی ژياندا ئارامی ده‌خاته ده‌رونیه‌وه و دلنایایی ده‌خاته گیانیه‌وه، نه‌مه دوا‌ی نه‌و ئارامیه رۆحیه‌ی، له بیروباوه‌ری ئیسلامیدا ده‌بینیت. ئیسلام هه‌موو هۆکاره‌کانی ناشتی له ناخی ویژداندا دابین ده‌کات، دروشمه‌که‌شی نه‌وه‌یه وه‌ک له سه‌ره‌تای نه‌م به‌شه گوتمان: (ناشتی بۆ جیهانیك نابیت، که ویژدانی تاك تیایدا به ناشتی نه‌ژیت).

^١ بگه‌رێوه بۆ باسی (من الواقع التاريخي) له کتێبی (العدالة الاجتماعية في الإسلام)

ناشتی ناوماڵ

مال شوینی گه‌رانسه‌وه و ئارام بوونه، له سایه‌یدا منداڵ په‌روه‌رده ده‌بی‌ت، به‌ره‌به‌ره پێ‌ده‌گات، سروشت و ره‌فتار له سروشتی ئه‌و ماله‌ وه‌رده‌گریت، له که‌ش و هه‌واکه‌ی هه‌ناسه‌ ده‌دات و له‌سه‌ری پادیت.. چه‌ندین پوداو و کاره‌سات له‌سه‌ر شانۆی کۆمه‌ڵ روویدا و کاری کرده سه‌ر پێ‌په‌وی می‌ژوو، که وروژینه‌ره شاراهه‌کانی له کارتی‌که‌ره‌کانی ناوماڵ‌دایه.

ئه‌و تاکه‌ی له ماله‌که‌یدا به ناشتی ناژیت، به‌های ناشتی نازانیت، هه‌رگیز تامی ناکات، هه‌رگیز نابیته هۆکاری ناشتی، که له ده‌ماره‌کانیدا جه‌نگ و، له ده‌رونی‌دا دله‌پاوکی و، له رۆحیدا شه‌پزه‌یی ده‌بی‌ت.

ئیسلام هه‌ر له‌و کاته‌ی پوو ده‌کاته ویژدانی تاک و، کۆمه‌لگای نێو ده‌وله‌تی، له هه‌مان کاتدا پڕوده‌کاته چاندنی تۆوی ناشتی له ماله‌دا، چونکه هه‌میان بازنه‌ی هاوکاری یه‌ک‌دین و، پێ‌که‌وه په‌یوه‌ستن و په‌یوه‌ندیان له نێواندا هه‌یه.

به‌ستنی په‌یوه‌ندیه‌کی پێ‌رۆز

ئیسلام یه‌که‌م جار ده‌ست ده‌کات به وێناکردنی په‌یوه‌ندی ناوماڵ به شیوه‌یه‌به‌کی به‌رز و ناسک، که سۆزی لی‌ ده‌دره‌وشیته‌وه، تاریکی ده‌ره‌وینیته‌وه، فیتنی ده‌به‌خشی و بۆنی خۆشی لی‌ دیت: ﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً: يَهْدِيكُمْ إِلَى خَوَاتِنِ هُنَّ لَكُمْ رَحْمَةٌ﴾. ئه‌وه‌یه، که له خۆتان هاوجوتی بۆ وه‌دیه‌یتان، تا له‌لایان به‌ستنه‌وه و ئارام بگرن و، سۆز و خۆشه‌ویستی و به‌زه‌یی خستۆته نێوانتان. ﴿الروم/۲۱.

﴿هُنَّ لَكُمْ رَحْمَةٌ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لِهِنَّ: زُكَاةٌ لَكُمْ وَنُورٌ لِهِنَّ﴾. ئیوه‌ش پۆشاکن بۆ ئه‌وان. ﴿البقرة/۱۸۷.

ئه‌مه په‌یوه‌ندی ده‌روونه به ده‌روونه‌وه، په‌یوه‌ندی ئارامی و ئۆقره‌گرته، په‌یوه‌ندی سۆز و خۆشه‌ویستی و به‌زه‌یه، په‌یوه‌ندی داپۆشین و جوانکردنه. له هه‌مان ئه‌م وشانه‌دا هه‌ست به سۆز و به‌زه‌یی ده‌که‌یت و فیتنی و سیبه‌رت بۆ

دیت. ئەمە دەربڕینیکی تەواوی حەقیقەتی ئەو پەیوەندییە، کە ئیسلام بۆ ئەو پەیوەستبۆنە ئادەمییە بەتینە فەززی دەکات.

ئەمە لە کاتی کدا، کە تێبینی هەموو پێویستیەکانی ئەو پەیوەست بۆنە ی تیدا دەکریت، کە یەکیەک لەوانە درێژەپێدانی ژیاوە لەپێگای منداڵە، هەموو ئەو پێویستیەکانە مۆرکی پاکی و بێگەردیی پێوە دەنریت و، دان بە پاک و خاوەنی و راستیەتیە کەیدا دەنریت و، هاورپێکی لەنیوان ئاراستەکانی و پێویستیەکانی دروست دەکات، ئەمە لە کاتی کدا کە دەفرمویت: ﴿نَسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ: ژنەکانتان کێلگەیی نییەن.﴾ البقرة/۲۲۳، هەروەها مانای چاندن و زۆرکردنی تیا دا بەدی دەکریت.

ئەمە دەورە ی ئەو شانە، یان بێشکە، یان ئارامگە بە هەموو چاودێری و داڕێژکارییەکی خۆی دەدات. بەپێی سروشتی هەموو کە ئیسلام، تەنها بە تیشکدانە وە ی پۆچی ناوەستیت، بەلکو رێکخستنی یاسایی و داڕێژکاری یاسادانانی بەدوادا دیت.

یە کەم: پێویستە ئەو پەیوەست بۆنە پەزامەندی و مۆلەتی تیدا بیت، ئافەرەت بەبێ مۆلەت و رەزامەندی خۆی مەرە ناکریت: ((لَا تُنْكحُ الْيَتِيمَ حَتَّىٰ تَسْتَأْمَرَ وَلَا الْبِكْرَ حَتَّىٰ تَسْتَأْذِنَ وَإِذْنُهَا الصُّمُوتُ: بێوەژن مەرە ناکریت هەتا فرمانی لێ وەرە گیریت، کچ مەرە ناکریت هەتا مۆلەتی لێ وەرە گیریت و مۆلەتە کە ی بێ دەنگ بۆنە))^(۱)

ئەمەش وا پێویست دەکات، کە بێنریت تا کو ئەو پەزامەندییە تەواو بیت و لەسەر راستەقینە بنیات نرابیت و لە هەستە وە هەلقولابیت: ((انْظُرْ إِلَيْهَا فَإِنَّهُ أُخْرَىٰ أَنْ يُؤَدَّمَ بَيْنَكُمَا: تەماشای بکە، چونکە تەماشاکردن خۆشەویستی لەنیوانتان دروست دەکات)).^(۲)

^۱ أخرجه الشيخان

^۲ لە فرمودەیە کدا کە لە (مغیرە ی کوری شعبە) وە هاتو، خاوەنی (مصاییح السنە) گوتووەتی کە لە فرمودە (حسن) هکاتە.

دوۋەم: پىۋىستە ئاشكرايى و شاھىدىي تىدايىت، نايىت ۋەكو تاۋان بە نەيىنى و شاراۋەيى ئەنجام بىرىت، پىۋىستە ۋەلام دانەۋە و قبول كىردنى راشكاۋى تىدا بىت و شاھىدەكان ئاگادار بىن، جا ھىچ گومانىك يان شاراۋەيى لە دامەزاندنى ئەم پەيوەستبۇنە نامىنىت، ھەتا ۋا باشترە بۇ زياتر ئاشكراكىردن بەو بۆنەيەۋە، تەپل لى بىرىت.

سىيەم: بۇ ئەم پەيوەندىە پىۋىستە نەيىتى بەردەۋامى تىدا بىت، نەك تا كاتىكى دىيارىكراۋ بىت، ئەگەر نەيىتى ۋابوۋ يان رايگەياند، كە ئەم ھاسەرگرتنە بۇ كاتىكى دىيارىكراۋە، ئەۋا مەۋى نايەت. چۈنكە ئەم پەيوەند بەستىنە بە مەبەستى ئارام و ئۆقرەگرتنە، مەبەستى ئەۋەيە كە ژن و مىرد بە دلتىايىەۋە خۇيان بەنە پالى و، لە سايەيدا بەبى ترس و دلتىايى ژيان بىيات بىن.

ئىسلام بۇ دابىن كىردنى كەشى ناۋمال و، دابىن كىردنى چاۋدىرى بۇ ئەم مىندالانى تىايدا پىدەگەن.. لەسەر پىۋى پىۋىست كىردوۋە و بەپىۋىستى دانائە، كە بژىۋيان بۇ پەيدا بىكات، بۇ ئەۋەي دايك تۋانا و كات و ھىمىنىي بۇ بىرەخسىت بۇ سەپەرشتى كىردنى ئەم مىندالە ناسكۆلانەۋ، ھەروا ئەۋەي بۇ بىرەخسىت ئەم سىيىستەم و بۆن و بەرام و خۇشىيەي لەۋ ئارامگەيەدا نامادەي بىكات. دايكى كاركەر بۇ پەيداكىردنى پارە و، شەكەت و مانىۋو بە پىۋىستىيەكانى كار و ، پەيوەست(مقىد) بە كاتە دىيارىكراۋەكانى، كە تۋاناکانى تىايدا پەرش بوەتەۋە.. ناتۋانىت بۆن و بەرام و كەشى خۇش بەمال بىەخسىت، ناتۋانىت ماف و چاۋدىرى تەۋاۋ بە مىندالەكان بىەخسىت.. مالى ژنە فەرمانبەر و كىركارەكان ھەروەكو كەش و ھەۋى ئوتىل و مىۋاغخانەكان ۋايە، بۆن و بەرامەي مالانى تىدا بلاۋ نىە. لەراستىدا مال دروست نايىت بەبى ئەۋەي ئافرەت بىياتى بىنيت، بۆن و بەرامى مال بلاۋ نايىتەۋە مەگەر ژن بلاۋى بىكاتەۋە، سۆزى ناۋمال بلاۋ نايىت مەگەر دايك لە ئەستۆي بىگىت، ئەۋ ئافرەتەي، يان ژنەي، يان دايكەي كات و تۋانا و وزە رۇحىيەكەي لە كاركىردندا بەسەر بىبات، لە كەش و ھەۋى مالدا تەنھا مانىۋىتى و داھىززان و بىزىرى بلاۋ دەكاتەۋە!

دەرچونی ژن بۆ کارکردن کاره ساتیکه به سهر مالدا دیت و لهوانهیه پتووستیی رینگای پیدات، بهلام ئهوانهیه به خوشی خویان دهیکهن، نهگهرچی داران، دهتوانن نهیکهن، نهوه نهفرهتیکه و له چهرخهکانی بهره و دواچون و بختاگیی و گومراپیدا، تووشی گیان و ویژدان و ژیرییهکان بووه.

له پیناو ئارامی مال و برینی رینگای بیهروبهری و ناکوکی تیایدا، ئیسلام سه رهبرشتی مائی بۆ پیاو داناوه، ئه مهش هاوترییی سیاسهتی ئه و ریکخستنهیه، که ئیسلام زۆر مکوړه له سهری، ئه و ریکخستنهیه وای له پیغه مبه ره ﷺ کرد، که فرمان به پیاوان بکات، که ئه میر و براگه ورهیه بۆ خویان دابننن، ههتا نهگهر سی که سیش بۆ کاریک دهرچوون با یه کتیکیان ئه میر بیت.

یه که بهرپوه بهر بۆ ئاسایشی که شتی پتووسته، له که شتی ماییدا ده بۆ بهرپوه بهر ریک هه بیت، که بهرگهی شوینکه وهکان بگریت و سیسته م (نظام) له شکست بپاریزیت، له مه شدا هیچ ریزه پرپیه که له بنه ما ئیسلامیه گشتیه که دا نیه، ههتا له جیهانی پیاوانیشدا. ژن و میرد کامیان ژیریژی قبولیهتی، که بهرپوه بهرایهتی بداته دهست؟ ئافرهت که سۆز و هه لچونی به سهردا زاله، به هوی ئه و نه رکه سه ره کیهی هه یهتی، له چاودیری مندال و بۆن خوش کردنی کهش و هه وای ناوما، یان ئه و پیاوهی که ئیسلام رایسپاردوه پتووستیهکان دابن بکات، تا ئافرهت یه کلابیته وه بۆ بارگرانیه مه زنه کهی و، هه موو وزه و توانای تیادا خه رج بکات؟

ئیسلام که سه ره برشتیاریتی داوه به پیاو، بۆ به دیهتانی سیسته مه که یهتی، تا له هه موو کاریکدا بهرپوه بهرایهتی و سه ره برشتیاریتی هه بیت، بۆیهش هه لای بژاردوه، چونکه به پتی چۆنیهتی دروست بونی و نه زمونهکانی، شایانتره به و نه رکه.

به م شیوهیه کاتیک مه سه له که به م روون و ئاشکراییه ده خریته روو، ژاوه ژاوی قسه بوچهکانی ئه و پیاو و ئافرهت می شک بهتالانهی ئه م سه رده مه سه بهارهت به م سیسته مه ئاشکرا ده بیت، به دیارده که ویت که بۆشایی له ژیان و بۆشایی له

دلەکان و بۆ شایی لە میشکهکان ئەم ژاوه ژاوه دروست دەکات و دەیکاته بابەتی شەرەقسە و گفتوگۆ.

ئەو سێستەمیەکە ئیسلام مەبەستیەتی بیکات بە ئەلقەیکە لە ئەلقەکانی ناشتی لەناو مالدای، نارامی و ریکوپیکی تێدا دابین بکات.

بەلام لە سەرەمەکانی داروخاندا، لە ماوەکانی هەبونی بۆشایی لە کارە گرنگەکاندا، کۆمەڵ هێچی دەست ناکەوێت خۆی پێو خەریک بکات تەنها پەلک و پال نەبێت، هەروا تەنها دەنگەدەنگ و زۆر لەسەر پۆشیشتن نەبێت!

تێکەلی و بەدەرخستنی جوانی ئافەرەت بۆ پیاوی بیگانه

لەپێناو ناشتی ناو مال و بلاوکردنەوی متمانەبون و دلئایی تیایدا، رێگری لە بەدەرخستنی ئافەرەت بۆ پیاوی بیگانه کراوە، داوای خۆپاراستن لە تێکەلی کراوە، فرمان بە شەرم و خۆپاریزی کراوە، تەنانت لە سەرەمی پێغەمبەردا بۆ دایکانی ئیماندارانیش: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ﴾ ئەو پێغەمبەر! بە ژنەکان و کچەکان و خێزانی برواداران بلی: بە چوارشێوەکانیان خۆیان داپۆشن. (الاحزاب/ ۵۹).

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ﴾، و قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾: بە برواداران بلی: چاو دانەوێتن و عەورەتی خۆیان بپاریزن، ئەمە بۆ ئەوان باشترە و خوداش ناگای لە هەموو ئاکاریان هەیە.. بە ئافەرەتە بروادارەکانیش بلی: بە چاویان دانەوێتن و عەورەتی خۆیان بپاریزن و جوانیی خۆیان بەدیار نەخەن، تەنها ئەوانە نەبێت کە بەدەرەوێن، بە سەرپۆشەکانیان بەسەر سینگ و بەرۆکی

خۆیان دا بدهن ورازوهیی خۆیان دهرنهخه، مهگهر بۆ مێردهکانیان یان باوکانیان یان باوکانی مێردهکانیان یان منداڵهکانیان یان مندالی مێردهکانیان، یان براکانیان یان مندالی براکانیان، یان مندالی خوشکهکانیان، یان ژنهکانیان، یان خزمهتکارهکانیان، یان ئەو پیاوانه‌ی سهر بهوانن و هیچ نیازتکیان به ژن نه، یان ئەو منداڵه‌ی هیچ دهرباره‌ی عه‌وره‌تی ژنان نازانن.. با پێشه‌کانیان به زه‌ویدا نه‌دهن تا بزانی که خشلی پازاندنه‌وه‌یان شارده‌وه‌یه.. ئەو بروادارینه! هه‌موو بگه‌ڕێنه‌وه بۆ لای خوا به‌لکو پرگار بن. ^{٣٠-٣١} /هه‌نور.

مافی پیاوه -هه‌روه‌کو مافی نافرته‌تیشه- که له هه‌وسه‌ره‌که‌ی دلتیا بیت و، دوچاری هه‌لخه‌له‌تاندن نه‌بێ و هه‌ست و سوژی به‌لایه‌کی دیکه‌ی دور له هه‌وسه‌ره‌که‌ی ببات، ئەمه‌ نه‌گه‌ر ئەم لاپڕی‌بون(اغراف) به‌ره‌و خلیسکان و گوناوه‌ی نه‌بات، که ئەو په‌یوه‌ندیه‌ پیرۆزه ده‌خاته مه‌ترسییه‌وه و، دلتیایی ته‌واو و ناسوده‌یی له‌ که‌ش و هه‌واکه‌ی به‌با ده‌دات.

ئەم لاپڕی‌بونه له هه‌ست و سوژ و خلیسکان و به‌ره‌و دورتر، هه‌موو پوژتیک و هه‌موو چرکه‌یه‌ک له‌و کۆمه‌لگایانه‌دا پرده‌ده‌ن، که تیکه‌لاوی تیایدا کراوه‌یه و نافرته‌ تیایدا به‌ پازاوه‌یی و به‌ره‌لا‌یی ده‌رده‌چیت و، له‌گه‌ڵیدا شه‌یتانه‌کانی فیتنه و هه‌لخه‌له‌تاندنیش ده‌رده‌چن.. ئەو وێنه پوچانه‌ش که زمانی توتی‌ناسا‌کانی ئێره و زمانی پڕی لی‌ونبووه‌کانی ئەوی ده‌ری ده‌برن، گوایه تیکه‌لاوی هه‌سته‌کان پاک ده‌کاته‌وه و، وزه خه‌فه‌کراوه‌کانیش به‌تال ده‌کاته‌وه و، هه‌ردوو ره‌گه‌ز فێری چۆنیه‌تی گفتوگو و پێکه‌وه‌ژیان ده‌کات و، ئەزموونی پێ‌ده‌به‌خشیت، که له‌ خزینه‌ ناو گونا‌ه ده‌پاریزیت. هه‌لبژاردنی دامه‌زراو و له‌سه‌ر ئەزموونی ته‌واو-به‌ توخمی هه‌له‌وه‌ش- وا له‌ هه‌وسه‌ر ده‌کات یه‌کدی بگرن، چونکه هه‌لبژاردنه‌که‌یان به‌ په‌زامه‌ندی و دوا‌ی ئەزمون بووه.

ده‌لتیم: ئەمه‌ وێنه‌یه‌که واقیع ده‌پروخینیت، واقعی لاپڕی‌بونی به‌رده‌وام و گۆرانی یه‌ک له‌دوا‌ی یه‌کی هه‌ست و سوژه‌کان و، تیکشاندنی ماله‌کان به‌ ته‌لاقدان و شتی دیکه و، بلا‌وبوونه‌وه‌ی ناپاکی ژن و مێرد له‌و کۆمه‌لگایانه‌دا.

ئه‌زموونی ته‌واو ریگا له‌وه ناگریت، که به‌هۆی تیکه‌لاوی په‌هاوه، که‌سایه‌تییه‌کی به‌هێزتر و ته‌واوتر و سه‌رنج پراکێشتر له‌ ژیا‌نی می‌رد، یاخود ژن سه‌ر هه‌لبه‌دات. ئایا له‌و کاته‌دا چی پووده‌دات؟ یان ئه‌وه‌یه که ژن یان می‌رد ده‌خلیسکیته ناو گونا‌هان و به‌دهم ئه‌و ئاره‌زووه تازه‌یه‌وه ده‌چیت، یانیش به‌رگری له‌هۆی ده‌کات بۆ پاراستنی ئه‌وه‌ی هه‌یه‌تی، جا ده‌که‌ویته ناو دله‌پاوکی و سه‌رسامی و شه‌په‌زه‌یه‌وه.. ئهم دوو ریگایه‌ش هه‌ردوکیان به‌ره‌و ناشتی دل و ئاسوده‌یی پۆخ و، ئاسایشی ماله‌کان ناچن.. ئه‌مه جگه‌له‌وه‌ی مرۆفایه‌تی ده‌که‌ویته ناو خراپه‌کاری و، وه‌ک ئاژه‌له‌ره‌فتار ده‌کات و جله‌وی سه‌ز و ئاره‌زوه‌کانیش به‌ره‌لا ده‌بیته!

به‌لام ئه‌فسانه‌ی پاک‌خویی و به‌تالکردنی ئاره‌زو به‌پاکی به‌هۆی به‌یه‌ک گه‌یشتن و گه‌توگۆوه.. با له‌و باره‌یه‌وه په‌رسیاری ریژه‌ی که‌چه قوتابیه سک په‌ره‌کانی قوتابجانه ئاماده‌یه ئه‌مریکیه‌کان بکه‌ن، که له‌یه‌ک له‌ شاره‌کانیدا گه‌یشته‌وه ته‌ ٤٨٪^(١). به‌لام ده‌ریاره‌ی ماله به‌خته‌وه‌ره‌کانی دوا‌ی هاوسه‌رگرتنی تیکه‌لاوی په‌ها و ئه‌زمونی ته‌واوه‌وه، با له‌و باره‌یه‌وه په‌رسیاری ریژه‌ی ماله تیکه‌شکاوه‌کانی ئه‌مریکا بکه‌ن به‌هۆی ته‌لاق‌دانه‌وه، که ئهم ریژه‌یه ماوه دوا‌ی ماوه له‌گه‌له‌ زیادبونی تیکه‌لاوی و ئه‌زموناندا زیاد ده‌کات!

ئهم ریژه ترسناکه به‌و هیلا‌نه‌دا ده‌روات، به‌پیتی سه‌رژمی‌رییه‌کی ئه‌مریکی، که له‌ سالی ١٩٥٠دا ده‌رچووه:

میژوو	ریژه‌ی سه‌دی
سالی ١٨٩٠	٦٪
سالی ١٩٠٠	١٠٪
سالی ١٩١٠	١٠٪
سالی ١٩٢٠	١٤٪

^١ له سه‌رژمی‌رییه‌کی شاری (دنفر) پایته‌خستی ویلایه‌تی (کولورادو) وه‌رگیراوه، وایزانه به‌ هه‌مان ریگادا ده‌ریژین دوا‌ی ئه‌وه‌ی ئه‌و ریگا نه‌فهرت لێکراوه‌مان بۆ خۆمان هه‌لبژارد.

سالی ۱۹۳۰	۱۴%
سالی ۱۹۴۰	۲۰%
سالی ۱۹۴۶	۳۰%
سالی ۱۹۴۸	۴۰%

زۆر مالى تىكشكاوى دىكەيش لەژىر چەپۆكى ئارەزوو سەرشتەكان و حەزە
 ھەمىشە گۆراوھەكان و دلمراوكىتە توندەكاندا، بەدوايدا دىن. كە گۆرانی ھەست و
 سۆزەكان دەپوروژىنىت، لە كۆمەلگایەكى دروستكراودا، ئەو كۆمەلگایەى كە
 شێوھ رازاندنەوێ نوێى ئافرەت و پیاوی تازە پىشانى ژن و مێردەكان دەدات و،
 ھەردولا بەدواى نێچىرى تازەدا دەچن و، مائەكان لەبەردەم پەشەبادا دەھەژن،
 ھەركاتىك ژن یان مێرد برىسكەىكى درەوشاوێ لە كەسایەتییەكى تازەدا دیت،
 ئەوا وەك ئەوێ مێرد یان ژن كەلەپەلێكى ناو مائەكان یان بۆینباغ یان جلوبەرگىكى
 تازەى جیهانى مۆدىلات بێت!

كاتى ئەو ھاتو كە مەزۆفایەتى چاویك بەو بێردۆزە خەیاڵیە بەتالانەدا
 بگێریتەو كە دەلیت: تىكەلاوى بەتالكردىكى خاوین و بەسۆزە، تاقى كەردنەو
 بەرەو ھەلبژاردنى دەبات، ھەلبژاردنىش پێگای ئاسودەییە.

ئەمانە چەند بێردۆزەى كە پێدەچى لەگەڵ ژیریدا بگۆنچیت، بەلام ئەزمونی
 واقیعی، كە بە تاییەتى لە ئەمرىكادا گەیشتووتە ئەوپەرى، بەسە بۆ ئەوێ گالته
 بەو بێردۆزە پوكەشییە برىسكەدارە بكات! تىكەلاوى ئەبوە ھۆى بەتالكردى
 ئارەزوێەكى پاك، بەلكو بوو ھۆى ئازەلایەتییەكى ئەواو، كە بەبێ سنور و پێوەند
 گۆتپرایەلییە حەزە لاشەییەكان دەكات.

ئەزمونی ئەواو و تىكەلاوى پەھا، ئەبوە ھۆى یەكگرتوبى مائەكان و، ئەبوە
 ھۆى ئاسودەیی و جینگیری، بەلكو بوو ھۆى لێك دابراى بەردەوام و، زیادبونى
 تەلاق و برسەتى و شىتى و ھارى بەردەوام!

ئەزمونی ئەمرىكى لەم بساوەدا بەدرۆخەرەوێ بېروپاكانى فرۆید و
 ھاوپاكانیەتى. بەروى ھەموو ئەوانەى دەیانەوئ بېیستى ھاوار دەكات، كە

تیكه لاوی بهردهوام مایه‌ی هه‌لچوونی ئاره‌زوی بهردهوام ده‌بیته، جا یان ده‌گاته ئه‌وپه‌ری مه‌به‌ستی و بۆ ماوه‌یه‌کی کهم ده‌کوژیته‌وه، هه‌تا ئه‌و کاته‌ی داده‌گیرسیته‌وه، یان ناگات به‌م مه‌به‌سته کرداریه ماددیه و، ده‌بیته هۆی فشاری ده‌ماری (الضغط العصبي) و ئه‌و نه‌خۆشیانی، که لێی ده‌که‌وێته‌وه.

به‌ته‌نها دلسۆزی زانستی به‌سه بۆ چاوپێداخاندنه‌وه‌ی ئه‌و هه‌موو بیردۆزانه‌ی له‌ژێر رۆشنایی ئه‌زمونه ئه‌مریکیه واقیعه‌یه‌که‌دا، که شاهیدی ئه‌وه ده‌دات، هه‌لنهره لاشه‌یه‌یه‌کان ئه‌وه‌نده به‌هێز و قوڵن، به‌جۆرێک به‌تالکردنی تیكه لاوی نایکوژینیته‌وه، هه‌تا به‌تالکردنی تام کردنی نایکوژینیته‌وه، تۆ به‌ بۆنکردنی خواردنی سوره‌وه‌کراو برسیته‌ی گه‌ده ناشکیته‌یت، به‌لکو زیاتر تامه‌زرۆی ده‌که‌یت! هه‌روه‌ها تۆ به‌ خواردنی چه‌ور و زۆر ئه‌م برسیته‌ی ناشکیته‌یت، مه‌گه‌ر بۆ کاتیکی کهم نه‌بیته، که دوا‌ی به‌ ئاگاهاته‌وه زیاتر تامه‌زرۆ ده‌بیته و داوا‌ی خواردنی چه‌ور ده‌کات! برسیه‌تی جه‌سته‌ش هه‌روه‌ک برسیه‌تی گه‌ده وایه، هه‌ردوکیان به‌رده‌وامن.. توانای خوا‌ی دروستکار، ئه‌و به‌رده‌وامیه‌ی بۆیان ویسته‌وه، چونکه ئه‌رکیکی به‌رده‌وامیان پێوه به‌نده له‌ درێژه‌پێدان و گه‌شه‌پێدانی ژیان.. ئا ئه‌مه ئه‌و هاواره‌یه، که ئه‌زمونی ئه‌مریکی به‌پوری بیردۆزه و خه‌یاله‌کانیدا ده‌دات!

ئیسلام هه‌موو ئه‌مانه‌ی په‌چاو کردبوو، کاتیکی ئاماژه‌ی به‌ داپۆشین ده‌کرد و، پێگری له‌ تیكه لاوی ده‌کرد و، فه‌رمانی به‌ چاودانه‌واندن ده‌کرد و، به‌ده‌رخستنی رازاوه‌یی ئافه‌ته‌ی بۆ پیاوی بێگانه هه‌رام ده‌کرد. ده‌ویست و یه‌دده‌گانه‌کان جێگیر بن و گیانه‌کان ئاسوده بن و ماله‌کان هه‌یمن بن.. ئیسلام ناشتی بۆ ئه‌و هه‌یلانه‌یه ده‌ویست، که نه‌ هی می‌رده و نه‌ هی ژنه، به‌لکو ئه‌وان دوو چاودێری جوجه‌له‌ نهرمونۆله‌کانن، سه‌رپاستن له‌سه‌ر مندالیه ساواکاندا، پاسه‌وانی ژیانیه‌کی کراوه‌ن، که وه‌ک پارێزه‌ر وان.

سنوره‌کان

ئیسلام هه‌زناکات خراپه‌کاری له‌ کۆمه‌لگه‌دا بلاو بیته‌وه؛ **إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ**: ئه‌وانه‌ی هه‌زده‌که‌ن خراپه‌کاری

له‌ناو برواداران بِلَاو بیتهوه، سزایه‌کی به‌ئیشیان بۆ هه‌یه (النور/ ۱۹)، ﴿وَلَا تَقْرُبُوا
الزَّيْفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا﴾: نزیکێ زینا مه‌که‌ون، نه‌وه خراپه‌کارییه‌که و
خراپه‌ترین پێگایه. (الإسراء/ ۳۲).

بِلَاو بونه‌وه‌ی خراپه‌کاری کاریگه‌رییه‌کی زۆر خراپی له تێکشکاندنی بناغه‌کانی
کۆمه‌لگه‌دا هه‌یه، به‌لام نه‌وه‌ی لێره‌دا مه‌به‌ستمانه کاریگه‌رییه‌که‌یه‌تی له‌سه‌ر
ناشتی و هێمنی و ئاسایشی ناوماڵ و، مکه‌وپی ئیسلام له‌سه‌ر نه‌و ناشتییه.

«ئیسلام به‌ هۆیه‌کانی خۆپاراستن ده‌ست پێ‌ده‌کات، هه‌روه‌ک باسمان کرد» که
فه‌رمان به‌ خۆداپۆشین ده‌کات و ده‌رخستنی پازاوه‌یی ئافره‌تان بۆ پیاوی بیگانه
حه‌رام ده‌کات و، تێکه‌لاوی قه‌ده‌غه ده‌کات و، هه‌ول ده‌دات له‌ریگای ژنه‌پنان و
شووکردنه‌وه -له‌ کاتی توانیندا- خۆپاراستن و داوێن پاکێ ئاسان بکات، هه‌تا
بانگه‌شه‌ی مسوولمان ده‌کات بۆ یارمه‌تیدانی به‌ پاره بۆ نه‌و که‌سه‌ی ده‌یه‌وێت ژن
به‌ئێت.. نه‌گه‌ر نه‌یتوانی نه‌وا داوای لێ‌ده‌کات، که به‌پۆژوو بیت بۆ سوککردنی
هه‌له‌پچوونی ئاره‌زو له‌ جه‌سته‌دا: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ
فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ)) نه‌ی
گه‌هینه، هه‌رکه‌سیکتان له‌ توانایدا هه‌بوو با ژن به‌ئێت، نه‌وه چاو داده‌گریت و
دامپێن ده‌پاریزیت.. نه‌وه‌ش که پێی ناگریت هاوسه‌ر بگرێ، به‌پۆژوو بیت، چونکه
پۆژوو له‌گوناها (ده‌پاریزیت)).^(۱)

هه‌روه‌ها ئیسلام وه‌رز و سوارچاکی خۆشه‌ویست ده‌کات، له‌گه‌ڵ تێبینی
کردنی ته‌م مانایه له‌گه‌ڵ مه‌به‌سته‌کانی دیکه‌ی سوارچاکی.

بێگومان په‌روه‌رده‌ی ئیسلامی هه‌وسه‌نگ و هاوڕێک، له‌ریگای هه‌رام کردنی
ده‌رخستنی پازاوه‌یی ئافره‌ت بۆ پیاوی بیگانه و، زیاده‌پۆزی له‌ قسه‌ و،
قه‌ده‌غه‌کردنی تێکه‌ڵ بوون به‌بێ پێویستییه‌کی ناچاری، له‌گه‌ڵ راگرتنی جه‌سته به
وه‌رز و پۆژوو و، زوو ژنه‌پنان و شووکردن به‌پێی توانا.. شوێنه‌کانی ئاره‌زو

وروژاندن و هۆیه‌کانی فیتنه دوردەخاتەوه.. بێگومان هەموو ئەمانە هۆکاری ئیجابین لە گرتنی نەفس و جەستە بۆ ماوەیەکی دیاریکراو.

توتی ناساکانی ئێرە و سەرلیشیواوەکانی ئەوێش دەلێن: ئەو نەفس گرتنە بەرەو (گرتی دەرونی)ی دەبات، ئەمە لەبەر ئەوەیە، کە ئەوان تەنها ئەو وێنە پیس و بۆگەنەیان بۆ کۆمەلگە لەبەرچاوە، وێنەی ئەو گەنجە هاروواجانەی لە گەڵ کچانی بەرەلادا دەسوپێنەوه.. وێنەی پان و مەمکە پوتە دەرپەریوەکان. وێنەی تەماشاکردنە ئاشکراکانی چاو و ئارەزووە رژاوەکانی لێو. هەلنەری هەموو ئەمانە و خۆشکەری ناگرەکی بریتییه لە دیمەنەکانی فیلمە بەرەلاییەکان و، وێنەی ناو رۆژنامە تاوانبارەکان و، دەنگی پیاوێ خۆ بە ئافرەت چۆتەکان و ئافرەتە خۆ بە پیاو چۆتەکان لە ئێزگەکاندا. سەرپای رێنماییە پیسەکانی هەموو دەزگاگانی ئاراستە و ڕاگەیاندنی گشتی، لەپشت هەموو ئەمانەشەو رابواردن و دەست بەتالی لەلایەک و، داھێزران و هەلەوشانەوه لەلایەکی دیکە. بە دەوری هەموو ئەمانەشدا، بازرگانەکانی شەرف و ناموس و نێرەموکە گەواوەکان هەیە!

... کۆمەلگایەکی بەم شێوەیە، نەفس گرتنی تێدا سەختە، چونکە هەموو هۆکارەکانی فیتنە تیایدا هەلچوو و گەرم و هار و بەرەلایە. کۆمەلگایەکی بەم شێوەیە، ئاسودەیی دەرونی تیادا دەست ناکەوێت و، ناشتی لە مائەکان بەدی ناکرێت. بەلام کۆمەلگای ئیسلامی هەر لە بنەرەتەوه پێچەوانەی هەموو ئەمانەیه. کۆمەلگایەکی دژایەتی تێکەڵاوی و بەرەلایی دەکات، دژایەتی خۆچواندنی ژن و پیاو بەیەکدیی دەکات، دەزگاگانی ئاراستەکردن و ڕاگەیاندن تیایدا خەریکی ئاراستەکردنی خەلکە بۆ چاکە و پەوشت بەرزێ و، دەست و داوێن پاکێ و، خۆپاریزی لەخوا و چاودێری کردنی، هەروەها تەنها بەندەي خوا بن! کە ئەوەش لەدوای هەموو ئەمانە بۆشاییەکانی ژیان پێ دەکاتەوه بە خەمی گەورەگەورە لە پێناوی خوا و لە پێناوی مەزەواییەتی.. بۆشایی کاتیش بە کارکردن پێ دەکاتەوه، جا ئەو ئافرەت و پیاوانەي تیا بەدی ناکرێت، کە هیچیان نیە ژیانیان پێ پێر بکەنەوه و، تواناکیان تیایدا بەکارنەخەن، تەنها حەز و ئارەزووەکان نەبێت،

تهنها رابواردنیکی خراپه کاری و بمره لایی نه بیټ له شاههنگ و گهشت و سهربازگه ټیکه لاوه کان و، سمرقال کردنی شو گهشتیارانهی خوازیاری همز و پابواردنن!
ئیسلام لی ناگه پریت په رداخه نارقه بیټه هوی هه لچوونی خوین له ده ماره کاند، لی ناگه پریت مه مک و لیوی تینو و سمرنجی به درپه وشتانهی نافره ته پوته کان بانگی پیوا بکن و، پاشان داوا له پیواون بکریټ همزه کانی خویان بگرن و نارزه ویان خه فیه بکن!.. نه خیر، ئیسلام کاره که له هه موو لایه که وه ورده گریټ و، هر له هه نگوای یه که موه ریگا له هه کاره کانی فیتنه ده گریټ، پاشان خه لک به قهده توانای خویان نه رکبار ده کات، به بی سخته و زوری کردن.

نه گهر دواي شهوه خراپه کاری رویدا، شو له پیټناو ناشتی ناو مال و یه کگرتویی کومد لگه، کاره که بهوه چاره سمر ده کات، که سزای وا له سمر ژن و پیواي خراپه کار دابنیت، که جاریکی دیکه نه گه پرته موه سمری: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشُنَهُ عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ: نه گهر نیوه برواتان به روژی قیامت هیه، داوین پیسانی نیر و می-همریه که یان- به لی دانی سهده تازیانه ته می کهن. له ئایینی سمر به خودا، به زهی هاتن بی جیه. با چهند که سیکیش له برواداران لهو لی دانه ناگادار بن. نیوی داوین پیس هر ده بی ژنی داوین تهر بخوازی، یان ژنی بته پرستی بی. ژنی داوین تهریش هر وایان میرد به داوین پیس بکا، یان به بته پرستی، له بو برواداران شم کاره به ریسه ست کراوه. ﴿النور/ ۳-۲.

پیغه مبه ریش ﷺ ژنی میرددار و پیواي ژنداری به رداران کردوه، نه که به جهله لی دان، جینشینه کانیشی له دواي شو هه مان سزایان داوه.
جا گویت له توتی ناسا کانی نیوه و سمرگمردانه کانی شهوی ده بیټ، که ده لین شمه سزایه کی توندوتیژه. به لام ټیکدنی مال له کان و، پارایی ویژدانه کان و، گومانای گزیکردنی کردنی په چه له که کان توندوتیژ نیه. شم سزایه توندوتیژه،

چونکه نهو ژن و پیاوانه‌ی لهو خۆشییهدا ده‌ژین و کاریان نهو خراپه‌کاریه‌یه، که نهوانن به توندوتیژ وه‌سفی ده‌که‌ن، هه‌ست بهو قامچیانه ده‌که‌ن که بهر پیسته نهرم و شله‌که‌یان ده‌که‌ویت، هه‌ست بهو به‌ردانه ده‌که‌ن که بهر لاشه نهرم و بی‌به‌هاکه‌یان ده‌که‌ویت. نهوان به‌رگری له خۆیان ده‌که‌ن و به ناوی یاسا هاوچه‌رخه‌کانه‌وه زمان دریژی ده‌که‌ن و، سنوره‌کانی ئیسلام به توندوتیژی و وه‌حشیه‌ت وه‌سف ده‌که‌ن، که‌چی خۆیان وه‌حشین و به‌رهو ژیا‌نی نا‌ژه‌لی یه‌که‌م ده‌که‌رینه‌وه.

له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا، ئیسلام نه‌م سزا چاوشکی‌نه جی‌به‌جی ناکات، مه‌گه‌ر لهو حاله‌تانه‌ی دلتیابوونی ره‌های تیدابی‌ت به‌بی هیچ گومانیک، هه‌روا لهو بارانه‌ی ژندار یان می‌رددار بی‌ت، که هه‌موو پیوستیه‌کی ناچارکه‌ری نامی‌تی‌ت، به‌لام نه‌وانه‌ی که ژندار یان می‌رددار نین سزاکه‌یان سوکتره و له لی‌دان به قامچی تی‌ناپه‌ری‌ت.

پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فرمویه‌تی: ((ادراؤ الحدود بالشبهات: به گومان خۆتان له سنوره‌کان-حه‌ده‌ه‌کان- لابه‌دن))^(۱) له‌به‌ر نه‌وه‌ی نهو تاوانه‌ی گومانی له‌سه‌ر بی‌ت، نهو تاوانه‌ نیه، که پون و ناشکرا و گه‌وره بی‌ت و هانی خراپه‌کاری بدات، نهو تاوانه‌ شایان‌تره به سۆزنواندن و سوک‌کردنه‌وه، له ته‌مبێ‌کردنیشدا نه‌وه‌نده به‌سه، که نهو تاوانباره‌ی تاوانه‌که‌ی ناشکرا ناکات، پی‌ویسته‌ شاهدید هه‌بن-که له حاله‌تی زینادا چوارکه‌سن-، هه‌مووشیان دلتیا بن له رودانی تاوانه‌که و هیچ یه‌کی‌کیان گومانیان نه‌بی‌ت و، گومان له راستگۆیان نه‌بی‌ت، نه‌گینا نه به‌ردباران ده‌کریت و نه دارکاری.

نه‌گه‌ر بزاین که سیخوپی و ئاودیویون به‌سه‌ر ده‌رگا و هه‌ل‌کو‌تانه ناو ماله‌ تایبه‌تیه‌کان قه‌ده‌غه‌یه، نه‌وه ده‌زانین که گرتنی نه‌م تاوانه و بینینی له‌لایه‌ن شاهیده‌کانه‌وه بهو مه‌رجانه‌ی ئیسلام بۆ جی‌به‌جی‌کردنی سنوره‌کان دیاری کردوه، زۆرجار رونادات، مه‌گه‌ر لهو حاله‌تانه‌ی زۆر به ناشکرا و بی‌تا‌بروانه و له شوینه گشتیه‌کاندا و به‌فیزه‌وه تاوانه‌که‌ی ناشکرا بکات. نه‌مانه‌ش بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی

^۱ فی مسند ابی حنیفه‌ الحارثی.

خرابه کاری و سوکایه تی کردنه به شهره ف و ناموس، له گمل ته مانده سزادان له لای فیرهت راسته کان و سروشت ساغه کان به توندوتیژی ناوانبریت.

بۆ ڕینگه گرتن له بلاو بوونه وهی تاوانبار کردن به هه ق و ناهه ق، له ئیسلامدا هه رکه سیک تاوانیک بۆ نافرتهی میژددار یان پیای ژندار هه لبه ستیت و چوار شاهید نه هیئت، نه وا دارکاری ده کریت و چی دیکه باوه ری پی نا کریت و شاهیدی لی وه رنا گیریت:

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلَدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾: نه و که سانه ش که بوختان بۆ ژنی داوین پاک ده کهن، چوار شایه تیش ناهینن، هه شتا شه لاقیان لی بدهن. هه رگیز نابن به شایه تیان قبول بکهن، نه وانن که له ریتی خودا لایان داوه. مه گین نه وانن پاش نه م کاره په شیمانی ده رده رین و نا کاری خۆیان چاک ده کهن، دیاریشه که خودا لی بوردی دلۆقانه. ﴿النور، ۴-۵﴾.

نه مه ش بو نه وهیه تا کو بوختان کردن و، دلۆپا وکی له ده رین و ماله کاندایا نه بیته وه و، قسه و قسه لۆکی خراب له ناو کۆمه لکه بلاو نه بیته وه، که به هۆیه وه

متمانن نامینیت و ترس و گومان جیی ده گریته وه:

﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا﴾:

خودا پیتی خو ش نیه هیه چ کهس به دهنگی بهرز قسه ی ناحهز بدرکینن، مه گین غه دری لی کرابی. خودا بیسه ر و زانایه. ﴿النساء/ ۱۴۸﴾.

نه گه ر تاوانبار کردن له سه ر زمانی میژد وه ژن تاوانبارکرا و، شاهیدی نه بوو،

نه وا ئیسلام په چاوی باری ماله کان و نه بونی شاهید ده کات و، له سزا ده ییوریت،

نه گه ر چوار شاهیدی به خودا بدات، که له راستگۆیانه و، شاهیدی پینجه م

نه فره تی خوی لی بیئت، نه گه ر له درۆزان بیئت. ژنه کهش له سزا ده پاریزیت به وهی،

که چوار جار شاهیدی به خودا بدات، که پیاوه کهی درۆزنه، شاهیدی پینجه میش

به وهی، که غه زه بی خوی له سه ر بی، نه گه ر پیاوه کهی راستگۆ بیئت، جا به م

(نه‌فرهت لی‌کردنه) لی‌کندی جودا ده‌کری‌نمه‌وه، چونکه ژیان دوا‌ی نه‌مه راست نابیت‌مه‌وه.

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ، وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ، وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ، وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ: ثُمَّ كَسَّانَهُشَ كَهْ بُوخْهَانِي دَاوِينَ تَه‌ری به ژنانی خۆیان ده‌کمن و غه‌یری خۆیان چهند شایه‌تی دیکه‌یان نه‌یه، هه‌ر کامی‌کیان ده‌بی چوار‌جار خودای لی به شایه‌ت بگری که له‌م باره درۆ ناکا، با بۆ جاری پیت‌جه‌م بلێ: نه‌گه‌ر نه‌م قسه‌یه‌م درۆیه به‌ر نه‌فرینی خوا که‌وم... ژنه‌که‌ش له‌ سازاردان رزگاری ده‌بی، که نه‌ویش هه‌تا چوار که‌ره‌ت خوا به شایه‌ت پیت‌جه‌مه‌وه که می‌رده‌که‌ی درۆ ده‌کا، بۆ جاری پیت‌جه‌میش بلێ: نه‌گه‌ر قسه‌ی کابرا راست بی به‌ر غه‌زه‌بی خودا که‌وم.﴾ النور/۶-۹.

ته‌لاق

ته‌لاق؟ ته‌لاق ده‌رگای ناشتی ته‌م شانه‌یه. بیزراوترین هه‌ل‌اله له‌لای خودا، ناپه‌سه‌نده به‌لام پیتیستی ری‌گای پی ده‌دات، بۆ جیه‌ه‌جیکردنی ناشتی راسته‌قینه له‌ که‌شی ناوما‌لدا، نه‌مه له‌ کاتی‌کدا، که ناشتی له‌ هه‌موو ری‌گاکانی دیکه مه‌حال ده‌بیت. نه‌مه دان پیدانانی‌که به‌و پاستیه‌ی، که نکولی لی‌کردنی زمان لوسه‌کان دادی نادات و، خه‌ونی شاعیره‌کان له‌ناوی نابات... هه‌ندیک حاله‌تی واقعی هه‌یه، که ژیان ژن و می‌ردایه‌تی تیایدا مه‌حال، جا به زۆر پیت‌که‌وه به‌ستنی ژن و می‌رد به‌و په‌یوه‌نده‌یه نه‌غامی باشی نابیت و، کو‌تاییه‌که‌ی به ناشتی نایه‌ت.

ئیسلام په‌له ناکات له‌ پچراندنی په‌یوه‌ندی پیرۆزی ژن و می‌ردایه‌تی، هه‌ر له‌گه‌ڵ یه‌که‌م جار و له‌ یه‌که‌م ده‌رکه‌وتنی ناکۆکی بریاری پچرانی له‌سه‌ر نادات. ئیسلام نه‌و په‌یوه‌ندیه توند ده‌کات و تا نه‌وپه‌ری توانا ده‌ستی پتوه ده‌گری‌ت، براری له‌ده‌ست ده‌رچوونی نادات مه‌گه‌ر پاش هه‌ولدان و بی‌ئومید بون و مه‌حال بون.

ئیسلام به پیاوان ده‌لێت: ﴿وَعَاشِرُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ به تهرزێکی جوان و په‌وا له‌گه‌لێاندا بچوێنه‌وه، نه‌گهر خۆشتان نه‌هات لێیان، شتی وا هه‌ن ئێوه هه‌زی لێ نه‌که‌ن و چاکه‌ی زۆری له‌ خوداوه بۆ ئێوه تێدابه‌ی. ﴿النساء/۱۹﴾.

وايان لێ ده‌کات هه‌تا له‌ کاتی ڕک لێبونه‌وه‌شدا چاوه‌ڕوان بن و ئارام بگرن، نه‌و په‌نجه‌ره نه‌زانراوه‌یان بۆ ده‌کاته‌وه: ﴿فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ شتی وا هه‌ن ئێوه هه‌زی لێ نه‌که‌ن و چاکه‌ی زۆری له‌ خوداوه بۆ ئێوه تێدابه‌ی. ﴿النساء/۱۹﴾.

ئه‌وان چوزانن نه‌و ئافره‌تانه‌ی رکیان لێیان هه‌تا چاکتر نین، خودا نه‌و چاکه‌یه‌یان بۆ هه‌لده‌گرێت و ناشیته‌ له‌ده‌ست خۆیانی بده‌ن، نه‌گهر واش نه‌بوو پێویسته‌ ده‌ستی پێوه بگرن و ریزێ لێ بگرن!

هیچ له‌م ده‌رپه‌ینه‌ جوانتر نه‌یه بۆ به‌شه‌رمدا هێنان و وروژاندنی ویژدان و، ده‌سته‌مۆکردن و خامۆشکردنی ڕک لێبونه‌وه‌.

نه‌گهر کاره‌که‌ له‌ مه‌سه‌له‌ی ڕک لێبونه‌وه‌ و خۆشه‌ویستی، سنوره‌زی کرد بۆ یاخیبون و لێک دوورکه‌وتنه‌وه، ته‌لاق یه‌که‌م بیرو نه‌ندیشه‌ نه‌یه، که‌ ئیسلام ئاماژه‌ی پێ بکات، به‌لکو پێویسته‌ که‌سانی دیکه‌ هه‌ولیان له‌گه‌لدا بده‌ن و چاکه‌خوازان هه‌ولێ گونجاندنیان بده‌ن: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا﴾ نه‌گهر ترسان که‌ ژن و می‌رد دوودلن و پێکه‌وه هه‌لناکه‌ن، که‌ بخودانیك له‌ که‌سوکاری پیاوه‌که‌ و که‌س و کاری ژنه‌که‌ با بینه‌ ناوڕێکه‌ر، هه‌رکاتێ هه‌ردوولا پازی بوون پێک بێنه‌وه، خودا پێکیان دینیتته‌وه، خودا زانا و ناگاداره. ﴿النساء/۳۵﴾.

نه‌گهر شه‌م هه‌ولانه‌ سودی نه‌بوو، که‌واته کاره‌که‌ به‌وه‌په‌ری پاستیه‌ و، شتی که‌ هه‌یه که‌ به‌هۆیه‌ ژيانه‌که‌ راست نابیتته‌وه، ئارام ناگریت. زۆرکردن له‌ ژن و می‌رد بۆ مانه‌وه له‌سه‌ر نه‌و باره، هه‌ولێکی شکست داره، و، فشاریش زیاتر شکستی پێ ده‌دات. جا حیکمه‌ت ته‌وه‌یه که‌ خۆ بدریتته‌ ده‌ست واقعی و، کۆتایی

بهو ژيانه بهيئريت، نه گهرجي ئیسلام پیتی پهسند نیه، چونکه ناپهسندترین هه لال لای خودا ته لاقه. پهنگه ئهم جودابونه وهیه هه زیکی تازه له دهروونی ههردوولا بوروژینیئت بو دهستپیکردنه وهی ژیان، زورچار پاش له دهستدانی شتیك ههست به گرنگییه که ی ده کهین، کاتیك لیی بی پهش ده بین، ئنجا ههست به چاکه کانی ده کهین.. هه لیش له دهست نه چوه: ﴿الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ: ته لاقی ژن دوو که ره ته، نهوسا یان راگرتنی باش و خودا پهسند، یان بهخوشی و بی ههرا دهست لیک بهردانه. البقرة/ ۲۲۹.

جا ته لاق له کاتی بیئوژییدا ناکه ویت، به لکو لهو پاکیه دا ده که ویت، که جوتبونی تییدا نه کراییت.. ئیسلام ئهم ماوهیه درێو ده کاته وه، به لکو توره بونه که هیوربیته وه، نه گهر نه وه هوی ته لاقده که بیت.. پاشان له دوا یه که مین ته لاق ماوهی (عییده) ههیه بو ئهو ژنانه ی میژده کانیان له گه لیان جوتبوون، که ماوه که نزیکه ی سنی مانگه نه گهر سکی نه بوو، نه گهر سکیشی هه بوو، ههتا مندالبونه که یه و، له سهر میژده که یه لهو ماوهیه دا خه رجیی بکیشیت و په زیلی لی نه کات.. لهو ماوهیه شدا بوی ههیه نه گهر په شیمان بو وه بیگپریته وه و، به بی هیچ ماره برینیکی دیکه له سهر ژيانی خو یان بهرده وام بن.. نه وه (ته لاقی ره جعی) یه و، ژيانی هاوسه رایه تی بوی ههیه به که مترین هو بهرده وام بیت.

نه گهر ماوهی (عییده) که به بی گپرا نه وهی ژنه که تیپه پری، نهوا ته لاقه که ده بیته (بائن)، به للام هیشتا هه له که له دهست نه چوه، هه رکاتی ویستیان ده توانن بهرده وامی به ژيانی خو یان بدهن، به للام به ماره برینیکی تازه.

نه وه یه که مین تاقیکردنه وهیه، که به هوی وهه حه قیقه تی ههست و سۆزی ژن و میژد ناشکرا ده بیت، راستیه تی ئهو هو یانه یان بو ده رده که ویت، که به هوی وه لیك جیا بونه وه. نه گهر نه وه هو یانه دوباره بونه وه یان هی دیکه پهیدا بون و، جاریکی دیکه میژد په نای برده وه بهر ته لاق، لهو کاته دا ته نها یه که هه لی ده میتیت، نه وهش سنی یه مه.. له دووه میشتا ناگادار کردنه وهیه، نه گهر زانیان

دەتوانن جارىنكى دىكە پىكەوۈ بۆين، ھەروا ئەگەر بۆيان ئاشكرابوو كەمىك لە سۆز يان خۆشەويستى لەنىوانيان ماوۈ، ئەوا دەتوانن ژيانەكەيان دەست پىپكەنەوۈ. بەلام ئەگەر تەلاقى سىيەم بوو، كەواتە ھۆيەكە زۆر قولە و، ھەولدان بىسودە، بۆ ھەردووكيان وا چاكتەرە ھەريەكەيان رىنگاي خۆى تاقى بكاتەوۈ، ھەروەھا بۆ مېردىش - ئەگەر سەرەپۆ، يان ھەلەشە بوو - چاكتەرە تا ئەغنامى سەرەپۆيى يان ھەلەشەيى خۆى ۋەرگىرىت: ﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾: ئەگەر لەپاش نەم دزوچارەش تەلاقى دا، ژنەكەى بۆ ھەلال نىيە تا ژنەكە دەچى مېردىنكى دىكە دەكا. ﴿البقرة/۲۳۰﴾.

نەك بەرىنگەى مارەبەجاش (الھلل) كە ئىستىلاوۈ و، ئىسلام دانى پىدا نانېت و شەرىعەتەكەى بېرىارى لەسەر نادات. بەلكو دەبى ژنەكە مېردىكى راستەقىنەى تازە بكاتەوۈ بە نىيازى ھەتاهەتايى نەك بۆ كاتىكى ديارىكراو، جا ئەگەر بەھۆى شتىكەوۈ مېردە تازەكەى تەلاقى دا، يان مرد، ئەوا مېردەكەى يەكەمى بۆى ھەيە سەرلەنۆى مارەى كاتەوۈ و گەشتى ژيانيان پىكەوۈ دەست پىپكەنەوۈ.

ناشېت لەم بسوارەدا ئەو راسپاردانەى ئىسلام لە ھەموو ھەنگاۋىكدا و، لە ھەموو قۇناغىكدا لەياد بىكەيت سەبارەت بە رەفتارى چاك و داينىكردنى بۆيى لە ماوۈى (عەيددە) دا، بۆ لىكنىزىك كەردنەوۈى دلە لىك دووركەوتوۈكان، كە لەوانەيە سۆز و خۆشەويستى بۆى بگەپىتەوۈ و جەستەى ناچار بىكات و سەرلەنۆى ژيانىكى بىگەرد دەست پىپكەنەوۈ: ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ يَكُنْ لَكُمْ عَلَيْهِمْ عَدَّةٌ فَلَا تُمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَخٍ لَهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾: ئەگەر ژنتان تەلاق دا و ماوۈى چاۋەروانىيەكەى بىرايەوۈ، يان بە تەرزى خوداپەسند رايانگرن، يان بەرامبەر بە ياساى دىن نازادىيان كەن، نەكا بە مەبەستى نازاردانىيان رايانگرن و لە ھەق لادەن، ھەركەسى وا رەفتار بىكا، ناھەقىي لەخۆى كەردوۈ. ﴿البقرة/۲۳۱﴾.

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ

وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَذَرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا، فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَسْتَقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا، وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ: ئەمى پیتغه مبههرا! نه گهر ژنتان ته لاق دان، ماوهیه کیان بۆ دیاری بکهمن و بیبژیرن، له خودای پهروه ردگار تان شهرم بکهمن. له مال خویان دهریان مه کهمن؟ ده ریش نه چن. جا مه گین هه ر به ناشکرا کاریکی شوریهی بکهمن. نه مه سنوری خودایه، هه رکئ له سنوری خودا به ولاره تر چئ، ناهه قئ له خۆی کردووه، تۆ چوزانی، له وانیه له پاش نه مه خوا شتئ دیکه وه دی پیتئ.. سا هه رکاتئ ماوه کهی خویان به سه ر برد، نه وسا به ته رزیکئ په سهند رایانگرن یان لیتیان جیا ببنه وه؛ به شتیه یئ که له نار خۆتاندا باوه. دوو که سی راست و دروستیش هه ر له خۆتان له م کاره ناگادار بکهمن، که شایه تی بۆ خوا به دن، هه رکئ به روای به خوا و پۆژی قیامه ت هه یه، به مه نامۆزگاری ده کرئ، هه رکیش له خودا به ترسئ، ده روویکی لی ده کاته وه، له شویتیکه وه بژپوی بۆ ده نیئئ که به خه یالیدا نایه. (الطلاق/ ۱-۳).

ههروه ها نابیت ته وه ش له یاد بکهمن، که ئافره ت بۆی هه یه به مه رج دابنیت، که ته لاق له ده ست خۆی بیت، جا له و بهاره دا هه موو مافیکئ پیای هه یه له کاتئ پیویستدا.

ئا نه مه یه ته لاق له ئیسلامدا.. زمانه ی دنیاییه ناکریتته وه، مه گه ر هه یچ به اریکی نه کهراوه نه ی نه بیت، هه ولدان دوا ی هه ولدان بۆ پارێزگاری و چاکسازی و چاپێدا خشانده وه، هه ل له دوا ی هه ل راستیی هه ست و سۆزی ژن و میرد بۆ یه کدی ناشکرا ده کات، هه روا هه له کانیا ن له ره فتار کردن، یان هه له کانیا ن له حساب بۆ کردن، یان هه له کانیا ن له هه ست و سۆزیا ن بۆ ناشکرا ده کات.

ئه ی نه و سه ره شیته نه فامانه بۆچی خویان داوه ته ته وه ی په خه له م سیسته مه بگرن، یان عه یبدا ری بکهمن یان به شتویتن؟ ده لیتن: سیسته میکه لیده گه ری ئافره ت هه رده م له به رده م هه ره شه ی وشه یه کدا بیت، که له ده می پیاه وه ده رده چیت! نایا

له حهقیقهته ئیسلامیه کهیدا ئاوايه؟ یان به ده‌رچوونی دله‌کان له بازنه‌ی ئیسلام، به ده‌رچوونی کۆمه‌لگه له سیسته‌می ئیسلام، به ده‌رچوونی فهرمانه‌وایی له ده‌ستی ئیسلام وای لێهات؟

ناپه‌سندترین هه‌ڵاڵ لای خوا ته‌لاقه، ناپه‌سه‌ند (مکروه) یکه پێویستی رێگای پێ ده‌دا. نه‌گهر دله‌کان گهنده‌ل و، په‌وشته‌کان دارمان و، په‌یوه‌ندیه‌کان سوک بون و، بێ‌ئابروویی بلا‌وبه‌وه، که‌واته کۆمه‌لگای گهنده‌ل خۆی به‌پر سه، نه‌ک نه‌و سیسته‌مه‌ رۆشن‌بینانه‌. چاره‌سه‌ریش به‌ سنوردارکردنی رێپێدراو (مباح) و هه‌رام‌کردنی هه‌ڵاڵ ناییت، به‌لکو به‌ گیرانه‌وی فهرمانه‌وایی و رێکخستن و په‌روه‌رده به‌ ئیسلام ده‌بێت، نه‌و کاته ئیسلام هه‌موو کۆمه‌لگه به‌پێی رێنموونیه‌کانی خۆی داده‌ریژێت.. یاسا‌کانی ئیسلام بۆ کۆمه‌لگایه‌ک دانراوه، که ئیسلام فهرمانه‌وایی ده‌کات، بۆ سیسته‌مێک که له‌سه‌ر ئیسلام دامه‌زراوه، بۆ ویژدانێک، که ئیسلام په‌روه‌رده‌ی کردووه.

لێ‌گه‌ر پێن با ئیسلام فهرمانه‌وایی بکات، ده‌رونه‌کان په‌روه‌رده بکات، ویژدانه‌کان وریا بکاته‌وه و، له ده‌ستی سه‌ره‌رۆ و بێ‌ئابروان بدات و، هه‌موو یسته‌کانی ئیسلام به‌دی بێنیت و له نیویاندا یاسا‌کانی ئیسلامه.

نه‌گهر وام دانا ته‌لاق له کۆمه‌لگه‌یه‌کی وه‌ک کۆمه‌لگه‌ی سه‌رگه‌ردان و نه‌خۆشی ئێمه سنوردار کرا. ئافه‌ته چی له خۆی و که‌رامه‌ته‌که‌ی ده‌کات؟ نایا ده‌یه‌وێت پیاو له دله‌وه بیدرکینیت و یاساش پێوه‌ی بکینیت؟! نایا ده‌یه‌وێت پیاوه‌که هه‌ولێ ته‌لاق دانسی بدات و به‌رده‌وام بێت له‌سه‌ر هه‌ول‌دانی و نه‌میش به‌ زۆر له مال‌دا بێنێته‌وه؟! نه‌وه چ که‌رامه‌تێکه نه‌و ئافه‌ته ده‌ست به‌تاله سه‌ره‌رۆیان به‌ بۆ ژنی داوا ده‌که‌ن، خودا ویستی که‌رامه‌تیان هه‌بێت، نه‌وانیش ره‌تیان کرده‌وه و به‌ سه‌رلێشه‌واوی و سوکی ده‌ره‌پین؟!

هاوسه‌رایه‌تی په‌یوه‌ندیه‌کی پێ‌ڕۆزه، ته‌نها له‌سه‌ر ره‌زامه‌ندی و قه‌بوڵ کردن بنیات ده‌نریت، ته‌نها به‌ ره‌زامه‌ندی و قه‌بوڵ کردن به‌رده‌وام ده‌بێت. سیسته‌می ته‌لاق، مانه‌وه‌که‌ی له‌سه‌ر بنه‌ما چاکه‌کانی دا‌بن ده‌کات، جانه‌گه‌ر دوا‌ی هه‌موو

ئەمە ئەلقەکانی لیکترازان، ئەوا ترازانیشت ئەو دەگەیهنیت، کە بۆ مانەوە ناشیت، ئەو کاتە بۆ هەردووکیان واکتەرە، بەرێزترە، کە پەنا بەرنە بەر ژنیانیکی دیکە نوێ: ﴿وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا﴾. خۆ ئەگەر هەر بە یەکجاریش دەست لێک بەربەن، خودا فراوانی لەلایە و هەردووکیان بێنیاز دەکا، بەزەیی خودا فراوانە و هەرخۆشی لەکارزانە. ﴿النساء/ ۱۳۰﴾.

فرەژنی

رێگەدان بە فرەژنی (تعدد الزوجات)، پێویستییهکی دیکەیه لە بواری خۆیدا نەڕکی زمانە دلتیایی دەبینیت، وەکو پێویستی تەلاق لە کاتی ناچاریدا.. ئەمە لە ئیسلامدا پارێزەرێکی پەتیی کۆمەلگایە، بەهۆیەو لە هەڵە گەورەتر دەپارێزیت لە میزاجی تاکەکان و، ویستەکانی ژن و مێردەکان.

شوینی باسکردنی ئەم مۆلەتە لە بەشی باسکردنی (ناشتی کۆمەلگا) دا بوو، چونکە پێوی بەستراوە و تێی ناخراوە، بەلام لە بەشی (ناشتی ناوماڵ) یش نامۆ نیە -کە ئیستا ئێمە تیا یادین-، چونکە لە راستیدا، لە دیدی ئیسلامدا بۆ ژیان، تاک و مالا و کۆمەلگا و مەروفاوەتی هەمووی تێک هەلکێشراون و هاوکار و هاوڕێکی یە کدین.

زۆربلی و قسەلۆکی دوورودرێژ و فراوان دەربارە ی چڕۆکی فرەژنی لە ئیسلامدا بلاو دەبێستەو، جا ئایا بە راستی ئەو دەردێکی ترسناکە لە ژیاڵی کۆمەلدا؟ ئایا بۆی هەیە پۆژێک لە پۆژان بێتە دەردێکی ترسناک؟ ئایا پێوست دەکات یاسایەک هەبێت دژایەتی، یان سنورداری ئەو مۆلەتە بکات، کە ئیسلام هیناویەتی؟

من سەرئە دە دەم و دەبینم، کە هەموو گرفتێکی کۆمەلایەتی پێویستی بە یاسایەک هەبێت بۆ هەموارکردن و سنوردارکردن، تەنھا پرسی فرەژنی نەبێت، کە خۆی چارەسەری خۆی دەکات، کۆمەلگا لە هەرکۆێ کەدا بێت، هەر پێویستی پێی هەیە و، پەوش و پێویستیەکانی رێگای پێ دەدەن.

ئەمە پرسیکە ژمارەکان بریاری لەسەر دەدەن و، تیۆر و یاساکان بریاری لەسەر نەدەن، نازام چۆن دروستە زمانی تێ وەربدری، چۆن بوە بە بواریکی بێنەو بەردە و

گفتو ڪو. مڱر ناما جي شارهي پشت ٺم ڪاوڙ ڪرڻي سهر زار و رڙ ٺامه ڪان و ده زگا ڪاني رينموني و راگه يانڊني ديهه دا، توانج گرتن و سوڪ ڪرڻي ٺم ٺاينه بيٽ لهه پڙ ڦلهه واتي ڪي مه به سستار، وه ڪ پاساويڪ بڙ دوره پهر ٻڙ ڪرڻي لهه سيسته مي ڙيان. ههروا بڙ داناني سيسته مي ديهه ڪي خراب لهه جيگايدا، به چه ندين رڙيگاي خوارو خيچ، ڪه ٺهه ندهه ٺا زايه تيهه يان تيڏا نيهه بيٺاوه پري و خوانه ناسي خڙيان ٺا شڪرا بڪن، ههروهه (مسته فا ڪه مال) لهه پيشتر را يگه يانڊ!

لهه هه موو نه ته وهيه ڪدا ٺافرهت و پيا وهيه. ههر ڪاتيڪ ڙمارهه ٺهه پيا وانهه گونجاون بڙ ڙنه پٺان و بڙي ٺامادهن و ده يانه ويٽ هاوسهر بگرن، يه ڪسان بوو به ڙمارهه ٺهه ٺافره تانهه گونجاون بڙ خواستن، ٺهوا به ڪردار ههچ پياويڪ ناتاويٽ لهه يه ڪ ڙن زياتري دهه ست بڪه ويٽ. چون ڪه ليڙهه ڙمارهه برپار دهه دات!

ٺهه گهر پياويڪ تواني ٺافره تي ڪي ديهه ڪي دهه ست بڪه ويٽ، واته ٺافره تي ڪي زياد ههيه، ڪه ههچ پياوي لهه بهرام بهردا نيهه، جا نه بووني ٺم پياوه لهه هه قيقه تدا بيٽ، يان به نه بوو بڙ ميڙدريٽ وهه يه ڪه. واته ڙمارهه ٺهه ٺافره تانهه لهه ته مهني ميڙد ڪرڻدان به ڙمارهه زياتر بيٽ لهه ڙمارهه پياوه ڪان لهه ڪڙمه لگهه دا، يان زياتر لهه ڙمارهه ٺهه پيا وانهه لهه هه موو پوويهه ڪوهه گونجاون بڙ ڙن هيتان و توانا يان ههيه، يان ٺهوانهه ڪه دهه تانن و ده يانه ويٽ.

جا ٺهه گهر ڙمارهه ٺهه ٺافره تانهه گونجاون بڙ ميڙد ڪرڻ لهه هه قيقه تدا، يان لهه هو ڪمدا لهه ڙمارهه پياوه ڪان زياتر نه بيٽ، ٺهوا -ههروهه گوتم- ههچ پياويڪ لهه ڙنيڪ زياتري دهه ست ناڪه ويٽ، ٺهه گهر يش بيهه ويٽ، جا پرسه ڪه لهه رڙيگاي ڙمارهه ڪانه وهه خڙي خڙي چاره سهر ڪرد.

به ٺام ڪاتيڪ هاوسه ننگي ڪڙمه لگا تيڪ دهه چيٽ و، ڙمارهه ٺهه پيا وانهه گونجاون بڙ ڙن هيتان ڪه مٽر بوو لهه ٺافره تان، جا ٺم ڪه مييه لهه پووي ڙمارهوهه بيٽ، ههروهه لهه دهواي جهنگه ڪان و، ٺهوهه دهه رو به لايانهه، ڪه پياوان زياتر لهه ٺافره تان دوچاري دهه بن، يان به ههر هو يه ڪي ديهه، يان لهه پووي نهه توانيني ڙن

هینانوه بیت له بهر هۆیه نابورییه کان یان خیزانییه کان، یان کۆمه لایه تییه گشتیه کان.. جا تهنه لیره دا بوار ههیه، که پیاو بتوانیت چهند ژنیک بینیت. کهواته با سهرنجی نهم حالته بدهین، نزیکترین نمونه له مباره وه ئه لمانیا به له دوای جهنگی جیهانی دووه مدا، که له بهرام بهر ههر گه نجیک که له تهمه نی ژنه پیناندا بیت، سێ کچی عازهبی لهو تهمه نه -واته ۲۰-۴۵ سالی- هه بوو.. نهمه حاله تیکی ناهاوسه نگیی کۆمه لایه تییه ئاشکرایه، جا ئه و یاسادانه ری بۆ بهرژه وهندی کۆمه لگه و بهرژه وهندی ئافره ت و پیاو و بهرژه وهندی هه مروو مرو فایه تیدا کار ده کات، چۆن روبه پرووی ده بیته وه؟ تهنه یه که له م سێ چاره سه ره هه یه:

چاره سه ری یه که م/ هه ربیاویک یه که ژن بکاته هاوسه ری و، دوو ئافره تیش له ژنیاناندا به بێ پیاو و مال و مندال و خیزان بمیننه وه..

چاره سه ری دووه م: هه ربیاویک یه که ژن بخوازیته و ژیا نی هاوسه ری ته ی له گه ل به سه رببات و، به پهنه نایش به یته لای دوانه که ی دیکه و له گه لیان رابویریت، تا نه وانیش له ژنیاناندا پیاویک بناسن، به بێ نه وه ی مال و مندال و خیزانیان هه بیته، نه گه ریش به هۆی ئاره زووی مییسنه بیی قولیان مندالیان بوو، ئه و له ریگی ئه وانه وه ده یانبێ، به تاوانباری و گومانلێکراوی ده بێ، باوکیکی ئاسراوی نیه، خۆیان و مناله بێ گونا هه کانیشیان دو چاری نهم شهرم و ویلنبونه کردوه.

چاره سه ری سێ یه م: ئه و پیاوه له ئافره تیێک زیاتر بکاته هاوسه ری و، بۆ شکۆمه ندی هاوسه ری ته ی و ناشتی مال و دابینکاری خیزان و بونی مندال به رزیان بکاته وه. هه روا ویژدانی خۆی له پۆخله واتی تاوان و دلهر اوکیی گونا هه و سزای ویژدان به ربکاته وه و، کۆمه لگه له پۆخله واتی بێ سه روبه ری تی که ل بوونی په چه له که کان و، پیسیی خراپه کاری به ربز بکاته وه. بوارێک بۆ کۆمه لگه بره خسینیت، تا به وه چه ی نوێ قهره بووی ئه و ناهاوسه نگییه بکاته وه -که پاش جهنگ و په تا کوشنده کان پهیدا ده بیت- و هاوسه نگی دروست بکات.

لەو حالەتەدا كام لەم چارەسەرلەنە گونجاوترن بۇ مەرقۇپايەتى و، شايستەترن بە
 پىياوھەتى و، پىژدار و سودمەندترن بۇ خودى ئافرەتەكە؟
 ئەمە ھەلۋىستىكە و ھەلۋاردنى تىدا نىيە. يان ئەو يان ئەو يان ئەو، ھىچ
 بىوار نىيە بۇ سۆزى شاعىرەكان يان ئارەزووى ئاكەكان، يان زۆر بلىنى وىشى
 بىمانا، ئەمە پىۋىستىيەكى كۆمەلەيەتى و پىۋىستىيەكى گىيانى و پىۋىستىيەكى
 زىندەگىيە، رۇبەرۇبونەۋەشى دەپىت لە سنورى كىرەبى واقىعەدا بىت، نەك بە
 خەون و خەيال.. ئەلمانىاي گاور(نصرانى)، كە ئايىنەكە فرەژنى ھەرام دەكات،
 زۆر گەرا بەدوای چارەسەردا و ھىچ چارى نەبوو تەنھا ئەو نەپىت، كە ئىسلام
 ھەلى بۇاردوۋە، ئەگەرچى ئەلمانىا ئايىنەكە ئىسلام نىيە! جا ئافرەتان لەوى داۋاي
 فرەژنىان كىرد، ئەم داۋايەش لەلەين پىاۋانەۋە نەكرابو.
 لەوانەيە كەسىك بلىت: ئىستا ئافرەت تواناي كاركردى ھەيە، دەتوانىت بەبى
 پىياو بۇت!

ئەم قەسەيەش ئاراستىرىن درۋىيە سەبارەت بە سىروشت و فىترەت و واقىع
 دەكرىت، پىۋىستى ژن بۇ پىياو، ۋەكو پىۋىستى پىياو بۇ ژن، كە ھەموۋى لە
 خۇراكدە كورت ھەلنەھاتوۋە، بەلكو ھەموۋى لە داۋاكارىيەكانى جەستەش كورت
 ھەلنەھاتوۋە.. ئەگەرچى ئەو ئافرەتە سامان و خۇراك و داۋاكارىيەكانى جەستەي
 ھەبىت، بەلام ئەمانە بەھەرى نادات، لە بون و كەسايەتى ھەموو ئافرەتەكىشدا
 پىۋىستىيەكى دەروونى قىۋول ھەيە، كە پىياۋى ھەبى. ئەوى پىۋىستە بۇ ئەۋەي
 خۇى تەۋاۋ بىكات.. كە قىۋولترىنى پىۋىستىيەكانە.. ھەروەھا ھەستى پىياۋىش
 لەمە كەمتر نىيە، ئەمە ئەو فىترەتەيە، كە سىستەمى (ھاسەرگەرى) لە
 زىندەۋەران و ھەموو شىتىكى ۋەك يەك لەسەر دامەزراۋە! كە ئەفسانەي ھۆكارى
 ئابورى پوچ دەكاتەۋە، كە ھەندىك لە خاۋەن بۇچوۋە ماددىەكان، ئەۋانەي تەنھا بە
 رۋوكەش دەروانە ھەستى ئافرەت بەۋەي، كە پىۋىستىيە بە پىياو ھەيە بۇ ئەۋەيە،
 كە بۇتۋى بىدات و بەخىۋى بىكات.. پىياو، ئەگەرچى ئافرەت نايۋىنىت، ھەرگىز
 ئەۋەندە دىخۇش و چالاك و لەخۇپازى نايىت ۋەك ئەو كاتەي ئافرەتەيك ئەۋى بەدۇل

بیټ. هەرگیز ههست بهو دښه‌وایی و دښایی و نارامیه ناکات، که له‌گه‌ل نیوه‌که‌ی دیکه ههستی پێ‌ده‌کات. نه‌مه وستیکی به‌رزه که نه‌م پتویستییه‌ی له ده‌روونی هه‌ردوولا داناوه تا له هه‌ردووکیان ژیان بنیات بنیټ و، هه‌لیان بنیټ بۆ ئاوه‌دان کردنه‌وه و بنیات نان و گه‌شه‌سەندن.

که‌واته هه‌تا له‌م زه‌ویه‌دا په‌وشی وا هه‌بیټ، که هاوسه‌نگی نێوان ژماره‌ی هه‌ردوو په‌گه‌ز که‌م بکاته‌وه، یان نه‌یه‌یټیټ، نه‌وا باشت‌ترین چاره‌سه‌ر و، چاک‌ترین خۆپاریزی، نه‌و مۆله‌ته‌یه، که ئیسلام دایناوه و، به ژماره‌کانی به‌ستۆته‌وه و، لی‌گه‌راوه خۆی خۆی چاره‌سه‌ر بکات، چونکه نه‌مه بوونی نابیټ مه‌گه‌ر له ناخی واقعیه ژماره‌یه‌که‌دا پتویستیه‌ک هه‌بیټ بۆ بوونی، جا نه‌گه‌ر هه‌لنه‌ری ژماره‌کان نه‌بیټ، نه‌وا بوونی نابیټ نه‌گه‌ریش ئاده‌میزاد بیه‌وټ!

من پروو ده‌که‌مه نه‌و چه‌نه‌بازانه‌ی لای خۆمان، نه‌وانه‌ی که ژاوه‌ژاو و قسه ده‌که‌ن هه‌ست به به‌ل‌گه‌نه‌ویسته‌کان ناکه‌ن.. پێ‌یان ده‌لێم: ئایا پۆژیک له پۆژان پرویداوه، که گه‌نجیکی میسری ویستیټی ژن به‌ینیټ، به‌لام کچیکی ده‌ست نه‌که‌وتیټ، له‌به‌ر نه‌وه‌ی پیاویټکی دیکه‌ی چاوچنۆک، یان ئاره‌زووباز یان ده‌وله‌مه‌ند، زیاد له ژنیکی ده‌ستکه‌وتوه و، له‌به‌ر نه‌بوونی کچ و ده‌ک پتویست، هاوپێه‌که‌ی له ژنه‌تان بپه‌ش بکات؟!

به‌ئێ! من ناگادارم حاله‌تی وا هه‌بووه که سه‌زیکه‌ی له‌ناکاوه، یان ده‌وله‌مه‌ندییه‌کی له‌په‌ر، یان ئاره‌زوویه‌کی ئاره‌لی، به‌ته‌نها بۆته هۆی نه‌وه‌ی پیاو چاو بپه‌یته‌ فیره‌ژنی -ئیسلا‌میش بۆ نه‌م حاله‌ته بۆچوونی خۆی هه‌یه، که پاشان په‌رده‌ی له‌سه‌ر هه‌لده‌ده‌ینه‌وه-، به‌لام په‌رسیار ده‌که‌م: ئایا نه‌و پیاوه ئافره‌تیکی به‌رده‌ستی پیاویټکی دیکه‌ی داگیرکردوه، یان له‌ناو گۆمه‌ل‌گه‌دا ئافره‌تیکی بی‌مێردی دۆزییه‌وه؟ نه‌و نه‌گه‌ر نه‌و ئافره‌ته بی‌مێرده‌ی نه‌دۆزیایه‌ته‌وه نه‌یده‌توانی ئاره‌زووه ئاره‌لییه‌که‌ی، یان سه‌زه له‌ناکاوه‌که‌ی، هه‌تا هه‌لچوونی ده‌وله‌مه‌ندییه له‌په‌رکه‌شی له‌په‌یگای ژنه‌تانه‌وه جپه‌جپ بکات.. ئایا نه‌مه جپ‌گای مشتومه‌ر؟

لېرەدا دەوترىت: ھۆكارە ئابورىيەكان و ھۆكارە كۆمەلایەتییەكانى دىكە، كارىگەرىيان ھەيە لەوەی ھەندىك پىاو توانای یەكجار زۆریان ھەبىت لە پەيداكردىنى زیاد لە ئافرەتێك و، پىاوى دىكەش لەو ھەلە بېتەشى دەكات.. چونكە بوونى ئافرەتى بىمێرد، بەلگە نىە بۆ كەمییەكى راستەقینە لە ژمارەى پىاوان، بەلكو بەلگەيە بۆ كەمى توانای ئابورى و كۆمەلایەتى ھەندىك پىاو.

ئەمبە راستە، بەلام چارەسەرەكەى دەبى لەپى چارەسەركردىنى ئەو بارە كۆمەلایەتى و ئابورىيانە بىت، كە ئەم ناھاوسەنگىيە لە جەستەى كۆمەلدا دروست دەكات، ئەك چارەسەركردىكى كاتى بەستراو بە مافى ژنەپنان، كە ئەگاتە سەرچاوەى دەردەكە.

ئەگەر كاروبار بەرپىتە دەست ئىسلام، ئەوا لێناگەرپىت ئەم ناھاوسەنگى كۆمەلایەتى و ناھاوسەنگى ئابورىيە بىت، چونكە ئىسلام بە سروشتى خۆى، ئەو ھاوپىكى و ھاوسەنگىيە لە ھەموو پروپىەكى كۆمەلگادا بەدى دەھىت، و، دلىيایى تەواو بە ھەموو ھاویەشەكان دەدات، يەك لە دلىيایەكانىش ئەو یە ژن مەرج بكات كە مێردەكەى ژنى بەسەردا نەھىت، جا ئەوكاتە دەبى مەرجەكەى بۆ بەجى بەپىت، یان داواى تەلاق دەكات.

ئىسلام كاروبارەكە بە تىكرپى چارەسەر دەكات، بەش بەشەكانىش خۆيان خۆيان راست دەكەنەو، ئىسلام نایە ھەلوستەكان بەش بەش و لىك جودا و، بە چارەسەرى ئاسۆتەسك چارەسەر بكات، كە لە شوێنى پىيەكان دوورتر نەروات، ھەروەك ئەفامە چەنەبازەكان دەیانەوێت!

ئىسلام بىشناگا نىە لەوەى، كە ھەندىك سروشتى ئاساىى لە پىاواندا ھەيە كە بە ژنىك تىر نایىت، بەلكو چاودەپىتە يەكێكى دىكە و يەكێكى دىكە. جا ئەگەر لە جىھانى ژن ھىتانی ئاشكرا و پىزدارانە دەستى نەكەوێت، ئەوا بە شۆیەك لە شۆیەكان لە جىھانى لەشفرۆشى ئافرەتان و بەرەلاییدا دەستى دەكەوێت، بەمەش كۆمەل دىتە لەرزە، ھەروەك ژن و مالىش دىنە لەرزە، پى دەبىت لە گومان و دلپىسى و، ئاشتى و ئاسايشى تىدا نامىت.

ئایا بۆ چاره‌سەری ئەم حالەتانه، لە بازەنی ژنەپێنانی رێکوپێک و رێزدارانەدا، باشتەر نیە بوار بۆ ئەو جۆره سروشتانه بکەینەوه، لەوهی بە نهێنی هەولێ بۆ بدات و، خۆی و غەیری خۆی پیس بکات و، خراپەکاری لەنیوان خەلک بڵاو بێتەوه؟! هەرۆک لە ئەوروپا پرویدا، کە فرەژنی رێزدارانەیی حەرام کرد، تا لە هەموو کونج و لە هەموو لایەکەوه روبەرپرووی چەندژنی پیس و بێزارو بێتەوه!

ئیسلام دەیتوانی ئەم جۆره ئارەزووانە فرامۆش بکات و، بە خەفەکردن و سزا روبەرپرووی بێتەوه تا بە یەکیەک داڕکێت، یان ئەگەر لایدا بەهیلک بچێت! ئەگەر بەرامبەر بەم ئارەزووانە لە واقعیی ژیاندا ناهاوسەنگی نێوان ژمارەیی پیاوان و ژمارەیی ئافرەتان هەیە، کارەکش لە کۆتایییدا -هەرۆک و تمان- بۆ ژمارەکان دەگەرێتەوه، کە ئەو دادوهره تاییدا بەبێ دیاریکردن و سنوردارکردن!

لێره‌دا لەوانەیه بوتریت: ئەگەر کارەکە وایە، ئەو بۆچی ئیسلام بەرزترین رادهی فرەژنی دیاری کردووه، بۆچی بۆ سروشتی ژیان و بپیری ژمارەکان بەجێی نەهێشتووه؟

ئەم پەخنەیه‌ش تەنها قسەیه، ئەگەر نا با بزانی، کە ئەم مۆلەته لە ئیسلامدا لەبەر پێویستی و ناچاریه، شوێنی ناچاریش تەنها بۆ پێویستییه، ئەوپەری پێویستیش چواره؛ چونکە ناهاوسەنگی لەو رادهیه تیپەر ناکات، بەلکو کەجار دەیگات. لەبەر ئەوهی سنوردارکردنەکە ئەو هەستە دەدات، کە دەرگاگردنەوه‌کە بۆ ناچاریه نەک بسنەمایەک بێت، مۆلەتی فرەژنیش، کە هاتوو بە مەرجی دادوهری (عدل) بەپێی توانا سنوردار کراوه: ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةٌ﴾ ئەگەر ترسان کە دادوهر نەبێ ئەوا هەر یەک ژن بەپێن. (النساء/۳).

دادوهر (عدل) پێش لێره، دادوهری کردنە لە خەرجی کێشان و، دادوهریه لە چاودێری، دادوهریه لە داڕنکردنی بەشی پێویست لە هەموو لایەنەکانی ماددی و جەستەیی و دەروونی.. بەلام سۆزی دەرونی تایبەت، کە کاریگەری لەسەر پوکەرەکانی ژیاندا نیە، دادوهری لەوه‌دا بەدەستی مرۆڤ نیە، تەنها ئەوه‌نده

داواکراوه، که ئهو دَل به لادا چوونه ئاشکرا نه کریت و، ئهوی دیکه وه کو هه ئواسراو لى بکریت:

﴿وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُواهَا كَالْمُعَلَّقَةِ: نِیوه هه رچه نه هه وئیش بدهن، هه رگیز ناتوانن له گه ل ژنانی خوتاندا دادوهر بن، سا شه وه نه ده به لای هه نديکدا مه چن و له وانی دیکه دوور بکه وه نه وه و بیانکه نه هه لپه سارده...﴾ النساء/ ۱۲۹.

ئهوانه ی له یهك گۆشه وه ته ماشای کاره کان ده کهن، به هه لده داچوون. له وانه یه ژنی یه کهم زیانی لى بکه ویت، به لام ئهو ژنه دادوهر نابیت، هه تا خوی له شوینی ژنه که ی دیکه دانه نیت، که پشتر بی میرد بووه. ئایا ته گهر له جینگای ئهو بوايه رازی نه ده بوو پیاویك داوای بکات، تا به هاوسه ریتیه کی پاک و ریزدار بیخاته پال ژنه که ی دیکه، نهك به شیوه ی دۆست و دلدارێکی پیس؟! ههروه ها پیویسته تیبینی زۆر بارودۆخی دیکه بکه یین؛ بارودۆخی ئهو ژنه نه خۆشه ی میرده که ی نایه ویت ته لاقی بدات و ژیا نیشی له گه لیدا ناچیتته سهر، یان ئهو ژنه ی نه زۆکه و لای میرده که ی خۆشه و یسته .. یان و یان...

ئیسلام بهم مۆلته پیدانه ویستی ناشتی دابین بکات، ویستی ژیان به هه موو رهوش و روداوه کانیه وه هاوړێك بکات و، حیسابی شی بۆ چه ز و پیویستییه کانیش کردووه، هاوسه نگی له نیوان زیانه کان و ئازاره کاند راگرتووه، جا سوکترین و ریزدارترینانی هه لبژاردووه، به لام میتشك به تاله کان له حیسابی ئیسلامدا له چه نه باز و زۆروه رێك زیاتر نین.

هاو به پر سیاری خیزانی

که له ژن و میرد تیده په رین، ده بینن ئیسلام گرنگی به ئاسایشی هه موو ئهو خیزانه ده دات، که مال له خویان ده گریت، په یوه ندی نیوان هه موویان رێك ده خات، بریاری به پر سیاری نیوان هه موویان ده دات. له به پر سیاریشدا ماف و ئهرك هه یه، تاییه ته ندی و داواکاری هه یه، هه مووی به متمانه بون به به رامبه ر و، دلنیا بون له ژیان و ئایینه ده و، هه سته کردن به ئاسایش و ئاسوده یی تیایدا کۆتایی دیت.

سۆزی دایکایه‌تی به ته‌ن‌ها به‌سه بۆ چاودێری‌کردنی کۆریه، سۆزی باوکایه‌تی به ته‌ن‌ها به‌سه بۆ دابین‌کردنی خه‌رجیی کۆریه و دایکی، به‌لام ئیسلام له‌گه‌ڵ نه‌و سۆزه سروشتیه‌دا، داواکاری راشکاو زیاد ده‌کات. نه‌مه‌ش وه‌ک هه‌موو لایه‌نیکی دیکه‌ی ژیان. ئیسلام بیروباوه‌ڕی بلاوده‌کاته‌وه و وێژدان ده‌روژیته‌ی، به‌لام نه‌رکه‌کان به‌شاراوه‌یی و ئالوژی ناهێلێته‌وه و، ته‌ن‌ها بۆ وێژدان و سۆز به‌جێ ناهێلێت، به‌لکو به‌ ده‌ق دیاری ده‌کات و به‌ ده‌ستور و شه‌ریعه‌ت پشتگیری ده‌کات. هه‌روا بۆ مافی کۆریه‌له‌یش هه‌مان شت ده‌کات.

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةً إِمَّا لَقِيْنَا نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِن قَتَلْتُمْ كَانَ حَطًّا كَبِيرًا: مَسَدَالَتِی خَوْتَان لَه ترسی له‌برسامردن له‌ناو مه‌به‌ن، ئیمه‌ روژی نه‌وان و ئیوه‌ش ده‌ده‌ین.. کوشتنی نه‌وان هه‌له‌یه‌کی گه‌وره‌یه.﴾ الإسراء/۳۱.

﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضَعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ: دایکان دوو سالتی ته‌واو مندا له‌کانیان شیر ده‌ده‌ن، بۆ نه‌و که‌سه‌ی بیه‌وی به‌ ته‌واوی شیری ده‌دات، له‌م ماوه‌یه‌دا روژی و جل و به‌رگی دایکه‌که‌-به‌پیی دابی مسوولمانانی نه‌و شوینه- له‌سه‌ر باوکه‌که‌یه، که‌س له‌ توانای خۆی زیاتر نه‌رکبار ناکریت.. نابێ هیچ دایک و باوکی له‌به‌ر کۆریه‌که‌یان زیان به‌یه‌کتر بگه‌یه‌ن.﴾ البقرة/۲۳۳.

له‌ به‌رامبه‌ردا دایک و باوکیش مافیان هه‌یه -له‌ ئیسلامدا هه‌موو مافی‌ک نه‌رکیکی له‌ به‌رامبه‌ردایه‌-، نه‌و مافه‌ش زیاتر ده‌کریت، که‌ له‌گه‌ڵ دایکایه‌تی و باوکایه‌تیه‌دا بگو‌نجیت، هه‌ر له‌ رێژ و گو‌پرایه‌لی و ته‌ده‌به‌وه‌ بگه‌ تا سۆز و نه‌رم و نیانی له‌کاتی به‌ته‌مه‌ندا چوونیه‌ندا.. نه‌و ده‌سته‌واژانه‌ی که‌ قورئان نه‌و مانایانه‌ی پێ ده‌ده‌برێت پریه‌تی له‌ سۆز و نه‌رم و نیانی و دل‌پرونی: ﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَوْفَ وَلَا تُنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا، وَاخْفَضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا: په‌روه‌ردگارت فه‌رمانی دا که‌ بێجگه‌ له‌وی

مه‌پهرستن، سه‌بارهت به دایک و باوکیش چاکه بکهن، همرکاتیک یه کیان یان همدوکیان-تا له‌لای تۆن- توشی ته‌مه‌نی پیری بون، همرگیز ئۆفیشیان پی مه‌لی و تیسیان مه‌خوره و به زمانی خویشیان بدوینه، به‌بی فیزی بیاغه ژیر بالی به‌زه‌بی و، بلن: نه‌ی په‌روه‌ردگاری من! وه‌کو نه‌مان منیان به‌ کۆرپه‌یی پی‌گه‌یاند، تۆش وه‌به‌ر به‌زه‌بی خو‌تی‌اغه. ﴿الإسراء/ ۲۳-۲۴.

دایکیش به‌قه‌د ماندوو‌بون و سۆزداریه‌که‌ی مافی هه‌یه: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَنَا عَلَى وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ: نامۆزگاریی مرۆفمان گرد سه‌بارهت به دایک و باوکی، دایکی که به‌و زگپ‌پوه، چه‌ندی کویره‌وه‌ری دیوه، له‌شیر برینه‌وه‌شی دوو سالی خایاندووه، ده‌ تۆش سوپاسی من بکه و، سوپاسی دایک و باوکت بکه، دواچار دینه‌وه لای من. ﴿لقمان/ ۱۴.

پتۆسته‌ ناو‌پتکی خیرا له‌و دوو ئایه‌ته‌ به‌ینه‌وه، له‌ یه‌که‌میان چاکه له‌گه‌ل دایک و باوک له‌گه‌ل په‌رستنی خودا هاو‌ده‌م و به‌یه‌ک به‌ستراوه و، له‌ دووه‌میان سوپاسی دایک و باوک له‌گه‌ل سوپاسی خودا هاو‌ده‌م و به‌یه‌ک به‌ستراوه، له‌م هاو‌ده‌می و به‌یه‌ک به‌ستنه‌دا ناما‌ژه‌یه‌کی ناشکرای تێدایه، که ناشارد‌ریت‌ه‌وه.

ئه‌م هاو‌به‌رپرسیاریه‌تیه له‌نیوان گشت شه‌ندامانی خیزان ده‌گه‌رپێرت‌ه‌وه، جا نزیک‌ترین که‌س به‌ ئه‌رکه‌کان هه‌ل‌ده‌ستیت، ئنجا ئه‌وه‌ی دوا‌ی ئه‌و، هه‌تا ده‌گاته‌ خزم و که‌سه‌کان. میراتیش له‌سه‌ر هه‌مان سیسته‌م بۆ نێزیک‌ترین که‌س ده‌بی‌ت، ئنجا ئه‌وه‌ی دوا‌ی ئه‌و.. تا‌کو جو‌ره‌ دابین‌کردنێکی کۆمه‌لایه‌تی له‌ناو خیزاندا هه‌بی‌ت، که ئه‌مه‌ جگه‌ له‌ له‌و ده‌سته‌به‌ر(ضمان)ه کۆمه‌لایه‌تیانه‌ی له‌سه‌ر کۆمه‌ل، یان ده‌وله‌ت دانراوه، که له‌ شوینی خۆی باسی ده‌که‌ین.

ئه‌م هاو‌به‌رپرسیاریه‌تیه خیزانییه‌ بوار فراوانه، له‌گه‌ل سیسته‌مه‌کانی ئیسلامیی بۆ کاروباری ناو مال- که پێشتر با‌سمان کرد- کۆله‌گه‌ی ناشتی و ئاسایشی ناومال. دروشمی ئیسلامیش له‌وه‌دا ئه‌وه‌یه، که له‌ سه‌ره‌تای ئه‌م به‌شه با‌سمان کرد: ((ئه‌و تاکه‌ی له‌ مال‌ه‌که‌یدا به‌ ناشتی نه‌ژیت، نرخ‌ی ناشتی نازانی‌ت و، تامی

ناچیژیّت و، نابیّته هوکارینکی ناشتی و، له ده‌ماریدا جه‌نگ و، له ده‌رونیا
دله‌راوکی و، له گیانی‌دا شیرزه‌یی هه‌یه.

ناشتی کۆمه لکه

له کۆمه لگادا بهرژه وهندییه کان تیکهه لکیش دهبن و پالنه ره کان به سه ره کدا پر و که له که دهبن و، بگه ره به ره ده بن زور ده بیت و، وه گرتن و به خشین دوساره ده بیت وه. له کۆمه لگادا تاکه کان ئالوگۆر ده کهن و، کۆمه له کان مامه له و ره فتار له گه له یه کتر ده کهن و، هیزه کان کارلیک ده کهن و، توانا کان پیتشپرکی ده کهن. له کۆمه لگادا تاکه کان تیکه له دهبن و، ماله کان یه کده گرن و، خیزانه کان ئاویتته دهبن و، هه مووشیان بهو شوره مه زنه ده وره دراون، که هه موو چالاکییه کانی ده گریته وه و، هه موو لایه نه کانی ده نویتیت و، له هه موو لایه که وه کاری تی ده کریت و کاریگه ربی ده بیت.

کاتی که هه ندیک له بۆچونه کۆمه لایه تییه کان وا داده نین، که په یوه ندی نیوان تاک و تاک هه رده م په یوه ندی مملانی و ناکۆکیه و، په یوه ندی تاکه کان و ده سه لاتنه کان هه رده م په یوه ندی خه فه کردن و ناچار کردنه. نیسلام بریار ده دات که په یوه ندی نیوان هه موویان - له کۆمه لگایه کی مسوولماندا - په یوه ندی خۆشه ویستی و به زه ییه، په یوه ندی هاوکاری و هه ره وه زییه، په یوه ندی ناسایش و ناشتییه. بریار ده دات که نهو بناغه یه ی ژانیان له سه ری بنیات ده نریت، بناغه ی هاوپیکی نیوان ماف و نه رکه کانه، هاوتاییه له نیوان ده سته وت و له ده سته دان، هاوسه نگیه له نیوان کۆشش و پاداشت. بریار ده دات که مه به ستی دیاریکراوی هه موویان درژه پیدان و، گه شه پیدانی ژیان و، رووکردنه لای خوی دروستکاری گه ردون و ژیان، به هه موو چالاکی و نیهت و کاریکه وه.

دوا ی نه وهش هه موو چالاکییه کی تاک و، هه موو چالاکییه کی به کۆمه له کۆتایی دیت، هه روه که هه موو ریکه خستن و به ره مه مێک کۆتایی دیت، کۆتاییه که شی به ناشتی گشتی دیت، که هه موو ویست و لایه نه کان و، هیز و وزه جیاوازه کان و،

تاك و كۆمەلە جیاوازه كان ريك ده خات. چونكه ئاسۆیهك ههیه بهرزتره له ئاسۆی بهرزه وهندییه كاتییه كان، كه رقه بهرایه تی دهوژنییت و دوژمنایه تی توندتر ده کات.

بۆچوونه پۆژئاواییه كان له گەڵ ئەو ژینگه یه ی تیایدا گه شه یان کردووه گونجاون. ژینگه ی شارستانییه تی پۆژئاوای ماددی، ئەو شارستانییه تی له ژیاندا هه موو ئامانجیکی دوورتر له ئامانجی بهرزه وهندی راسته وخۆی نزیك رەت ده کاته وه، له مرۆفایه تیشدا په گه زیك نابینیته به ره و دوورتر له خود پروانیته. کاتیك ئەو بیرۆکه ماددییه فرمانرەوایی هه موو ژیان ده کات، هیچ بواریك نامییت به بی مملانیی توندوتیژی نیوان چینه کانی کۆمەلگه، بواری نامییت بیجگه له یاساکانی کار و رهوشی به رهه مه یان، ئەو کاته ش پرسی (مملانیی چینه کان) ده بیته هه قیه تیکی ماددی به رجه سته و رزگار بوون نیه لی و، هیوای خۆدورخستنه وه ی نیه و، ناتوانیته فرمانۆش بکریته.

به لام کاتیك به رنامه یهك وهك به رنامه ی ئیسلام فرمانرەوایی ژیان ده کات، کاتیك سیسته می کۆمەلایه تی ئیسلام به ره و جیبه جی کردنی کرده بی ده روات، کاتیك یاسای ئیسلامی وه کو خوا ده یه ویت جیبه جی ده کریته، نهك وهك ئەو ی پیاوه ئایینی له پێ ده رچووه کان لیکی ده ده نه وه. ئەو کاته (ناچار کردنی ماددی = الجبریه المادیه) و (حه قیه تی مملانیی چینه کان) ده بیته پرستیکی به رده ست کرا و پشت به هیچ واقیع و ژیریژییهك نابەستیته، چونكه فرمانرەوایی ژینگه یه کی دیکه و، سیسته میکی دیکه ده کات، فرمانرەواییهك هه لقولاوی ژینگه یه کی دیاری کراوه، كه بیرۆکه ی ماددی، فرمانرەوایی ده کات و، بیرۆکه ی ئامانجه به رزه کانی ژیان رەت ده کاته وه.

ئیسلام ئەو ئاشتییه گشتیه له سه ر حیسابی تاك، یان حیسابی کۆمەلە (جماعه) بنیات نایته، هه روا له سه ر بناغه یهك له بهرزه وهندی چینیك دژی چینیکی دیکه، یان ده سه لاتیک دژی ده سه لاتیکی دیکه دانامه زرینی. به لکو له سه ر حیسابی هه موویان به رپای ده کات، پاداشتی هه موو کۆششیک ده داته وه، پیوستی هه موو

که سیک دابین ده کات، بۆ هه موو تاک و هه موو کۆمه له و هه موو ده سه لاتیك، سنور دیاری ده کات بۆ نه وهی له کۆتاییدا دادوه ری (عدالة) یه کی ره ها به دی به ینیت.. نه و یاسا ئیسلامیه ی تاک داینه ناوه، چینیك داینه ناوه، ده سه لاتیك داینه ناوه، یاسایه که دووره له لارکردنه وه به لای ریزی تاکیکدا، له دوستایه تی چینیك به سه ر چینیکی دیکه دا، له ره چاوکردنی ده سه لاتدار. له گه ل نه وه شدا به ره به ستیکه له به رده م سنوره زاندنی چینیك به سه ر چینیکی دیکه دا، هه روا پارێزه ره له و ململانییه ی، که بۆچوونه ماددییه کان به لیدانیکی لکینراو نه گه راوه ی داده نین، چونکه له و کۆمه لگایانه ی که خۆیان به ئیسلام داده نین- ئیسلامیش لییان به رییه - وه ک لیدانیکی نه گه راوه بۆ نه وانیش ده بین.. نه مه دیاره یه کی ناوچه یی ژینگه یه کی تایبه ته، ژینگه یه ک کۆله گه بنچینه یه کانی له کۆله گه کانی ژیان له ئیسلام خودایه .

ئێستاش با ته ماشا بکه ین ئیسلام چۆن بپۆکه گشتیه که ی دهریاره ی ناشتی گشتگیری بنیاتنراو له سه ر دادوه ری ته واو له چوارچێوه ی ژياندا به دی ده هینیت.

ویژدانی خۆشه ویستی و به زه یی

ئیسلام له بنیاتنانی کۆمه لگه دا له ویژدانی تاکه وه ده ست پێ ده کات، له ناخی پۆحه وه تۆوی خۆشه ویستی ده چینیت و، شنه بای به زه یی ده نیریت.. خۆشه ویستییه کی مرۆفانه ی پوخت، به زه ییه کی مرۆفانه ی بێگه رد.

ئیسلام خه لک ده گه رینیته وه بۆ دروست بوونی یه که میان، که له تاکه که سیکه وه هاتونه ته بوون، له ویژدانیان هه ستی ره چه لک و خزمایه تی به خه به ر دین، به یادیان دینیته وه که له به ر خودا و، له دروست بوون و دواپۆژیان بران.. نه گه ر ده روونیان به م هه سه ناسکانه نه رم بووه وه، نه وا له لیبوره یی و ناشتی نزیکتر ده بن و، هۆکاره کانی جیاوازی و ناکۆکی دور ده بیته و، نه و سیسته م و یاسایانه ی بۆ به دیه ینانی نه م ناشتییه دارپێژراوه، سه رکه وتوو ده بیته. نه و ویژدانه ش ده بیته دابینکاریه کی توندو تۆل بۆ ده ستوو و ریکه سته کان و، په رپه وه ی ژیان به ئاسانی و نه رم و نیانی و لیبوره یی به رپۆه ده چیت: ﴿يَا أَيُّهَا

النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا: شعی خدایکینہ! لہ پەرورددگاری خوتان ترستان هه‌بێ، که هەر نه‌وه نێوهی هەر له یه‌ک کهسه‌وه خستۆته‌وه و جووته‌که‌شی هەر له‌و کهسه‌ خستۆته‌وه و له‌و دوانه‌وه پیاوی زۆر و ژنی زۆری وه‌دی هێنا. له‌و خودایه‌ ترستان هه‌بێ، به‌ناوی نه‌و نێوه یه‌کتری سوێند ده‌ده‌ن؛ ناگاتان له‌ خزمانیش هه‌بێ، خوا هه‌میشه‌ چاودێره‌ به‌سه‌رتانه‌وه. ﴿النساء/۱﴾.

به‌م شیعویه‌ هه‌موو مرۆفایه‌تی له‌یه‌ک بنه‌چه‌ و یه‌ک خودا رێک ده‌که‌ون، ناکۆکی و جیاوازیه‌کان نامێنن، تا نه‌و په‌یوه‌ندییه‌ مه‌زنه‌ تونده‌ قووله‌ به‌دیاری بخت، که هه‌موو خه‌ڵک به‌ جیاوازی گه‌ل و نه‌ته‌وه‌ و، ره‌گه‌ز و په‌نگ و زمان کۆمه‌له‌کان ده‌گریته‌وه‌.

به‌لام پرۆاداران به‌ سروشتی خۆیان په‌یوه‌ندیان پێکه‌وه‌ نزیک‌تره‌، نه‌مه‌ش به‌هۆی براهه‌تیان له‌بهر خودا و، به‌یه‌ک گه‌یشته‌نه‌وه‌یان له‌ بیروباوه‌پێک، که ئیسلام به‌ پته‌وتری داده‌نێت له‌ په‌یوه‌ندی خۆین و، خزمایه‌تیه‌کی تێکه‌ڵ و قول: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ﴾: خاوه‌ن باوه‌ر هه‌مویان هەر برای یه‌کن. ﴿الحجرات/۱۰﴾
 ((مَسْئَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مِثْلُ الْحَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ غَضَبُ تَدَاغَى لَهُ سَائِرُ الْحَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَى: نمونه‌ی پرۆاداران له‌ خۆشه‌ویستی و به‌زه‌یی و سۆزیان، وه‌کو جه‌سته‌یه‌ک وان، نه‌گه‌ر نه‌ندامیه‌کی تووشی نازاریک بوو، هه‌موو جه‌سته‌ تووشی بێ‌خه‌وی و تا ده‌بی‌ت)).^(۱)

نه‌وان که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بانگیان ده‌کا و پێیان ده‌لێ: ((لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا: رق و قینتان نه‌بی‌ت و، نێه‌یه‌ی به‌ یه‌ک مه‌به‌ن و، پیلان بۆ یه‌ک‌تر دامه‌پێژن، بپێه‌ بنده‌ی خوا و برای یه‌ک‌تر)).^(۲)

^۱ رواه الشيخان.

^۲ متفق عليه.

جا لەناوایاندا ئىمان بە خۆشەويىستىيەۋە پەيۋەست دەكان، تا كەس جىاۋازى لەنىۋان خۆى و براكەى نەكات ((لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ: كەستان بىرواتان تەۋاۋ نايتت ھەتا ئەۋەى بۆ خۆى پىتى خۆشە بۆ براكەشى پىتى خۆش نەبىت.))^(۱)

لەسەرى ھەرام كىروون كە زیاد لە سىشەۋ ناكۆكى لەنىۋانىاندا بىئىت، كە لەۋ سى شەۋەدا تورەى خۆيان دادەركىننەۋە و دەگەپىنەۋە لای دۆستايەتى و خىزمایەتى؛ ((لا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا وَيُعْرِضُ هَذَا وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلَامِ: بۆ ھىچ مەسولمانىك ھەلال نە زیاد لە سى شەۋ پىشت لە براكەى بكات، بە يەك دەگەن و پىشت لە يەكتر دەگەن و روو ۋەردەگىپن، چاكترىنيان ئەۋەيانە كە بە سەلام كىردن لەۋى دىكە دەست پىدەكات.))^۲

بەزەيش ھاۋدەمى خۆشەويىستىيە، خوا زۆر جار بەۋە ۋەسفى خۆى دەكات و دووبارەى دەكاتەۋە و، بەۋە مەنەت بەسەر پىتغەمبەرەكەيدا دەكات، كە بەزەبى لە دلىدا دانائە، بۆيە نەرم و نىان و بەسۆزە: ﴿فِيمَا رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ لَئِنْ لَمْ يَكُنْ فِطْرًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَأَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِكَ: لە بەزەبى خوايە كە تۆ ھىندە نەرم و نىانى لەگەلىان، ئەگەر توند و تورە و دلپەق بويتايە، بلاۋەيان لى دەكردى.﴾ كال عمران: ۱۵۹

ھەروا مەنەت لەسەر مەسولمانان دەكات، كە ئەۋ پىتغەمبەرە بە بەزەبىيەى بۆ ناردوون: ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ: پىتغەمبەرىكتان بۆ ھاتوۋە لەخۆتانە، ھەر بەلا و ناخۆشىيەك بەسەرتاندا بىت لای ئەۋ گرانە، زۆر دلى بە ئىۋەۋەيە، بۆ بىرواداران بەسۆز و بەزەبىيە ﴿التوبة/۱۲۸﴾.

^۱ متفق عليه.

^۲ أخرجه الستة الا النسائي.

دلره قیش به نیشانهی کوفر و به درۆ خستنه وهی رۆژی دواپی داده نیت: ﴿أَرَأَيْتَ
الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ، فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ، وَلَا يَحْضُرُ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ: ثَابِتًا
نَهْوَ كَهْسَدَتِ دَيْتِ كَه رۆژی جهزای لا درۆ بوو؟ ههه نه وه كه هه تيو ده ره نهجینئ،
هانی نان دان به هه ژاران نادات. ﴿الماعون ۱-۳.

بهزه ییش ته نهها بۆ مسولمان نیه، به لکو بۆ هه موو ئاده میزاده: ﴿ارْحَمُوا أَهْلَ
الْأَرْضِ يَرْحَمَكُم مِّنْ فِي السَّمَاءِ: بهزه یستان به خه لکی زه ویدا بیته وه، نه وهی له
ناسمانه کاندایه بهزه یی پیتاندا دیتته وه.﴾^(۱)

نا؛ به لکو ئیسلام به ویژدانی بهزه یی ههنگای مه زنی ده نیت و به ههویه وه له
جیهانی هه موو ئاده میزاد تیده په ریت به ره و جیهانی زینده وه ران، گه شی و نه رم و
نیانی و لا کردنه وهی ویژدان به رامبه ره هه مو گیاندارێک له دلی مروه فایه تیدا
بلاوه کاته وه.

پیته مبه ره ﷺ ده فهرمویت: ﴿بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ،
فَوَجَدَ بئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ،
فَقَالَ الرَّجُلُ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا الْكَلْبُ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلُ الَّذِي كَانَ بَلَغَ بِي، فَنَزَلَ الْبئْرَ
فَمَلَأَ خُفَّهُ، ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِيَمِيهِ، فَشَقَى الْكَلْبَ، فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ: پیاویک به رێگادا
ده رۆیشت و تینوویه تی زۆری بۆ هینابوو، بیرێکی دۆزیه وه، دابه زییه ناوی و ناوی
خوارد وه، پاشان هاته ده ره وه، دیتی سه گێک له تینوویه تیدا زمان ده ردینئ و خۆل
ده خوا، پیاوه كه وتی: ئهم سه گهش وهك من تینوویه تی زۆری بۆ هیناوه، جا دابه زیه
ناو بیره كه و پیللاوه كه ی پر ئاو کرد و به ده م گرتی و، هاته ده ره وه و سه گه كه ی
ناودا، خوی گه ورهش سوپاسی کرد و لئی خوش بوو.﴾.

وتیان: ئه ی پیته مبه ری خوا! له ئاژه لیش پادا شتمان ههیه؟

فه رمووی: ﴿نَعَمْ فِي كُلِّ ذَاتٍ كَبِدٌ رَطْبَةٌ أَجْرٌ: به لئ؛ له هه موو خاوه ن
جه رگێکی ته ره پادا شت ههیه.﴾^(۲)

^۱ ابوداود و الترمذی.

^۲ أخرجه الشيخان

ئەو ناستیکە لە جۆش و خروشی ویژدانى بەزەیی، هیچ شتیک نایگاتى تەنها بیروباوەڕیکی بیروادار بە لقو پۆپە قول و ئالۆزە گەورەکانى نیتوان هەموو بیرواداران و، یەکیەتى بەدییهێنەر و یەکیەتى بەدییهێنراو لەم بوونە فراوانەدا، نەیت. ئەو یە ئەو بیروباوەرە شایستەییە، کە دەروونی (ئادەمیزاد) دابیۆشیت، کە پایەدارترینى ئەو زیندەوەرەنەو و جینشینى خواپە لەسەر زەوى بەسەر هەموویاندا.

ئەدەبى دەرونى و کۆمەڵایەتى

ئىسلام بۆ ئەو خۆشەویستى و بێگەردى دڵ و دەرون بەدى بهیئت، مسوڵمانان لەسەر ئەدەبى دەرونى و ئەدەبى کۆمەڵایەتى رادەهینیت، تا هاوکار بیت لە گەشت بەو مەبەستە و. پێ دەگریت لە وروژاندنى پق و قینە لە دەرونەکان، یان بوغز و قینە دڵەکان دابیۆشیت، پێش ئەو پشت بە یاسا و دەستور بەستیت، پشت بەو ئادابە بەرزانه دەبەستیت، ئەگەریش هەردوکیان وەك نامیریک بەکاربهیئت، چونکە پەفتارى پاک و ئەدەبى جوان و مامەڵەى چاک، هەمویان پەزامەندى و خوشحالى و دلتیایى لە کەشى کۆمەڵایەتى ژياندا بلۆدەکەنەو، کە لە دەستور و یاسا بپیتویست دەبن.

ئىسلام رکی لە لوتبەرزى و فیز و شانازکردنە بەسەر بەندەکاندا: ﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ، وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ: بەفیزهه پروو لە خەلك وەرەگێرە، بە لوتبەرزى بەسەر زەویدا مەرو، خوا ئەوانەى خوش ناویت، کە لە پێگە خوێان بادهەن و شانازی بەخوێانەو دەکەن، بە شێنەیی بە پێدا برۆ و بە دەنگى نزم بدوێ، چونکە دەنگى هەرە ناخوش دەنگى کەرە. (لقمان/ ۱۸-۱۹)

﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا: بەفیزهه بەسەر زەویدا هەنگاو مەنێ، تۆ ناتوانى ئەم زەوییه بپیت و، بەقەد چیاکان درێژ نابیت. (الإسراء/ ۳۷).

پیغمبر ﷺ فرموده تی: ((إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَفْخَرُ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ: خدا نیگای بقر ناردم که بی فیز و خو به کم زان بن، تا کهس ستم له کهس نه کات، کهس شانازی به سر کهسدا نه کات.))^(۱)

ایسلام له مه داتایینی سروشتی دهروونه کان ده کات، رقی له خو به گه وره زانانه، قینی له لوتبه رزانه، دلی ده گوشری به وانه ی شانازی به خو یان ده کهن و خو یان هه لده دن، بیزاری و ناره حه تی به رامبر نه وانه ده رده بریت، نه گهریش هیچ زیانیکی تاییه تیان به کهس نه گه یاندبیت، چونکه تنها خونیشان تیان به و شیوه یه، ههستی به رامبره کان یان ده وروژتیت و، هانیان ده دات تا به رک لیبونه وه و بیزاری لیان وه لامیان بده نه وه، به بی نه وه ی ههست به خو یان بکه ن.

نه گهر ایسلام رقی له لوتبه رزی و خو به گه وره زانین بیته وه، که له وانه یه نازاری خودی هیچ مرؤفیک نه دات، نه واهرجی ههست و سوزی خدک بریندار ده کات و، تانه له ههست یان به ها به رزه کان یان ده دات، به حرامی داده نیت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَحْسَبُوا بِبَعْضِكُمْ بَعْضًا أَيْحَبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ: نه ی گه لی برواداران! با هیندیکتان گالته به هیندیکتان نه کهن، له وانه یه نه وانه ی گالته یان پی ده کهن، له گالته پی کهره کان با شتر بن.. ژنانیش با هیندیکیان گالته به هیندیکیان نه کهن، له وانه یه نه وانه ی گالته یان پی ده کهن، له گالته پی کهره کان با شتر بن.. دهست له لاچاو داگرتن و تانه لیكدان و ناووناتوره لیك هه لدان هه لگرن، چونکه له پاش پرواهیتان، له پی لادان، به دناو و ناپه سنده.. کیش په شیمان نه بیته وه، له ریزی ناههقه کانه. نه ی گه لی برواداران! له زوریک له گومانان خو بهارین، چونکه هیندیک گومانی وا هه ن گونا هه.. سیخوری به سر به کتره وه

مه‌که‌ن و له‌کاری یه‌کتر مه‌کۆلنه‌وه، له‌پاشمله له‌خراپه‌ی یه‌کتر مه‌لێن، ناخۆ که‌ستان هه‌ز ده‌کات گۆشتی بۆی خۆی به‌مردوویی بخوات؟ دیاره‌ قیزتان لێ ده‌بیته‌وه؛ له‌خودا بترسن و پارێزکار بن، نه‌و په‌ژێوانی قبوله‌ و دلۆخانه. ﴿الحجرات/ ۱۱-۱۲.

نیسلام په‌چاری وردترین هه‌سته‌کانی ده‌روون ده‌کات، هه‌تا رێگری له‌وه ده‌کات که دوو که‌س له‌ ئاماده‌بوونی سێ‌یه‌م که‌سدا به‌ نه‌ینی و به‌چه‌ قسه‌ بکه‌ن و به‌شدازیان نه‌کات، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: ((إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّالِثِ فَإِنَّ ذَلِكَ يُؤْذِيهِ... نه‌گهر سێ‌ که‌س بوون، دوان پێکه‌وه به‌چه‌ قسه نه‌که‌ن، چونکه‌ نه‌مه سێ‌یه‌م که‌س ئازار ده‌دا)).^(۱) نه‌مه نه‌ده‌بیکی ده‌روونی به‌رز و جوانه‌.

هه‌ر له‌باره‌ی په‌چاوکردنی هه‌سته‌کان، رێگری له‌ منه‌تکردن به‌ خێر و چاکه‌وه ده‌کات، منه‌ت کردن له‌ خودی خۆیدا خویه‌کی پیس و ناشیرینه‌، هه‌روه‌ها ئازاری که‌رامه‌تی که‌سانی دیکه‌ ده‌دات، بۆیه منه‌ت کردن خێر به‌فیرو ده‌دات و چاکه‌ ناهێلێت و، توڕه‌پی و گله‌بی جێگهی سوپاس و دانپێدانان ده‌گرێته‌وه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ كَالَّذِي يُسْنَقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَفَرَّكَهُ صُلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ: شه‌ی گه‌لی پرلاداران! خێره‌كانتان به‌ منه‌ت له‌سه‌رکردن و ئازاردان به‌فیرو مه‌ده‌ن.. نه‌که‌ن وه‌ك شه‌و که‌سانه‌ بن که‌ پروایان به‌ خوا و رۆژی دوایی نیه‌ و بۆ روپینی له‌ مالی خۆیان ده‌به‌خشن، شه‌م کاره‌یان له‌وه ده‌چیت که‌ تاته‌به‌ردیکی زۆر لووس هێندێ خۆی له‌سه‌ره‌ و بارانیکی توندی پێ‌ده‌که‌ویت و ده‌شواته‌وه و به‌ په‌ق و روتی به‌جیی ده‌هێلێت.. هه‌چ به‌هره‌یه‌کیان له‌و به‌خشینه‌ ده‌ستگیر نابێ، خودا گرۆی خوانه‌ناسان له‌رێگه‌ شاره‌زا ناکا. ﴿البقرة/ ۲۶۴.

^۱ رواه الثلاثة وأبو داود.

نیسلام لهو ئه ده بانهدا، ههر له سنوری سلبی پوون و خۆدوورگرتن ناوه ستیت، به لکو هه لیان ده نیت به ره و لایه نه نیجایی و خۆپیشخه ره کانیش، تا ههستی خۆشه ویستی و پیکه وه راهاتن جۆش بدات، بۆیه داوای بلاوکردنه وهی قسه ی چاک له نیوان خه لکدا ده کات: ﴿وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ: به بهنده کانی من بلئی چی باشتره ئه وه بلین.﴾ الإسراء/ ۵۳.. ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا: بۆ خه لک قسه ی چاک بکه ن.﴾ البقرة/ ۸۳.. ﴿وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوها: ههر که سیئک چاک و خۆشیتان لیده کا، ئیوه چاکتر چاک و خۆشی له گه لدا بده ن، یان وه کو خۆی وه لایمی بده نه وه.﴾ النساء/ ۸۶.

هه روا داوای بلاوکردنه وهی سلّو و ناشتی له هه موو شوئیتک و بۆ هه موو که سیئک ده کات، ناسیار بیته یان نه ناس، تا کو دله کان هۆگری یه کتر بن و دنیایی بلاو بیسته وه. پیغه مبه ری ﷺ: ((يُسَلِّمُ الصَّغِيرُ عَلَى الْكَبِيرِ وَالْمَارُّ عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ: بچووک سلّو له گه و ره ده کات، پێتوار سلّو له دانیشه تو ده کات، که م سلّو له زۆر ده کات)).^(۱)

پرسیار کرا له پیغه مبه ری ﷺ: چ شتیکی نیسلام له هه مووی چاکتره؟ نه رموی: ((تَطْعِمُ الطَّعَامَ وَتَقْرَأُ السَّلَامَ عَلَى مَنْ عَرَفْتَ وَمَنْ لَمْ تَعْرِفْ: خه لک نان به دیت و، سلّو له ناسیار و نه ناس بکه یت)).^(۲)

هه روا نیسلام داوای وه لامدانیه خراپه به چاکه ده کات: ﴿ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ: هه میشه به چاکتر وه لام بده ره وه، نه و سا ئه وه که سه ی دوژمنایه تیت له گه لیدا هه یه وه ک دۆسته ی نزیکی لی دیت.﴾ فصلت/ ۳۴.

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَانِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا: بهنده راسته قینه کانی خوی ره همان ئه وانن که به سوکی و به بی ده عیه

^۱ البخاری

^۲ البخاری

به سهر زهویدا ده پۆن و، ههر کاتیکیش نهزانه کان بیاندوینن، به نهرم و نیانی وه لامیان ده ده نهوه. ﴿الفرقان/ ۶۳﴾.

ئیسلام بانگه شه بۆ لیبوردن و خوگرنتی کاتی توپهیی ده کات و، جیهاده که ی بۆ رق و قین نیه، به لگو بۆ لیبوردن و لیخوشبوونه، هه لچوون له خزی دوور ده خاتهوه و، پاک بوونهوه و لیبوردن شوینی ده گریتهوه: ﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ بۆ که سیتیکی خوڤاگر بیت و له تۆله چاوپۆشی بکات، ئەمه به کئی له کاره په سنده کانه. ﴿الشوری/ ۴۳﴾. ﴿وَإِنْ تَعَفُوا وَتَصَنَّفُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾: نه گهر چاویان لی بیۆشن و وازیان لی بینن و بیانبه خشن، خوداش له گونا هتان ده بوژی و دلۆقانه. ﴿التغابن/ ۱۴﴾.

﴿وَالْكَافِرِينَ الْغَافِينَ عَنِ النَّاسِ﴾: نهوانی رکی خویان ده خۆنهوه و چاوپۆشی له خه لک ده که ن. ﴿آل عمران/ ۱۳۴﴾. ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾: له کاتی توپه بونیاندا خه لک ده به خشن. ﴿الشوری/ ۳۷﴾.

هه روا بانگه شه ی نهرم و نیانی له کرین و فروشتن و قهرزدا ده کات، پیغه مبهه ﴿رَحِمَ اللَّهُ رَجُلًا سَمَحًا إِذَا بَاعَ وَإِذَا اشْتَرَىٰ وَإِذَا اقْتَضَىٰ﴾: خودا به زهیی به که سیتکدا دیته وه که له کاتی فروشتن و کرین و قهرزدا نهرم و نیانه. ^(۱)

هه روا ده سپاکی له شت گوپینه وه دا: ﴿فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتِمِنَ أَمَانَتَهُ﴾: نه گهر له یه که دلنیا بوون، با قهرزداره که قهرزه که بداته وه. ﴿البقره/ ۲۸۳﴾. هه روا دلراستی له بازرگانیدا: ﴿الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا﴾، فَإِنْ صَدَقَا وَبَيْنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا: کرین و فروشتن به ویست و هه لپژاردی خوینانه تا له یه که جودا ده بنهوه، نه گهر راستیان کرد و راسته قینه یان روون کرده وه، بهر که یه ده که ویسته کرین و فروشتنه که یانه وه،

ئەگەر ئىش راستەقىيەنە بىشارنەۋە و درۆ بىكەن، بەرەكەت لە كىرپىن و فروشتەنە كەياندا نامىنىت))،^(۱)

ئىسلام مەسۇلمانان لە ھەموو وروژىنەرىكى رىق و كىنە و ھۆكارەكانى ناخۆشى بەدور دەخات، ھۆكارى ۋەك كۆپى قومار و لگاۋ، كە تىايدا پلەى رىق و كىنە لە دەرونەكان بەپىتى دەستكەوتى ھەرام و زىانى بىشومار زىاد و كەم دەكات، ۋەك كۆپى ئارەق خواردنەۋە، كە تىايدا ھىچ عەقلى يان وىستىك نىيە ھەز و ئارەزۋەكان رىك بىخات: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنتُمْ مُنْتَهُونَ﴾ شەيتان مەبەستى ئەۋەپە بە شەراب خواردن و قومار ئازاۋە بىخاتە ناۋتانەۋە، لە نوژ و يادى خودا دورتان بىخاتەۋە، ناخۆ ئىۋە دەست لەۋ كارانە بەردەدەن؟ المائدة/۹۱

بەم ئىۋەپە ئەدەبى دەرونى و كۆمەلاپەتى رۆلى لە پاككردەۋەى كەشتى ژياندا و، بلاۋكردەۋەى خۆشەۋىستى و ھۆگرى لە دەرونەكاندا دەبىنىت و، يارمەتى بىياتنانى ئاشتى لەناۋ كۆمەلگادا دەدات، لە جىيەنى واقىع و بەرھەستدا..

ھەستكردن بە ھاۋكارى و يارمەتيدان

پاشان ئىسلام تاكەكان لە كۆمەلگەدا بە پەيوەندى بەرژەۋەندىي ھاۋبەش پىكەۋە دەبەستىت و، ھەستى ھاۋكارى و يارمەتيدان لە دەرونياندا بەھىز دەكات، ھەستى ئەرەكى سەر شانى ھەموان بۆ بەرژەۋەندى ھەموان بەھىز دەكات، سنورى سەرىبەستى تاك لە ئاستى بەرژەۋەندى ھاۋبەشدا دىارى دەكات و، ئەۋ ھەستە دەدات بە ھەموان، كە ھەندىك ئامانجى ھاۋبەش ھەپە تاك بەتەنھا پىتى ھەلئاسىت، پىۋىستە بە ھاۋكارى نىۋان ھەموان پىتى بگەن:

((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ قَالَ وَحَسِبْتُ أَنَّ قَدْ قَالَ

^۱ رواه الخمسة.

وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي مَالِ أَبِيهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ: هه مووتان شوان و بهر پرسن و، هه مووتان دهر باره ی ژیرده سته کانتان لیستان دهر پرسریتته وه، پی شه و و سهر کرده بهر پرسه و له ژیرده سته کانی لی ی دهر پرسریتته وه، پی او بهر پرسه له خیزانه کفی و له خیزانه کفی لی ی دهر پرسریتته وه، ژن بهر پرسه له مائی میرده کفی و له سهر ژیرده سته کفی لی ی دهر پرسریتته وه، خزمه تکار بهر پرسه له مائی گوره کفی و له ژیرده سته کفی لی ی دهر پرسریتته وه، پی او بهر پرسه له مائی باوکی و له ژیرده سته کفی لی ی دهر پرسریتته وه، هه مووتان بهر پرسن و له سهر ژیرده سته کانتان لیستان دهر پرسریتته وه)).^(۱)

((مَثَلُ الْقَائِمِ عَلَى حُدُودِ اللَّهِ وَالْوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ اسْتَهَمُوا عَلَى سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعْضُهُمْ أَعْلَاهَا وَبَعْضُهُمْ أَسْفَلَهَا فَكَانَ الَّذِينَ فِي أَسْفَلِهَا إِذَا اسْتَقُوا مِنَ الْمَاءِ مَرُّوا عَلَى مَنْ فَوْقَهُمْ فَقَالُوا لَوْ أَنَّا خَرَقْنَا فِي نَصِيبِنَا خَرْقًا وَلَمْ نُؤْذِ مَنْ فَوْقَنَا! فَإِنْ يَشْرِكُوهُمْ وَمَا أُزَادُوا هَلْكَوْا جَمِيعًا وَإِنْ أَخَذُوا عَلَى أَيْدِيهِمْ نَجَوْا وَنَجَوْا جَمِيعًا... نمونه ی شه که سهی له سنوره کانی خودا راده وه ستیت و شه وه ی ده که ویتته ناویه وه، وه که ومه له که سیک وایه له سهر که شتییه که تیرویشکیان کرد، هه ندیکیان سهر وه یان بهر که وت و هه ندیکیان ژیره وه، شه وانهی ژیره وه بز ناوه یان به سهر شه وانهی سهر وه دا تیده پهرین، گوتیان شه گهر له بهشی خومان کونیک بکهینه وه و شه وانهی سهر وه شه زیته ندهین! شه گهر لییان بکه پرتن به ویستی خویان بکه ن شه و له ناو ده چن، شه گهریش ده ستیان بگرن هه موویان رزگار ده بن)).^۲

کومه ل (جماعة) بهر پرسه له چاودیری کردنی شه و پیده سه لاتانه ی که له ناویاندا به و بهر پرسه له ده سته بهر کردنی بزویان و خویان و سامانه که یان ده پاریزیت: ﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ﴾ ده سا توش هه تیو مده نه یینه، ده روزه که ر مه تارینه. ﴿الضحیٰ/ ۹-۱۰﴾

^۱ رواه الحمسة.

^۲ البخاري والترمذي.

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْدِّينِ، فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ، وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ: شَاخُوْهُو كِه سِهت ديت كه رُوْزي دوايي به درُوْ ده زاني، هدر نهو بوو كه هه تيوي دهره بخاند، هاني نان دان به هه ژاراني نه ده دا. ﴿الماعون/ ۱-۳﴾. ﴿وَابْتُلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ: هه تيوان تاقي بكه نه وه تا دهبه گه بخيكي ته واو، جا نه گهر ديتان چاك و خراب ليك جودا ده كه نه وه، ته وا ماله كانيان بده نه وه.. له ترسي ته وه شدا نه بادا گهره بين - به دهر له نه ندازه و به له ز- ماليان مه خوْ، كي زهنگينه خوي بپاريزي، كيش نه داره، ههر ته وه ندهي لي هه لگري كه پيويستي ژيانيه تي. ﴿النساء/ ۶﴾. له فهرموده شدا هاتوه: ((مَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامٌ أَثْنَيْنِ فَلْيَذْهَبْ بِثَالِثٍ وَإِنْ أَرْبَعٍ فَخَامِسٍ أَوْ سَادِسٍ.. ههر كه سيك خواردني دوو كه سسي لايه بيا به سي كه س بيخوْ.. نه گهر هي چوار كه سه به پينج يان شهش كه س)).
 ((مَنْ كَانَ مَعَهُ فَضْلٌ ظَهَرَ فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لَا ظَهَرَ لَهُ، وَمَنْ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مِنْ زَادٍ فَلْيَعُدْ بِهِ عَلَى مَنْ لَا زَادَ لَهُ... ههر كه سيك كدل و په ليكي ناومالي زيادهي ههيه، با يارمه تي كه سيكي پي بدات كه كه لويه لي نيه، ههر كه سيك خوراكي زيادهي ههيه، با يارمه تي كه سيكي پي بدات كه خوراكي نيه)).^۱

بو به ديهي ناني: بته ماي هاو كاري مسود خواردن (رياي) حهرام كرده وه، به هوِي نهو رق و كينه هه له ناو كوْمه لدا ده يو روژينيْت.. ده روون له وه بيژارتر نابيت، كه كه سيكي نه دار په نا بياته بهر خاوهن سامانيك، ته ویش هه لي ره خساو و پيويستي نه داري بقوزي ته وه و، باجيكي حهرام له سهر براكه ي به سه پينيْت وهك ترخيكي نهو پاره يه به قهرز وهري ده گريْت: ﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ: تهو كه سانه ي سوو ده خوْ، راست بوونه ويان لهو دونيا، وهك راپه ريني كه سيكه شهيتان دهستي لي وه شاندي. ﴿البقرة/ ۲۷۵﴾.

^۱ متفق عليه.

^۲ رواه مسلم وابوداود

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ: نهی گهلی پرواداران! لهخوا بترسن و پاریزکار بن، نه گهر پروادارن نهوا دهست لهو سووهی ماوه هه لگرن.. نه گهر وانه کهن، نهوا ناگاداری جهنگیک بن له گهل خودا و پیغه مبهده کهی.﴾ البقره/ ۲۷۸-۲۷۹.

پتویسته سامان به قهرزی بی سوو بدریت به نه داران، تا لهو ناو کۆمه له دا گیانی خۆشه ویستی و بهزه بی و، گیانی هاوکاری و یارمه تی بلاو بیتمه وه: ﴿وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ: نه گهر قهرزازه که له تنگی و نه داریدابوو، نهوا ماوهی بدهن هه تا بۆ فراوان ده بیت.﴾ البقره/ ۲۸۰. بۆ نه وهی لیبوردیهی مۆرکی قهرزدان بیت به بی تنگا و ماندوو کردنی قهرزازه که، تا نه مه شایسته یه به کۆمه لی ناده میزاد!

ههروه ها بۆ به دیه یئانی نه م بنه مایه قۆرخ (احتکار) کردنی حه رام کردوه و نه فرینی له قۆرخکاران کردوه، چونکه نه وانه هه ل ده قۆزنه وه و، قازانجه بی شو ماره که یان له خوینی به کار به ره کان (مستهک) به ده ست دینن، جا توره بیان ده ورژینیت و گیانی رق و کینه له ناو کۆمه لدا بلاو ده که نه وه و، تۆوی هاوکاری له ناو ده بن: ((مَنْ احْتَكَرَ فَهُوَ خَاطِئٌ: هه رکهس قۆرخ بکات گونا بهاره))^۱.. گزی و سوک کیشان و که م پتوانیشی حه رام کردوه: ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ، الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ، وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ: هاواره له سوک فروشان، نهو که سانه ی به پتوانه شتی له مه رد ده سینن، ده شی هه موویان پی بدهن، نه گهر خوشیان بۆیان پتوان، یان به کیشانه یان پیدان، لیتی که م ده کهن.﴾ المطففین/ ۱-۳. ((من غشنا فليس منا: هه رکهس گزیان لی بکات له تيمه نيه))^۲.

هه رامی کردوه که لو په لی خه لک سوک و بی نرخ بکریت و که متر له شایسته ی خۆی پی بدریت، نه مهش به خراپه کاری له سه ر زه وی داناوه: ﴿وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ

^۱ رواه مسلم وابوداود والترمذي.
^۲ مسلم وابوداود والترمذي.

أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ: كه لو په لی خه لك به كه م مه گرن و به های خوځیان پی ییدن و، له سمر زویدا خراپه کاری مه كن. ﴿هود: ۸۵﴾.

پاشان فرمان به مسولمانان ده كات، كه هره هه مویان ده ست به گوریسی خوداوه بگرن و، لهو تهوهره یه دا به یك بگن و، شه نه لقه یه بگرنه خو، جا به مه هه ست ده كن كه له خوادا و، له هاوکارییان له پیناویدا و، كۆبونوه یان له گوږیا په لی نهودا به كن: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا: هه موو لاتان ده ست له رشته ی په یانی خوا وهرتن و بلاو مه بن، بیر لهو چا كه بكه نهوه كه خودا ده باره ی كردن، كه ئیوه دژ به یه كدی بوون، هۆگری خستنه نیوان دله كاستانهوه، له سایه ی چا كه ی خوداوه، ئیستا بوونه ته برا، له سمر لیوی ناگر بوون، هه ره شه بوو رزگاری كردن. ﴿ال عمران: ۱۰۳﴾. ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِنِّمِ وَالْعُدُوَانِ: له سمر چا كه و پارێزگاری هاوکاری یه كدی بكه ن، نه ك له سمر تاوان و دوژمنكاری. ﴿المائدة: ۲﴾. نهوه ش گری گریه كانه، په یوهه ستی په یوههسته كانه، كه هه موان له سه ری كۆده بنهوه و، هه ست بهو یه كیتییه ده كن، كه كۆیان ده كاتهوه، هه ست بهو نه ركه ده كن كه هانیان ده دات، بیگومان شهوه خشتیكي به هاداری بونیاتسانی ناشتی كۆمه لایه تییه.

ئاما نجه به رزه كانی ژیان

دوا ی هه موو نه مانه - یاخود پیش هه موو نه مانه - ئیسلام ناشتی له كۆمه لگه ی ئیسلامی به دی دینیت، كه به جاریك بو تاك ده گوازیتهوه و، بو كۆمه ل(جماعة) ده گوازیتهوه، له جیهانی خودی سنورداره وه، به رهو ئاسۆی به رزتر و فراوانتر له خود.. زۆر جار ململانی لهو وزه خهفه كراوه دروست ده بیئت، كه بواریكي ده رچوون نادۆزیتهوه، هه روا لهو بواره تهسكه ی، كه رینگه به به رزبونهوه ی شهو توانایه نادات.. شهوه له كاتیكدا ئاسۆكانی دهرون تهسك ده بیتهوه و، ئاما نجه كانی ژیان ده پوكیتهوه و، واقعی تاکی بچووك، یان واقعی چینه یه تی

سنوردار، یان واقعی نهتموهی داخراو دهیته بواری چالاکي و، بواری کارکردن و، بواری نه‌ندیشهو بیرکردنهوه..

ئیسلاام ده‌رك به هه‌موو نه‌مانه ده‌كات، بۆیه تاك و چین و نه‌تهوه له كه‌لینی ناماڤه بچوكه نزیکه‌كان ده‌رده‌كات، تا له بواری ناماڤه هه‌ره‌به‌ره‌كانی ژیا‌نی به‌رفراوان په‌هاو به‌ره‌لای بكات.. له ته‌نگه‌به‌ری ژیا‌نی تاکیی كورت ده‌ریده‌كات به‌رهو ئاسمانی ژیا‌نی گشتیی گه‌وره، له بواری بۆ‌چوونی چینه‌یه‌تی، یان نه‌ته‌وایه‌تی ته‌سكه‌وه، بۆ ناسۆ به‌رز و گشتگیره‌كانی مرۆ‌ڤایه‌تی..

ئا له‌و كاته‌دا تاك هه‌ست ده‌كات بۆ خودی خۆی نا‌ژیت، به‌لكو بۆ هه‌موو مرۆ‌ڤایه‌تی ده‌ژیت.. هه‌روا له‌و كاته‌دا كۆمه‌ل هه‌ست ده‌كات، كه بۆ ئهم نه‌وه‌یه نا‌ژیت، به‌لكو بۆ سه‌رتاسه‌ری مرۆ‌ڤایه‌تی ده‌ژیت. ئه‌و كاته مسو‌لمان وا هه‌ست ده‌كه‌ن كه به‌رپرسن له زه‌وی و، جینشینی خودان، خودی خۆیان مو‌لكی خۆیان نیه، كۆشه‌كانیان بۆ خۆیان نیه، ژیا‌نیان هۆكاره و نامانج نیه.. كه‌واته له كاتی‌كه‌دا مه‌به‌سته مه‌زنه‌كان و ناماڤه گشتگیره‌كان چاوه‌پروانی هه‌موانن، كات و بواری مملانیی تاکی، یان چینه‌یه‌تی، یان نه‌ته‌وایه‌تی بچوكی ته‌سكی لاواز نیه..

ئیسلاام به مسو‌لمانان ده‌لێت: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ: ئیوه چاكترین كۆمه‌لن له‌ناو مرۆ‌ڤایه‌تیدا سه‌رتان هه‌ل‌دا، فه‌رمان به‌چاكه ده‌كه‌ن و رێگری له ناپه‌وا ده‌كه‌ن، بپرواشتان به‌خودا هه‌یه. ﴿ال عمران/ ۱۱۰. پێیان ده‌لێت: ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ: خودا گیان و سامانی بپروادارانێ كپیه و له‌باتیاندا ده‌یاخاته به‌هه‌شتهوه.. بپروادارانیش نه‌وانه‌ن كه له‌پرای خوا شه‌ر ده‌كه‌ن و ده‌كوژن و ده‌كوژرێن، له ته‌ورات و له ئینجیل و قورئانیشدا به‌لێنی وه‌ها دراهه. ﴿التوبة/ ۱۱۱. پێیان ده‌لێت: ﴿وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ: با له ئیوه‌دا كۆمه‌لێك

هه‌بن، فه‌رمان به‌چاکه بکه‌ن و رێگری له خراپه بکه‌ن.. هه‌ر نه‌وانه‌شن که پزگار ده‌بن. ١٠٤/ ١٠٤.

به‌م شیوه‌یه‌یه‌ی وێست و سه‌ره‌نجیان به‌رز ده‌کاته‌وه به‌ره‌و چاکسازی گه‌ردوونی گشتی، به‌ره‌و پزگارکردنی تێکرای مرۆفایه‌تی له‌ په‌رستنی زۆرداران، به‌ره‌و فه‌رمان کردن به‌ چاکه و به‌رگری کردن له خراپه، به‌ره‌و به‌دییه‌تانی چاکسازی مرۆفایه‌تی گشتگیر.. به‌لام خودی خۆیان و، سامانه‌کانیان و، به‌رژه‌وه‌ندییه‌ نزیکه‌کانیان، هه‌ر هه‌موویان به‌ وێستی خۆیان فروشته‌وه، به‌لکو فروشتویه‌نه به‌ چاکتر و به‌رده‌وامتر، نه‌وه‌ی لێی کریان خودایه‌..

نه‌وان راسپاردراون، که جیهاد بۆ خوا بکه‌ن، تا وته‌ی (الله) له هه‌ره به‌رزیدا بی‌ت، تا زه‌وی بی‌ته‌ ناشییه‌که‌ نا‌ژاوه‌ی تیدا نه‌بی‌ت، تا خه‌لک بی‌ته به‌نده‌ی خوا‌ی تاک و ته‌نها.. له پێناوی ئه‌م مه‌به‌سته مه‌زنده‌ا، خودی تاکه‌کان و به‌رژه‌وه‌ندی و چاوچنۆکی و ئاره‌زه‌وه‌کان بایه‌خیان نامی‌نیت: ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ: له‌گه‌تیاندا بی‌ه‌نگن، تا نا‌ژاوه نه‌می‌نیت و دین هه‌مووی بۆ خوا ده‌بی‌ت. ٣٩/ ١٠٤﴾ ((مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ: هه‌رکس جیهاد بکات تا وته‌ی (الله) له به‌رزتریندا بی‌ت، تا نه‌وه له‌پێناوی خودایه‌)).^١ ((هه‌ر کۆمه‌لیک واز له جیهاد له‌پێناوی خودا بی‌نێ، نه‌وا خودا سه‌رشۆریان ده‌کات)).^٢

نه‌وان راسپێردراون به‌ پاراستنی بی‌ده‌سته‌لاتان و لا‌بردنی ئازار له‌سه‌ریان و به‌خشینی دنیایه‌ی پێشان: ﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا: چیتانه بۆ نا‌جه‌نگن له‌پێناوی خودا و له‌به‌ر پیاو و ئافه‌ره‌ت و مه‌نداله‌ بی‌ده‌سه‌لاته‌کان، نه‌وانه‌ی ده‌لێن: نه‌ی

^١ رواه خمسة.

^٢ له وته‌کانی خه‌لیفه‌ی یه‌که‌م نه‌بویه‌که‌ر.

په‌روه‌دگارمان! له‌م‌ شاره‌ی که خه‌لکه‌ه‌ی ناهه‌قیکارن‌ رزگارمان که و، له‌لای خۆته‌وه یار و یاوه‌ر و سه‌رخه‌ریکمان بۆ په‌یدا‌که. ﴿النساء/۷۵﴾.

نه‌وان‌ راسپێ‌دراون‌ که خراپه‌ بگۆڤن، جا چ له‌ فه‌رمانپه‌وا‌ رویدا‌ت، یان له‌ ژێ‌ده‌ست، له‌ تا‌ک‌ رویدا‌ت، یان له‌ کۆمه‌ل، چونکه‌ نه‌وان‌ پێشمه‌رگه‌ی‌ خوان‌ له‌سه‌ر زه‌وی، به‌وان‌ زه‌وی چاک‌ ده‌بی‌ت، له‌سه‌ریان‌ه‌ خراپه‌کاری لێ‌ لابه‌رن: ((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ: هه‌ر که‌سی‌کتان‌ خراپه‌یه‌کی دیت با بیه‌گۆڤیت))^۱، نه‌گه‌ر نا‌ تووشی‌ کاولکاری ده‌بن و سه‌زایان‌ له‌سه‌ر پێویست ده‌بی‌ت: ((إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بِعِقَابِهِ: خه‌لک‌ نه‌گه‌ر سه‌ته‌مکاریان‌ بی‌سنی و ده‌ستیان‌ نه‌گه‌رت، نه‌زیکه‌ خوای‌ گه‌وره‌ به‌ تێک‌پاری‌ سه‌زایان‌ بدا‌ت))^۲. ((وَاللَّهُ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذَنَّ عَلَى يَدَيْ الظَّالِمِ وَلَتَأْطُرَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْصُرَنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا أَوْ لَيُضْرِبَنَّ اللَّهُ بِقُلُوبِ بَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ: سوێند به‌خو! ده‌بی‌ فه‌رمان به‌ چاکه‌ و، رێگری له‌ خراپه‌ بکه‌ن و، ده‌ستی سه‌ته‌مکار بگرن، بۆ هه‌ق‌ ملکه‌چی بکه‌ن، به‌زۆر هه‌قی پێ‌ نه‌ه‌جام نه‌ده‌ن، نه‌گه‌ر نا‌ خودا به‌دلی هه‌ندیک‌تان له‌ هه‌ندیک‌تان ده‌دا‌ت.))^۳

نیسلام‌ کاتی‌ک‌ مسوولمان به‌و ته‌رکه‌ به‌رزانه‌ راده‌سپێ‌ری‌ت، ده‌روون‌ و ناما‌جه‌کانیان به‌رز ده‌کاته‌وه و، وه‌ر شاره‌واوه‌کانی ده‌رته‌قیته‌وه بۆ به‌کارهێنان‌ له‌ بواری‌ مرۆفایه‌تی، نه‌ک‌ بواری‌ تا‌که‌که‌سی. هیه‌چ گومانی تێدا نه‌یه، که ته‌قاندنه‌وه‌ی ته‌م‌ وه‌یه سه‌رقالیان ده‌کات له‌ دوژمنایه‌تیه‌ به‌چوکه‌کانی ناو کۆمه‌لگه‌ و، نه‌و رق و قینه‌ی، که ئاره‌زو و چاوچه‌نۆکیه‌کان ده‌یوروزینیت. نه‌و ته‌م‌ ناما‌جه‌ هه‌ره به‌رزانه‌ له‌لایه‌ک‌ داده‌نی‌ت و، ئاره‌زو و چاوچه‌نۆکیه‌کانیان له‌لایه‌کی دیکه‌، جا هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ له‌نی‌وان هه‌ردوو لایه‌که‌دا سه‌رپه‌شکیان ده‌کات: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ

^۱ البخاری

^۲ ابوداود و الترمذی.

^۳ ابوداود و الترمذی

كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبُّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ: بلسی: نه گهر باب و کوپ و برا و ژن و هۆزه کانتان و، نهو سامانهی پدیداتان کردوو و، نهو بازرگانیه‌ی ده‌ترسن له بره و کهوئ و، خانوبه‌ره‌یه‌کی به‌دلی خۆتان بی، لاتان گرنگتر و خوشه‌ویستر بیته له خودا و پیغه‌مبهره‌که‌ی و جیهاد له پیناویدا، نهو چاوه‌پروان بن تا خودا فه‌رمانی خۆی ده‌رده‌کات، نه‌وانه‌ی له‌پڕ لادهرن، خودا رینمونیان ناکات. ﴿التوبة/ ۲۴﴾

نه‌وانه نه‌رکه‌کانی راسپاردنه له‌سه‌ر هه‌موو مرۆفایه‌تی، که خودا کردویه‌تی به به‌شی نه‌م نومه‌ته: ﴿الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ﴾: نه‌وانه‌ی وا نه‌گهر له‌م زه‌مینه ده‌سه‌لاتدارمان کردن، نوێژ ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌ده‌ن و فه‌رمان به‌ چاکه ده‌که‌ن و رییگری له خراپه ده‌که‌ن. ﴿الحج/ ۴۱﴾.. ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾: هه‌ر ناواش ئیتمه ئیوه‌مان کردوه‌ته نومه‌تیکی ناوه‌پاست و هه‌لبژارده، تا ببینه شاهید و ناگادار به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه و، پیغه‌مبهریش ببیته شاهید و چاودێر به‌سه‌ر ئیوه‌وه. ﴿البقره: ۱۴۳﴾.

نه‌وه نه‌رکیکی خواپه‌رستییه، که هه‌موو ژیان به‌ ناسۆی هه‌ره‌به‌رزوه ده‌به‌ستیتته‌وه: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ، مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا﴾: هه‌ر بۆیه جنۆکه و مرۆفم دروست کرد، که بپه‌رستن، من هیچ رۆزیم له‌وان ناوێت و نامه‌وێت خۆراکم پڕ بده‌ن. ﴿الذاریات: ۵۶-۵۷﴾

له که‌شیکی ناوادا، تاك ده‌توانی خودی خۆی به‌دی بینیت، ویستی به‌رزبونه‌وه له ده‌روونی خۆیدا به‌ده‌ست بینیت، به‌بی نه‌وه‌ی ناچاری ململانی و هه‌لچوونی ناکۆکی بیته، یان ناچاری جه‌نگیکی ناوه‌کی و رق و قین بیته.. له‌م بواره‌دا شوینی هه‌موان ده‌بیته‌وه، زه‌ویش فراوانه و دووره له شه‌ره که‌له‌شیر له پیناوی ژياندا!

سیستهمی فرمانپره‌وایی

له‌وانه‌ی رابرد باسی شه و یژدان و هه‌ستانه‌مان کرد، که ئیسلام بناغه‌کانی ناشتی ناو کۆمه‌لگای له‌سه‌ر بنیات ده‌نیت، که نه‌وانه‌ش کۆمه‌له‌ هۆکاریکن گومان له‌م بایه‌خه‌یدا نیه و بوا‌ری نکولێ لیکردنی نیه.. به‌لام ئیسلام به‌ته‌نها پشت به‌وانه‌ نابه‌ستیت و، ریک‌خستنی ژیا‌نی کۆمه‌لایه‌تی به‌گشتی ته‌نیا بۆ شه هۆکارانه‌ لی‌تا‌گه‌ریت.. دیدی گشتیی ئیسلام، هه‌موو کاتیک ئه‌رکباری (تکلیف) و خۆبه‌خشی (تطوع) پێک‌ه‌وه‌ کۆده‌کاته‌وه‌، ده‌ستور و ئا‌راسته‌کردن (توجیه) پێک‌ه‌وه‌ کۆده‌کاته‌وه‌، کۆمه‌لگه‌ به‌هۆی سیستهم و یاسا به‌رپۆه‌ ده‌بات، هه‌روه‌ک چۆن به‌ هاندان و خۆشه‌ویست کردن به‌رپۆه‌ی ده‌بات.. له‌بوا‌ری ناشتی کۆمه‌لایه‌تیشدا، ئیسلام هه‌مان نه‌ریت ده‌گریت به‌ر، سیستهمی فرمانپره‌وایی و، دا‌بینکاری داد‌گه‌ری دا‌وه‌ری و، دا‌بینکاری ئاسایش و سه‌لامه‌تی، له‌گه‌ڵ دا‌بینکاری ژیا‌ن و ها‌وسه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی گشتی، هه‌موویان ده‌کاته‌ هۆکاری دا‌مه‌زراندنی ناشتی له‌ناو کۆمه‌لگه‌دا، نه‌مه‌ش له‌رێگای ده‌ستوردانان و راهێنان و به‌سه‌ردا سه‌پاندنه‌وه‌.

سیستهمی فرمانپره‌وایی له‌ ئیسلامدا، دا‌مه‌زراندنی په‌یوه‌ندی له‌نی‌وان سه‌ره‌رشتیار و به‌رده‌سته‌کان له‌سه‌ر بنه‌مای ناشتی و داد‌گه‌ری و د‌ل‌نیا‌یی دا‌بین ده‌کات، له‌سه‌ر شه‌و بنه‌مایانه‌ ناشتی کۆمه‌لایه‌تی به‌ ریک و پێکی و چه‌سپا‌وی بنیات ده‌نیت.

سه‌ره‌رشتیار نا‌گات به‌و پایه‌یه‌، ته‌نها له‌ یه‌ک رێگاوه‌ نه‌بیت: ئاره‌زووی ره‌ها و هه‌لبژاردنی ئازادانه‌ی ژێرده‌سته‌کان، له‌و پایه‌شدا نامی‌نیت‌ه‌وه‌ ته‌نها به‌ یه‌ک رێگا نه‌بیت؛ گو‌پ‌رپه‌لی خودا و کارکردن به‌ ده‌ستوره‌که‌ی.

فرمانپره‌واییش له‌سه‌ر ره‌زامه‌ندی و هه‌لبژاردن دا‌ده‌مه‌زیت، پاش پا‌وێژ و مۆله‌تدانی خه‌لک، ته‌نها به‌هوش حوکم ده‌کات، که‌ خوا ئاردویه‌تییه‌ خواره‌وه‌. فرمانپره‌واییه‌ک، که‌ بپ‌وا و د‌ل‌نیا‌یی له‌ ده‌رونه‌کان و، ره‌زامه‌ندی و ئاسوده‌یی له‌ د‌له‌کان بلا‌و ده‌کاته‌وه‌، بوا‌ری بێزاری و، د‌ل‌ پێ‌ته‌نگ بوون و، هه‌لگه‌رانه‌وه‌ به‌که‌س

نادات، مادام بىمۇ رىڭايە ھەنگاۋ بىتت كە ئىسلام نەخشى كىشاۋە، لەم سۈرەدا بىتت كە ئىسلام بۆى دىارى كىرۋە.

جا كەوايە رىڭايە ئىسلامى لە فەرمانىرەۋايدا چىيە؟ ئەمۇ رىڭايە رىڭلى پراۋىزە؛ ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَى يَسْنَهُمْ: كَارۋىارىان لەنىۋ خۇيان بەراۋىزە.﴾ الشورى/۳۸... ﴿وَشَاوَرْهُمْ فِي الْأَمْرِ: لەكارۋىاردا پراۋىزىان پىيكە.﴾ ال عمران: ۱۵۹... ئەگەرچى شەرىعت رىڭايەكى دىارىكرۋى بۆ پراۋىز دانەناۋە، ئەمە بەجى ھىلراۋە بۆ پىرىستى و زەرورەت و، شىۋازى ژيانى ھەر چەرخىك. بەلام بىنەماى بۆ پىرىاردراۋە، رىڭايە بۆ دىارىكرۋە، دەبىن مەسۇلمانان لە كارۋىارى خۇيان بەشدار بىكرىن و، لەم كاتەدا بۋارى رىق ھەلگرتن نابىت، چۈنكە خۇيان لە تەگبىر و پاىەكە بەشدارن.

ئەى سۈرۋى ئىسلامى لە فەرمانىرەۋايدا چىيە؟ چىيەجى كىردنى ياساى ئىسلامىيە، ئەمۇ ياساىەى خودا بۆ تىكرى بەندەكانى داىرشتۋە، تىايدا پەچاۋى بەرز پراگرتنى تاكىك بەسەر تاكىكى دىكەدا، يان بەرژۋەندى چىننىك زىاد لە چىننىكى دىكە، يان بەرزپراگرتنى كۆمەلنىك بەسەر كۆمەلنىكى دىكەدا، يان جۋاكرىدەۋەى فەرمانىرەۋا لە فەرمان بەسەرداۋا، نەكراۋە... ھەمۋىيان بەندەى خودان و، شەرىعت ياساى خودايە و ھەمۋىيان لە بەرامبەرىدا يەكسانن.

گۈپرايەلنى خەلك بۆ فەرمانىرەۋا پەيۋەستە بە پەپىرەۋكردنى ئەمۇ دەستۋرە و چىيەجى كىردنى ئەمۇ ياساىە، ئەگەر لەۋە لايدا، ئەمۇ گۈپرايەلنى بۆ نىيە، پىيغەمبەر ﷺ فەرۋىيەتى: ((اسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَإِنْ اسْتَعْمَلَ حَبَشِيٌّ كَأَنَّ رَأْسَهُ زَيْبَةً مَا أَقَامَ فِيكُمْ كِتَابَ اللَّهِ تَعَالَى: گۈپراگرن و گۈپرايەل بن، ئەگەرچى بەندەىكى ھەبەشى كرايە ئەمىرتان، سەرى ۋەكو مىۋىژ پەش بىن، مادام ئەمۇ بەكتىبى خۋاى گەۋرە لەناۋتان فەرمانىرەۋاى دەكرى)).^۱

جا گۈپرايەلنى فەرمانىرەۋا تەنھا بەجىيەجى كىردنى كىتئى خودا دەچەسپىت، قورئانىش بە پاشكاۋى ھۈكمى كۈفر بەسەر ئەمۇ كەسانەدا دەدات، كە ھۈكم بە كىتئى خودا ناكەن: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ: ئەمۇ

^۱ صحيح البخارى.

كەسەى فەرمانپەرۋاىى بەۋە نەكەت، كە خوا داىبەزاندوۋە، ئەۋا ئەۋانە كافرن. المائدة/ ۴۴.

بەرەشكاۋى حوكمى بىرپرواىى بەسەر ئەۋانەدا دەدا، كە دەيانەۋىت يان پازىن فەرمانپەرۋاىى بە بىتجگە لە شەرىعەتى خوا بىكرىت: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ ئەى ئەۋانەت نەدىت، كە واىان ھەلەبەستوۋە كە پرواىان ھىناۋە بەۋەى بۆ تۆ ھاتۆتە خواروۋە و بەۋانەش كە بەر لەتۆ نىزدرارە، كە چى دەيانەۋىت كىشەيان بەرنە لای تاغوت، ئەگەرچى فەرمانىيان پىكرارە كە حاشاى لى پىكەن، دىارە شەيتان دەيەۋىت بە يەكجارى گومرايان بكەت. النساء/ ۶۰.

﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ بەلام نەخىر، سوئند بە پەرورەدگار، ئەمانە پروا ناھىتن، مەگەر ۋەختى كە لە كىشە و ھەراى نىوخۆيان بىتكەنە دادوەر و لە دلەۋە بە ھەر فەرمانى تۆ بىدەى پازى بن و بەتەۋاىى ملكەچى بن. النساء/ ۶۵.

ھەرۋەھا ئىسلام بە راشكاۋى جىھاد ۋاجب دەكەت دژى ئەۋ كەسەى حوكم بە كىتەبى خواناكەت و، گوترايەلى مسولمان بۆى، بەرەھايى ھەرام دەكەت.

جى بەجى كەردنى ئەم ياسا خودايىيەى كە خاترانەى كەسى لەلا نىيە و، پلەيەكى تايبەت بە ھىچ تاك و چىنىك نادەت، جا ئەۋ تاكە فەرمانپەرۋا بىت، يان بەرفەرمان، ئەۋ چىنە دەۋلەتەند بىت، يان ھەزار.. زامنى بەدەيەتەنى ناشىيە لە كۆمەلگادا، چۈنكە ھەموان بۆ بەرژوۋەندى گشتى بەرپوۋە دەبات.

موھەممەدى پىنغەمبەرى ﷺ و گەرەتەرىن فەرمانپەرۋاىى مسولمانان، خۆى لەۋە دور دەگەرت كە ھىچى بۆ كەس پى بىكرى، ھەرۋەك عومەرى كوپرى خەتاب دەيگىرپىتەۋە، بە خىزم و كەس و كارەكەى دەفەرموئ: ((يَا مَعْشَرَ قُرَيْشِ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أُغْنِي

عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، يَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، وَيَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، وَيَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ سَلِّينِي مَا شِئْتُ مِنْ مَالِي لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا: ئەى خەلکى قورەيش، خۆتان بکړنډوه، من ناتوانم له لای خودا هیچتان بۆ بکهم.. ئەى نهو هی (عبدالمناف) ناتوانم له لای خودا هیچتان بۆ بکهم، ئەى عەباسی کورى عبدالمطلب، ناتوانم له لای خودا هیچت بۆ بکهم، ئەى صفیه پوری پیغه مبهری خوا، ناتوانم له لای خودا هیچت بۆ بکهم، ئەى فاتیمه کچی موحه ممد، له سدرهت و سامانم چیت دهوئ داوا بکه، ناتوانم له لای خودا هیچت بۆ بکهم)).^۱

نەبویه کړ، جینشینى یه کهم و هاوه لى پیغه مبهری خوا ﷺ، پاش بهیعدت پیدانى هه لده ستیته وه و ده لیت: ((خەلکینه! من کرامه نه میری ئیوه و چاکترینتان نیم، نه گهر چاکم کرد پشتیوانم بن، نه گهر هه لکم کرد راستم که نه وه))... هه تا وتی: ((گوێڕایه لکم بن هه تا نه و کاته ی گوێڕایه لى خودا و پیغه مبهره که ی ده کهم، نه گهر سه ریچی خودا و پیغه مبهره که ییم کرد، له سدرتان نیه گوێڕایه لکم بن))... ناوا بریار له سهر مه زنتین بنه مای ئیسلامی له فرمانه وایی و سنوره کانی ده دات.

ئهم سیستهمه ئیسلامیه راسته وای سهریه رشتیاران و په زامه ندى به رفهرمانان (رعیه) و، بریاردانى ناشتى له نیاوانیان و توندوتۆڵ کردنى ده گریته نه ستۆ، به زۆری زۆرداری نا، به سه رکوتکردن و زۆر لیکردن نا، به دلپه قی و که له گایه تی نا، به ترس و سه رشۆری نا، به لکو به په زامه ندى و قه بولکردن و گوێڕایه لیه کی هه لقاو له ناخی ده روونه وه، به بێ مه رایى و دوو پروویى و ده رختنیکى درۆزنانه.

ئهو هۆکارێکه له هۆکاره کانی جیگیرى و نارامى، هیچ هۆکارێکی دیکه ی باشتریان هاوتای نیه، ئهو ته لقه یه که له ته لقه کانی ناشتی گشتگیر، له یه ک زنجیره ی یه کگرتوودانه و، له بیرۆکه هه ره گه وره کانی ئیسلام بۆ ژیان لیک جودا نابنه وه..

^۱ متفق علیه.

دابینکاریه کانی دادگهریی یاسایی

فرمانه‌وه‌وایی ئیسلامی دادوه‌رییه‌که‌ی پیش هه‌موو شتیک له دادوه‌ریی خودی یاساکه‌وه وه‌رگرتوه، شهو یاسایه-وه‌ک پیشتر وتمان- له ده‌ستکردی تاک نیه، له ده‌ستکردی کۆمه‌لێکی‌ش نیه، تا گومانی بی‌بریت و، ترسی شه‌وه‌ی هه‌بیت به‌پیتی ئاره‌زوو دابنریت، یاخود به هه‌له دابنریت و، به‌دییه‌تانی دادوه‌ریی په‌های له‌ده‌ست به‌چیت.

به‌لام له‌کاتی جێبه‌جێ‌کردندا، ئیسلام شه‌وه‌ی به‌روونی یاساکه و ویژدانی داوه و چاودێری کۆمه‌ل په‌یوه‌ست کردوه، شهو چاودێرییه له‌سه‌ر شانی هه‌موو تاکیکه له کۆمه‌لێ ئیسلامیدا، له‌سه‌ریه‌تی سته‌م له‌کاتی روودانی لابه‌ریت، کاتیک فرمانه‌وه‌ له سنور ده‌رچوو هۆشیاری بکاته‌وه، کاتیک داوه‌ر هه‌له‌ده‌هات هۆشیاری بکاته‌وه، گونا‌ه‌باره کاتیک شاهیتیه‌ک ده‌شاریتته‌وه، یان کاتیک بریار له‌سه‌ر هه‌له‌یه‌ک ده‌دات، که ده‌یبنیت و هۆشیاری نادات.

شهو دادگهریه‌ی ئیسلام داخو‌زیه‌تی، دادگهریه‌کی ره‌هایه و خۆشه‌ویستی و رق لێبوونه‌وه کاری تێناکات، سامان و پایه و فرمانه‌وه‌اییش کاری تێناکات.. جا نایه‌ته‌کانی دادگهریی له‌ قورئاندا توند و یه‌کجاره‌کی و یه‌کلکه‌ره‌وه‌یه: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلَوْا أَوْ نَعَزْضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا: نهي گه‌لی برواداران! به‌یه‌کسانی و بی‌جیاوازی کاری خه‌لك پاپه‌رێنن، بۆ خودا شایه‌تی بدن، نه‌گه‌ریش له‌سه‌ر خۆتان یان دایک و باوکتان یا خزماتان بی، شه‌وه‌ی شایه‌تی بۆ ده‌ده‌ن ده‌وله‌مه‌ند بیت یاخود هه‌زار، خودا بۆ شه‌وان نێزیکتره، مه‌که‌ونه شوێن ئاره‌زووتان و له‌ری‌گه‌ لابده‌ن، نه‌گه‌ر زمانتان خوار بکه‌نوه، یاخود خۆتان له‌ شاهیتدی بدزنه‌وه، خودا هه‌میشه‌ ناگاداره له‌ هه‌رکاری ئیوه‌ ده‌یکه‌ن. النساء/ ۱۳۵.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ: نهي

گهلی برواداران! بۆ خوا راست و بێ خهوش بن و به ههقانهت شایه دی بدهن، دوژمنایهتی و قینی دهستهیهك ههلتان نه بۆ به ههقانهت رهفتار نهكهن، به یهكسانی و بێ جیاوازی له گهڵ خهلكا رهفتار كردن ده بێته هۆی پتر نزیک بوونهوه له پارێزگاری، ترسیشتان لهخودا هه بۆ، چونکه له ههركاری ئیوه دهیکهن ناگداره. ﴿المائدة/ ۸﴾.

﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانِ بِالْقِسْطِ لَا تَكْلَفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ: خۆتان له قهرهی مالتی ههتیو مهدهن، مهگه به چهشنی كه باشت بۆ، تا كاتێ كه خۆی پێ دهگا.. با پێوانه و تهرازوشتان بهرامبهر بۆ و كهه و كوپی تێدا نه بۆ.. ئێمه ههچ نهركێكی له توانابهدهر ناخهینه سهه كهس.. كاتێ قسه دهكهن-بۆ ناوێزی یان شایهتی دان- دادوه ریستان له بهر چاوی بۆ، جا با له سهه خزمی خۆشتان بێت.. پهیمانی خوداش به تهواوی به جۆر بێشن.. خوا نه مانهی به ئیوه راسپاردوه، بهلكو ههردهم له بیرتان بۆ. ﴿الانعام/ ۱۵۲﴾.

﴿وَإِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ: نهگهه داوه ریت كرد، بهیهكسانی كیشهكهیان بۆ پێك بهیینه، خودا كهسانی راست و پهوا و داوه ری خۆش دهوێ. ﴿المائدة/ ۴۲﴾.

﴿فَلِذَلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ: سآ بۆ نه مه بانگهشهی خهلك بكه و راستپهوه به ههروهك فهرمانت پێكراوه، شوێن ئارهزهوكانیان مهكهوه.. بلی بروام ههتا بهو كێتبانهی خودا ناردویهته خوارێ، فهرمانم پێدراوه به دادگهویی كاروبارتان راپهههینم. ﴿الشوری/ ۱۵﴾.

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدُلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْأَثَمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ: مالتی یهكتر به نارهوا مهخۆن، مهیشی دهه به

کاربەدەستان تا بەنارەوا و بە ناگاداری خۆتان بە شێک لەمالی خەلک بچۆن. ﴿البقره/ ۱۸۸﴾

لە فەرمودەشدا هاتوو: ((إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَقْرَبُهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ عَادِلٌ، وَإِنَّ أَبْغَضَ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَبْعَدُهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا إِمَامٌ جَائِرٌ: خۆشەویستەترین کەس لای خودا لە پۆژی دوازی و لەهەموویان نێزیکتر لەخودا، پێشەوا و سەرۆکی دادوەرە، بێزاروترین کەس لای خودا لەپۆژی قیامت و لەهەموویان دوورتر لە خودا، پێشەوا و سەرۆکی زۆردارە)).^۱

میژووی ئیسلام فونە ی بۆشوماری لەسەر دادوەری رەها هەیە، کە حوکمی ئیسلامی وەدیھێناوە، هەتا لەو پۆژانەشدا، کە (جێنشینەکان!) لە رێنماییەکانی ئیسلام لایاندا، بەلام وێژدانی دادوەرەکان و وریایی کۆمەڵ وەک پارێزەری دادوەری هەر مابوو، نەگەر نەرمی بنواندبا، یان گزیی کردبا، یان لە زۆلم و زۆرداریی بێدەنگ با، دەسلەتەکانیان لە ترسی خودا و ترسان لە تورەبوونی وەردەگرت. لێرەدا بۆاری ئەوە نێ لەسەر دادوەری لە ئیسلامدا بدوێت، بۆیە بە دوو فونە لەو فونە زۆرانە میژوو وازدەھێتین:

(عەلی) قەلغانەکەی خۆی لەلای پیاویکی گاوری (نصرانی) بینی، کابرای هێنا بۆ لای (شورەیی قازی) و وتی: ئەوە قەلغانی منە، نە فرۆشتومە و نە بەخشیومە.. (شورەیی) لە گاوریەکەی پرسى: چی دەلێتی دەربارەی ئەوەی ئەمیری پڕواداران وتی؟ ئەصرانیە کە وتی: قەلغانەکە قەلغانی خۆمە، ئەگەریش وا نازانم ئەمیری پڕواداران درۆزن بێت.. (شورەیی) ناوێی لە (عەلی) دایەو و پرسى یاری لى کرد: ئەو ئەمیری پڕواداران! هیچ بەلگەیەکت هەیە؟ (عەلی) پێکەنی و وتی: شورەیی پێکای، هیچ بەلگەیەکم نێ!

بەم شێوەیە قازی قەلغانەکەی دایەو ئەصرانیە کە و، ئەویش بردی و روشت.. پیاوێ کە تەنھا چەند هەنگاویکی نا و گەرایەو و وتی: ئێستا شاھەدی دەدەم، کە ئەمە لە حوکمی پێغەمبەرە.. ئەمیری پڕواداران لای قازییەکەی سکالام لەسەر

^۱ أخرجه الترمذي.

دهکات و قازییه کهشی حوکم بهسهر ئه ودا ده دات! (أشهد ان لا اله الا الله، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله)، ئهی ئه میری بر واداران! قه ئغانه که هۆی خۆته، ئه وکاتهی له (صفین) بهر ئی که وتیت، شو ئین سو پاکهت که و تم و له سهر پشتهی حوشتره بۆره کهت ده رم کرد.. (عهلی) وتی: به لām نه گهر مسو ئمان بیت ئه و! بۆ خۆت.

(ئهبو یوسف) دانیشته بۆ داوهری کردن، پیاو ئیک ناکۆکییه کهی له گه ل (هادی) ی پاشای عه بباسی له سهر بیستان هینایه بهرده سته، (ئهبو یوسف) رای وابوو، که هه قی پیاوه کهیه، نه گهر چی پاشا شاه ئیدیشی هه بوو.. بۆیه وتی: پیاوه که داوا دهکات (هادی) سو ئیند بخواست له سهر راستیی شاه ئیده کانی!.. لیره دا (هادی) له سو ئیند خواردن پاشه کهشی کرد- چونکه وایده زانی که سو کایه تییه بۆ ئه و-، (ئهبو یوسف) یش بیستانه کهی گه رانده وه بۆ خاوه نه کهی.

کاتی که تاکه کان له کۆمه لگادا د ئنیا ده بن، که ئه و یاسایه ی پیتی داوهری ده کر ئین دانراوی خودای دادوه ریانه و، ئه و فهرمان په وایه ی کاروباریان بهر پتوه ده بات مافی له وان زیاتری نیه، نه ویش وه ئه وان ملکه چی ئه و یاسایه یه، ئه و قازی و داوهری کاروباری داوهری به ده سته، حوکه کهی له ئاره زووه وه ده رناکات، به لکو له یاسای خودا و ترسان له خودا وه ده ریده کات.. ئه و کاته ده رونه کانیان د ئنیا ده بیته و ئارام ده گر ئیت، ناشتی کۆمه لایه تییش له سهر یه ک ئیک له کۆله گه دروسته کانی دروست ده بیته، کۆله گه ی دابینکاری داد گهر له فهرمان په وایی و داوه ریدا.

دهسته بهری ئاسایش و سهلامهتی

ناکر ئت ناشتی له کۆمه ل ئیکدا ج ئگهر بیت، که ئاسایشی گشتیی تیادا نه بیته و، سه لامه تی بۆ هه موو تاکه کان دابین نه کرابیته.. پ ئشته له بباسی (ناشتی و یژدان) دا و ئمان، که ئیسلام له ژبانی کۆمه لایه تییدا ئاسایش و سه لامه تی بۆ تاک دابین دهکات، تا له وه وه ناشتی له و یژدان و بیر کردنه ویدا بلاو بکاته وه.

ئهم ئاسایش و سه لامه تییه دابینکاری کۆمه لگاشه، له ئیسلامدا تاک و کۆمه ل دوژمنی یه کدی و پ ئچه وان ه یه کدی نین، به لکو یه ک شانه (خلیه) ن له دوو و ئینه دا،

تاك وەكو تاك و، تاك بە ھاوبەشى لە كۆمەلدا... ئەم وئەنە لە سروشتى ئىسلامەۋە دروست بوۋە و، دەرھىنەنى دەستور و شەرىعەتە كەي لە خوداۋەيە، نەك لە ئادەمىزاد. لە ئىسلامدا تاك دەستور بۆ كۆمەل دانائىت، كۆمەلەش دەستور بۆ تاك دانائىت، بەلكو تاك و كۆمەلەلەككەچى ئەو ياسا خودايىيە، كە رەچاۋى ھەموۋيان دەكات..

كاتىك ئەو راستىيە بىرپار دەدرىت، ئاسايشى تايىبەتتى تاك دەبىتە ئاسايشى گشتىي كۆمەلە، ئاسايشى گشتىي كۆمەلەش ئاسايشى تاكە، بەبى دۇيەكى و بەش بەش بون لەنىۋاناندا.

ھەموو تاكىكى رىك و پىك بەرژۋەندى راستەۋخۆي لە ئاسايشى گشتىي كۆمەلدا ھەيە، جا ئەم ئاسايشە سەركوتى ناكات و، لەسەر حىسابى ئەو دانامەزرىت و، لە ئامانجىكى چاكدا، يان لە مەبەستىكى رىيىدراۋدا دۇايەتتى ناكات.. كۆمەلەلەككەچى رۆللى خۆي بە تەۋاۋى دەبىنەت، كە ھەريەك لە تاكەكانى لە ئاسايش و سەلامەتتى و خۇشيدا بن، ھىچ بەرژۋەندىيەكى لە سەركوتكرديان، يان سەتم لىكرديان، يان رىگرتن لە چالاكىەكاناندا نىيە.

بەلام ئەو رىزىپەرەنەي فىتەرەتيان لاپىز بوە، بەو ۋەسفە ۋەسەف ناكىرن، چونكە ئەوانە بە ياسايەك رىچكەيان شكان، كە تاك بۆ بەرژۋەندى خۆي دايىناۋە، يان چىنىك بۆ سودى خۆي دايىناۋە، ھەرۋەك ھالى ياساى زەۋى. ئەوانە لە مەلەكەچى بۆ خودا و فەرمانەكانى دەرچوون، كە بۆ ئەوانەي فىتەرەت ساغن دانراۋە، ھارپىكە لەگەلەيان، چ ۋەك تاك و چ ۋەك ئەندامى كۆمەلەلەككەچى، بەرژۋەندىيەكەيان دابىن دەكات.. ئەگەر سزاداران، ئەوا بەناۋى تاكىك يان بەناۋى كۆمەلەلەككەچى سزا نادرىن، بەلكو بەناۋى خودا و بە ياساى خودا سزا دەدرىن، سزادانەكەيان تۆلەيەك نىيە لەسەر دەستى كۆمەلەلەككەچى بەدرىت، لەبەر ئەۋەي لەو بەرژۋەندىيەنە دەرچوۋە، كە بۆ خۆي بىرپارى داۋە، بەلكو بۆ بەدەيەنەنى ۋەتى خودايە و، بۆ چاكسازى گشتىيە، كە خودا دەرەۋىت.. ئەو سىزايە ھەرچەند توندوتىژ بىت، ھىچ مانايەكى تۆلەسەندەۋەي تىدا نىيە.. خۋاى گەۋرە لە دارشتى دەستور و شەرىعەتدا داكۆكى

له بهرزه وهندییه کی تایبته خۆی ناکات، به لکو چاکسازی گشتیی بۆ بهنده کان دهویت، دههویت هۆکاره کانی خراپه کاری لابسات، که ریگرن له پیش نهو چاکسازییه گشتییه، به بێ پهچا و کردنی بهرزه وهندی تایبته یان ئاره زوویه کی شاراهه!

جا له ژێر سایه ی شه م بیرو که یه دا، نهو دایینکاریانه ی خودا له سه ره موو خه لکی پتویست کردوه و، نهو سزایانه ی له زه ویدا وه به ره خراپه کاره کانیان ده که ویت، به هۆی لادانیان له فه رمانی خودا، که ده یانگه یه نیتته چاکه ی گشتی. یه که مینی نهو دایینکاریانه، دایینکاری ژیا نه: ﴿وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾: که سه ی مه کوژن که خودا کوشتنی هه رام کردوه، مه گین له روی هه قه وه بێ. ﴿الانعام/۱۵۱﴾.

هه ره که سیکیش وه کو که سه کان، نهو مافه ره هایه ی هه یه، مه گه ره به هۆی خه می که وه بیت، کوشتنی یه که سه وه کو کوشتنی هه موو خه لک وایه، له به ره نهو ی ده سترژی کردنه بۆ سه ره مافی ژیا ن له خودی نهو که سه دا، به چا و پۆشین لهو که سه ی نهو مافه ی هه لگرتوه. شه ریعه ت و ده ستوری به ره ده وامی خودا له هه موو سه ره ده می که دا شه م به مایه ی تیدا یه: ﴿مَنْ أَجَلَ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾: له پیتاوی نهو ده له سه ره به ره ی ئیسرائیلمان فه رز کرد، که هه ره که سه ی که سیکی دی که به کوژی، به بێ نهو ی که سیکی کوشتن یان خراپه کاریه کی له زه ویدا کردبێ، وه که نهو یه که گشت خه لکی سه ره زه وی له ناو به ردبێ، هه ره که سیکیش که سیکی رزگار بکات و زیندوی بکاته وه، وه که نهو یه که هه موو خه لکی له مه ردن رزگار کردبێ. ﴿المائدة/۳۲﴾.

﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مَّتَعَّمًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾: هه ره که سیکی هه ره به ئانقه ست به واداریتیک به کوژیت، له به ری نهو ته اه ته یه هه ره له دۆزه خ به نه مری ده می نیتته وه، و، خودا لیتی تو به یه و نه فرینی لیکر دوه و نازاردانیکی دژواری بۆ دانا وه. ﴿النساء/۹۳﴾.

نيسلام دهسته بهرى هم جوړه مافه بنچينه ييه ته نها بؤ ويژدان و ناگدار كړد نه وه له سزاي قيامت لي تاگه پرېت، بهلكو دهسته بهرى ياسايي، به دهق و ورده كارييه وه بؤ داناوه، برياري توژه ي داوه له كاتي نه نه قست و، خوښ دانيش له كاتي هله دا و، توژه شي به هاوتاي نهو دهستدريزيه داناوه، كه كراوه ته سهر ژيان. جا نه گهر دهستدريزيه كه بگاته ناستي كوشتن، نهوا توژه ي كوشتنه، نه گهر يش له سنوري بريندار كړدن وه ستا، نهوا توژه كهش وه كه نهوه و به پيټي نهوه يه:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى: ثَمَى نَهواندى پرواتان هيناوه! له مهر نهواندى كوژراون توژه مان بؤ بريارداون. البقرة/ ۱۷۸.﴾
﴿وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ: نهى خاوهن دله هوشياره كان، توژه سه ندن نهوه مايه ي ژيانه بؤ نيوه، بهلكو پاريزكار بن. البقرة/ ۱۷۹.﴾

﴿وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ: له تموراتدا بؤ نهوانه بريارماندا، كه گيانيك له باتي گيانيك، چاو به چاو و، لوت به لوت، گوي به گوي و، ددان له باتي ددانه و، برينيش توژه ي هيه... المائده/ ۴۵.﴾

((مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدَعْنَاهُ: نهو كه سه ي بنده ي خوي بكوريت دهيكورينه وه، همر كهس لوتى بنده ي خوي برېت لوتى دهبرينه وه)).
﴿وَمَنْ قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا: همر كهس ي بهنا هقي بكوريت، دهسه لاتمان داوه ته دهست خوينگره كه ي، ناشي له توژه سه ندنا هله پوي و لهو باره وه ناريكاري بؤ كراوه. الاسراء/ ۳۳.﴾

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمَنَةً وَدِيَّةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمَنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَّةٌ مُسْلَمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمَنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامٌ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ

عَلِيمًا حَكِيمًا: هیچ برپاداریك بۆی نیه برپاداریكی دیکه بکوژی، مه گهر به ههله بئ، ههركه سیکیش برپاداریك به ههله بکوژی، دهبی لهبری نهو کوشتنه کۆیلهیه کی برپادار نازاد بکات و خوینباییش بدا به کەس وکاره کە، مه گهر بیبه خشن.. نه گهریش کوژراوه که له هۆزیکسی دوژمنان بوو و برپادار بوو، نهوا له سه ریه تی کۆیلهیه ک برپادار نازاد بکات.. نه گهر له هۆزیک بوو که په یانتان له نیواندا هه بوو، دهبی خوینباییه کە بدری به کەس وکاره کە و به نندهیه کی برپادار نازاد بکری.. ههركه سی نهو کاره ی له دهست قه وماوه و ناتوانی به نندهیه ک نازاد بکا، نهوا له سه ریه تی دوو مانگ له سه ریه ک به رۆژوو بی، ههتا خودا ته و به ی لی قه بول بکا، خودا زانای کارزانه. ﴿النساء/ ۹۲﴾.

دوا به دوا ی دهسته به ری ژیان، دایینکاری ناموس و سامان دیت: ((كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ: هه موو شتیکی مسولمان له سه ر مسولمان هه رامه، خوین و ناموس و سامانی)).^۱

بۆ دهسته به ری خوین، نهوه باسمان کردوه، دهسته به ری ناموسیش، سزاکانی زینا و بوختان هه له به ستن له خو ی ده گری: ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشَ هَذَا عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ: نه گهر برپاتان به خودا و پۆزی دوا یی هه یه، زیناکه ری ژن و پیاو، هه ریه کە ی سه د جه لده یان لی بدهن و، له تایی نی خودا به زه یی هاتن به وانه بی جی یه، با چه ند که سیکیش له برپاداران ناگاداری نهو لی دانه بن. ﴿النور/ ۲﴾.

﴿وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ: نهو که سانه ی بوختان بۆ ژنی داوین پاک هه له به ستن و، چوار شایه تیش نا هیتن، هه شتا جه لده یان لی بدهن و، هه رگیز شایه تی یان لی قه بول مه کهن، نهوانه له ری خودا لایانداوه. ﴿النور/ ۴﴾.

^۱ رواه الستة الا النسائي.

به لّام دهسته بهری سامان-تهو سامانهی حه لّاله و لهو ریگیانده وه ودهسته
هیئراوه، که نیسلام بریاری له سهر داهه، به بی فیّل و سو و قورخ (احتکار) کردن و
دزی و تالان و لی سهندن و هاوشیوه کانی- سزادانی دز به بی ناچاری دابینی ده کات:
﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا تَكْلَافًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ﴾ هه رکه سیکی دزی بکا- نیتر بی یان می- له سزای دزی کردنه کهدا ده بی
هه ردوه دهستیان بپرن، نه مه ته مبی کردنیکه له خواوه، خودا خاوهن دهسه لاتی
کارزانه. ﴿المائدة/۳۸﴾

دوا به دوا دهسته بهری گیان و ناموس و سامان: شکومه ندی و پیروزی شوینی
نیشته جی بوون دیت، چونکه چونه ژوروهه بو مالی کهس، به بی مؤلته تی خزی
نابیت. نابی کهس له په نجه رهه یان به سهر دیواردا لیتی بیچته ژوروهه: ﴿يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكَمُ
خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ
وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ نهی گه لی
برواداران! جیا له وه مالی خوتان بی، سهر به هیچ مالی کهدا مه کهن، هه تا نیزن
نه خوازن و سلاو له خه لکه کهی نه کهن، نه مه بو نیوه باشته، به لکو په ندی لی
وه رگرن.. نه گهر کهستان تیادا نه دیت، مه چنه ژوروی هه تا خاوهنی نیزنتان
بی نه دا. نه گهر گویشیان بگه ریته وه، پیویسته بگه ریته وه، نه مه بو نیوه باشته،
خودا له هه ر کاری ده یکهن ناگاداره. ﴿النور/۲۷-۲۸﴾

پاشان نازادی که سییتی بو دابین ده کریت و چاودیری و سیخوری به سهردا
ناکریت: ﴿وَلَا تَحَسَّسُوا: سیخوری مه کهن.﴾ ﴿الحجرات/۱۲﴾..
هه روا دهسته بهری دلنمایی له پاشمله قسه بی وتن: ﴿وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا:
له پاشمله خراپه یه کدی مه لّین.﴾ ﴿الحجرات/۱۲﴾.

هه روا له به ردهم خه لکه لکدا ریژ و کهرامه تی ناشکینریت: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا
يَسْخَرُ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ
خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾ نهی گه لی برواداران! با

هه‌ندیکتان گالته به هیندیکتان نه‌کمن، له‌وانه‌یه ئه‌وانه‌ی گالته‌یان پێ‌ده‌که‌ن، له‌ گالته‌که‌ره‌کان باشتر بن، ژنانیش هه‌روا، له‌وانه‌یه ئه‌وانه‌ی ده‌بنه‌ گالته‌جاڕ، له‌وی گالته‌یان پێ‌ده‌که‌ن په‌سندتر بن، له‌ سیله‌ی چاودا‌گرتن و ته‌شه‌ر له‌یه‌که‌ گرتن و ناوونا‌تۆره‌ لێ‌که‌ هه‌ل‌دان ده‌س هه‌ل‌گرن. ﴿الحجرات/۱۱﴾.

قورئان باسی سزای ئه‌و ده‌ستدریژیانه‌ی نه‌کردووه‌، به‌لام شه‌ریعه‌تی ئیسلامی برپاری سه‌رزه‌نشست کردن (تعزیر)ی داوه‌، سه‌رزه‌نشستیش چه‌ند سزایه‌که‌ له‌خوار (حه‌د)ه‌که‌نه‌وه‌یه‌، که‌ بۆ ده‌ستوره‌ لاوه‌کیه‌کان جێهێلراوه‌ و، قازی به‌پێی بارودۆخ حوکمی تیا‌ده‌دات.

به‌لام ئه‌و چه‌تانه‌ی به‌کۆمه‌ڵ خراپه‌کاری له‌ زه‌ویدا به‌ریا ده‌که‌ن و، کۆمه‌لێ‌که‌ تاوان پێ‌که‌وه‌ نه‌ه‌جام ده‌ده‌ن، ئیسلام د‌ل‌تیا‌بوون له‌وانه‌ بۆ کۆمه‌ل‌ی مسو‌لمانان دا‌بین ده‌کات به‌ برپا‌ردانی سزای توندوتیژ به‌سه‌ریاندا، سزای وا، که‌ شایسته‌ی تاکێ‌که‌ نیه‌ له‌سه‌ر تاوانی‌که‌ به‌ته‌نها کردیی‌تی، به‌لام ترسناکیی کۆبوونه‌وه‌ له‌سه‌ر خراپه‌کاری تایبه‌ته‌ و سزایه‌کی تایبه‌تی ده‌وێت: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾. بێ‌گومان سزای ئه‌وانه‌ی د‌ژایه‌تی خودا و پێ‌غه‌مبه‌ری ده‌که‌ن، له‌ زه‌ویدا خراپه‌کاری ده‌که‌ن، کوژرانه‌ یان له‌داردانه‌ یان برینی ده‌ست و قاچه‌ به‌پێچه‌وانه‌، یان له‌ ول‌ات دوورخرا‌نه‌، که‌ ئه‌م سزایه‌ بۆ ئه‌وان ریسوا‌بوونه‌ له‌ دنیا و له‌ پ‌ژۆی دوا‌یشدا ئازاری‌کی به‌ژانیان بۆ هه‌یه‌. ﴿المائدة/۳۳﴾.

پاشان دا‌بینکاریی تاوانبارکردن هه‌یه‌، له‌و بواره‌شدا مه‌زنت‌رین بایه‌خی هه‌یه‌، پێ‌ویسته‌ خه‌ل‌که‌ له‌ تاوانبارکردنی نا‌ره‌وا د‌لتیا بن، به‌ه‌ۆی گومان، یان هه‌لبه‌ستنی به‌ل‌گه‌ی بێ‌یه‌قین تاوانبار نه‌ک‌رێ‌ن. له‌م پ‌وه‌وه‌ ئیسلام بناغه‌یه‌کی پ‌ته‌و داده‌پ‌ژۆیت، که‌ زۆر به‌ ئاسانی له‌سه‌ر ئه‌و بناغه‌یه‌ لێ‌ک‌ژێ‌نه‌وه‌ی تاوانه‌کان ده‌ک‌رێ‌ت، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یه‌ری دا‌بینکاری بۆ پ‌است و دروستی پ‌ه‌فتاره‌کان.

بنه‌مای سهره‌کیشی نموده‌یه، که کهس به‌گومانیک تاوانبار نه‌کریت، پیویسته شایه‌ته‌که دادوهر بیت و، به‌لگه‌که‌ی پروون بیت، گومانیش ریگری له سزادان ده‌کات.. نمدهش به‌پیی فمرموده‌ی خوا گه‌وره: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا: نه‌ی گه‌لی برواداران! له زوریک له گومانان خو بیاریزن، چونکه هیندیک گومانی وا همن گوناهن، هه‌روا له کاروباری یه‌کتر مه‌کولنه‌وه. ﴿الحجرات/۱۲.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصِحُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ: نه‌ی گه‌لی برواداران! هه‌رکاتیک له فمرمان لاده‌ریک ده‌نگ وباسیکتان بو ده‌هینیت، به وردی لی وردبته‌وه، ته‌کا له پوی نه‌زانیه‌وه گه‌لیکان تووشی زیان بکه‌ن و له‌کرده‌تان په‌شیوان بن. ﴿الحجرات/۶.

پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌فمرمویت: ((أدرعوا الحُدُودِ بِالشُّبُهَاتِ: به‌هزی گومانه‌وه خوتان له سزادان رزگار بکه‌ن.))^۱

بینیمان که سزای زینا پیویستی به چوار شاهیدی راستگو هه‌یه، نه‌و که‌سه‌ی نافره‌تیکی داوین پاک به زینا تاوانبار ده‌کات و چوار شاهید ناهینیت، هه‌شتا جه‌لده‌ی لی ده‌دریت.

به‌لام دان بیانان(اعتراف)، نیسلام به به‌لگه‌ی داده‌نیت، نه‌گهر گومانی له‌سه‌ر نه‌بیت، که به‌وه ده‌گهریتنه‌وه سه‌ر بنه‌ماکه‌ی پینشو. نموه‌تا (ماعزی کوری مالک) دیته لای پیغه‌مبه‌ریش ﷺ و داوای لی ده‌کات هه‌ددی لی ده‌ریکات و دان به‌وه‌دا ده‌نیت، که زینای کردوه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ دانپیانانه‌که‌ی قه‌بول نه‌کرد هه‌تا لیتی دلنیابوو.. نه‌وه‌بوو سی‌جار رته‌ی کردوه و نه‌ویش ده‌گه‌رایه‌وه و دانی پیا دهن، له چواره‌م جار پیغه‌مبه‌ریش ﷺ پرسیری کرد: نایا نه‌وه شیته؟ هه‌والیان پیتا که شیت نیه. فمرمووی: ناره‌قی خواردوه‌ته‌وه؟ پیاویک هه‌ستا و بۆنی ده‌می کرد و هیچ بۆنی ناره‌قی نه‌کرد.. پیغه‌مبه‌ریش ﷺ لیتی پرسی: نایا زینات کردوه؟ وتی: به‌لی..^۲

^۱ فی مسند ابی الحنیفة للحارثی.

^۲ عن بريدة وقال صاحب مصابيح السنة انه من الصحاح.

جا تهنه لیره دا حه ددی له سه ره جیه جی کرد، دواى ئه وهى هیچ گومانیک له سه ره دانپیانانه کهى ته ما.

دان پسانان له که سیک وه رناگیریت، که نازار درایت، چونکه نه و کاته له خوی دلتیا ناییت!

ناچاریش گومانیکه و رنگری له جیه جی کردنی حه ده کات، به پیتی فرموده ی خواى گه وه: ﴿فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ: هه ره کهس ناچار بو، به بی زیاده روی و ده ستریزی، هیچ گوناهاى له سه ره نه. ﴿البقرة/ ۱۷۳.

(عومهری کوری خه تاب) له سالی (رماده) واته سالی به هیلاکچون، حه ددی دزینی به گشتی جیه جی نه کرد، هه روا له تاکه که سیشدا جیه جی نه کرد، که کۆیله کانی (نین حاته بی کوری نه بو به لته عه) و شتریکیان دزیبوو. جا دواى ئه وهى روون بو وه، که گه وه ره که یان به شی پتویست خواردنیا ناداتی، بۆیه دوو هه ندی نرخى و شتره کهى له گه وه ره کهى سه ند و دوو کۆیله دزه کهى به ره لا کرد، نه مه ش به پیتی ئه وهى، که ناچارى به عوزر داده نریت، یان گومان و حه ده لاده بات.

ئا به م شیوهیه ده سته به ریی گیان و ناموس و سامان و هه مو مافه کان بۆ تاک و کۆمه ل دابین ده کریت، له گه ل ئه وانه شدا دابین کردنی ته وای شیوازی ره فتار کردن و راستیی به لگه کان له کاتی تاوانبار کردندا.^۱

ئه م ده سته به ریا نه ده بئه چه ند خشتیک له بنیاتنانی ناشتیی کۆمه لایه تی له سنووری کۆمه لدا، له ژیر سایه ی ئه و یاسایه ی بۆ هه موان و به ره وه ندی هه موان دارێژراوه، به بی هیچ مه به ست و ئاره زو و خۆشه و یستیه ک.

ده سته به ریه کانی گوزهرانی ژیان

ئیسلام لایه نی بژیوی به نابووری و پتویستییه کانیه وه، له ژیا نی تاک و ژیا نی کۆمه لدا، به به ره ز ده رخینیت، ئه م ترخانده ی هیچی له و بۆچوونه ماددیا نه که متر

^۱ پتیشتر باسی ئه وه مان کرد که (عمر کوری خه تتاب) سزای ژن و پیاوێکی نه دا، نه گه ره چی بینیا نی که گۆزه ی ئاره قیا ن به ده سته وهیه .. نه مه ش دواى ئه وهى به سه ره دیواردا ئاودیو بو، له به ره ئه وهى ره فتاره کهى ئاته وای بوو.

نیسه، که زۆرتین گرنگی پی‌ده‌دهن، به‌لام ئاده‌میزاد تهنها له‌سه‌ر شه‌وه به‌ند ناکات و، لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی ئاره‌زوه مه‌زنه‌کانی فه‌رامۆش ناکات، ئا شه‌مه‌ش دورپانی نیتوان شه‌وه بۆ‌چوانه و نیتوان ئیسلامه.

ئیسلام ئاده‌میزاد وه‌ك ئاده‌میزاد ده‌ناسیت، ده‌زانیت که پتۆیستیه‌کانی له‌ کیانییدا چه‌ند قوڵه و له‌ سروشته‌که‌یدا په‌سه‌نه، بۆیه سوره له‌سه‌ر په‌چاوکردنی ئاره‌زو و پتۆیستییه‌کانی، هه‌ریه‌کیان له‌شوێنی خۆی، هه‌ریه‌کیان به‌پیتی قوڵی و ره‌سه‌نایه‌تیه‌که‌ی، به‌م شێوه‌یه ئه‌ندازه‌گیریه‌کانی بۆ مروّفایه‌تی دروستتر و، لی‌کدانه‌وه‌کانی بۆ ژيان راستتر و، ناماده‌کاریه‌کانی ریکتر و، جیبه‌جی‌کاریه‌کانی ته‌واوتره.

ئیسلام شه‌وه فه‌رامۆش ناکات که یاساکان هه‌موی و، ده‌سته‌به‌ریه‌کان هه‌موی، به‌فه‌رۆ ده‌پوات، نه‌گه‌ر تا‌ک به‌شی پتۆیستی له‌ بژێوی ده‌ست نه‌که‌وت. ئاره‌زوه‌کانی گیانی‌شی نامیتن و، گه‌شاهه‌یی بیری داده‌مرکیتشه‌وه، نه‌گه‌ر شه‌وه به‌شه‌ پتۆیستییه‌ی له‌ده‌ست دا... لی‌ره‌وه ده‌سته‌به‌ریه‌کان له‌ ته‌نیشته‌ ریتنمایه‌یه‌کان داده‌نیت، تا له‌ پیتشا به‌شی پتۆیستی بژێوی دابین بکات، پاشان هاوسه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی په‌ها وه‌دی به‌یتیت.

نیمه‌ نیتسا له‌باره‌ی شه‌وه ده‌سته‌به‌ریه‌ بژێویانه (الضمانات المعيشية) ده‌دوین، با سه‌رنج به‌دین بزاین ئیسلام چۆن دابینی ده‌کات و چۆن له‌ شه‌ستوی ده‌گریت؟
یه‌که‌م هۆکاری ژيان له‌ ئیسلامدا کارکره. ئیسلامیش پیرۆزیه‌ك به‌کار ده‌به‌خشیت، که به‌به‌رزى پاده‌گر و کرێکارانی‌شی له‌گه‌ڵ به‌به‌رز پاده‌گر: ((إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْمُحْتَرَفَ: خودا به‌نده‌ی برواداری پیشه‌زانی خوش ده‌ویت)).^۱
((مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطْ خَيْرًا مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ: که‌س له‌ئێوه خواردنیکی نه‌خواردوه‌و چاکتر بیت له‌ کاری ده‌ستی خۆی)).^۲

^۱ من حديث ذكره القرطبي في التفسير.
^۲ البخاري.

پیتغه مبهردی صلی اللہ علیہ وسلم داوا دهکات که کریکار کری خوی به ته وای پی بدیت، پیش شهوی ئاره قه و شک بیتوه.. هه ندیک له شهر عناسانی مه زه بی مالیکی و ده بینن، که کری کریکار نیوهی قازانچی کاره، پیتغه مبهردیش صلی اللہ علیہ وسلم له سه ر بناغهی نیوهی دهستکهوت کاری به خه لگی خه ییهر ده کرد.

هه رچۆنیک بیت، ئیسلام کارکردن به هۆکاری خاوه نداریتی و، هۆکاری دایینکردنی بۆتوی ژیان داده نیت. نه گهر تاك له بهر هه ر هۆیه که نهیتوانی کار بکات، پتویسته له سه ر (بیت المال)، واته ده ولت ژیان و بۆتوی دایین بکات.

عومه ر سه د دره ه می بۆ مندالی ساوا دانا، که گه وهره تر ده بوو بۆ ده کرده دووسه د دره ه م، که گه وهره تر ده بوو زیادی ده کرد، سه د دره ه می بۆ مندالی هه لگه راوه داده نا و، مانگانه ش پره رۆزییه کی بۆ سه ریه رشتیاره که ی ده بریه وه، تا هاوکاری بکات، شیرپیدان و خه رجیه که شی له سه ر (بیت المال) داده نا، که گه وره بوو له گه ل منداله هاوته مه نه کانی یه کسانێ ده کات..

هه وره ها بۆ نه و جوله که و نه صرانیانه ی به هۆی پیری، یان ناته وایه کیه وه توانای کارکردنیان نیه، وه که هه ر نه ندامیتی کۆمه ل، پره پاریه کی له (بیت المال) بۆ برینه وه.

نه گهر کاره که به شی پتویستی نه کات، هه وره که حاله تی نه و نه داره ی که مته له سه ددی زه کاتی هه یه، یان نه و هه ژاره ی هه یچی نیه، یان نه و رتبه واره ی پارهی لی برپاوه، یان نه و قه رزداره ی قه رز هه موو ماله که ی بر دووه، به و مه رجی له خراپه و خراپه کاری خه رچی نه کردییت، نه وانه (بیت المال) له نه ستۆیان ده گرت، نه و زه کاته ی ده ولت له سه رمایه داره کان وه ری ده گرت، به پیتی زانیاری خوی به سه ر پتویسته کان (المحتاجین) دابه شی ده کات، نه وانه ش ده گرتیه وه.

ئیسلام رتی داوه به جه نگان و کوشتنی که سیک، که خواردن و خواردنه وه ی که سیک دیکه ی داگیرکردوه و نه ویش نه وپه ری پتویستی پتیه تی، چونکه وه که مانی به رگری کردن له ژیان وایه.

پیشهوا (ابن حزم) له مبارهیهوه وای بوچووه، که خه لکی شهو. گهره کدی یه کیکیان له برسا ده مرئ، به بکوژ داده نرین و ده بی خوینی شهو که سه یان لی بسه نریت، له بهر شهوی پتویسته له سهر کۆمه له هه موو تاکیکی له شهستۆ بگریت و، به شی خۆی بژیوی بو دابین بکات، شه بژیوی دابین کردنه شه پتویسته و فرهزه، نهک وهک خیر پیکردن بیت.

لیردها هاو بهر پرسیاریتی خیزانیش ههیه، که به پیی یاسا، بژیوی که سی په ککهوته و نه دار له هه موو خیزانیتکدا، ده که ویته سهر نزیکترین که سه کانی، بهم شیویه سامانی گشتیی خیزان، به شی پتویستی هه موو تاکیکی له شهستۆ ده گری، شهمه داواکراوه و پتویسته، نهک خیر پیکردن بیت.

هه موو شه مانه بیجگه لهو مافه ی ده وله تی مسولمان، که بۆی ههیه به ئاره زووی خۆی باج دابینیت و، به ئاره زوی خۆی مال له ده وله مه نده کان بسینیت، - به بی شهوی بنه مای خاوه نداری تاکی بشکینیت، که له ئیسلامدا سیسته می کۆمه لایه تی له سهری داده مه زریت، - شه مه شه بو پر کردنه وهی پتویسته یه کانی تاکه کان، یان بو دامه زراندنی دام و ده زگا و شه شوینانه ی رۆزبان بو دابین ده کات. له گه ل چه ندين شیوازی دیکه که له شوینی خۆیدا و له کاتی باسکردنی (هاوسه نگی کۆمه لایه تی) به درژیی باسی ده کهین.

شهوی مه به ستمانه شهویه، که سیسته مه ئیسلامیه کان، به شی پتویستی بژیوی بو هه موو تاکیک ده گریته شهستۆی خۆی، که توانای کاری هه بیت یان په ککهوته بیت، په ککهوته یه کی گشتی و بهردهوام بیت، یان کهم و کات دیاریکراو بیت، شه له شهستۆ گرته دابینکردنی ناشتی ناو کۆمه له و یه کلا کردنه وهی شهو پشیویه، که کۆمه له دروستی ده کات.

به لام شهو پشیویانه ی، که ناهاوسه نگی له دابه شکردنی سامانی گشتیدا، له دابه شکردنی ده سکوت و قازانجدا، له دابه شکردنی ماف و شه که کان له سنوری کۆمه لدا، به گشتی دروستی ده کات، وا باسیان ده کهین:

ھاۋسەنگىي كۆمەلەيەتى

لەنەستۆگرتنى پۇزى بۆ ھەموو تاكىك و، دايىنكردىنى بۆيىست بۆ ھەموان، لە سىستەمى ئىسلامىدا تەنھا ھەنگاۋى يەكەمى سەرەتايىە لە رىئى ۋەدېھىننى دادوۋەرى كۆمەلەيەتى گشتگىردا و، ھەنگاۋىكە لەسەر بىنەمايەكى ئىسلامى بىنچىنەبى دادەمەزىت، كە دەلەت: ((الرجل وبلاؤه والرجل وحاجته: ھەر پىاۋە و بەپىئى ئەۋەى توۋشى بوۋە، ھەر پىاۋە و بەپىئى پىئويستى خۆى))^۱، ئەۋ بىنەمايەى، كە غومەرى كورى خەتتاب لە پۇژەكانى يەكەمى ئىسلامدا دەسكەۋتى جەنگ(الفىءى)بەۋ پىئە دابەش دەكرد، ئەۋەى تا ئىستاش مەۋقايەتى ھەۋلى بۆ دەدات، بەلام شەكست دىنەت، چونكە ھەردوۋلاى ۋەرنەگىرەت، رىچكەيەك لە رىچكەكانى لايەكى ۋەردەگىرەت، رىچكەيەكى دىكە لايەكى دىكە ۋەردەگىرەت، ھىچيان ناتۋان ۋەكو ئىسلام بە رىگا تىكراپىيە گشتگىرەكەى، لە چارەسەرى زىاندا پىكەۋە كۆيان بىكەنەۋە.

بەھەر حال، ئەمە-ۋەكو وىم- ھەنگاۋىكە لە ھەنگاۋەكانى ئىسلام لەرپىگى بەدېھىننى دادوۋەرى كۆمەلەيەتى گشتگىر، كە ئاشتىيەكى كۆمەلەيەتى گشتگىر بەدى بەيئەت.

ھاۋسەنگىي كۆمەلەيەتى، مەزىنە بىناغىيە، كە ئىسلام داۋەرى كۆمەلەيەتى لەسەر بىنات دەنەت، كە ئاشتىيە كۆمەلەيەتى لەسەر ئەۋ بىناغىيە ھەلدەستىتەۋە. ھەموو ئەۋ دەستەبەرى و دلىياكردنەۋانەى لەم بەشەدا تىپەرىن، بەشۋەيەكى گشتگىر تەنھا پىشەكى و ھۆكارى بەدېھىننى ئەۋ ھاۋسەنگىيەن.

ئەم ھاۋسەنگىيە لە سىستەمى فەرمانپەرۋاى و شىۋازەكەى و، لە سەۋىتى ياسادانان و شىۋازى دادوۋەرى و، لە لەنەستۆگرتنى ئاسايش و لە نەستۆگرتنى رىزق و پۇزى لەبەرچاۋ دەگىرەت، بەلام لەلەيەنى ئابۋورى گشتىدا، لەلەيەنى دابەشكردىنى سامانى گشتى و لە چۈرچىۋەى كۆمەلدا دەگاتە چەلەپۇيە.

^۱ ۋەتەيەكى عمرى كورى خەتتابە

گه‌یشتنیشی به‌و چله‌پۆیه به‌هۆی جوړه‌ها هۆکاره، که به کورتی گرن‌گترین و دیارترینیان ده‌خه‌ینه روو، چونکه ئەم کتیبه تایبه‌ته به ناشتی جیهانی و ئیسلام، نه‌ک به داد‌گهریی کۆمه‌لایه‌تی له ئیسلامدا.^۱

ئیسلام ئەم هاوسه‌نگییه له‌سه‌ر چه‌ند بنه‌مایه‌کی سه‌ره‌کی گشتی بنیات ده‌نیت و، وه‌ک بنه‌مایه‌کی یوردۆزه داراییه‌که‌ی بریاری له‌سه‌ر ده‌دات:

بنه‌مای یه‌که‌م: سامان ته‌نها له ده‌ستی ده‌وله‌مه‌نده‌کان نه‌بیت و

هه‌زاره‌کان لئی بی‌بهری بن:

ئه‌مه‌ش به ده‌قیکی راشکاوانه بریاری ئەمه ده‌دات: ﴿كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ﴾ تا نه‌بیته سه‌رمایه ئالوگۆر‌کردن له‌نیوان ده‌وله‌مه‌نده‌كانتان. ﴿الحشر/ ۷﴾ جا له‌به‌ر ره‌فتاریکی واقعی له ره‌فتاره‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، هوکمه‌که‌شی ده‌بیته بنه‌مایه‌کی گشتی، جا ئەو کاته‌ی هه‌موو ده‌ستکه‌وته‌کانی (به‌نی نه‌ضیر) ی دا به‌ کۆچ کردووه‌کان و نه‌نصاره ده‌وله‌مه‌نده‌کانی بیه‌ش کرد -ته‌نها دوو پیاوی هه‌زار نه‌بیت، که وه‌سفی کۆچ‌کردووه‌کانیان تیدا‌بوو-، بۆ ئەوه‌ی هاوسه‌نگی ئابووری له‌نیوان هه‌ردوو ده‌سته‌ی مسوڵمانان له‌وکاته‌دا چاک بکاته‌وه. ئەگه‌رچی ئەو نه‌نصاریانه کۆچ‌کردووه‌کانیان هه‌واند‌بووه و دالده‌یان دا‌بون به‌شداریان کرد‌بون له سامان و که‌لوپه‌ل و پتو‌یستییه‌کانیان، کرد‌نیان به‌ برایه‌کی ته‌واوی خو‌یان، هه‌روه‌ک برای دایک و باوکی، ئەگه‌رچی ئیسلام هیچی له‌سه‌ر فه‌رز نه‌کرد‌بوون، ته‌نها ئەوه‌ی کرد‌یان له‌ هاوبه‌ش‌کردنی برا هه‌زاره‌کانیان له هه‌موو ئەو شتانه‌ی خوا پیتی دا‌بوون، له‌خود و ئاره‌زوی خو‌یانه‌وه‌ بوو.

هه‌روه‌ها ئەو عه‌زم و نیازه‌ی (عمری کو‌ری خه‌ت‌تاب) ﷺ ئەم بنه‌مایه ده‌چه‌سپینیت، ئەگه‌ریش ئەو خه‌نجه‌ره زۆرداره‌ی لیتی درا بواری جیه‌جی کرد‌نی پێنه‌دا، ئەو بریاره‌ی ئاشکرا کرد و، هیچ یه‌کی‌کیش له مسوڵمانان نا‌ره‌زایی ده‌رنه‌بهری. به‌م شی‌وه‌یه ده‌بیته بنه‌مایه‌کی ئیسلامی گشتی: ((نه‌گه‌ر به‌ قه‌د نه‌ه‌نده‌ی له‌م کاره‌دا به‌سه‌رم برد، نه‌ه‌نده‌شم ماییت، ئەوا زیاده‌ی مالی

^۱ بۆ درێژه‌دان به‌م باب‌ه‌ته بگه‌ڕێوه بۆ (العدالة الاجتماعية في الإسلام).

دهوله مسهنده کاتم وهرده گرت و ده مگه پانده وه بۆ هه ژاره کان))، عومهر نیازی وابوو له سالی داهاتوو ئه مه جیبه جی بکات و، له ده ستهکوتی جهنگدا بهشی مسولمانان به یه کسانێ پرها بدات.

به م بنه مایه بناغهی سه ره کی داده نریت بۆ دابه شکردنی سامان له ئومه تی ئیسلامیدا. گرنه گ نیه که ئه م بنه مایه له هه ندیک ماوه دا له کارخراوه، دهوله تی مسولمان- که به شه ریه تی خوا حوکم ده کات- به ده ست خۆیه تی به و شیوه ی، که ره وشێ ئابووری له هر سه ره ده می کدا ده یخوازیت، جیبه جی بکات و، به پیی داخوازی ناشتی کۆمه لایه تی بیت له هه مو کات و شوینیکدا.

ئه م بنه مایه بنه مای مافی خاوه نداریتی تایبه ت ده کات و سنورداری ده کات، وای لی ده کات به رده وام له به رده ستی ده سه لاتی دهوله تی مسولماندا بیت له دووباره دابه شکردنه وه ی سامانی گشتی به پیی پتویسته کان و بارودۆخدا.. نه گه ریش خاوه نداریتی تاک به زایه نادات و نایگۆریت به بنه مایه کی دیکه.. بنه مای خاوه نداریتی تاک- وه ک وتمان- بناغهی سیسته می کۆمه لایه تییه له ئیسلامدا.

بنه مای دووه م: بنه مای (المصالح مرسله):

واته ئه و به رژه وه ندیه گشتیانه ی ده قیان له سه ر نه هاتوو و، ئیسلام دهوله تی مسولمان سه رپشک ده کات، به لکو له سه ری پتویست ده کات، به پیی ره وش و پتویستی و داخوازه کان ره چاوی بکات.. ئه مه م له کتیی (العدالة الاجتماعية) دا به فراوانی روون کردۆته وه، لی ره دا به و ده قه وازده هیتم، که وا دهوله تی مسولمان، که به شه ریه تی خوا حوکم ده کات، وه ک جیبه جی کردنیکی ئه م بنه مایه، له سه ریه تی مائی دهوله مندانه کان بخته کار- ههروه ک ئیمام مالک ده لیت-، واته بابی پتویستی خه زینه ی گشتی له سه رمایه که ده ربکات- نه ک له قازانج و نه ک به شیوه ی باج- بۆ خه رجکردنی له به رژه وه ندی گشتی مسولمانان و، ئه و خه رجیانه ی پاراستنی کۆمه ل و پاراستنی خانه ی ئیسلام (دار الاسلام) ده یخوازیت و ده ستهکوتی ناسایی

دەۋلەت ناتوانىيەت دايمىنى بىكەت، پاشانىش ئەۋەي لەسەرمايە بىردراۋە ناگەرپىنرېتتەۋە.^۱

ھەرۋەھا ئەم بىنەمايە سىنوردار كىرىشكى مەنەي خاۋەندارىتى تەكە، كە ۋاي لىۋەكەت ھەردەم لەبەردەست پىئويستىيەكانى كۆمەللى مەسۇلماناندا بىت. لە سايدىدا دەۋلەت بۆي ھەيە ھاسەنگىي ئابورى جىبەجى بىكەت، تەنھا لەرېگى باجەۋە نا، بەلكو بە ستاندىنى پىشكەكان لە خاۋەندارىتى تەك-بەپىي پىئويست و بەبى بەزايەدانى بىنەما سەردەكىيەكەي سىستەمى ئىسلامى- تا لە بەرژەۋەندىيە گىشتىيەكانى كۆمەللى خەرج بىكرى.

بىنەماي سىيەم: بىنەماي بەربەست كىردى ھۆكارەكان (سد الذرائع):
 ((لېرەدا (ذريعة) بەماناي ھۆكار ھاتو، (سد الذرائع) يىش واتا لاپىردى، ئەمەش دەمانگەيەنېتە ئەۋەي كە ھۆكارى ھەرام ھەرامە و، ھۆكارى واجب واجبە، خراپەكارى ھەرامە، تەماشاكىردى عەۋرەتى يىگانەيەكىش ھەرامە، چۈنكە دەبىتتە ھۆي خراپەكارى.. نويۇي ھەينى فەرزە، كەۋاتە رۇيشتى بۆي فەرزە، ۋازەيىنان لە كىرپىن و فروشتىن بە مەبەستى رۇيشتى بۆي، ئەۋىش فەرزە.. خەجى مالى خوا فەرزە و ھەموو رەفتارەكانى خەجىش لەو پىناۋەدا فەرزە.. بىنچىنەي رەچاۋكىردى داخستىنى ھۆكارەكان (سد الذرائع) ئەۋەيە، كە تەماشاي ئەنجامى كارەكان بىكرىت و بەگىشتى بەجى دەگات. ئەگەر بەرەۋ بەرژەۋەندى دەۋرەت كە ئەۋە مەبەست و ئامانجە (مقاصد والغايات) لە رەفتارەكانى بەرەي ئادەمىزاد لەنئىۋان خۇيان، ئەۋا بەقەد پىئويستى ئەۋ مەبەستە داۋاكراۋ دەبىت، ئەگەرەش ۋەك يەك داۋانەكرىت. ئەگەرەش سەردەنجامەكانى بەرەۋ خراپە دەچۈن، ئەۋا ھەرام دەبىت بەشپەۋەيدەك كە گونجاۋ بىت لەگەل ھەرامىي ئەۋ خراپەكارىانە)).^۲

^۱ بىگەرپتە بۆ كىتەبى (مالكى) مامۇستا مەد ابو زەرە، مامۇستاي شەرىعەت لە كۆلپۇي مافەكانى زانكۆي قاھىرە- بەندى (المصالح المرسلة).

^۲ كىتابى (مالكى) مامۇستا مەد ابو زەرە.

ئەۋەي لىرەدا مەبەستمانە لە بۈۋارى ھاۋسەنگىي كۆمەلەيتى ئەۋەيە، كە ناھۋسەنگى لە دابەشكردنى سامانى گشتىدا بۆي ھەيە بېيتە ھۆي گەندەلىي جۇراۋجۇرى كۆمەلەيتى، كە كەمتىنەيان بىرىتە لە نانەۋەي تۆۋى رىق و كىنە لەنىۋان تىك و كۆمەلەكاندا و، ھىمەتە بەرگىرى كىردن لەكاتى ترسناكىدا دادەمركىتتەۋە، ئەۋ كاتە بېبەشكراۋەكان ھىچ بەرژەۋەندىك ناپىنن لە بەرگىرى كىردن لە نىشتەمانىك، كە ستەميان لى دەكات و... ھتە.

جا كەۋاتە پىۋىستە لەسەر ئەۋ دەۋلەتە مسولمانەي ھوكم بە شەرىعتەي خوا دەكات، پى لەۋ ھۆكارە بگىرىت، كە بىگومان دەيگەيەننە ئامانچىكى وپرانكەر. لىرەشدا ھەمان كۆت و بەند لەسەر مافى خاۋەندارىتتى تاك دەيىنن و، دەيىنن دەۋلەتەي مسولمان بىنەما لەدۋاي بىنەماي لەدەستدەيە بۆ ئەۋەي لە سنورى سىستەمى ئىسلامى گشتىدا، دەست لە بىنەماكان ۋەرىدات بەۋ شىۋەيەي پى لە زىيان دەگرىت و بەرژەۋەندى دەستەبەر دەكات، ئەگەر نا دەۋلەتتىكى گوناھكارى كەمتەرخەمە لە مشورخواردندا.

بىنەماي چۈۋرەم: بىنەماي ياساغ كىردنى سوۋ(رىبا):

ئىسلام بىرپار لەسەر (قازانچ) دەدات و ئىنكارى (سوۋ-فائىدە) دەكات. لەبەر ئەۋەي قازانچ زىياد و كەمى بۆ ھەيە، بەپىي كۆششى مەۋىي. بەلام (سوۋ) جىگىر و نەگۈرە، ئەگەرىش كۆششى مەۋىي ھىچ بەرىك نەدات. جا ئەگەر خاۋەن سامان ويستى قازانچ بىكات، ئەۋا يان بۆخۆي كارى تىادەكات و قازانچ، يان زىيان دەكات، يانىش بە سامانەكەي لەگەل خاۋەن كۆشش ھاۋبەش دەبىت و قازانچ و زىيان دابەش دەكەن. ئا ئەمەيە دادگەرىي پەھا(العدل المطلق).

ئەم بىنەما بىنچىنەيە لە ئىسلامدا، رىنگە لەۋە دەگرىت، كە سامان بۆ خۆي زىياد بىكات، ھەرۋەك ئىستە لە سىستەمى سەرمایەدارىدا پروودەدات، ھەرۋا كۆت و بەندىكى گەۋرە دادەنەت، لەرىگەي ھەلۋەسەنى سامانەكان لەسەر جىسابى پىۋىستىي تاكەكان، يان كۆمپانىياكان بۆ سامان و دارايىي و، ناچاربۇنيان بۆ قەرزكردن بە (سوۋ)، ھەرۋەك رىگىرى لە ھۆيەكى سەزەكى لە ھۆيەكانى داگىركارى

و جەنگە نۆتو دەوڵەتییەکان دەکات و، کاریش لە بۆاری بەرھەم ھێناندا بە ھای خۆی پێ دەدات و، دادگری لە نۆوان کۆششی راستەقینە و پاداشت دەستەبەر دەکات و، رێ دەگریت لەو ھێ دەست بە تالە تەمبەلەکان پاداشتیکیان دەست بەکویت، کە شایستەیی نین، کەچی ئەوانە لە جیھانی نەفامیدا، تەنھا بە خستەکاری سامانەکانیان لە بانقەکان و جیی دیکەدا ئەو پاداشتیان دەست دەکویت، بەبێ کۆشش سودیکی حەرام بۆخۆیان دابین دەکەن، کە سامانەکانیان زیاد دەکات و ھەڵدەئاوسیت و، ھاوسەنگی ئابوری و کۆمەڵایەتی تێک دەدات، ھەرۆک ئەو ھێ جیھانە بۆکەندە دەبێت.

بەنەمای پێنجەم: بەنەمای حەرامکردنی قۆرخکردن (الاحتکار):

قۆرخکردن ھەموو گرێبەندە سودەکان دەگرێتەو. قۆرخکردن ھێژیکی لەپادەبەدەر لە دەستی قۆرخکار دروست دەکات، کە لە چاکی وور دەکاری و، چاکی و تەواوی خزمەت دەستی ناکەویت، بەلکو بەو دەستی دەخات، کە گرێبەندی سود لە دەستی خۆیدا، یانیش بەو ھێ کە لۆپەلێکی بازاری قۆرخ کردووە. ئەم ھێژە لە سنور دەرچوو ھەموو کاتێک بازاڕ بەکار دەھێتێت. ھەموو کاتێک لە دژی بەرژەو ھەندێ بەکار بەران (مستھلکین) بەکار دەھێتێت. واتە دژی بەرژەو ھەندێ کۆمەلە. چونکە پێویستی خەلک بۆ کەل و پەل و شتی دیکە وەک چەکی بەکار دەھێنن کە بەرامبەری بۆ نیە، ئەو دەتوانێ بەرتیل بدات بەوانە بە فرمانەرەواییە کە ھەڵدەستن و چاودێری کارەکانی دەکەن و، چەند قاتی بە ھای ئەو بەرتیلانەش لە جەماوەرە ناچارە کە وەر دەگرێتەو، یان کە لۆپەلە قۆرخکارەکان لە کاتی زۆر پێویستدا دەشارێتەو. بە ھەموو ئەمانەش ھاوسەنگی لە کۆمەلگا تێک دەچیت، چونکە دەستەبەری کەمی کۆمەل ھێژیکیان بە دەستە، کە لە دەستی خەلکانی دیکەدا بەرامبەرە کە نیە، ھاوسەنگی ئابوری تێک دەچیت، چونکە قۆرخ کردن ھۆکاریکە بۆ ھەلاوسەندنی سامانەکان بە کەمترین کۆشش و، لە پێگای حەرام و، بە ھۆکاری گومانای و، بە تێکدانی وێژدان و رەوشتەکان.

بنه‌مای شه‌شه‌م: بنه‌مای بلأوبوونه‌وه‌ی داهاته گشتیه‌کان:

ئه‌وه‌ی که له‌م سه‌رده‌می ئی‌مه‌دا پیتی ده‌گوت‌ری‌ت (خۆمالی‌کردنی داهاته گشتیه‌کان) به‌پێوانه له‌سه‌ر بلأویی ئاو و له‌وه‌رگا و ناگر، که له‌ ده‌قی فهرموده‌دا به‌ داهاتی گشتی وه‌سف کراوه، که ناییت به‌ خاوه‌نداری تایبه‌تی سنوردار بک‌ری‌ت. هه‌روا وه‌ک پێویستی ژیان وه‌سفیان ده‌کات، پێویسته به‌ بلأوی بمینیت‌ه‌وه... مالکیه‌کان له‌سه‌ر ئه‌مه بلأوی گه‌غینه‌ی ژێرخاکیان وا داناه که نابێ به‌ مولکی تایبه‌تی، ((مالکیه‌کان له‌ به‌ناویانگه‌ترین وته‌کانیاندا وای ده‌بینن، که هه‌ریه‌ک له‌م سێ‌جۆره: کانه‌زاکان و گه‌وه‌هه‌ره‌کانی زه‌وی و شله‌مه‌نییه‌کان له‌ کانه‌کانی خۆیاندا، له‌ ماله‌ پێش‌دراوه‌کان نین، تا ئه‌و که‌سه‌ی ده‌یدۆزیت‌ه‌وه و ده‌ستی به‌سه‌ردا ده‌گریت، بیه‌تته‌ هی خۆی.. به‌لکو ئه‌وانه‌ مولکی موسولمانان و به‌ ده‌ست به‌سه‌راگرته‌ی هویه‌که‌ بۆته‌ هی ئه‌وان، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌ زه‌ویه‌که‌یه، به‌ره‌مه‌یی‌که‌ له‌ به‌ره‌مه‌کانی، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا نایه‌تته‌ پاشکۆی زه‌ویه‌که‌ و به‌ ده‌ستکه‌وتنی زه‌ویه‌که‌، ئه‌ویش بیه‌تته‌ مولکی خاوه‌ن زه‌ویه‌که‌. که ئاسایی زه‌وی بۆ ئه‌و جۆره شتانه ده‌ست ناخری و داواناک‌ری‌ت، به‌لکو بۆ موسولمانان ده‌مینیت‌ه‌وه)).

بێگومان گێڕانه‌وه‌ی خاوه‌نداری‌تی گشتی له‌و لایه‌نانه بۆ کۆمه‌ڵ، له‌ناو‌بردنی هویه‌که‌ له‌ هویه‌کانی له‌ده‌ستدانی هاوسه‌نگی نابوری له‌ کۆمه‌لگادا، چونکه ئه‌و داهاته گشتیه‌یه‌ گه‌وره‌ترین به‌شی-یان به‌شیکی گه‌وره‌ی- سامانی گشتی پێک ده‌هێنن، که له‌ پ‌ژێمه‌ پ‌ژژناواییه‌کاندا مولکی کۆمپانیا، یان تاکه‌کانه. ئه‌م خاوه‌نداریه‌ شوێنه‌واری خراب له‌ناو کۆمه‌ڵدا دروست ده‌کات، هه‌روه‌ک ده‌یه‌تته‌ هویه‌که‌ له‌ هویه‌کانی ناکۆکی نیوده‌وه‌له‌تی و گه‌مه‌وگاڵته‌ی داگیرک‌ر.

له‌یه‌رده‌ پێویسته‌ پونک‌ر‌دنه‌وه‌یه‌ک به‌هین؛ خاوه‌نداریی گشتی هاوشیوه‌ی ئاو و له‌وه‌رگا و ناگر و کانه‌کان و نه‌وت.. مانای وا نیه، که هه‌موو خاوه‌نداریه‌که‌ بیه‌تته‌ خاوه‌نداریه‌تی گشتی و، بنه‌مای خاوه‌نداریه‌تی تاک تێک بشکێن‌ری‌ت، که بنه‌مای

^۱ کتیبی (احکام المعاملات)ی ماموستا علی الحفیف، ماموستا له‌ کۆلیژی مافه‌کانی زانکۆی قا‌هیره.

سیسته می کۆمه لایه تییه له ئیسلامدا. ئیسلام په چاوی مسۆگهر کردنی دایینکاری بۆ هه موو تاکیک ده کات، که خاوه نی سه رچاوه کانی بژیوی تایبعت بیّت، که له به ندایه تی ده ولّت، یان کۆمه لگا پرزگاری ده کات. له کاتی کدا ده ی کاته پاسه وانیکی شه ریعه تی خوا و فه رمان به چاکه و ریگهری له خراپه ده کات، به لام نه گهر بژیویه که ی له ده ست ده ولّت، یان له ده ستی کۆمه لگا بیّت، نه و سه ریبه ست نابیت.

ئیسلام زیاده ی سامانی ده ولّه مه نده کان وه رده گریت و، ده یداته وه هه ژاره کان، تا بۆ خۆیان ببه خاوه نی، که نه و سه ریبه ستیه یان بۆ دابین بکات. هه موو خه لکیش له سه رچاوه گشتیه کان هاوبه ش ده کات، هه موویان ده بنه خاوه نی، به بی نه وه ی خاوه نداریه تایبه تییه که یان لی دارنیت، که زۆر پیویسته بۆ به رپا کردنی سیسته می کۆمه لایه تی ئیسلامی.

بنه مای هه وتهم: بنه مای هه رام کردنی زیاده مه سرفه ی و رابواردنی بیهوده:

ئیسلام هه زنا کات خه لک داماو و نه بون بن، به لکو داوایان لی ده کات شته پاکه کان بۆ خوشگوزهرانی به کاری به یستن و، نایه ویت هه رام بکریّت و ریگهری لی بکریّت، به لام زیاده مه سرفه ی و زیاده رابواردن قه بول ناکات، چونکه نه وانه له شته پاکه داواکراوه هه لاله کان نین:

﴿يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ، قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلذَّيْنِ أَمْثَلُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ: نه ی فرزه نده کانی ناده م! هه رگا ده چن بۆ نوێژکردن، جلکی جوان ده به ر بکه ن؛ خواردنی بخۆن و وه خۆن. له ته ندازه ده رمه چن. خوا له وانه خوشی نایه له ته ندازه ده رده که ون. بیژه: کی. جلکی جوان و خشل و بژیوی پاکژی - که خوا به عه بده کانی خۆی په وادیوه. لای وایه که نا په وایه؟ بیژه: ته مانه شایانی نه و که سه انه ن که له ژیا نی دنیا د بڕوایان به خوا هیتا وه و رۆژی سه لاش هه ر تایبه تی

بەخۇيانە. ئىيمە ئاوا نىشانەكان بۇ ئەوانەى، كە زانابن پۇشن دەكەين. ﴿الأعراف/ ۳۱-۳۲﴾

رابواردنى بېھودە لە ئىسلامدا ناپەوايە بەھۆى ئەو داروخان و داهىزانەى دوچارى بونىيەى تاك، يان بونىيەى ئومەت دەيىت، ھەروا بەھۆى ئەو گەندەلى و خراپەكارىيەى، لە قەوارەى تاك و قەوارەى كۆمەلدا بلاوى دەكاتەوہ. بەدرىژايى مېژوو ئەوانەى خۇش رادەبويىرن، بونەتە ھۆى داروخانى كۆمەلگا و گەلان: ﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا: ھەرکە ويستمەن شارىك قىرکەين، دەولەمەندە خۇشگوزەرەكانى وان، دندەدەين بۆ بەدەفەرى و خراپەكارى و لە ئاكاما ئازاريان بۆ پىئويست دەيىت، ئەوساکە تىكى دەھارپىن. ﴿الإسراء/ ۱۶﴾

ئەوہى لامان گىرنگە لىرەدا دەرى بخەين ئەوہىيە، كە خۇشگوزەرەكانى لە ھەر ئومەتتىكدا، لەسەر جىسابى برسەتەى كۆمەللىكى زۆرى پۆلەكانىيەتى، ئەو تاكانەى رادەبويىرن، چىژ و جوانكارىيەكانى لە خوئىن و كۆشى جەماوەر و پىئويستىيەكانى وەردەگرىت، كە ئەمەش رىق و كىنە لە دلەكان و گرى لە سىنەكان دەوروزىيىت، كە دەيىتە ھۆى ئەوہى گىيانى ئاشتى و براىى لە كۆمەلگا نەمىيىت و، ھەندىك لەگەل ھەندىكى دىكەدا بىجەنگىت، ئەمەش لەبەرنەوہى بەرژەوہندىيەكانىيان ئاكۆك و ئاواتەكانىيان جىياوازن. ئەمە ھەمووى سەرەراى ئەو پۆخلەواتەى دەولەمەند و خۇشگوزەرەكان لە كۆمەلگادا دەيخەنەوہ و، ئەو پاشماوہ بۆگەنانەى لە تىرکردنى ئارەزە نەخۇشەكانىيان دەكەويىتەوہ.

جا كە بوونى سامان لەدەستى ئەوانەى خۇش رادەبويىرن، ئەو چىژە گلاو و ئارەزە پىيسانەيان بۆ ئامادەدەكات، لەھەمان كاتدا دوژمنكارى و رىق و كىنە دەوروزىيىت، بونىيەى كۆمەل دەھەژىنى و لە بناغەوہ دەيلەرىيىتەوہ، ئا لىرەدا بىنەماى (بەربەستکردنى ھۆكارەكان= سد الذرائع) دىتە پىشەوہ، كە لەسەر دەولەتى مسولمان پىئويست دەكات ھۆكارى ترسناك لەدەست ئەوانە دەربەيىت، كە يارى بەئاگر دەكەن.

جا بنه‌مای به‌ریه‌ستکردنی هۆکاره‌کان، بنه‌مای خۆپاراستنه‌ له‌وانه‌ی، په‌نگه‌ پروبدات. هه‌ر شه‌وه‌شه‌ شه‌وه‌کاره‌ حه‌رام ده‌کات، که مه‌به‌ستییکی هه‌رامی لی‌ده‌که‌ویته‌وه‌، نه‌گه‌ریش شه‌وه‌کاره‌ بۆ خۆی حه‌رام نه‌بییت. بوونی سامانی زیاده‌ له‌ده‌ست شه‌وه‌ جوژه‌ که‌سانه‌ شه‌وه‌کاره‌یه‌، که پێویسته‌ پێی لی‌بگیریت بۆ خۆپاراستن له‌ نه‌غماه‌که‌ی، هه‌روه‌ک له‌م بواره‌دا ناشکرایه‌.

بنه‌مای هه‌شته‌م: بنه‌مای هه‌رامکردنی سامان کۆکردنه‌وه‌:

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا ينفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ، يَوْمَ يُخْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فُتْكُوىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَٰذَا مَآ كُنْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ: شه‌وه‌کاره‌ی زیڕ و زیو کۆده‌که‌نه‌وه‌ و له‌پای خودا به‌ختی ناکه‌ن، تۆ له‌و نازاره‌ به‌ژانه‌ی توشی دین ناگاداریان بکه‌.. پوژۆی که شه‌م زیڕ و زیوه‌ به‌ ناگری جه‌هنده‌م سوڕ ده‌کریتشه‌وه‌، توێڵ و که‌له‌که‌ و پشتیانی پی داخ ده‌کرێ: ده‌ردی شه‌وه‌ شته‌ به‌جیژن، که به‌و خۆتان سه‌ریه‌کو نان. ۳۴-۳۵﴾

ئه‌مه‌ له‌بهر شه‌وه‌ی راگرتنی سامان له‌ ده‌ستاده‌ست کردن و، نه‌به‌خشین له‌ پیناوی خوا، واته‌ جیبه‌جێ نه‌کردنی شه‌وه‌ پێویستی و به‌رژه‌وه‌ندیانه‌ی وشه‌ی (الله) پی دیته‌ دی، بو‌ی هه‌یه‌ به‌یته‌ هۆی تیکدانی هاوسه‌نگی دارایی و بازرگانی و نابوری گشتی، له‌گه‌لیدا هاوسه‌نگی کۆمه‌لایه‌تی تیک به‌جیت و، شه‌م تیکچونه‌ش به‌یته‌ هۆی پودانی قه‌ده‌غه‌کراو و هه‌رامه‌کان، جا پێویسته‌ -به‌پێی رێگرتن له‌ هۆکاره‌کان- پێ له‌ پودانی شه‌مانه‌ بگیریته‌ و، پی له‌ هۆکاره‌کانی په‌یدا‌بوونی بگیریته‌.

به‌پێی شه‌م رێزه‌ندیه‌ مه‌سه‌له‌ی سامان کۆکردنه‌وه‌ نابیته‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی تایبه‌تی یان تاکه‌که‌سی، له‌خودی خۆیدا نابیته‌ تاوانیک، که لی‌پرسینه‌وه‌ی بۆ خودا جێ به‌یلتیت له‌روژی دوایدا، شه‌وه‌ پوژۆی ناوچه‌وان و ته‌نیشته‌ و پشته‌کان داخ ده‌کرێ.. به‌لکو مه‌سه‌له‌که‌ ده‌بیته‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی ته‌شریعی، داوا له‌ ده‌وله‌تی مسوڵمان

دهکات، که له ږنگای ته شریع و له ږنگای جیبه جی کردن ږی له مه بگریټ، بۆ وه دیهینانی نمو بنه مایه ی باسمان کرد.

شهریعت و سیستمه مه کانی ئیسلام یه که یه کی یه که تهوا که ږی هاوړیکن، هه ږیه کیټ لهو بنه مایانه ده چنه پال تهوانی دیکه، که هه موویان له ږیسای گشتی ئیسلامدا پټک ده گن، جا نابیت له کاتی یاسا داناندا، مه سه له کان به تاک تاک و پدرت و بلاوی وه ږیگریټ، به لکو پټویسته هه موو کاتیټک بگه ږیته وه بۆ ږیسا هه موه که گشتگیره که.

هیچ گومانی تیدا نیه، که نه به خشین سامان زیانټکی ناشکرا و دیاری لی ده که ویتته وه. نه گهر شم نه به خشین له ږه زلی و قرچوکی بیت، نهوا ده که ویتته ناو چوارچپوهی نمو ده قی قه ده غه کردنه، که خوی گه وړه ده فهرمویت: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ﴾ ده سته کانت ده گهر دنت وهر مه هیته. (الإسراء/ ۲۹).

نه گهریش له بهر حه زنه کردن به به خشین له ږی خوادا بیت، نهوا ده که ویتته ناو چوارچپوهی نمو ده قی قه ده غه کردنه، که ده فهرمویت: ﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ مائی خوتان له ږاهی خودا ببه خشن، خوشتان به فته تاره ت مه ده ن به ده سستی خو. (البقرة/ ۱۹۵).

به ږه چا وکردنی نه وهی که نه به خشین له ږی خوادا به هیلاک چوونه بۆ تاک و کۆمهل، نا لیړه دا بنه مای به ږیه سترکردنی هوکاره کان له فراوانترین ده روزه وه دیتته ژووره وه.

هه ندیک له وانه ی بازرگانیان به ناینه وه. ده کرد، ږوژانټیک بهو وته یه به لگه یان ده هیټنایه وه: که نمو سامانه ی زه کاته که ی ده ږیکه یت کۆکردنه وه نیه، وه که نه وهی مافی ناو سامان ته نها زه کات بیت، گوا یه دوی زه کات ده رکردن سامان کۆکردنه وه چی تیدانیه.. به لام فهرموده یه کی راشکاو هه یه، که سنوری سامان کۆکردنه وه دیاری ده کات و، ږوونی ده کاته وه، که پاش زه کات، سامان له چیدا ده پاریزریت تا نه بیتته سامان کۆکردنه وه، که ده فهرمویت: ((من جمع دینارا أو درهماً أو تبراً أو فضةً، ولا یعده لغریم، ولا ینفقه فی سبیل الله، فهو کنز یکوی به

يوم القيامة... ههركهس دینار یان درههه یان پارچه زێڕ و زیو کۆیکاتهوه و، بۆ قهرزی دانهنا بیست و، له پێی خودا خهرجی نهکات، ئەوا مال کۆکردنهوهیه و پۆزی قیامهت پێی داخ دهکری١

ئهم فەرمودهیه ئهو شتانهی پون کردهوه، که دهشیتههلبگیریت و، ئهو مهبهستانهی دهشیته بۆی ههلبگیریت، بیجگه لهوانه سامان کۆکردنهوهیه و، دهقی حهرام کردنهکه لهسههه جیبهجی دهبیته. بهم شیوهیه با لهم بوارهدا لهژیر تیشکی بنه ما گشتیهکانیدا له ئیسلام تی بگهین.

بنه مای نۆیهه: بنه مای ئهمهت لهکویبوو؟

مافی خاوهنداری تاک له گهه ئهوهی له سیستهمی ئیسلامیدا رهسهه، بهلام بیهیچ پیوهندیتهک نیه، وهک ههندیتهک نهفام له دین و ههندیتهک له فیلبازهکان بۆی دهچن، خاوهنداریی تاک تهنها لهسهه هۆکاری دروست و شههعی دادهمهزریته. له بنه ما گشتیهکانی ئیسلام دهبارهی سامان و، بنه ما گشتیهکانی دهبارهی رهوشت لاناوادی. ناکرێ لهسهه تالان و رفاندن و داگیرکردن و دزی و بهرتیل، یان سو و قۆرخکردن و.. هاوشتیهکانیان دا بهمهزریته.

دهولهتی مسوولمانیش که شههعهتی خوا جیبهجی دهکات، مافی خۆیهتی له هۆکارهکانی خاوهنداری بکوڵیتهوه و بزانی له پێی دروستهوه پیکهوهی ناوه یان نا.. ئهگهر له پێی دروستهوه بوو، ئەوا خاوهنداریهکه بۆ خاوهنهکهی دهچهسپیت به پێی ئهو پیوهندانهی باسهان کرد، بهلام ئهگهر شههعی و دروست نهبوو، ئەوا ئیسلام ههه له بناغهوه دان به بونیدا نانیته و، مافی چاودێری و پارێزگاری بۆ دانانیته، ئهو مافهی که بۆ خاوهنداریی دامهزراو لهسهه بناغههی دروست دامهزرایته.

ئا ئهمهیه ئیسلام.. بریاری مافی خاوهنداری تاک دههات، تا داخوازی سروشتیی قوولی دهرونی مرۆفایهتی بهدی بهی نیته بۆ خاوهنداری و ههموو ئهو وزهیهی خوا تیایدا دایناوه بیبهخشیت به ژیان و، ژیا نیش ئهوهندهی خوا ویستی لهسهه بیته، گهشه بکات. ههروهها بریاری لهسهه دههات، تا سههراوهی رزق بۆ

^١ ذكره القرطبي في التفسير.

ھەممۇ تاكىك داپىن بىكات و، لە كۆيلايەتى بۆ دەولەت يان كۆمەل پزگارى بىكات و، تواناي پىپىدات تا بىيىتە پارىزەرىكى شەرىعەتى خودا و، فەرمان بەچاكە و بەرگى لە خراپە بىكات و، دواي ئەو لەو ئەترسىت دەسلەتتەك لە دەسلەتەكان دەست لە پزقەكەى بدەن. ئىنجا سنور و پىتەند بۆ ئەو مافە دادەنىت، جا ھىچ كەسىك لەپرووى دروستبون، يان بۆتويىيەو ئازار نادات. لە كۆتايىشدا بۆ بەدەيىنناني بەرژەوەندىي گشتى كۆمەلە، مافى كۆمەلە لەو خاوەندارىيە تاك ديارى دەكات.

بەم شىوہە ھەممۇ چاكەكانى خاوەندارى تاك بەدى دىنىت، كە بۆچونە تاكىەكان (مذاهب الفردية) بيانوى پىدەھىننەو و، ھەممۇ ئەو نەنگىيانەشى لى دور دەخاتەو، كە بۆچونە كۆمەلەكان (مذاهب جماعية) بيانوى پىدەھىننەو، ناوہپاستىك لەنىوان ھەردوو لای زیادەپۇيى دادەنىت، كە لەگەل فىترەتى راستدا ھاوشان و تەرىبە، ئەو فىترەتەى ھىچ خوارى و ناسازىكى تىدا نىە. ھەروەك دەبىتە پاسەوانىكى تاك، كە خود و كەسايەتى و كەرامەت و سەربەستىي خۆى لەدەست نەدات؛ دەبىتە پاسەوانى كۆمەلگا تا بەرژەوەندى و ھاوپىكى و دادوہرى دابەشكردن تىايدا لەدەست نەدات.

بنەماي دەپەم: بنەماي زەكات؛

ئەو بنەمايەى دەزگا سەرمایەدارىە زۆردارەكان ھەول دەدەن بەتەنھا گەورەى بکەن، وەك ئەوپەرى ئەو بنەمايانەى ئىسلام لەسەر سامانى پىويست کردو، تا پەردە بەسەر چاوى خەلکدا بدەن و بىھۆشيان بکەن! ئەوہى كە جارىك دەزگا شىوہەكان و جارىك دەزگا خاچەپرستەكان ھەول دەدەن بەو وەسفە گەورەى بکەن، تا لە پاىەى داپىنكارىەكانى ئابورى و كۆمەلایەتى لە ئىسلامدا بىننە خوارى و سوکى بکەن!

مەبەستم بوو كە بۆ ئىترەى دواپەم، لە كۆتايى بنەما سەركىيەكانى ئىسلامدا باسى بکەم، تا خەلک بزانن چۆن دەزگاكانى سەرمایەدارى فریوى داو، بە بەكارھىنناني پىاوانىك كە بازرگانى بە ئاىننەو دەكەن، چۆن -ھەندىك جارىش-

شیوعیهت و خاچپهرستی فریویان ددهن بههوی ههندیك لهوانه‌ی لهسهر نایین
حسیب کراون!

نهمه‌ش به کهم دانانی پایه‌ی نهم بنه‌ما به‌پێژه نیه، به‌لکو رونکردنه‌وه‌یه‌کی
حهقه به به‌لگه‌وه.

زه‌کات به سیسته‌میکی چه‌سپاو فەزێکه، که سالانه به‌پێژه‌ی ۲,۵% له
سهرمایه‌ی سامانه‌که وهرده‌گیریت.

لێره‌دا، سه‌باره‌ت به‌و فه‌رزه‌ی که قین له‌دله‌کان و هه‌لخه‌له‌تینه‌کان ده‌یشیوین
و، به‌شیوه‌ی چاکه‌یه‌کی کهرامه‌ت شکینی ئاده‌میزاد وینای ده‌که‌ن! قسه‌یه‌ک هه‌یه
ده‌بێ بوتریت:

ده‌وله‌تی مسوولمان خۆی نهم فه‌رزه‌ کۆده‌کاته‌وه، ده‌وله‌تی مسوولمانیش خۆی
خه‌رجکردنه‌که‌ی به‌ سیسته‌میکی دیاریکراو له‌هه‌ستو ده‌گریت.. که‌واته‌ له
سیسته‌میکی وه‌ک نهمه‌دا کوا ریسوایی و زه‌بوونی هه‌یه؟! قین له‌دل و
هه‌لخه‌له‌تینه‌ره‌کان به‌رده‌وام هه‌ول ده‌ده‌ن وینه‌یه‌کی ساخته‌ی کرداری زه‌کات
بکێشن: ده‌وله‌مه‌ند ده‌به‌خشیت و خێر ده‌کات، هه‌ژاریش وهرده‌گریت و سوپاس
ده‌کات! ده‌ستی سه‌ره‌وه‌ ده‌یدات و ده‌ستی خواره‌وه‌ش له‌ژێره‌وه‌ وهریده‌گریت..
په‌په‌روو، پاسته‌وخۆ له‌نیوان تاک و تاکدا!

نهم وینه‌ شیواوه‌ ساخته‌یه‌یان له‌کوێ هه‌تاوه؟ نازانم!
نه‌گه‌ر نهم‌پۆ ده‌وله‌ت باجێک بۆ فێرکردن دابنیت، که‌ داهاهه‌که‌ی ته‌نها تایبه‌ت
بکات به‌ کاروباری فێرکردنی په‌تی، له‌ دروستکردنی خانوو، یان پێدانی کرێ و،
خه‌رجکردنی بۆ که‌لوپهل و کتێب و خواره‌مه‌نیی قوتابیان.. ئایا ده‌وتریت: نهمه
سیسته‌می ده‌روژه‌کردن و ده‌ست پانکردنه‌وه‌یه، که‌رامه‌تی مامۆستا و قوتابی
بریندار ده‌کات! چونکه‌ نه‌و پارانه‌ له‌ سامانی ده‌وله‌مه‌نده‌کان بۆ خه‌رجکردنی له
کاروباری هه‌ژاران وهرگیراوه؟!!

نه‌گه‌ر ده‌وله‌ت یاسایه‌ک دابنیت، له‌ هه‌مو سامانیك ۲,۵% باج وهریگریت، چ
زۆر بێ و چ که‌م، بۆ پێکهێنانی سوپا و چه‌کدارکردنی، نه‌و باجه‌ش تایبه‌ت بکات

به لایه‌نه‌کانی خه‌رجکردنی گشتی.. ئایا ده‌وتریت: ئه‌وه سوپا ده‌رۆزه ده‌کات و، که‌رامه‌تی ده‌شکیتریت، چونکه ده‌ولت خه‌رجیه‌که‌ی ئه‌وانی له سامانی ده‌وله‌مه‌نده‌کان ده‌رکردوه، له‌کاتی‌کدا ده‌وله‌مه‌ند و هه‌زار له جیبه‌جی‌کردنیدا وه‌ک یه‌کن؟!

زه‌کات سه‌رباری ئه‌وه‌ی په‌رستشێکه له په‌رستشه‌کان، هه‌روا له‌لایه‌نه داراییه‌که‌یه‌وه، باجی‌که وه‌ک باجه‌کانی دیکه، ده‌ولت کۆی ده‌کاته‌وه، پاشان له چه‌ند لایه‌نیکی دیاریکراو خه‌رجی ده‌کات، به‌تیکراییی کۆی ده‌کاته‌وه و به‌ش به‌ش خه‌رجی ده‌کات، خێر و چاکه‌ی تاکه که‌سیک نیه، له ده‌ستیکی دیاریکراو ده‌ربچیت و بدیتته ده‌ستیک. ئه‌گه‌ر ئه‌م‌پۆ هه‌ندیک خه‌لک زه‌کاتی سامانی خۆیان ده‌رده‌که‌ن و به‌ده‌ستی خۆیان دابه‌شی ده‌که‌ن، ئه‌وه ئه‌و سیسته‌مه نیه که ئیسلام دایناوه، به‌لکو ئه‌و هه‌نده خه‌لکه که وا ده‌که‌ن، ئه‌و پێگا راسته‌وخۆیه ده‌گرته به‌ر، له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که ده‌ولت روکنه‌کانی ئیسلام جیبه‌جی ناکات، به‌ده‌ستی خۆی ئه‌و باجه کۆناکاته‌وه، تا له چاککردنی حال و باری کۆمه‌لگه خه‌رجی بکات، هه‌روه‌ک ئیسلام بپاری له‌سه‌ر داوه.

به‌لام بێ‌ئاگایی و خۆبێ‌ئاگا کردن ده‌گاته ناستیک، که هه‌ندێ که‌س باسی زه‌کات بکات وه‌ک ئه‌وه‌ی خێر و چاکه‌یه‌کی تاکه‌که‌سی بیت، که ده‌رونه‌کان سه‌رشۆر بکات و فێره ده‌ست پانکردنه‌وه‌ی بکات.

جورته‌ت کردن له‌سه‌ر هه‌ندێ حه‌قیقه‌تی په‌تی سه‌ره‌تایی، هه‌تا پاده‌ی قسه‌ی ناشیرین و بێ‌ئاپرویی، سه‌رچاوه‌که‌ی بێ‌ئاگایی گوێگران یان خۆینه‌رانه تا پاده‌ی گێلی. هه‌ردوو حاڵه‌ته‌که‌ش له ژینگه‌ی نه‌فامیی دوور له ئایینی خوادا ده‌بینریت، هه‌روا زۆرتر له ژینگه‌ی ئه‌وانه‌ی ناویان ناوون (رۆشنه‌بیران)دا ده‌بینریت، ئه‌و رۆشنه‌بیرانه‌ی به‌ دل‌خۆشیه‌وه گوێ له هه‌مو تانه‌ده‌ریک له سیسته‌مه‌کانی ئیسلام ده‌گرن و پێشوازی لی‌ده‌که‌ن، تا بیه‌سه‌لێتن به‌پراستی رۆشنه‌بیرن! ئه‌ی ئیمه له چه‌رخێ کورته‌بالا و نه‌وه‌ی کورته‌بالا‌کان نین؟!

دۇنيابون لە ياسا

.. ئىستاش با بە دوا ھۆكار لەو ھۆكارانەى، كە ئىسلام بۆ بەدبەھتەننى ئاشتى كۆمەلگا دەيگىرئە بەر، كۆتايى بەم بەشە بەھتەن.. ئەو بە سۈشتى شەرىعتى ئىسلامى و پەيوەندى دەرونى مەۋى پىۋەى و، بەدەمەۋەچۈنى. كە لە كۆتايىدا كارىگەرىيەكى يەكلاكرەۋەى ھەيە لە چەسپاندى ئاشتى كۆمەلەيەتى و، بەدبەھتەننى ھەموو ئەو زەمانەت و دايىنكارىانەى پىشتەر باسكرا.

پىۋىستە ياسايەك ھەيئەت پەيوەندىەكانى كۆمەلنى مەۋفايەتى پىك بخت، حال و بارى بەرپىۋە ببات، بىكات بە پارچەيەكى ھاۋكارى قەۋارەدار، نەك تاك تاك و پەرت و بلاۋ و بىسىستەم.

ياساش، ئەگەر گۆپرايەلنى نەكرىت و جىبەجى نەكرىت، ئەم پۆلە بە سەركەۋتوبى نابىنىت. جىبەجىش ناكىت و گۆپرايەلنى بۆ ناكىت، مەگەر دەروەنەكان لىنى دۇنيا بىن و، لەنىۋانىندا بەدەمەۋەچۈن و سۆزدارى ھەيئەت و، ھەست بكات كە بەرژەۋەندىە نرىك و ئامانچە دورەكانى لەو ياسايەدا بەدى دىن. دەرچۈن لە ياسا زۆرتر لە سىھۆكارەۋە سەرچاۋە دەگرىت و، ھەموو ھۆكارە لاۋەكىەكانى تىدا كۆدەيئەۋە:

يەكەم: ھەست كىردن بەۋەى كە دادۋەر نىە، چۈنكە بەرژەۋەندى تاكىك، يان چەند تاكىك يان چىنىك لەسەر حىسابى ئەۋانى دىكە بەدى دىنىت، ئەۋانىش لەو حالەتەدا ۋا ھەست دەكەن، كە ياسا ھۆكارىكە لە ھۆكارەكانى پام(تسخىر) كىردىن بۆ ئەۋانى دىكە، بەبى ئەۋەى لە پاداشتى كۆششەكەيان سۈدىك بەدەست بىنن.. لەپىتى ئەم ياسايە ئەمان دەبى رەنج بەدن و دەستكەۋىتىش بۆ ئەۋانى دىكە بى.

دوۋم: ھەستكىردن بە نامۆبى لەنىۋان گىيانى ياسا و گىيانى ئەو كۆمەلەى فەرمانپەۋابى پىدەكات، چۈنكە پىۋىستىە ھەستىەكان و، بەرژەۋەندىە ماددىەكانى بەدى ناھىنىت و، حال و بارى و پىۋىستىەكانى ژيانى بەرپىۋە نابات، ئەمەش بەھۋى نامۆبىەۋەيە، لە گىيان و پەۋش و مېۋەكەيدا.

سىيەم: ھەلۋانىڭى تەكە بۆۋەدەيەننى كەسايەتتى خۆي، بە دەرجوون لەو ياسايەي كەسانى دىكە بۆيان داناو، جا ئەو كەسەي ياساكەي داناو تەكەي بىت يان دەستەيەك يان چىنىك، چونكە ياسا - ھەرچۆنىك بىت - چەند پىۋەندىكى تىدەيە، خۆ بەرزگرتن بەسەر ئەو پىۋەندەنە و دەرجوونى نەيتى، يان ئاشكرا لە ياساكانى - لە ھالەتتى ياسايەك مەرۋۇ بۆ مەرۋى دابىتت - كەسايەتتى خۆي لە ھەستى تەكە بەدى دەھىتت.

هیچ یاسایه که یاسا دهسکرده کان نیه له یه کیئک، یان زیاتر لهو خەوش و نەنگیانە خاڵی بێت، بە تایبەتی نەنگیی یه کهم و سییهم، که زۆریه جار نهم دوانه له هەموو یاسایه کی زەمینی، که مروّقایه تی ناسیییتی کۆدەبنهوه، نهو یاسایانهش که پەرلهمانی هەلبژێردراو دایدهریژن له مه خاڵی نیه، ههروا نهو یاسایانهش، که چینی کرێکارانی فەرمانپهروا له ولاته کوۆنیهستییه کان دایدهریژن. بهلام له حالهتی پەرلهمانی هەلبژێردراو له دهولهته سهرمایه داریه کاند، نهوا سهبردهی هەلبژاردنی ئازادانهی گهل نهفسانهیه. جهماوهریش له ناخیدا ههست به گهورهیی نهو نهفسانهیه دهکات. چونکه دهنگدهر ههست دهکات، که له دهپرپینی ویسته راسته قینه کهیدا ئازاد نیه، له بهر نهوهی ژیاانی و نهو پاروه نانهی پیتی دهژیست، له دهستی نهو سهرمایه داریه، که ههلی دهبژیژیت! نه گهریش وامان دانا- که هههگیز روونادات- دهنگدهر ئازادی رههای خوێ ههیه له ههلبژاردنی پیاوانی پەرلهمان، نهو پەرلهمانهش پیکهاته کهی له چینیکی دیاریکراو پیک دیت، که نهو رههگزانهی کهم تیدایه، که بهراستی -نهک به پرپیاگهنده- له جهماوهر بن، نهو دهستورانهی دایدهریژن رهچاوی بهرژهوهندی سهرمایه داری تیدا دهکریت، له هههچ حالئکدا له مه خاڵی نابیت!

له حالتی فرمانبره وایی چینی کریکاریشدا، هر له سهره تاوه نامانجی یاسادانان، ټیکشانندی چینی بۆرجوازییه، جا هر چند کۆمه‌لی کریکاران زۆرینه بن، کۆمه‌لیکی دیکه همن، که یاسا له‌گه‌لیاندا نیه، به‌لکو به‌ی گومان له‌دژیانه، به‌راشکاری و به‌مه‌به‌ست و مکوربوونه‌وه دژیایه‌تی ده‌که‌ن!

ھالەكەت ھەممۇ رۇتۇنچىدا ھەروايە، كە تاكەكان خاۋەنى پاروھەننىك لى داھاتى تايىبەتتى خۇيان نەبن، كە تىيادا دەژىن ترسى ئەوھيان ھەيە، ئەگەر پىچەۋانەى وىستى ئەوانە بىكەن كە ئەو بۇتۇيانەيان لەدەستە، سەرچاۋەى بۇتۇيان لەدەست بەن!

ھەممۇ ئەمانە لى ۋەلاتانىكدايە، كە دەستورى خۇيان لى ۋاقىيى خۇيان ۋەردەگرن، نەك لەدەرەۋە بۇيان بەيتىت، ۋەك ئەۋەى لى ھەندىك ۋەلاتانى بەناۋ (ئىسلامى) رۇدەدات! بەلام لەھالەتتى لەدەرەۋە ھىنان ۋە لاسايى كەرنەۋەدا، نەنگىيەكى دىكەى دىتە سەر، بۇشايەك لەنئوان گىيانى ياسا ۋە گىيانى جەماۋەر دروست دەبىت، چونكە بەۋ نامۇيە ۋە، لە گىيان ۋە بارودۇخ ۋە پۇتۇستىيەكانىۋە سەرچاۋەى نەگرتە، جا لە جىبەجى كەرنى ياساى ۋەرگىراۋدا شتى پىكەنىناۋى ۋە گىياناۋى رۇدەدات، ئەگەر ئەۋانەى دايدەپۇن كەمىك رۇشن بىنىيان ھەبۋايە ۋە، كەمىك مەزۇقانە بىريان بىكرادىتەۋە، دەستورىان لەۋ سەرچاۋەيەۋە ۋەرنەدەگرت، بەلام ئەۋان بە دۇنيايەۋە ۋەرى دەگرن!

لەكاتىكدا ھەر ھەممۇ ياسا دەستەردەكان، بە ھەرەكۇن ۋە تازەكەشيانەۋە، لە يەكەك يان زىاتەر لەۋ نەنگىيانە خالى نايىت، تەنھا دەستورى ئىسلامىيە لە ھەممۇ ئەۋ نەنگىيانە خالى ۋە بىھاۋشان ۋە ھاۋشۇۋەيە.

لە شەرىعتى ئىسلامىدا ھىچ بۋارىك نىيە بۇ ھەست كەرنى تاكىك، يان كۆمەللىك بەۋەى، كە ياسا بەپۇۋانەى ئەۋ دادۋەر نىيە، چونكە ھۆكارەكانى لادان لە دادۋەرى تىدا نىيە، بەۋ پىيەى كە داپۇزەرى شەرىعت ۋە دەستور بۇ ھەموان خۇداى ھەموانە، نەۋىش ھىچ بەرژەۋەندىيەكى لە خۇشۋىستنى تاكىك، يان كۆمەللىكدا نىيە، بەمەش لە كۆمەللى ئىسلامىدا بىرۇكەى چىنايەتى نامىتت. نامىتت بەۋپىيەى ھىچ ياساىك نىيە رەچاۋى بەرژەۋەندى چىنكى دىارىكراۋ بىكات لەسەر جىسابى چىنكى دىكە. ھەممۇ تاكىك مافى ھەيە ۋە، بەرامبەر بەۋ مافەش شەركى لەسەرە. بەم شىۋەيە كۆمەلگەى ئىسلامى دەبىتە كۆمەللىك تاك، كە ماف

^۱ بىگەرپۇە بۇ كىتەبى (ئىسلام) ۋەزۇئاعنا القانۇنىيەى مامۇستا عبدالقادر العودە.

و ئەرکه کانیان له یاسادا هاوتایه، نە کۆمەڵە چینیکی بن مەملانی و تیکگیران له بەرژەوه نەدیە کانیاندا هەبێت و، یاسا بۆ بەرژەوه نەدی هەندیک لەسەر حیسابی هەندیکی دیکە حوکم بدات. جا لە هەرلایەنیک لە لایەنەکان بێت، بەم پێیە تارمایی سیستەمی چینیەتی لە ئیسلامدا بوونی نیە، هەرwa مەملانی چینیەتی بوونی نیە. کاتیکی شەریعەتی ئیسلامی لە جیهانی فەرمانڕەوایی و جیهانی ساماندا بەتەواوی جێبەجێ دەکرێت، هەست کردن بە لاریوەوەی دادوەری یاسایی، بوونی نابێت، تا بەهۆیەوه هەولێ دەرچوون لەو یاسایە بدرێت، بەلکو تەنها لاریبونی تاک تاکە دەمینێت کە جێی باس نیە.

هەرwa بواوی نامۆیی لەنیوان گیانی دەستور و شەریعەتەکە و گیانی تاک و کۆمەڵەکاندا نیە، چونکە شەریعەتی ئیسلامی بەهۆی ئەو ھاوڕێکییە گشتگیرە، کە تێیدا یە و لەپێشدا غونە ی زۆرمان خستەروو، پێویستیەکانی دەرونی مروی لە هەموو بوارێکی چالاکی مرویدا دا بین دەکات. چ لە دروشەکانی و چ لە دەستورەکانی، پێویستی جەستە و پێویستی هزر و پێویستی گیان دا بین دەکات.. پێویستیەکانی تاک دا بین دەکات لەو کاتە ی بەتەنها کار دەکات، لەو کاتەشدا کە بە رێکوپێکی لە کۆمەڵ (جماعة) دا کار دەکەن، پێکدادان لەنیوان ئارەزوو سروشتییە دروستەکانیان رونادات و، وزە سروشتییە راستەکانیان خەفە ناکات.. لە هەمان کاتدا سنور بۆ چالاکی پێرپەر دا دەنێت، کە زیانیان پێ دەگەینێت، تاک تاک بن، یان کۆمەڵ کۆمەڵ.. ئەو کۆمەڵە یە، کە پێی دەوترێت دەولەت، هەموو ئەو دەسەڵاتانە ی پێ دەدرێت، کە سود لە چالاکی و بەرھەمی هەموان ببینێت بۆ بەرژەوه نەدی هەموان. هەر بەو دەسەڵاتەش، بۆ بەرژەوه نەدی هەموان، رێگری لە هەموو چالاکیەکی خراپی ناپێک دەکات، کە لەگەڵ فیتەرەتی تەواو و راستال کۆک نیە. لەپێشدا دەربارە ی ئەو دیاردە جیاکەرەو یە سروشتی شەریعەتی ئیسلامی ئەوەندە غونە ھاووە، کە بەس بێت.

لەکۆتاییدا، هەرwa بوار بە تاک نادات بۆ بەدیھێنانی کەسایەتی خۆی و، هەستکردن بە خۆگەرەو یی لەناو کۆمەڵگە، یان دەستە و کۆمەڵدا، کە پێویستی

به هه‌لگه‌رانه‌وه هه‌بیّت، ته‌ن‌ها مه‌گه‌ر نه‌و خۆگه‌وره گرتنه پێکه‌نیناویه بیّت، که له‌سه‌ر خوا ده‌کریت!

هه‌ستکردنی تاک به‌وه‌ی، که هه‌یزیکێ له‌خۆی به‌هه‌یزتر و، له‌هه‌موو مرۆفه‌کان به‌هه‌یزتر یاسای بۆ داده‌نیّت، به‌سه‌ بۆ نه‌وه‌ی هه‌ست به‌ سه‌ربه‌رزى بکات، زیاتر له‌وه‌ی هه‌ست به‌ کۆیلايه‌تى بکات، بۆ نه‌وه‌ی که‌سایه‌تیی خۆی به‌دی به‌یئیت زیاتر له‌وه‌ی خه‌فه‌ی بکات و فشاری ب‌خاته‌ سه‌ر. نه‌مه‌ش چاکه‌تیه‌که هه‌رگیز له‌ هه‌یج سیسته‌میکی جگه‌ له‌ سیسته‌می ئیسلامیدا نایه‌نریت، که هه‌موان له‌ به‌رامبه‌ر ده‌ستوردا یه‌کسان ده‌کات، ته‌ن‌ها به‌ وته‌یه‌کی نا‌راست و شێوه‌یه‌ر نا، به‌لکو به‌ حه‌قیقه‌تیکێ راسته‌قینه‌.

ته‌ن‌ها ئیسلامه‌ که به‌رفه‌رمانی فەرمانپه‌وا ده‌به‌ستیتوه‌ به‌وه‌ی نه‌و ده‌ستوره جیه‌جی بکات، که خۆی دایه‌ناوه، به‌لکو خوای هه‌موو مرۆفه‌کان دایناوه، هه‌روا به‌رفه‌رمانی به‌ جیه‌جی‌کردن و شوێنکه‌وتنی نه‌و ده‌ستوره له‌لایه‌ن فەرمانپه‌واوه سنوردارکراوه، نه‌ک به‌ جیه‌جی‌کردنی کۆمه‌له‌ یاسایه‌ک، که فەرمانپه‌وا دایه‌یناوه و له‌گه‌ڵ شه‌ریعه‌تی به‌رزى خوادا ناکۆکه‌.. جا نه‌گه‌ر فەرمانپه‌وا و ژێرده‌سته‌کان له‌ هوکێک، یان کێشه‌یه‌ک ناکۆک بون، پێگاچاره‌ ملکه‌چی قسه‌ی فەرمانپه‌وا نیه‌، به‌لکو پێگاچاره‌ گه‌رانه‌وه‌ی فەرمانپه‌وا و ژێرده‌سته‌یه‌ بۆ لای خوا و پێغه‌مبه‌ر: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ شه‌ی گه‌لی پرواداران، به‌رفه‌رمانی خوادا و پێغه‌مبه‌ری خوادا و کاربه‌ده‌ستانێ بن که له‌ خۆتان. هه‌رکاتێکیش له‌سه‌ر شتی له‌نیو خۆدا پێک نه‌هاتن، نه‌گه‌ر پرواتان به‌ خوادا و به‌روژی قیامه‌تی هه‌یه‌، کێشه‌ی خۆتان هه‌واله‌ی خوادا و پێغه‌مبه‌ری خوادا بکه‌ن. ﴿النساء/ ٥٩

نه‌وه نه‌وه‌په‌ری داواکاریه‌کانی تاکه‌ بۆ به‌دییه‌نانی که‌سایه‌تیه‌که‌ی، نه‌گه‌ر سروشتی دروست بیّت و پێژیه‌ر نه‌بیّت و لاری نه‌بویّت. ئیسلامیش ده‌ستور بۆ نه‌و زۆرینه‌ هه‌ره‌ زۆره‌ داده‌نیّت و، له‌مو چوارچێوه‌یدا ناشتی و ئاسایش به‌دی ده‌هه‌یت.

هه‌روا ده‌بینین که هه‌موو ئه‌و بنه‌مایانه‌ی باسما‌ن کردن بۆ به‌دی‌هێنانی
 هاوسه‌نگیی کۆمه‌لایه‌تی، کۆمه‌له‌ بنه‌مایه‌کن له‌ ده‌ستی ئه‌و (ده‌وله‌ته
 مسوولمانه‌)دان، که حوکم به‌ ته‌واوی شه‌ریعه‌تی خوا ده‌کات و، یاسا‌کانی ته‌نها له‌و
 شه‌ریعه‌ته‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گریت.. ئیسلام یه‌کپارچه‌یه‌ و به‌ش به‌ش نابیت، حوکمیکی
 له‌ حوکمیکی دیکه‌ی جودا نابیته‌وه‌، بنه‌مایه‌کی له‌ بنه‌مایه‌کی دیکه‌ی جودا
 نابیته‌وه‌.. هیچ بواریش نیه‌ بۆ به‌ش به‌ش کردنی و هه‌لبۆدارنی هه‌ندیکێ و
 وازه‌یتان له‌ هه‌ندیکێ.. چونکه‌ ئه‌و کاته‌ ئه‌مه‌ ئیسلام نیه‌.!

ناشتی جیهان

له ژیر رۆشنایی دیدی گشتیی نیسلام بۆ گهردون و ژیان و ئاده میزاد، که به کورتی هیله سه ره کیه کانیمان له سه ره تای نه م کتیه دا پون کرده وه، تنجا له ژیر سایه ی سروشتی ناشتی له نیسلامدا، که له وێ باسمان کرد... ده توانین نه خشی نیسلام بۆ به دیه پێنانی ناشتی نیوه وه له تی له نیوان نه وه ی ئاده میزاد به دی بکهین... نه وه بو ههنگاو به ههنگاو له گه لیدا رۆشتین، له (ناشتی ویزدان) بۆ (ناشتی مال)، بۆ (ناشتی کۆمه لگا)، ههتا نه وه ههنگاوانه به شیوه یه کی هاو پێک گه یاندمانی به (ناشتی جیهان).

تێروانی نیستی نیسلام ده رباره ی ژیان نه وه مان پیشان ده دات، که ژیا نی مرو فایه تی به یه ک پارچه داده نیت. یه ک پارچه له پرووی کاته وه، نه لقه کانی پێکه وه به ستراون، ههنگا وه کانی پله پله، نه وه کانی هاو پێکن، قوناغه کانی یه ک له دوا ی یه کن: ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ چون له و خواجه حاشا ده که ن که له نه بو، ژیا نی دا به ئیوه و له پاشان ده تان مرینه و دیسان زیندوتان ده کاته وه و نه وسا گشتان بۆلای نه وه ده گه رینه وه. ﴿البقرة/۲۸﴾

له پرووی سروشتی شه وه یه ک پارچه یه، و یست و ئاره زوه کانی پێکه وه به ستراون، ماده و گیانی تیکه ل، بۆ هیه به رزیسته وه نه گه ر به چاکی ئاراسته کرا و پاک کرایه وه، بۆ هیه دابه زیت نه گه ر به خراپی ئاراسته کرا: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا، فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا، قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا، وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ به گیانی مرو سوینده و به وهش که پێکی خسته... نه وسا هه مو تاوانباری و پارێزکاری له ویزدانی گه یاندوه... دیاره هه رکێ گیانی خاوین راگرتوه، پزگار بووه... هه ر که سیکیش له گونا هیه وه پێچا وه، دۆراندویه. ﴿الشمس/۷-۱۰﴾

وینیه ناشتی له نیسلامدا، که له سه ر نه وه تێروانی نه گشتگیره ی یه که م دامه زرا وه، نه وه مان پیشان ده دات که نیسلام هه مو مرو فایه تی به یه ک

مرۆڤایه‌تی داده‌نیّت، هه‌موو ئایینه‌کان به یه‌ک ئایین داده‌نیّت، هه‌موو برۆاداران به یه‌ک ئوممەت داده‌نیّت، ئیسلامیش به دوا وینه و کۆتا وینه‌ی ئه‌و تاکه ئایینه داده‌نیّت، نه‌وانه‌ی پیش خۆی به پاست داده‌نیّت و به‌سه‌ریاندا چاودێره، چونکه کۆتا وینه‌یه‌تی: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ: نهم قورئانه‌شمان به خه‌لات بو تو ناردۆته خواره‌وه، که هه‌رچی تییدایه پاسته، به کتیبه به‌رینه‌کان برۆای هه‌یه و چاودێریانه. المائدة/٤٨.

که‌واته مسوڵمانان به‌هۆی ئه‌و سه‌ره‌رشتیاریه‌ی به‌سه‌ر مرۆڤایه‌تیه‌وه هه‌یانه و به‌هۆی ئه‌و سه‌ره‌رشتیاریه‌ی کتیبه‌که‌یان به‌سه‌ر کتیبه‌کانی دیکه‌دا هه‌یانه، پێویسته له‌سه‌ریان دواهاته‌کانی مرۆڤایه‌تی له‌خۆیگرن.. له‌سه‌ریان هه‌و ناشتییه له زه‌ویدا به‌جێ به‌یئن، که پێشتر هه‌نگاوه‌کانیمان باسکرد له وێژدان و مال و کۆمه‌لگادا؛ بناغه و بنه‌ماکانیمان زانی له به‌تاک زانیی خۆی گه‌وره له خۆایه‌تی و په‌روه‌ردگاریه‌تی و فه‌رمانپه‌رایه‌تیدا؛ له داده‌وه‌ری و یه‌کسانی و سه‌ره‌ستی، له دایه‌نسکاریه‌کانی ژیان له‌رووی یاسایی و بۆئوییه‌وه؛ له پێگه‌ری کردن له زیاده‌پۆیی و لا‌بردنی سته‌م و، به‌دییه‌تانی هاوسه‌نگیی کۆمه‌لایه‌تی و، هاوتایی و هاوکاری و، لا‌بردنی هۆیه‌کانی جودایی و نا‌کۆکی و دژایه‌تی له‌نیوان تاکه‌کان و کۆمه‌له‌کان و، داخستنی ئه‌و ده‌روازانه‌ی ده‌بنه هۆی دروست بوونی چینه‌کان و جیاوازییان و کێشه‌ی نیوانیان.. هه‌تا دوا‌ین نه‌وانه‌ی له به‌نده‌کانی پێشوو نهم کتیبه‌دا با‌سمان کرد.

نهم ئوممەته وه‌ک ئوممەتیکی ناوه‌ند(وسط) هاتوه، له هه‌موو ناسته‌کانی ژياندا داده‌وه‌ و له‌نیوان هه‌ردوو لای زیاده‌پۆیی و به‌زایه‌داندا‌یه، هه‌روه‌ک سنور و بنه‌ماکانی نهم ئایینه‌ی بو دیاریی ده‌کات، که لایه‌نیکی‌مان له بواری ناشتیدا خسته‌ پوو، که له‌سه‌ری پێویست بوو نهم باره هه‌لگرئ و که‌مه‌ترخه‌می لی نه‌کات، چونکه ئه‌وه ئه‌و پشکه‌یه له ژیان، که له‌لایه‌ن به‌دییه‌نهری ژيانه‌وه بو دیاریکراوه:

﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾ بهو شیوهیه ئیوه مان کردۆته ئوممەتێکی هەلبژاردە، تا ئاگاتان لە مەردم هەبێ و پێغه مەبەرش چاوه دێتێتان بکا. ﴿البقره/۱۴۳﴾
 ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ ئیوه چاکترین کۆمەڵن لەناو مەردمی دنیا دا سەرتان هەڵدا، فەرمان بە چاکە دەدەن و پێ لە ناپهوا دەبەستن، باوەڕیشتان بەخودا هەیە. ﴿آل عمران/۱۱۰﴾

جیهاد لە پیناوی خودا

بەلام ئەم دینه-لەگەڵ هەموو ئەوانەدا- کاروباره کانی بە کوێرانه نه کردوه، مسوڵمانانی رانه سپاردوه زۆر له خه‌ڵك بکه‌ن بیروباوه‌ڕه که‌یان وه‌ریگرن و بێنه ناویه‌وه، له‌بهر ئه‌وه‌ی ئەم دینه وێنه‌یه‌کی ته‌واوی گشتگیرى پاستگۆی دینی خ‌وای تاکه له‌سه‌ر زه‌ویدا: ﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ له‌م دینه‌دا به‌زۆر داسه‌پاندن نیه، شاره‌زایی له‌گومرایی هاوێژکرا. ﴿البقره: ۲۵۶﴾ به‌لکو یه‌که‌جار رایسپاردن که پاریزگاری له‌ برواداران بکه‌ن تا له‌سه‌ر دینه‌که‌یان توشی ناپه‌حه‌تی نه‌یهن و به‌ زه‌بری هێژ، هێژیان لی لا‌بدرێت. چونکه لی‌ره‌دا بانگه‌واز به‌چاکترین شیوه داد نادات، ئه‌وه‌ش شوێنی نیه..

دووه‌م: رایسپاردن به‌ دا‌بین‌کردنی سه‌ربه‌ستیی بانگه‌واز و، لا‌ب‌ردنی هه‌ر هێژێکی زۆردار له‌سه‌ر زه‌ویدا، که رێگره له‌به‌رده‌م گه‌یشته‌نی بانگه‌وازی ئیسلام به هه‌موو خه‌ڵك.

سێ‌یه‌م: سه‌پاندنی ده‌سه‌لاتی خوا له‌ زه‌ویدا و، لا‌ب‌ردنی ده‌ستدرێژیکاران بۆ سه‌ر ئەم ده‌سه‌لاته.. ئەوانه‌ی وا هه‌ڵده‌به‌ستن که مافی ئه‌وه‌یان هه‌یه به‌بێ خوا ده‌ستور بۆ خه‌ڵك دا‌بنێن، ئەوان به‌مه‌هه‌ بانگه‌شه‌ی خ‌وایه‌تی ده‌که‌ن و خ‌وایان ده‌که‌نه په‌روه‌ردگار له‌گەڵ خوا، یان به‌بێ خودا.

چواره‌م: رایسپاردن به‌ دامه‌زراندنی دادگه‌زیی هه‌ره‌مه‌زن له‌سه‌ر زه‌وی و، به‌هه‌روه‌رکردنی مرۆ‌فایه‌تی به‌م دادگه‌ریه له‌هه‌موو بواره‌کانیدا، چ تایبه‌ت بێت به

تاك لەناو كۆمەلدا، يان بە كۆمەل لەناو ئومەتدا، يان بەو ئومەتانەى لەسەر ئەم زەمىنە دەژۆن و مەرۆقايەتیی گەرە پىنكەيتن.

ئەم ئەركبارىيە وا لە مەسولمانان دەخاۋىت، كە لە دۆى پەرەردگارىيەتى و فەرمانپەرەوايەتى زۆرداران تىبكوۋشەن، لەدۆى سەتەم و زۆردارى لە ھەر شوپىنكەدا بىت تىبكوۋشەن، ئەگەرەش سەتەم كەردنى تاك لە خۆشى بىت، يان سەتەم كەردنى كۆمەلە لەخۆى بىت، يان سەتەم كەردنى دەۋلەت لە ژىردەستەكانى بىت. جا لە ھەر شوپىنكى سەر پوى زەۋى سەتەمىك ھەبىت، ئومەتى ئىسلامى لەسەريەتى دژايەتى بىكات و ھۆكارەكانى لا بەرىت، بەلام نەك بۆ دەستخستنى زەۋى و، ژىردەستكەردنى خەلكانىك؛ بەلكو بۆ بەدپەيتننى وتەى خوا لەسەر زەۋى، دور لە ھەموو مەبەستىك، ھەروا سەپاندنى پەرەردگارىيەتى و فەرمانپەرەوايى و دادوهرىي خوا.

ئا ئەمەيە، كە ئىسلام ناۋى لىناۋە (جىھاد لەپىناۋى خوا)، واتە جىھاد بۆ بەدپەيتننى پەرەردگارىيەتى خوا بۆ بەندەكانى، تا تەنھا وتەى خوا بەرز بىت، نەك بە زۆر لە خەلك كەردن تا بىنە مەسولمان، بەلكو بە پەخساندى ھەلىك بۆيان، تا لە پەرەردگارىيەتى زۆرداران پزگارىيان بىت و، سەريەستىي ھەلبۇاردنىيان لەدەست بىت، بەبى دەستپەردانى ھىزىكى زۆردارى گومرا و، لەو دادوهرىيە پەھايەى خوا بۆيانى داناو بەھەرەور بن: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ: ئەوانەى پروادارن، خەزا لەراى خوا دەكەن، ئەوانەش كە خوانەناسن لەپىنگەى تاغوت شەر دەكەن.﴾ النساء/۷۶. ئەمەيە دورپانى نىۋان جىھاد لەپىناۋى خوا و جىھاد لەپىناۋى ئارەزەكان.

بەنەما سەريەكەيەكانى ئىسلام، شۆرشىكى راستەقىنەى تەۋاى لەخۆ گرتو، بە گەرەتەرىن شۆرش دادەنرىت، كە مەرۆقايەتى ناسىۋىيەتى. شۆرشىك بەسەر پەرەردگارىيەتى بەندە بۆ بەندە، شۆرشىك بەسەر سەتەم بە ھەموو شىۋە و جۆرەكانىيەۋە، لە ھەموو گۆرەپان و بواريكىدا، شۆرشىك بەسەر ئەو سىستەم و حكومەت و بارودۆخانەى لەسەر سەتەم راۋەستاۋە و بۆ بەرژەۋەندى تاك لەسەر كۆمەل و لەشىۋەى فەرمانپەرەوايان چەۋسەنەر، يان بۆ بەرژەۋەندى چىنىك لەسەر

چینیڭدا له شیوهی دهره‌بگ و سهرمایه‌دار و مشه‌خۆره‌کان! یان بۆ به‌رژه‌وه‌ندی ده‌وله‌تیک له‌سهر ده‌وله‌تیک دیکه له‌شیوهی داگیرکهر..

ههر ده‌بوو تاکه‌کان، یان چینه‌کان، یان ولاته‌کان به‌رگری بکه‌ن، ئیسلامیش ههر ده‌بوو به‌ شۆرشه‌ ته‌واوه‌ گشتگیره‌که‌ی روبه‌روی نه‌و به‌رگری به‌بیته‌وه. ههر ده‌بوو جیهاد له‌سهر مسولمانان فهرزیته‌ بۆ سه‌رخستنی نه‌و شۆرشه‌ و به‌دییه‌نانی په‌روه‌ردگاریه‌تی و فرمانه‌روایه‌تی خوا له‌سهر زه‌وی و، پرگارکردنی مرۆفایه‌تی به‌ تاک و به‌ کۆمه‌ل له‌ سته‌می په‌روه‌ردگاره‌ زه‌مینیه‌کان، که‌ خۆیان له‌ چهندین که‌س و ده‌سه‌لات و سیستهم و بارودۆخدا ده‌نواند. تا ناشتی جیهانی ههره‌ گه‌وره‌ له‌سهر بنه‌ما په‌سه‌نه‌کانی دامه‌زرتیت، نه‌مه‌ش نه‌ک ته‌نها له‌نیوان ده‌وله‌تان، به‌لکو له‌ ناوخۆی ده‌وله‌ته‌کانیش، له‌ رودانی سته‌م له‌ناوخۆی ده‌وله‌تیک له‌ ده‌وله‌ته‌کان، بیده‌نگ نابیت به‌مه‌به‌ستی وه‌ده‌سته‌یه‌نانی ناشتی به‌ ههر نرخیک بیت. تیروانی ئیسلامی تیروانییه‌کی خوایه، سنوره‌که‌ی (جیهان)ه‌ و بابته‌که‌ی (ناده‌میزاد)ه‌.. مه‌به‌ستی کرینی ناشتییه‌کی درۆزن له‌گه‌ل ده‌وله‌تیک له‌ ده‌وله‌تاندا نیه، به‌وه‌ی که‌ لیگه‌رتن نه‌و ده‌وله‌تانه، جگه‌ له‌ خوا په‌روه‌ردگاری بۆ ژێرده‌سته‌کانیان دابنیت، تیایدا بانگه‌شه‌ی په‌روه‌ردگاریه‌تی بکه‌ن؛ له‌ دادوه‌ریی قه‌زانی و دادوه‌ریی کۆمه‌لایه‌تی بیبه‌شیان بکه‌ن.. نه‌و ژێرده‌سته‌انه‌ی نه‌و ده‌وله‌ته‌ سته‌مکاره‌ فرمانه‌روایان ده‌کات، نایه‌که‌یان ههرچی بیت و شیوه‌یان ههرچۆن بیت، نه‌وانه‌ خه‌لکانیکن له‌ مرۆڤ؛ ئوممه‌تی مسولمانیش له‌سه‌ریه‌تی سته‌میان له‌سهر لاببات و به‌ دادوه‌ری به‌هه‌روه‌ریان بکات.. دوا‌ی نه‌وه‌ جیهاد به‌ره‌و به‌دییه‌نانی بیرۆکه‌ی شۆرشیک جیهانی بپرات، نه‌ک به‌ره‌و فرمانه‌روایی و ده‌سه‌لات و ده‌سکه‌وت، به‌م جۆره‌ شۆرشه‌ ناشتی به‌ هه‌موو جۆره‌کانیه‌وه‌ دیته‌ دی؛ ناشتی ویزدان و ناشتی مال و ناشتی کۆمه‌لگا و... له‌ کۆتاییدا ناشتی مرۆفایه‌تی. ناشتی که‌ له‌ سایه‌ی دادوه‌رییه‌کی گشتگیر، نه‌و دادوه‌رییه‌ی نا‌ده‌میزاد ده‌ستی ده‌که‌ویت ته‌نها له‌به‌ر نه‌وه‌ی نا‌ده‌میزاده، له‌به‌ر نه‌وه‌ی مافی خۆیه‌تی وه‌کو مرۆڤ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوْ

الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ: ئەمێ گەلی خاوەن باوەڕان، بە یەكسانی و بێ جیاوازی بە کاری مەردم رابگەن و، بۆ خواش شایەتی بدەن، هەرچەندە شایەتیدانەكە بەزیانی خۆتان، یان دایك و بابێتان و خزمانتان بێت. ﴿النساء/ ۱۳۵..﴾ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ: دوژمنی و قینی دەستەبێك هەڵتان نەنێ بە هەقانهت رەفتار نەكەن، بە یەكسانی و بێ جیاوازی لە گەڵ خەلكا رەفتار كردن دەبێتە هۆی پتر نزیک بوونەوه لە پارێزگاری. ﴿المائدة/ ۸.

ئەم هێلانه سروشتی ناشتی جیهانی لە ئیسلامدا وێنا دەكات، ئەوه ناشتیەك نیە بە مانا تەسكەكە، واتە دوركەوتنەوه لە جەنگ بە هەر نرخێك بێت و وازهێنان لە جەنگ لەسەر هەر بنەمایەك دامەزرایت.

ناشتی هەیه سووك و هەرزانه، ئەو ناشتییه، كە لەسەر بەرژەوهندی مەرزۆقاییەتی دامەزراوه، لەسەر حیسابی بنەما بەرژەكانی مەرزۆقاییەتی دامەزراوه، ئەو بنەمایانە ی كە خۆی گەوره بۆ ئاده میزادی دەوێت لەسەر زەویدا، ئەمەیه ئەو ناشتییهی خۆی گەوره مسوڵمانانی لی ئاگادار دەكاتەوه: ﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ: سست مەبنەوه و داوای شەڕ وەستان مەكەن، هەر ئێوه بەسەر ئەواندان، ئێوه خوداتان لەگەڵە. ﴿محمد/ ۳۵.

بەسەر ئەواندان لەبەر ئەوهی ئێوه وێنە ی بەرز ی ژبان دەنوێنن، ئەو وێنەیهی كە دەبێت سەر كەوێت لەو كاتە ی خەلك برۆی پێ دەهێنێت، لەبەر ئەوهی وتە ی خوایه: ﴿إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ: ئەگەر خودا بەسەر بخرن، خوداش بەسەرتان دەخا و لەبەر نیاریان نابەزن. ﴿محمد/ ۷..﴾ وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ، الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُور: خودا ئەوانە سەر دەخا كە خودا سەر دەخەن، دیاریشه خودا زۆر بەهێز و دەسەلاتە.. ئەوانە ی كە ئەگەر لەم زەمینهدا دایانمەزێنین، نوێژكەر و زەكاتدەرن و فرمان بە چاكە دەدەن و بەر لە كاری خراپ دەگرن، سەرەنجامی هەموو كاریش هەر بۆ خوایه. ﴿الحج/ ۴۰-۴۱.

که واته ئیسلام له جیهادیکی بهره وامی بپرانه واده بۆ به دیهینانی و تهی خودا له زه ویدا، واته به دیهینانی سیسته میکی چاک، که له سه ر بنه ما به رزه کانی له جیهانی تاک و جیهانی کۆمه ل و جیهانی مرۆفایه تی داده مه زریّت؛ ئیسلام راسپێردراوه که له گه ل هیچ هیزیک له هیزه کانی زۆرداران له سه ر روی زه وی نه رمی نه نوینیّت، چ نه و هیزه به شیوه ی تاکیک بیّت خۆی کردیّت به خوی تاک و کۆمه له کان، یان به شیوه ی چینیک بیّت چینه کان بچه وسینیته وه، یان له شیوه ی ده ولّه تی کدا بیّت ده ولّه تان و گه لان بچه وسینیته وه.. نه وانه هه موو له دابی ئیسلامدا یه ک شیوه ن، شیوه یه کی پیچه وانه له گه ل بنه ما سه ره کیه کانی؛ به پیی توانا پیویسته له سه ری جیهادی له گه لدا بکات، پیویسته نه رمی له گه لدا نه نوینیّت، مه گه ر بۆ خۆ کۆکردنه وه، هه روا له سه ریته تی به هیچ جۆریک هاوکاری نه کات و له ریزی نه ودا نه وه ستیّت: ﴿وَلَا تَعَاوُنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ له سه ر تاوان و غه در یارمه تی یه کدی مه دن. ﴿المائدة/۲﴾.

هیزی ئیسلام هیزیکی رزگارکهره، له زه وی ده رده چیّت تا له بناغه کانی سته م و به کۆیله کردن و چه وساندنه وه بدات. نه ویش له و بواره دا ته ماشای ره گه ز و ره نگ و زمان و زه وی ناکات، خه لک وه کو یه کن، هه موویان خه لکن، به لام بیرۆکه ی نه ته وه گه ربی ته سک، که نه وروپا له خۆی گرتوه و، په تاکه ی له سنوره ته سکه لاوازه پوچه که ی به ئیتمه ش گه یشتوه، ئیسلام دان به ودا ناییت، چونکه پیچه وانه ی تیروانی نه گشتیه که یه تی له یه که یه تی مرۆفایه تیدا..

سته م له هه ر کوئییه که هه بیّت، ئیسلام له سه ریته تی لایبات. جا نه و سته مه له سه ر مسولمانان بیّت یان په یاندار (ذمی) یه کان بیّت-نه وانه ی ئیسلام پاراستنیانی له خۆگرتوه-، یان له سه ر که سانیکی دیکه که هیچ په یان و ریکه تنیکی له گه ل مسولماناندا نه بیّت.. سته مه ترین سته میش به کۆیله کردنی به نده کانه بۆ جگه له خوا و دانانی نه و خویانه یه، که ده ستوریک داده نین، که خودای گه وره ریگه ی پیته داوه.

ئىسلام لە ھەر كۆيەك لەگەڵ تاكىكى سەمكار، يان چينيكي سەمكار، يان دەولەتيكي سەمكار پويەروو بوو، بۆيە پويەرووی دەبيتەو، چونكە كۆمەلە مرۆڤيكن و سەم لە كۆمەلە مرۆڤيكن دەكەن، نەك لەبەر ئەوەی رەش، يان سور، يان زەرد، يان سپين، نەك لەبەر ئەوەی مەسيحی، يان جولەكە، يان ھاوبەش پەرست. بەو ئەندازەيە پويەروویان دەبيتەو، كە بەدیهينانی وتەي خويان لەسەر زەوی لەكارخستوو. وەدیهينانی ناشتی پاستەقینەي بەرەي ئادەمیزاديان لەكارخستوو. توندوتیژ دەبی لەگەڵ ھەركەسيك، بەپیتی ئەو بەشە لەكارخستەي پیتی پراو، دەبيت، بەپیتی سەرسەختی و گومرايی و خراپەكاريەكەي دەبيت. ئەگەر ئەو ھیزە زۆردارە خۆي دایە دەستەو يان ریتمون بوو، ئەو تاكەكان دواي ئەو ئازادن لەو بیروباوەرەي ھەلی دەگرن، لەژێر سایەي سیستەميك كە خوايەتی و پەروردگاریەتی تەنھا بۆ خوا بپار دەدات و دەسلەت و، گوترايەتی تەنھا بۆ ئەو دادەنیت.

ئىسلام بەسەي رینگا رويەرووی ئەو ھیزانە دەبيتەو، كە لەرویدا دەوستان:

يان ئىسلام بون- يان جزیەدان- يان جەنگ.

ئىسلام بوون لەبەر ئەوەي دوا وینەي ئایینی ھەمیشەيی خوايە و، ریتمونی ھەموو مرۆڤايەتیيە، ئەو چرایایە، ئەو یاسا و بەرنامەيە، كە دادگەری مرۆڤايەتیي گشتگیر بۆ ھەمووان بەدی دەھینیت.

بەلام جزیەدان لەبەر ئەوەي بەلگەي دەست ھەلگرتنە لە بەرگری و، وەدیهينانی ئازادیي بانگەواز و، لاگردنی ئەو ھیزە ماددیانی رینگرن لە نێوان بانگەواز و خەلکدا.

بەلام جەنگ(قتال) لەبەر ئەوەي لەو حالەتەدا دوا وەلامە بۆ ئەو بەرگریيەي رینگەي وتەي خوا، كە سورن لەسەر رینگریيەكەيان و سەركیشی دەكەن و، مرۆڤايەتی لەو روناکی و دادگەری و ناشتیە گشتگیرە، بی بەش دەكەن، كە ئەو وتەيە لەخۆي دەگریت.

نه گهر نهوانه‌ی داوای ناشتی ده‌کهن خو بدهن به ده‌سته‌وه، شه‌وا نه‌وانه په‌ماندار(ذمی)ن-واته نه‌وانه‌ی به‌پیتی ده‌قی راشکاوی ئیسلام هه‌مان مافی مسوڵمانانیه هه‌یه و هه‌مان نه‌رکی مسوڵمانانیه له‌سه‌ره، شه‌و جزیه‌ش که لیان وه‌رده‌گیریت، به‌رامبه‌ر شه‌و زه‌کاته‌یه که مسوڵمانان ده‌یده‌ن، هاو‌به‌شییه که له‌خه‌رجیه‌کانی شه‌و ده‌وله‌ته ده‌یانپارێزیت، هه‌روه‌ک خه‌لکه مسوڵمانه‌کانی خو‌ی ده‌پارێزیت، شه‌و ده‌وله‌ته‌ی، که به‌بی جیاوازی دادوه‌ری ره‌ه‌یان بۆ دابین ده‌کات، له‌حاله‌تی نه‌خۆشی و په‌که‌ه‌وتن و پیریدا، ده‌سته‌به‌ری و دلتیایان بۆ دابین ده‌کات.

ئیسلام نه‌یویست زه‌کات دانیه‌ن له‌سه‌ر فه‌رز به‌کات، له‌به‌ر شه‌وه‌ی زه‌کات په‌رستشیک ئیسلامی تایبه‌ته، شه‌و ئازادی بیروباوه‌ری ئیسلام بۆ تا‌که‌کان ده‌سته‌به‌ری ده‌کات، رینگه‌ره له‌وه‌ی په‌مانداره‌کان ناچاربه‌کات به‌به‌جیه‌ینانی په‌رستشیک ئیسلامی، هه‌روا نه‌یویست زۆریان لی‌به‌کات بۆ سه‌ربازی له‌پیزی مسوڵماناندا، له‌به‌ر شه‌وه‌ی مسوڵمان له‌پیناو خوا جیهاد ده‌کات وه‌ک په‌رستشیک بۆ خوا. له‌به‌ر شه‌مه باجیان له‌ژێر ناوی (جزیه) لی‌ده‌ستینیت نه‌ک له‌ژێر ناوی (زه‌کات)، وه‌ک په‌چاوکردنیک شه‌و بنه‌ما ئیسلامیه‌ گشتیه‌ی، که ده‌لیت: ((لا إکراه فی الدین: له‌ناییندا زۆرلی‌کردن نیه)).

جا نه‌گه‌ر شه‌وان به‌ره‌زامه‌ندی و هه‌لبژاردنی خو‌یان و یستیان، وه‌ک مسوڵمانان با‌جی زه‌کات بده‌ن له‌جیاتیه‌ جزیه، شه‌وه بۆیان هه‌یه‌ بیده‌ن.. هه‌روه‌ک هۆزی (به‌نی تغلب) له‌سه‌رده‌می (عمر)دا شه‌وه‌یان هه‌لبژارد، که زه‌کات بده‌ن نه‌ک جزیه، جا له‌سه‌ر شه‌و بنه‌مایه زه‌کاتیان ده‌دا.^(۱)

بۆیه هه‌یج شتیک له‌وه سه‌یرتر و پیستر نیه، که گومان و ترس بوروژینی سه‌باره‌ت به‌که‌مایه‌تیه مه‌سیحیه‌کان و شه‌و نامسوڵمانانه‌ی دیکه، که له‌ناو ئومه‌تی ئیسلامیدان، نه‌گه‌ر ئیسلام حوکم به‌کات. شه‌وه پروپاگه‌نده‌ییکی پیس و

^۱ کتیبی (الدعوة الى الإسلام) دانانی (سیرت. و.ارنولد) و وه‌رگیرانی بۆ عه‌ره‌بی (حسن ابراهیم) و دوو هاو‌پیکه‌ی، ل ۴۹.

مەبەستدار و خراپەكارە؛ كە ھەندىكجار كۆمەللىك لە بىئەقلى و پىسەكانى ئەو كەمايەتییانە دەيگرنە بەر، كە دەرونيان بە تەواوى لە رك و كینە بەرامبەر بە ئىسلام نغووم بوو، لەبەر ھىچ نا، تەنھا لەبەر ئەوئى ئىسلامە. ھەندىك جارېش كەسانىك ئەم شىۋازە دەگرنە بەر، كە ناوى مسولمانيان ھەلگرتو، ئەوانە ھىچ و پوچىكى ئادەمىن، ھەول دەدەن پەنا بەرنە بەر پروپاگەندەى بۆگەن؛ چونكە ھەندىك پىئىستى كەمیان لە سودى ماددى، يان ناويانگ، يان پروپاگەندە بۆ كەسايەتە لاوازەكانيان دەست دەكەوتت؛ چونكە بەم شىۋەيە، لەلايەن مژدەدەر و رۆژھەلاتناسە خاچپەرستەكانەو بە خوشىەو نامىزيان بۆ دەكرىتەو، بەھوى ئەو خزمەتەى بە خاچپەرستىتەى دەرەكىى دەكەن، كە پياوى مسولمان يان پياوى ئەسلزادە ھەرگىز ئەمە ناكات!

گىيانى لىبوردەيى مرۇقائە

ئەوئى لە گىيانى لىبوردەيى مرۇقائە لەئىسلامدا ھەيە، ھىچ خاوەن ويژدانىك ناتوانىت نكوئى لى بكات، يان پەناويىچى تىدا بكات؛ ئەويش ئەو لىبوردەيىيە، كە بە تىكرائى مرۇقايەتى بەخشاو، نەك تەنھا بۆ رەگەزىك، يان ھەلگرانى بىروباوەرئىكى ديارىكراو، بەلكو بۆ ئادەمىزادە بەو سىفەتەى، كە ئادەمىزادە. كاتىك ئىسلام ئەركى خۆى لە رىئويىنى مرۇقايەتى بەجى دىنى و، بە ئەركى لابردنى ستەم و خراپەكارى ھەلدەستىت، تا ھىچ دەسەلاتىكى توندرەوانەى لەسەر تاك، يان نەتەوھەيك نەمىنىت و، لە سىنەشىدا ھىچ گرئىيەك بەرامبەر چىنىك، يان رەگەزىك نامىنىت.

ئەوئى ئەو گىيانەيە كە دەتوانىت ئاشتى لەسەر زەوى بچەسپىنىت، ھەموو رەگەز و رەنگەكان بە يەك ئاشنا بكات، لىبوردەيى و خوشەويستى و بەزەيى لەنىوان نەوئى مرۇقايەتى بلاو بكاتەو، كەش و ھەواى ژيان لە ژەھرى ئىرەيى تاك و، مەملانىيى چىنايەتى و، دژايەتى رەگەزپەرستى پاك دەكاتەو، ھەروەك ئەو جەنگ

و کوشتارانه پاده گریت، که بهو هویانهوه، یان له بهر شاره زووی داگیر کردن و فراواغوازی تهنه بۆ به کارهینانی ماددی، یان گهوارهیه کی درۆینه دروست ده بیئت.

له بنه ما گشتیه کانی ئیسلامدا وینای نهو گیانه مروّفانه بیگه رده کراوه:
﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا: ١٣﴾
ئه ی خه لکینه! ئیمه ئیوه مان له نیر و مییه کهوه دروست کردووه و کردوو مانن به چهن دین گهل و هۆز، تا یه کدی بناسن. ﴿الحجرات/١٣﴾.

﴿وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ: ٤٦﴾
له گهل ته هلی کتیبدا ده کهونه وتویژه وه، بهوپه پری نهرم و نیانی قسه یان له ته کا بکه ن، مه گین له ته ک نهوانه ی که ناهه قییا ن کردووه، ئیوه بلین: بهو قورنانه که بۆ ئیمه هاته خوار و بهو کتیبه ی بۆ ئیوه هاتۆته خوار، برهوا ده کهین، خودای ئیمه و خودای ئیوه ههر یه کیکه، ئیمه خۆمان بهو ده سپیرین. ﴿العنکبوت/٤٦﴾.

﴿قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ: تَوَّابٌ ١٤﴾
که سانه ببه خشن که بۆ پۆژه کانی خودا به هیوانین. ﴿الحجاثیه/١٤﴾.

(جابری کوری عبدالله) بۆمان ده گێریته وه و ده لی: ((جهنازهیه که به لاماندا تیپه پری، پیغه مبه ر هه ستایه وه و ئیمه ش هه ستایه وه. گوتمان ئه ی پیغه مبه ری خوا، نه وه جه نازه ی جوله که یه که! فهرمووی: (أَوْ لَيْسَتْ نَفْسًا؟ إِذَا رَأَيْتُمُ الْجِزَارَةَ فَقُومُوا: ئه ی ئه ویش نه فسیک نه؟ نه گهر جه نازه یه کتان بی نی هه سته وه.))^(١)

به م لیبوره ییه مروّفانه بیگه رده، جینشینه کانی پیغه مبه ر و، زۆربه ی مسولمانانیش رینگایان گرت به ر، جگه له چهند که سیکی که م وا ده رکه وت، که تونده ر و په گه ز په رست بیئت، به بی ئه وه ی ئه رکیک ی ئایینی بیئت، یان بۆ لادانی سته میک یان هه لگرتنی خراپه کارییه که بیئت. ئه و په فتارانه ش له که سانی که رویدا وه، که به نوینه ری ئیسلام دانانرین و له بنه ما به رز و گیانه مروّفانه که ی ئیسلام تینه گه یشتوون.

عومەری کۆری خەتتاب پیریکی کۆیری بینی لە دەرگاگان دەروژە دەکات،
پرسیاری کرد، زانی که ئەوە جولەکەیه، پیتی گوت: چی وای لێکردی ئەمە بکە؟
وتی: سەرانه (جزیه) و پیویستی و بەسالدنا چوون. عومەریش دەستی گرت و بردی
بۆ مائی خۆی، پیویستی ئەو کاتە پێدا، ئنجا ناردی بۆ لای سەرپەرشتیاری
خانەمی دارایی (بیت المال) و پیتی گوت: ئەمە و هاوشانەکانی لەبەرچاو بگرە، بەخوا
لەگەڵی دادوەر نەبوین، گەنجیە کەیمان خوارد، لە کاتی پیریشدا زەلیلی دەکەین.
﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ﴾ زەکات دەبێ بدریشتە هەژاران و
کەمدەستان. ﴿﴾ ئەمەش لە هەژارەکانی ئەهلی کیتابە.

کە سەفەری کرد بۆ دیمەشق، بەلای کۆمەڵێک گاوری هەژاردا تێپەری، کە توشی
گولی ببون، فەرمانی دەرکرد، کە لە مائی زەکات بەشیان بدریت و بژیویان بۆ
دابین بکړیت.

ئەم گیانە بێگەردە بوو، کە خەلکی بۆ ئیسلام پاکیشا، وایکرد بەو خێراییه
سەیره لەرادەبەدەرە بە زەویدا بلاو بیتەوه، خەلک لە دەست چەوساندنەوهی نایینی
و ڕەگەزپەرستی بلاوی ئەو کاتە رایان دەکرد بەرهو ئیسلام و، چاوه‌ڕوانی
لێبوردەیی و دادوەری و یەکسانیان لێ دەکرد.

لە کتێبی (الدعوة الى الإسلام) دا لە دانانی (سیرت. و. ارنولد) و (حسن
ابراهیم و دوو هاوڕێکە و هریان گێڕاوه)، لە لاپەرە - ۵۳ - و دواتر دا هاتووه:

"میخائیلی گەوره Michael the Elder توانی لە رێگای (انطاکیە) ی
یەعقوبی لەو نوسینانەیدا، کە لەنیوێ دووهمی سەدهی دوانزەدا نووسیوی،
ئەوانە کۆیکاتەوه، کە برا هاوئایینه‌کانی نویسیویان، هەروا جێ پەنجەمی خوا
ببینیت لە رزگارکردن (فتح) هەمرەبیه‌کاندا، هەتا دواي ئەوێ کەنیسه
روژه‌لاتییه‌کان بۆ ماوه‌ی پێنج سەده فەرمانڕه‌وایی مسولمانانیا دیت، دواي
باسکردنی چەوساندنەوه‌کانی هیره‌قل دەنوسی و ده‌لیت:

{ئەمەیه‌ هۆی ئەوه‌ی، کە خواوەندی تۆله‌ کە لە هیژ و دەست ڕویشتندا تا
بوو، کە بە ئارەزووی خۆی دەوله‌تی مروّقه‌کانی به‌ریوه‌ دەبرد، به‌وه‌ی ده‌به‌خشی کە

خۆى ئارەزووى ئىيە، سوك و بىيەھاكانى بەرز دەكردهوه، كاتىك زۆردارىي رۆمەكانى بىنى، ئەوانەى بە ھىز كەنىسەكانىيان دزى و ولاتمانيان تالان كرد و، سزايەكى بى سۆز و بەزەبى بەسەرماندا سەپاند، پۆلەكانى ئىسماعیلى لە ولاتانى خوارووهوه نارد، تا لە چەنگى رۆمەكان رزگارمان بكەن.

لە راستیدا ئەگەر پىشتەر ئىمە بەرگەى كەمىك زىانمان گرت بەھۆى ئەوہى، كەنىسە كاسۆلىكىيەكانىيان لەئىمە ستاند و دایان بە خەلگى (خەلقىدونى)، جا ئەو كەنىسانە ھەر لای ئەوان مایەوہ، كاتىك شارەكان كەوتنە دەست عەرەبەكان، بۆ ھەر تیرەيەك ئەو كەنىسانە تەرخان كرا، كە لەژىر دەستیان بوو-لەو كاتەدا كەنىسەى (ھەمىس) گەورە و كەنىسەى (ھەران) لىمان ستانرابوو-، لەگەل ئەوہشدا دەستكەوتىكى كەم نەبوو، كە لە توندوتىوى و ئازاردان و داپلۆسىن و پەفتارى پەقى رۆمەكان رزگارمان بوو و، خۆمان لەناستى و دلتىيادا بىنيەوہ.

{كاتى سۆپاى ئىسلامى گەيشتە دۆلە ئەردەن و (ئەبو عوبەيدە) لە (فەحل) سەربازگەى دامەزراند، خەلگە مەسىھىيەكەى ئەم ولاتە نامەيان بۆ عەرەبەكان نوسى و وتیان: ((ئەى مەسولمانىنە، ئىوہ لای ئىمە لە رۆمەكان خۆشەويستەرن، ئەگەرىش ئەوان لەسەر ئايىنى ئىمەن، ئىوہ بەوہفاتەرن بۆمان، بەسۆزەرن لەگەلمان، ستەھمان لەسەر لادەدەن، فەرمانەرەوايىتان چاكتەرە لەسەرمان، بەلام ئەوان ناچارىيان كەردوین و بەسەرماندا زال بوون)). خەلگى (ھەمىس) دەرگای شارەكەيان بەپرووى سۆپاى (ھىرەقل) دا داخست، ھەوالیان بە مەسولمانەكان دا، كە سەربەرشتىارى و دادوہرىي ئەوان خۆشەويستەرە لایان لە ستەم و توندوتىوى ئىغرىقييەكان.

{ئەمەبوو ھال و بارى ھەستەكان لە ولاتى شامدا، لەكاتى ئەو غەزايەى لەنىوان سائەكانى ۶۳۳ و ۶۳۹ ز پوویدا، كە تىايدا عەرەبەكان بەرەبەرە سۆپاى رۆمىيان لەم وىلايەتە وەدەر نا.. ئەو كاتەى دىمەشق بووہ نمونە لە بەستنى پەيمانى ئاشتى لەگەل عەرەب سالى ۶۳۷ ز. و بەمە لە تالان دلتىابوو، ھەرەك ھەندى مەرجى گونجاوى دىكەيشى دابىن كرد، شارەكانى دىكەشى شامىش لەو رىچكەيە دووانەكەوتن، ئەوہبوو (ھەمىس) و (مەنبەج) (Hieropolis) و چەند شارىكى

دیکەش پەیمانسان بەست و بەو پێیە بوونە سەر بە عەرەبەکان. بەلکو (بەتریق)ی (بیت المقدس)یش بە مەرجی هاوشێوە شارەکەى داىە دەستەووە. ترسی پۆمەکان لەوێ ئیمبراتۆر ناچارىان بکات شوین مەزھەبەکەى بکەون، وایکرد ئەو پەیمانەى مسوڵمانان بە خۆیان دابوو لە ئازادى ئایینى، لەدایان خۆشەویستەر بیت لە پەيوەست بوونىان بە دەولەتى رۆمانى، یان ھەر حکومەتێکى مەسیحى. ئەو ترسەى سەرەتای دابەزینی سوپای رزگارکەر بۆ ولاتەکەیان پەیدا بوو، زۆرى نەبرد پەويیەو و پەرۆشییەکى بەھێزى بەشوتندا ھات، کە لە بەرژووەندى عەرەبە رزگارکەرەکاندا بوو.

{بەلام ویلايەتەکانى دەولەتى بیزەنتى، کە ھەر زوو مسوڵمانەکان بە بە دلیری و ئازایەتى خۆیان دەستیان بەسەردا گرت، لە باریکى لیبوردەبى وادا ژيان، کە بە درێژایى چەندین سەدە بەخۆیانەو نەدیوو، بەھۆى بلاووونەوێى بیروباوەرى (یەعقوبى و نەستورى) لەناویاندا، ئەو بوو مسوڵمانەکان رێگەیان پێدان دروشمە ئایینیەکانى خۆیان ئەنجام دەن، بەبى ئەوێ کەس رێیان لى بگریت، تەنھا چەند پێوەندى نەیت، کە لەسەریان فەرز کرا، تا تێکگیران لەنیوان ئایینە بەرامبەرە کەکاندا پروونەدات، یان بەھۆى دەرخستنى رپۆرەسمە ئایینیەکان و شانازی پیکردنەو پەگەزپەرستى نەوروژینیت و ھەستى مسوڵمانان ئازار نەدات.

دەتوانین ئاستى ئەو لیبوردەبى-کە لە سەدەى ھەوتەمدا سەرنج پادەکیشت- لەرێى ئەو پەیمانانە ھەلبەسەنگین، کە عەرەبەکان دایان بە دانیشتوانى ئەو شارانەى دەستیان بەسەردا گرت، پەیمانان پێدان کە گیان و مالیان بپاریزن و، ئازادى ئایینیان بۆ پەها بکەن، بەرامبەر بە گوێپایەلى و جزیەدان.

{ئاسان نیە درێژەى ئەو پەیمانانە بە وردى کورت بکەینەو، بەھۆى ئەو زیادانەى تیاياندا. جا ئەو وردەکاریانە وەکو وشە راست بن یان نا، لایەنىکى زۆرگرنگە لەو پروووە، کە گێرپانەوێى میژوبى دەنوینیت، ئەوێ کە میژوونوسە مسوڵمانەکان لە سەدەى دووھەمى کۆچى وەریان گرتوو -ئەمەش ئەو گێرپانەوانە، کە ئەستەمە پالېستینەکەى خۆى پابگریت، ئەگەر بەلگە ھەیت لەسەر سەلماندى

پینچه وانه که ی-، چی تیادا نیه، که لیره دا ئه و مهر جانه بهینینه وه، که گوایه خهلیفه (عومهری کوری خهتتاب) داینا، کاتیڤ (بیت المقدس)ی وه رگرت:

به ناوی خوای گه وره میهره بان، ئه مهیه ئه و دلتیاییه بهنده ی خوا و ئه میری برواداران به خه لکی (یلیاء)ی به خشی، دلتیایی بو خۆیان و مالیان و که نیسه کانیا و خاچه کانیا و نه خۆشیا و لهش ساغیا و هه مو خه لکه که کانیا؛ کهس له که نیسه کانیا نیشته جی نابیت و ناروخینریت و، سوکایه تی پی ناکریت و لیی کهم ناکریته وه، سوکایه تی به خاچه کانیا ناکریت و، له سامانه کانیا کهم ناکریته وه (له سهر دینه کهیا زۆریان لی ناکریت و زیان له هیچیا نادریت).

{باجی پینج دینار له سهر دهوله مهند و چوار دینار له سهر چینی ناوه راست و سی دیناری له سهر هه ژاره کان دانا.. عومهر به هاوڕێه تی (به تریق) سهر دانی شوینه پیرۆزه کانی کرد، ده لێن: له کاتیڤدا له که نیسه ی (قیامه) دا بوو، کاتی نوێژ داها، (به تریق) داوای له عومهر کرد لهو ئی نوێژ بکات، به لام ئه و بیری کرده وه و داوای لیبوردنی کرد و گوتی: ئه گهر ئه و ئه م کاره بکات، ئه و له داوای ئه و، شوینکه وه ته کانی ده لێن ئیره شوینی په رستنی مسولمانانه.

{له و شتانه ی له گه ل ئه م گیانی لیبورده ییه دا ده گونجیت، ره فتار چاکی عومهره له گه ل هه لگرانی ئایینه کانی دیکه، که له ژیر فرمانه وایی ئه ودا ده ژیا، ئه وه ی لیی ده گیرنه وه که فرمانی داوه به به خشینی مالی زه کات به و نه صرانیا نه ی تووشی گهری بووبوون و بژیویان بو دابین بکریت. ئه و، په یاندار (ذمی) هکان- هه لگرانی ئایینه کانی دیکه که هاتونه ته ژیر پاراستنی مسولمانان- له یاد ناکات، هه تا له دا پاسپارده کانی که دهیدا به و که سه ی له داوای ئه و جی ده گریته وه، ده رباره ی ئه و ئهرکه ی پتویسته له و پایه به رزه دا پتی هه لبسیت، گوتی: (رای ده سپێرم به په یانداره کانی خوا و په یانداره کانی پیغه مبه ر، که به لێنه کانیا بو بباته سهر و زیاد له توانا ئه رکار نه کرین). {

به م لیبورده ییه و ئه م دادوه ییه، ئیسلام له رابردوودا توانی و له داها تووشدا ده توانی، ناشتی جیهانی له زه ویدا وه دی بهینیت، له به ر ئه وه ی شتیڤ به خه لک

دەبەخشیت، کە هیچ بیروباوەڕ و سیستەمێکی دیکە نایبەخشیت، هەموویان لە یەک کاروانی مەزگایەتیدا بەرپۆتە دەبات، لە سایەیدا هەست بە ناشتی و ئاسایش دەکات.

بەرپۆز (جب) لە کتیبەکەی (الی این یتجە الإسلام Whiter Islam) دەڵێ: "ئیسلام هێشتا لەتوانایدا یە خزمەتێکی بەرز و بەرپۆز پیشکەش بە مەزگایەتی بکات، هیچ دەزگایەکی دیکە نیە سەرکەوتنێکی بێهەوا و بەدەست بێنیت لە پێک ناشناکردنی رەگەزە دژبەکانی مەزگایەتی، لە یەک بەرەو لەسەر بناغەی یەکسانیدا.. زانکۆی ئیسلامی لە ئەفریقا و هیند و ئەندونوسیا، بەلکو زانکۆ بچوکەکی چین و، زانکۆ تەسکەکی یابان، هەموویان دەری دەخەن، کە ئیسلام هێشتا لەتوانایدا یە دەسلاتی بەسەر ئەو رەگەز و چینه جۆراوجۆرانەدا بەسەپینیت. ئەگەر مەملەتێ زەبەلاحەکانی رۆژەلەت و پۆژناوا بخرێتە ژێر توێژینەو، ئەوا بۆ یەکلەکردنەوی مەملەتێکە هەر دەبێت پەنا بۆ ئیسلام بێت."

لەم بوارەدا وام بەباش زانی گۆلبۆزێتێک لە گۆتەکانی دوو پیاوی ئەوروپی ئەصرانی بێنەو، چونکە شایەتیەکی ئەوان بۆ ئیسلام لە کۆن و نوێدا بە لێبوردەیی رەها و، دادوەری گشتی لە رەفتارکردن لە گەڵ دژە بیروباوەڕەکانی، ناشتیە کە لەسەر ووی ئاستی گومانە، ناکرێت لە هەڵچوونێکی نایینی بۆ ئیسلام دەرچووبێت، یان زیادەپۆی بێت لە ناشکرکردنی پووە گەشەکانی!

لێبوردەیی مەزگایەتی، رەگەزێکی گەرنجە لە چەسپاندنی ناشتی، کە هەموو ئەو شارستانیانی ئەمەریکایەیان بەسەر جیهاندا کردووە لە دەستیان داو، ئەو جیهانی بەهۆی دەمارگیریی نایینی و، دەمارگیریی رەگەزی و، دەمارگیریی مەزەبەیی پارچەپارچە بوو، بەهۆی ئەو دەمارگیرییە بێزارووە لە لیواری لەناوچوون راپوێستاو، لەبەر ئەوەی گیانی لێبوردەیی مەزگایەتی تێدا نیە، گیان دادوەری راستەقینە نیە، بەهۆیەو رق و قین دەردەپەرێت، چاوپۆشێکی ئابوری و ئابوری پەرەدەسینیت، ژبانی مەزگایەتی دەکاتە دۆزەخێک لە جەنگ و دۆزەخێک لە ناشتی، برسێتی و ترسی تیا داو، ئومەتەکان لە بەرامبەر یەک بە هۆشیاری و

دوودلییه کی بهردهوام پارهستان، باری دهرونی خەلک قورس دەکات و دوچاری پالەپەستۆی دەماری و خۆینی دەکات، وایان لێ دەکات بهردهوام لە چاودێری کردنی خۆیان و خەلکی دیکەدا بن، لە ترسێکی بێ دلتیاییدا بن، لە رقیکی بێ ناشتیدا بن، لە تاریکییەکی بێ تروسکەدا بن.

لەگەڵ هەموو ئەمانە، دەبینی ئەو شارستانیە شکست خواردوانە شانازی بەخۆیان دەکەن و بەرگری لە خۆیان دەکەن، ناخۆشی لەدوای ناخۆشی و جەنگ لەدوای جەنگ و، بەلا لەدوای بەلا تووشی مەزۆفایەتی دەکات. بۆچی؟ لەبەر ئەوەی بەکارهێنانی ناسن و ناگر و کارەبا و هەلەم لە دەست ئەودایە، خاوەنی دروستکردنی بۆمبێ ناوکی و بۆمبێ ئیدروژینی و مانگە دەستکردەکانە، بەلام خاوەنی یەک گەردیلەیی خۆشەویستی و یەک پەگەزی لیبوردەیی و یەک وزە لە وزەکانی مەزۆفایەتی نیە!

ئەمەییە ئەو پەموزن بوون (مسخ)ە تووشی گیانی مەزۆفایەتی دەبێت لە چەرخێ تاریکی رۆحی و شکستدا.. هیچ دەستێک نیە ئەو گیانە چارەسەر بکات، هیچ تیشکێک نیە تاریکی و شاراوەکانی رونک بکاتەوه، مەگەر جارێکی دیکە ئیسلام پیشەوایەتی مەزۆفایەتی بکات، جا بگەرێتەوه بۆ لیبوردەیی مەزۆفایەتی، دۆزینەوه و زانستەکانی بکاتە نامێری بەزەیی و شارستانی و ناشتی.

پەگەزی رەوشت ئە مامەتە و هەنسوکەوتدا

لە دیارترین جیاکەرەوەی گیانی ئیسلامی، زالبوونی رەوشتە بەسەر پەییوەندیە نێودەولەتییەکان لە ناشتی و جەنگدا و، خۆدارنێنە لە خۆویستییه بچوکه سنوردارەکی، کە (ولایت) یان (نیشتمان) یان (پەگەز) یان (چین) دەپەرستێت و، بە ئامانجێکی پێرۆز و لەسەروی غومەیی و رێبێر (مبدأ) و رەوشتی دادەنێت.

ئەو گیانەیی بەسەر پەییوەندی نێوان دەولەتان و کۆمەڵاندا زالە، لە تێکڕای ئەو سیستەمانە، کە زەوی ناسیویەتی-بێجگە لە سیستەمی ئیسلامی- کەشی ژێانی مەزۆفایەتی تێک دەدات و، وەکو ژێانی گورگەکانی دارستانی لێ دەکات، نە بەلێن و نە پەیمانی تێدا، جگە لە ناپاکی و دوڕوویی بواری شتی دیکە نیە.

مرۆڤایه‌تی له‌و سه‌رده‌مانه‌دا، که شه‌ورویا ده‌سه‌لاتدار بوو، نمونه‌ی زۆری سه‌رده‌می دارستان و، چه‌ندین وینه‌ی یاسای گورگانی به‌خۆوه دیت. یاسای ناپاکی و دوروویی و بێ‌به‌هایی، شکاندنی به‌لێن و په‌یمان، دراندنی رێکه‌وته‌کان، وه‌سف کردنی به‌لێننامه‌کان به‌وه‌ی که پارچه‌کاغه‌زن.

هه‌روا دره‌نده‌یی وای به‌خۆوه دیت، که درنده‌کان شه‌رم ده‌که‌ن شه‌نجامی بده‌ن، دواین شه‌و درندایه‌تیه‌ ئاشکرایه‌ دوو بۆمه‌که‌ی هێرۆشیم و ناکازاکی بوو.

مرۆڤایه‌تی له‌ داهاتووی نزیکیدا، جۆره‌ها غه‌در و ناپاکی به‌خۆوه ده‌بینیت، جۆره‌ها درنده‌یی به‌خۆوه ده‌بینیت، که له‌گه‌ڵ گیانی شه‌و شارستانییه‌ته‌ ماده‌یه‌ کافره‌ بگنجیت، شه‌و شارستانییه‌ته‌ی برپای به‌ ئایین و په‌وشت نیه‌، شه‌و شارستانییه‌ته‌ی خۆی به‌ هیچ رێبهر و ویژدانیه‌که‌وه په‌یوه‌ست ناکات، به‌شیوه‌یه‌که‌ له‌گه‌ڵ بیرۆکه‌ی ماده‌دی تاریکیدا برپوات، که به‌سه‌ر شه‌م شارستانییه‌ته‌دا زاله‌، جا هه‌رچی په‌گه‌زی بێجگه‌ له‌ به‌رژه‌وه‌ندی راسته‌وخۆ و ده‌مارگیری بۆگه‌ن هه‌یه‌ له‌ ژیان ره‌تی ده‌کاته‌وه.

بیرۆکه‌ی مرۆڤایه‌تی تاک، له‌ژێر سایه‌ی شه‌و شارستانییه‌ته‌ گیان نزم و ویژدان بۆگه‌نه‌دا، دوور له‌ وه‌دیها‌تن ده‌مینیته‌وه‌، هه‌رچه‌ند بانگه‌شه‌ی بیرۆکه‌ی یه‌کیه‌تی جیهان بکری‌ت، له‌به‌ر شه‌وه‌ی شه‌و یه‌کیه‌تیه‌ ده‌بی له‌سه‌ر بناغه‌ی بیروباوه‌ڕیه‌کی شه‌ده‌بی و، گونجاندنی په‌یوه‌ندییه‌ ماده‌یه‌کان و، به‌رپوه‌بردنی نامیره‌کان بۆ بنیاتنانی ژیان نه‌ک تێکشکاندن، دامه‌زریت.

چا‌و‌چ‌نۆکییه‌ ده‌وله‌تان هه‌ر حوکم ده‌کات، هه‌موو نا‌ره‌وا و تاوان و درندایه‌تیه‌که‌ بۆسیاسی و سه‌رکرده‌کان هه‌ڵاڵ ده‌کات، له‌به‌ر شه‌وه‌ی ئاراسته‌ی ده‌وله‌تیه‌کی دیکه‌، یان په‌گه‌زیکی دیکه‌، یان چینیکی دیکه‌ کراوه‌!

هه‌تا بیرۆکه‌ی پیرۆزییه‌ ده‌وله‌ت، یان په‌گه‌ز، یان چین -نه‌ک پیرۆزییه‌ مرۆڤایه‌تی- فه‌رمانه‌ره‌وا بی‌ت، هیچ رێگرێک نابیت له‌به‌رده‌م شه‌نجام دانی خراپترین تاوان له‌ مافی خه‌ڵکانی دیکه‌ و، تاوانبار به‌ پالنه‌وانیه‌کی مه‌زن داده‌نریت و، ناپاک به‌ سیاسه‌ته‌داریه‌کی لێزان داده‌نریت، هه‌ر به‌و شیوه‌ی، که مرۆڤایه‌تی له‌ هه‌موو

له كۆتاييدا، ئىسلام به همه مو ئه مانه قازانچى كرد و زيانى لى نه كهوت، گيان و دلى خه لكى ده ست كهوت، توندوتوژل بوونى پييره بالاكانى ده ستكهوت، كه به مبهستى برپار له سهردانى له سهر زهويدا هاتبوو، له كۆتاييشدا به هوى پاريزگارى ره گهزى ره وشتى له ناشتى و جهنگدا، نهو زيانه لاهه كى و ناخوشيه كاتيانه ي دووچارى بىبوو، هه مووى بۆ قهره بو كرايه وه، له ماوه يه كى كورتدا بينيان چۆن سه ركه وتنى خودا و رزگار كردن هات و، چۆن خه لك دهسته دهسته دههاتنه ناو ئاينى خوداوه.

ئىسلام له جيهانى نيو دهوله تيدا، به لكو له جيهانى مرؤفاه تيدا، په يمان بردنه سه رى به ياساى خوى دانا: ﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا﴾ په يمانيشتان به رنه سه رى، په يمان پرسينه وه ي له سه ره. ﴿الإسراء/٣٤﴾.

﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ اللَّهُ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ، وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَخَذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ: نهو په يمانه ي كه له گهل خوداى ده به ستن به جى بينن، سوينده كانتان مه شكينن، پاش نه وه ي كه ليبران پيكيان بينن و خوداتان به چاوديرى خوتان داناوه، دياره خودا ناگاي له كرده وه تان هه يه .. نه چن وه كه نهو ژنه بكه ن كه ريسه كه ي -له پاش گرژى- خاوكرده وه و پسپسى كرد. سوينده كانتان بكه نه هوى فريودان، بهو به هانه يه ي كه فلانه گهل له گه لى ديكه باشتن. ﴿النحل/٩١-٩٢﴾.

نه مه يه نهو به هانه يه ي (ده و له ت) له نهو روپا ده يكا ته پاساوى خوى بۆ شكاندن به لئين و په يمانه كان. به هانه ي به ره وه ندى ده و له ت، قورشان لي ره دا ناماژه ي پى ده كات: ﴿أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ﴾، ناماژه به وه ش ده كات كه نه م ويسته به هانه نيه بۆ په يمانشكاندن، ريگرى له مسويمانان ده كات نهو ريگايه بگرنه بهر، به لئين شكين بهو شيوه نابوته ده چوئى ﴿كَالَّذِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا﴾.

خوای گهوره چۆن په یان شکینانی به سوک و ناشیرین داناوه، ههتا له گۆره پانی مروځایه تی وه ده ری ناو و، خستونیه ناو ناژه لآن، ههرواش په یان به جی گه یاندن و نه بجامده رانی به مەزن داناوه:

﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَئِكَ الْأَلْبَابِ، الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ: ثُمَّ رَامَانَهُ هَر بُو خاوه نئاوه زانه، نهوانه ی په یانی خوا پیتک دینن و تازه لیتی پاشگهز نابندهوه.﴾ الرعد/ ۱۹-۲۰.

﴿وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ: نهوکه سانه ی په یانیان دا به خودا و پاشان لیتی پاشگهز بوونهوه و ههروای نیتوان خویان و خودای خویان پساند -که خوی فه رمانی پیدابوون نه ییستین- و له زه ویدا به د فیه ری ده کهن، له به هره ی خودا بی به شن و دواړوژی دژوریان هیه.﴾ الرعد/ ۲۵.

﴿إِنْ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ: خراپترینی زینده وهران لای خودا نهو که سانه ن، که خودایان نه ناسیوه و تیتیش بروا ناهیتن، نهوانه ی په یانت له کهل به ست و له پاشانا هه موو جاری په یانیان هه لده وه شیتن و هیچ ترسی خودایان نیه.﴾ الانفال/ ۵۵-۵۶.

ههتا نهو هاویهش په یدا که رانه ی دژایه تی نیسلام و مسولمانانان ده کرد و، به شیوه یه ک نازاریان ده دان که نه پیتشر و نه له پاشتر کهس وا نازار نه دراوه -ته نهها نهو پۆزه نه بیت، که فه رمان په وایی له نه نده لوس و له حه به شه که وته ده ست خاچیه رسته کان، ههروا نهو پۆزه ی فه رمان په وایی له روسیا و یو غسلافیا و چین که وته ده ست شیوعیه کان-، ته نانه ت نهوانه ش، که خوای گهوره ده باره یان ده فه رمویت: ﴿كَيفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةً: چۆن په یانیك، که نهوان هه رکات ی بزانت پیتان ده ویرن، به بی نهوه ی گو ی بده نه سویتند خو ری یان خزمایه تی، به گۆتاند دین.﴾ التوبة/ ۸. ههتا نهوانه ش، خوای گهوره له سه ر مسولمانان فه رز ده کات، که په یانه کانیان بو به رنه سه ر، نه مه له

کاتیکیدا که دوافهرمانی خوئی دهریاره‌یان دهرکردبوو، که نه‌وانه له‌وه‌به‌دوا هیچ به‌لێن و په‌یمانیکیان له‌لایهن خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی پێ نادریت، به‌لام نه‌وه‌ی کراوه ده‌بێ ره‌چاو بکریت و، نابیت مسوولمانان ده‌ست پێشخهر پێ له‌ شکاندنی؛ ﴿وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولُهُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ، إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُضُوا عَهْدَهُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ: خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا له‌ پوژی حه‌جی مه‌زندا، له‌ خه‌لك پاده‌گه‌یه‌ن که خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا له‌ بته‌رستان بیتازن، نه‌گه‌ر په‌شیمان بینه‌وه قازانج‌تانه، نه‌گه‌ریش قبوڵی نه‌که‌ن، لی‌تان پوون بێ که له‌ده‌ست خودا دهرناچن، مژده‌ش ده‌ به‌وانه‌ی خودا نه‌ناسن، به‌شیان نازاری به‌ژانه.. بیتجگه له‌و بته‌رستانه‌ی په‌یمان‌تان له‌گه‌ل به‌ستوون و له‌سه‌ر په‌یمانه‌که‌یان لانه‌که‌وتوون و دژی ئیوه یاریده‌ی که‌سیان نه‌داوه، هه‌تا ماوه‌ی په‌یمانه‌که به‌سه‌ر ده‌چی، ئیوه په‌یمان‌تان مه‌شکێنن. خوا پارێزکارانی خو‌ش ده‌وێت. ﴿التوبة/۳-۴.

هه‌تا نه‌و مسوولمانانه‌ی له‌ خانه‌ی ئیسلام دوورن، نه‌وانه‌ی کۆچیان بۆی نه‌کردووه، کاتیکی مسوولمانان به‌سه‌ر دوژمناندا سه‌رده‌خه‌ن، نه‌مه‌ ریگه به‌ براکانیان نادات نه‌و به‌لێنانه پشکێنن که پێشتر به‌ستویانه؛ ﴿وَإِنْ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ: گه‌ر نه‌وان دهریاره‌ی دینه‌که‌یان یاریده له‌ئیوه بخوازن، له‌سه‌رتانه کۆمه‌کیان بکه‌ن، مه‌گه‌ر له‌دژی نه‌وانه‌ی له‌گه‌ل ئیوه هاویه‌یمان. ﴿الانفال/۷۲. نه‌مه‌ش لوتکه‌ی به‌لێن برده‌ سه‌ره، که هیچ دهربرینیک پێ ناگات.

نه‌مه‌ غونه‌یه‌کی بیردۆزه‌یی و مه‌به‌ده‌ئیکه‌ی غونه‌یی نه‌بوو، به‌لكو ره‌فتاریکی واقعی بوو له‌ ژبانی هه‌مو مسوولمانان و په‌یوه‌ندیه‌ نیوده‌وله‌تیه‌کانیاندا. غونه له‌سه‌ر نه‌مه‌ش له‌ واقعی می‌ژویی ئیسلامدا زۆره، له‌م شوینه‌دا کورته‌ی هه‌ندیکیان دینینه‌وه:

(حوزەيفەى كورپى يەمان) دەلتى: هيچ واى لى تەكردم بەشدارى (بەدر) نەكەم تەنھا ئەو نەبىت، كە من و (حسبل) لە مەككە دەرچووين، كافرەكانى مەككە ئىمەيان گرت و گوتيان: دەتانەوئى بچن بۆ لای محمد؟ گوتمان: ئەومان ناوئ، تەنھا دەمانەوئى بچینە مەدینە. جا بەلئین و پەیمانان لیمان وەرگرت، تا بچین بۆ مەدینە و لەگەل (محمد) نەجەنگین، كە هاتینە خزمەت پیتغەمبەرى خوا و هەوالمان پیتدا، فەرمووی: بۆن، بەلئینەكەیان دەبەینە سەر و پشت بەخوا دەبەستین لەسەریان.

هەندێك لە ھاوێ پەیداكەران(مشرکین) پەیماننامەى (حەبیبە)یان شان، لەو پەیماننامەیدا هاتبوو، كە هەر شوئینكەوتەیهكى (محمد) هات بۆ لای قورەیش وەرى بگرن، هەر شوئینكەوتەیهكى قورەیش هات بۆ لای (محمد) وەرى نەگرێت. پیتغەمبەر ﷺ بە پەیماننامەكەو پابەند بۆو لەگەل ئەوانەى نەیانشكاندبوو، لەماوەى ئەو پەیمانەدا هیچ قورەیشییەكى وەرنەگرت.. (ابورافع)ى نازادكراوى پیتغەمبەر ﷺ دەلتى: ((قورەیش ناردەمیان بۆ لای پیتغەمبەر، هەر كە پیتغەمبەر م بینى ئىسلام چوو دەتەو، گوتم: ئەى پیتغەمبەرى خوا! ناگەریتەو بۆ لایان؟ فەرمووی: من پەیمان ناشكێنم و نامەبەر ناگیرمەو، بگەریتۆ بۆ لایان، ئەگەر ئەمەى ئیستا لەدلتا مایەو، بگەریتۆ)).

ئەو كاتەى سوهەیلی كورپى عەمر لەگەل پیتغەمبەر ﷺ خەریكى رێكەوتن بوون لەسەر پەیماننامەى (حەبیبە)، لەكاتى نووسینی و پیتش مۆركردنى، (ابوجندل)ى كورپى (سەهیل) بە كۆتكراوى لە دەست كافرهكان پرای كەردبوو و هات بۆ لای پیتغەمبەر.. (سەهیل) كە كورەكەى خۆى بینى، گرتى و گوتى: محمد! مەسەلەكە لەنیوان من تۆ براوەتەو.. (محمد) فەرمووی: راستەكەى.. (ابوجندل) گوتى: مسوڵمانینە، ئایا دەمگەریتنەو بۆ لای ھاوێ پەیداكەران تا لەسەر ئایینەكەم سزام بەدەن؟! ئەمە هیچ دادى نەدا، پیتغەمبەر ﷺ بەپیتى ئەو مەرجانەى لەسەرى رێكەوت گەراندیەو، ئەگەرچى هیشتا مۆرى نەكەردبوو.

(ئەبوعوبەیدە) لە سەردەمى خەلیفایەتى عومەردا سەركەردەى سوپا بوو، نامەیهكى بۆ عومەر نووسى، كە بەندەیهكە دلتیایى داوێتە خەلكى شارێك لە

عیراق، پرسپاری رای شهوی کرد. عومەر بۆی نووسی: خوای گهوره به وهفایی به گهوره داناو، وهفادار نابن تا پهیمانهکان نهبنه سەر، جا بهوهفابن بۆیان و لییان گهرین.

حهز ده کهم کهمیك له لای ئەم روداو ههستم، تا دوو دیاردهی پایه دار پروو
بهکه مهوه:

یه کهم: داننان و پشت راستکردنی عومەر به پهیمانیك، له بهندهیهکی مسولمانه وه دهچووه و، فەرماندان به سهرکرده کهی، که جیه جیتی بکات، نهوه له لایه کهوه یه کسانیی رهها له ناو مسولمانان به دی دیتیت و، پیزی پیوست له تاك ده گریت، جا نهو تاکه ههر پایه یه کی هه بیت، پیزان له قسه و پهیمانه کهی به جوړیک له سهر هه موو مسولمانان پیوست بیت، وه که به راست دانانی فەرموده ی پیغه مبهرد عليه السلام: ((الْمُسْلِمُونَ تَكَاَفَا دِمَاؤُهُمْ وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أَدْنَاهُمْ...)) مسولمانان خوینیان هاوتایه، پهیمانی نزمترینیان له سهر هه میوان ده کهویت...^(۱)، نه مه له لایه کهوه، پهروه ده کردنی پیاوانه به به ده رخستنی په پرسپاریتی مهزن، که له سهر هه موو تاکیکه، وتهی شهو، وتهی هه موو نوممه تی ئیسلامه، بهو پییه پیوسته خوئی له ده برینی به دوورگریت و وردبین بیت له پهیماندانه کهی، چونکه هه موو نوممه تی ئیسلامی پیوه په یوه ست ده بیت و، له سهری لییان ده پرسپاریته وه.

به لام دیاردهی دووه تهوهیه که عومەر ده لیت: ((وهفادار نابن هه تا پهیمانهکان نهبنه سهر))، له گهل شهو مانا جوانه ی تیایدایه، که بوژکه و سروشتی ئیسلام وینا ده کات.. که وشه بوونی نیه، تهنها به به دیهینانی مانا کهی له جیهانی واقعی ده بیت، تهنها به هاوشیوهیی نیوان گوته ی گوتراو و رهفتاری به رهه ست نه بیت.. ئیسلامیش له هه موو مه بنده نه بهرزه کانی ئاوا بووه، شهو تهنها غونه یه که نه بوو بۆ په ند و ئاموژگاری وهرگرتن، تهنها وشه ی رهونه قدار نه بوو، به لکو سیسته میك بوو بۆ جیه جی کردن، ده ستوویك بوو بۆ ئه رکبار کردن، واقعیك بوو له واقعی کانی زهوی، ته گهریش نهوانه غونه ی بهرز بوون له نیگای ئاسمان.

پاشان نیسلام له سهر پتنگه بهرزه که ی به هاوشان له گمل شهرف و کهرامهت و پرهوشت دا پئ دهکات، غهدر حهلال ناکات ههتا لهو کاته شدا، که له ناپاکیی خه لکی دیکه ده ترسیت.. ناچاره له دوژمنایه تیدا به سهریاندای زالی بیت و به ناشکرا له گه لیان بجهنگیت، بهرپژئی رووناک په یمانه که یان بهرپودا بداته وه. له ناکاو و به غه در به سهریاندای نادات له کاتی کدا نهوان لیئی دلییان: ﴿وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَأَنْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ﴾ گهر ههستت کرد کۆمه لئی لهو سویند خۆزانه ناپاک ده رچوون، تۆش وهک نهوان سویندیان به سهردا بده وه، خودا ناپاکانی خوش ناویت. ﴿الأنفال/ ۵۸﴾.

لهوانه یه هه نندیک کهس له کاتی بیستنی فهرموده ی پیغه مبهری خوادا ﷺ: ((الحرب خدعة: جهنگ فرت و فیله))^(۱) گومانیکیان لا دروست بیت، به لام نه مه جیی گومان نیه، چونکه فرت و فیل له جهنگدا په وایه، نه وه جهنگه نهک ناشتی، کاتیک جهنگ راده گه یه نریت، بوار بواری پلانی جهنگی ده بیت، دوژمن ده زانی و ناگاداریی خۆی ده کات و کاروباری پتک ده خات.. نا لهو کاته دا فرت و فیل ده بیتته زیره کیی جهنگ و زۆر زانیی سهریازی له گۆرپه پانی جهنگدا، نهک له گۆرپه پانی ناشتیدا.

پیغه مبهری ﷺ ته گهر مه بهستی هیرشی شوینیکیی بوایه، وای ده رده خست که نیازی شوینیکیی دیکه ی هه یه، تا بهرام به ره که ی ده سه خه پۆ بکات، نهوانه ی دزایه تی راشکاویان را گه یاندوه، نهک بۆ نه وه ی له ناکاو بداته سهر نهوانه دا، که په یمانیان پیدراوه و دلییان و به بیی نه وه ی به خۆیان بزانی لییان بدات.

به م شیوه یه نیسلامی به هیز، هه لویتستیکیی به پزانه ی توند وه رده گریت. غه در نیه و لاوازی نیه، نه زۆر لیکردن و نه مل پی که چ کردن.. به لکو نه وه عیززه تی به هیزه کانه و، به پزیزی ریزداره کانه و، به لیینی وه فاداره کانه.. به م شیوه یه نه و دیارده یه ده رکه ده ویت له دلتیا کردنه وه ی هاوبه شه پرستی دالده دراو، چونکه نه و لهو کاته دا هیچ هیزیکیی نیه تا بازار بدات، مافی خۆشیه تی، که بازار نه دریت،

چونكى ئىسلام مەبەستى لەناچوونى دژەكانى نىيە، بەلكو مەبەستى رىئوئىنى كىرەنپانە بۆ پىنگاى راست، ھەروا نازارىيان نادات لە كاتىكدا ئەوان لە ماوەى گوپراگرتن و پونكرەنەوہدان:

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ﴾ ھەركاتى يەككە لە بىپەرستان خۆى خستە بەر دالەدى تۆوہ، پەناى بدە؛ با فەرمايشتى خودا بىيىستى، ئەوسا كە بىنيپەر شوئىنى كە نەترسى. ﴿التوبة/۶﴾. كەواتە ئەمە تەنھا پەنادان نىيە، بەلكو پاراستنىشە ھەتا بەدلىيايى دەگاتە شوئىنى خۆى.

ئەمەش ناسۆيەكى بەرزى دىكەيە، كە تەنھا ئىسلام دەيگاتى. ھەروا لە ياساى نىيودەولەتى ئىسلامىدايە، كە نىردراو و ناوېزوانان دلىيا دەكرىن و پارىزگارىي تايپەتيايان لى دەكرىت، لەھىچ بارودۆخىكدا نازارىيان پى ناگەيەنرئىت.

(ابن نواجه) و (ابن أثال) وەك دوو نىردراوى (مُسَيْلَمَة) ھاتنە لای پىغەمبەرى خواﷺ، ئەويش پىيانى فەرموو: ((ئايا شايتە دەدەن مەن پىغەمبەرى خوا؟ گوتيان: شايتە دەدەين (مسیلمه) پىغەمبەرى خوايە! جا پىغەمبەر فەرموى: ((لَوْ كُنْتُ قَاتِلًا رَسُولًا لَضَرَيْتُ أَعْنَاقَكُمْ: بروام ھىنا بە خوا و پىغەمبەرەكەى! ئەگەر نىردراوم بكوشتبا، ئىوہم دەكوشت)).

بەلام ئەگەر لەجەنگدا بىت، كەواتە ئەو جەنگى رزگاركردى مرۆفایەت، جەنگە دژى كۆيلايەتى مرۆڤ بۆ مرۆڤ، جەنگە لەسەر زىادەپۆيى و ستم و دەستدرىزى، جەنگە لەسەر بىروباوەرى پىروپوچ و خەيالى و ئەفسانەكان.. جەنگى رزگاركردە بە ھەموو ماناكانى و لە ھەموو گۆرەپانەكانى.. جەنگىكى بىگەردە لە ئارەزوو و پالەندەرە ئابورى و دەمارگىرى و چىنايەتییەكان.. جەنگىكە، بەشداریكردن تىايدا، رىزدارىيە بۆ مرۆفایەتى، چونكە بىپاردانى سىفەتى مرۆفایەتى و مافەكانى مرۆفایەتى و پىپەرەكانى مرۆفایەت.

نهمه نهو جەنگە نیه، که سەرمایه‌داره تاوانبارەکان بەرپۆه‌ی دەبەن، تا له پشت پێشه‌سازیه دۆزه‌خیه‌کانه‌وه قازانج به‌دن، نهو جەنگه‌ی گیان و جەسته‌کان به‌زایه دەدات، شارستانییه‌ته‌کان قوت دەدات، ده‌رون و په‌وشت تێک ده‌شکێنێت.. یان نهو جەنگه‌ی کۆمپانیا قۆرخکاره‌کان به‌رپۆه‌ی ده‌بەن بۆ پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانیان له ولاته داگیرکراوه‌کان و، به‌کارهێنانی که‌لوپه‌لی خاوه‌کانیان له هێزه‌ سروشتیه‌یه‌کان و هه‌یه‌زه‌ مرۆیه‌یه‌کان و، کردنه‌وه‌ی ده‌رگای بازاره‌کانیان بۆ به‌ره‌م و دروستکراوی کۆمپانیاکانیان.. یان نهو جەنگه‌ی نهو ده‌زگایانه به‌رپۆه‌ی ده‌بەن، که پاره به‌ سو(ریبا) به‌ قهرز ده‌ده‌ن، تا قازانجی بێشومار بکه‌ن و، ده‌ستکه‌وتی حه‌رام دا‌بین بکه‌ن و، هه‌له‌کان بقۆزنه‌وه و، له ئاوی لێتدا راوبکه‌ن.

نهمه جەنگێک نیه به‌ مه‌به‌ستی دروست کردنی شوهره‌ی پۆلایین به‌ ده‌ور گه‌لاندا، به‌بێ زانین و زانیاری و شارستانییه‌ت، تا رۆڵه‌کانی ولاته داگیرکراوه‌کان به‌ کویری و که‌ری و لالی بێننه‌وه، وه‌کو ئاژۆل به‌زه‌لیلی و نه‌فامی و ملکه‌چی به‌ره‌و سه‌ره‌برین به‌ڕێن.

نهمه نهو جەنگە نیه، که شارستانییه‌تی رۆژئاوایی پیس و چه‌په‌ل دژی مرۆفایه‌تی به‌رپۆه‌ی ده‌بات، بۆ ده‌ستکه‌وتنی قازانجی ماددی و به‌کۆیه‌ کردنی په‌گه‌زایه‌تی و، ده‌مارگیری نایینی. وه‌ک نهو جەنگانه‌ی جیهانی رۆژئاوایی له هه‌موو میژووه‌ پیس و درێژه‌که‌ی به‌خۆیه‌وه‌ دیوه‌.

به‌لکو نهمه جەنگێکه‌ خه‌لک له‌ به‌ندایه‌تی به‌نده‌کان ده‌رده‌هێنێ و به‌ره‌و به‌ندایه‌تی خوای تاقانه‌ی ده‌بات.. نهو جەنگه‌ی که‌ له‌ گه‌ل خۆیاندا یه‌کسانی و دادوه‌ری و رێزی بۆ هه‌موو بونه‌وه‌ریکی مرۆیی سه‌ر رووی ئهم زه‌مه‌ینه‌ هه‌لگرتووه و، له جیهانی واقیع و جیهانی نمونه‌ییدا به‌دی ده‌هێنێت، له‌ ده‌ستور و له جێبه‌جێ کردن، بۆ په‌ش و سپی و، بۆ مسوڵمان و په‌یماندار جێبه‌جێ ده‌کات.. به‌ یه‌ک شێوه‌ و به‌ یه‌ک ئامراز و له‌ یه‌ک ئاستدا، بۆ هه‌موان جێبه‌جێ ده‌کات.

ئیسلام سو(ریبا) و قۆرخ کردن(احتکار)ی حه‌رام کردووه، قازانجی له‌را‌ده‌به‌ده‌ری حه‌رام کردووه، به‌کارهێنانی خراپه‌کارانه‌ی حه‌رام کردووه، به‌م شێوه‌یه، هۆیه

سہرہ تاییہ کانی جہنگی داگیرکاری مادی له کارده خات، هر له ناو بیسه لان دهیکوریت پیش نهوی نهوه بخاتوه.

نیسلام هه موو ده رگا کانی جہنگ داده خات، بیجگه له یهک ده رگا نه بیست، ده رگای جیهاد له پیناوی خوا، تا وتی خوا له هه موو شتی بهرتر بیت، تا خه لک هه مووی له بهردهم خوی گه وره یه کسان بن.

نه گهر جہنگ ته نهها لهو رووه وه بیت، کهواته جہنگیکی مروثایه تیانهیه و مه بهستی به لا به سهر هیتان و کوشتن و ویران کردنی تیدا نیه؛ رینگانادات دهست له بی تاوانان و بیده سه لاتان بدریت، رینگا نادات له ناماچه یه که مینه که ی تیپه ریت له لابر دنی هیزه کانی خراپه کاری و ستم، یان مل پی که چ کردنی، تا مروثایه تی له خراپه کاریه کانی دلنیا بیت، هیچ نیازیکی له ناو بردن و تو له سه ندنه وه و زه لیل کردنی تیدا نیه.

ره باحی کوری ره بیعه ده گیریت نهوه، که له گه ل پیغه مبهردا صلی الله علیه و آله له یه کیك له غه زایه کانداهه چوو، پیغه مبهردا صلی الله علیه و آله و هاوه لانی به لای نافرته تیکی کوزراودا تیپه رین، پیغه مبهردا له دیاری پاوه ستا و فهرمووی: ((نه ده بوو نه مه بکوزریت!))، پاشان سهرنجی له ده موچاوی هاوه لانی دا و به یه کیکیانی فهرموو: ((بگه خالیدی کوری وه لید، با هیچ نهو هیهک و به کیریگیراویک و نافرته تیك نه کوژیت)).^(۱)

له دوا ی پرویه پرویه نهو هیهک، هه وال درا به پیغه مبهردا صلی الله علیه و آله که چهند مندالیک له ناو سوپاکه دا کوزراون، زور خه مبار بوو، هه ندیک و تیان: بز ختم ده خوی؟ نهوانه مندالی هاوبهش پهیدا که ره کان بوون؟!.. تو ره بوو، شتیکی ناوای فهرموو: نهوانه له ئیوه باشتن، نهوان له سهر فیه رهن، نهی ئیوه مندالی هاوبهش پهیدا که ره کان نین؟! نه کهن مندال بکوزن، نه کهن مندال بکوزن!!

روی ابن عمر رضي الله عنهما وأخرجہ الستة الا النسائي قال: ((وَحَدَّثَتْ امْرَأَةٌ مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَغَازِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَهَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ - وَرَوَى الْبُرَيْدُ - وَالصَّبِيَّانَ)). قَالَ: ((كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْ ضَرْفَةٍ فِي خَاصَّتِهِ يَسْتَقْوِي اللَّهَ وَيَمْنُ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا، ثُمَّ قَالَ: اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ، اغْزُوا وَلَا تَعْدُوا وَلَا تُمْلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا)) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

(مالك) له (ابوبكرى صديق) رضي الله عنه ده گيڙيسته وه، كه گوتويه تي: ((كه سانتيك ده بينن وا هه لده به ستيت كه بۆ خوا خۆيان به ند كردوه! بۆ خويان لييان گه پين، نافرته و منداڵ و پيري په ككهوته مه كوژن.))
له نامۆزگاريه كيش بۆ سه رياره كاني گوتی: ((دار مه برن، ئاوه دانی ويران مه كهن)).

زه يدى كورپى وه هه ب ده لیت: نامه ی عومه رمان بۆ هات تيايدا نوسرابوو: ((زياده پړيى مه كهن، ده ستريزى مه كهن، منداڵ مه كوژن، به رامبه ر به جوتياران له خوا بترسن)).

له نامۆزگاريه كاني: ((پير و نافرته و منداڵ مه كوژن، له كاتى پيكدادان و به سه رداداندا خۆتان له كوشتنى نه وانه پيارين)).

نه و ريئماييه تىوړيك نه بوون له واقيعدا بتاوينه وه و ون بن.. به لكو ره فتاريكى كردارى بوو له جهنگه ئيسلامييه كوژن و تازه كاندا، كه س ليى لانه داوه، مه گه ر به ده گه من نه بيت، ده گه نيش پيوانه ی له سه ر ناكريت، نه و بنه مايه پوچه ل ناكاته وه، كه ئيسلام كردويه تيه ئامانجى و، له واقيعدا وه ديى هيتاوه.

نه گه ر نيمه لهم لوتكه به رزه ی ئيسلام له ناستى و جهنگدا له سه رى وه ستاوه، سه رنج له و زه لكاوه بۆگه نه به دين، كه شارستانيه تى پوژئاوا له ناشتى و له جهنگدا تىي كه وتوون، ده زانين دوورى نيوان سيسته ميك، كه خودا بۆ مرؤفى دابه زانديت و، سيسته ميك خه لك بۆ خه لكى دابنيت چه نه، هه ست ده كه ين كه نه و پوژه ی مرؤفايه تى پشتى له سيسته مى خوا كرد، چه ندى زيان ليكه وت. له كاتيكد كه پتي له له خۆبايى بوون و خۆبه زانا دانانى پيكه نيناوى هه لده كه ويّت، ده يه ويّت بليت: نه و شتيكى بۆ خۆى ده ويّت له وه چاكتر، كه خوا ده يه ويّت، نه و خاوه نى شتيكى چاكتره له وه ی. خوا پتي داوه!

نهم مرؤفايه تيه هه ر به ريگايه كى پر له هه وراز و نشيويدا ده روات؛ دهم ده نيته ناو هه موو زه لكاو يكي بۆگه نى ده ستردى شارستانيه تى كافر و لوتبه رز و گومرا

له خوا.. ههتا ئهو کاتهی ئیسلام جلهو ده گریته دهست، جا مرۆفایهتی سه رسام،
بهره و نه بنجانی داد گهریی و سیستهم و ناشتی ده بات.

ئەي ئیستا؟

ئىستاش.. دواي خستنه پرووي بيرووكەي ناشتى لە ئىسلام و، تىگەيشتن لە بيرووكە گشتييه كەي ئىسلام بۆ ژيان.. ئىستاش دواي زانينى مەبەستى تەواوي وشەي ناشتى لە ئىسلامدا، ئەو مەبەستەي كە چەسپاندنى ناشتى لە زەويش لەخۆ دەگریت، ناشتييه ك لەسەر بنەماكانى دادگەري پەها و، خيّر و بيّري گشتى و، وەديھينەري وتەي خوا دامەزراييت.. ئەگەر نا جيهاد بەردەوامە بۆ وەديھينانى ئەو وتەيه، تىكۆشان بۆ لابردنى سنوريەزاندن و دوژمنايەتي بەردەوامە، مەملانى لەگەڵ خراپەكارى و شەپ و لەسنور دەرچوون بەردەوامە.

نايا ئىستا پىنگاي ئيمەي ئومەي ئىسلامى كامەيه؟ ھەلۆيستى ئيمە لەو مەملانى جيهانييهي لە دەورمان پروودەدات چييه؟ ئەركى ئيمە بەرامبەر بە ژيان، بە مەروفايه تي، بەرامبەر بەخۆمان چيه؟

لە سەرەتاي ئەم كتيبەدا وتم: بيروباوەرە ئىسلامييه كەمان دەتوانى بە چارەسەري كردارى فريامان كەويت، بۆ روبەرپروويوونەوي گيروگرفتە ناوخويى و دەرەكيەكانان، لەم خستنه پروودەدا دەرکەوت، كە ئەم بيروباوەرە، گيروگرفتە ناوخويى و گيروگرفتە دەرەكيەكان ليك جودا ناكاتەو، بەلكو لە ژيانى مەروفايه تيدا پىكەوھيان گري دەدات، لە ھۆكارەكانى چارەسەردا پىكەوھيان دەبەستيت.

لەنيوان ناشتى جيهانى لە سنورە نيودەولەتيەكەي و، ژيانى تاك لە ويژدان و ژيانى لەناو خيزان و ژيانى لەناو كۆمەلدا، پەيوەستىيه كى زۆرمان بينى.. لەنيوان ئەو شتانەي كيّشە و دوپەرەكى لەبوارى نيودەولەتيە دەرورژينيّت و، زۆر لە ھەست و سيستم و كاروبارە ئابوريەكانى كۆمەلدا، پەيوەستىيه كى زۆرمان بينى.

ئەي ئىستا پىنگاكەمان كامەيه؟ چۆن بە بيروباوەرە ئىسلامييه كەمانەو، روبەرپرووي مەسەلەي ناشتى جيهانى بينەو؟ چۆن لەبوارى نيودەولەتيدا بەپيى ئەم بيروباوەرە پەفتار بكەين؟

پیش وه لامدانه وهی ئهم پرسیاره، هه زده کهم له چوارچیوهی ئهو قهوارانهی نه مپۆ له بواری نیوده وه له تیدا ململانییانه، روبه پرووی واقعی کرداری بیینه وه... هه زده کهم ئهو بنه مایانه بجهینه پروو، که ئهو ململانییانهی له سه ر بنیات نراوه، له گه ل ئهو هوکارانهی هه لی ده نیّت و کاری ته ده کا.

جا له ژیر تیشکی ئهم روبه پروو نه وه یه دا، ده کریت بزانی رای ئیسلام له و بنه مایانه و له و پالنه رانه چییه؛ هه روا بزانی چ هه لۆیستیک وه ربگرین و، ده رک به وه بکهین، که ئهو هه لۆیستهی بیروباوه رپه که مان ده یخوازیّت هه مان ئهو هه لۆیستهیه، که به رژه وه ندیه کاغان به دی دیتیّت؟ یان تیکگیربونیک هه یه له نیوان ئه رکمان به رامبه ر بیروباوه رپه که مان و، ئه رکمان به رامبه ر به رژه وه ندیه کاغان، ئه مه و نه گه ر ئهو جو ره تیکگیرانه هه بیّت!

جا نه گه ر پون بژه، که ئهو چاره سه رانهی بیروباوه رپه ئیسلامیه که مان ده یخوازیّت هه مان ئهو چاره سه رانهیه، که به رژه وه ندیه کاغان ده یخوازیّت، به لکو هه مان ئهو چاره سه رانهیه، که به رژه وه ندی بالای مرۆفایه تی و چاکه ی هه مرو مرۆفایه تی ده یخوازیّت.. که واته ئیعه له سه ر ڕینگای پوناکی ده رۆین و، به هیز و به ناسوده یی پێ ده کهین.

له م حا له ته دا هاواری لا بر دنی بیروباوه ری ئیسلامی له سه ر ریزه وی ژیا نی سیاس ی، یان کۆمه لایه تیمان قسه ی زیاده و هیچ به لگه یه کی نه و، هه لوه ر و چه نه بازیه که، شایانی پێ نه.

با به ناوی خوا ئهو واقیعه مرۆفایه تییه بجهینه پروو، که روبه پرووی ده بینه وه، تا بزانی رای به رژه وه ندی مرۆفایه تی و به رژه وه ندی نه ته وه یی و، رای ئیسلام چۆ نه.

له‌سه‌ر پوځی تیپاچوون

زه‌نگی جه‌نگ لی‌ده‌دا. نا ئه‌وه‌تا له‌ گوێچک‌ه‌ی مرۆڤایه‌تی به‌ده‌خت و ڕه‌نج‌ه‌رۆ ده‌دات. پێش‌تر ئه‌مه‌م له‌ ئه‌م‌ریکا بیست، هه‌تا پێش‌ روودانی جه‌نگی کۆریا،^(١) هه‌موو ئه‌وانه‌ی له‌م سالانه‌ی دواییدا له‌ ئه‌م‌ریکا ژیاون به‌ روونی هه‌ست به‌وه ده‌که‌ن، که‌ ئه‌م‌ریکا جه‌نگ ده‌کات. هه‌موو شته‌کان ئه‌م راستیه‌یه‌ ده‌رده‌پرن، یان ئه‌و مانایه‌ ده‌ده‌ن؛ ئاماده‌ و کۆکردنه‌وه‌ی گشتیه‌ی هه‌موو هیژه‌کانی گه‌ل و داهاته‌کانی، ئه‌وه‌ی ئه‌م ئاماده‌باشیه‌یه‌ داده‌پۆشیت، ته‌نها په‌رده‌یه‌کی ته‌نکی دبلۆماسیه‌ته‌، له‌وانه‌یه‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ی ئه‌م‌ریکا راستیه‌کان به‌شاریته‌وه‌، به‌لام له‌ناوه‌وه راستیه‌یه‌کان زۆر ئه‌وه‌ دیارترن، که‌ ئه‌و په‌رده‌یه‌ داپۆشیت.

هه‌رکه‌سیک چاودێری پۆژنامه‌گه‌ریی ئه‌م‌ریکی و ده‌زگا‌کانی دیکه‌ی پڕوپاگه‌نده‌ی نێژگه‌ و سینه‌ماکان ی‌کات، هه‌تا له‌ناو زانکۆ و په‌یمانگا‌کانیش، به‌روونی هه‌ست ده‌کات، که‌ ئه‌م گه‌له‌ خۆی بۆ جه‌نگ -جه‌نگێکی نزیک- ئاماده‌ ده‌کات، رای گشتی به‌شپۆه‌یه‌کی چه‌سپاو و ته‌واو و گشتگیر ئاماده‌ ده‌کات، ئه‌م هه‌موو کۆشش کردنه‌، ئه‌گه‌ر گه‌مزه‌یه‌یه‌کی بی‌گومان نه‌بیت، ئه‌وا جه‌نگێکی بی‌گومانه‌ و، له‌م نزیکانه‌ رووده‌دات!

ئه‌م‌ریکا ده‌یه‌وێت بجه‌نگیت، ئه‌گه‌ر ئه‌وروپا به‌گوێی بکر‌دایه‌ هه‌تا پڕوداوی کۆریا، ئارامی له‌سه‌ر جه‌نگ نه‌ده‌گرت؛ ده‌یه‌یست هه‌ر له‌کاتی قه‌یرانی به‌رلینی به‌ناوبانگه‌وه‌ جه‌نگه‌که‌ ته‌واوبوایه‌؛^(٢) به‌لام ئه‌وروپای تێکشکاو له‌وه‌ ده‌سته‌وسان‌تر بوو، که‌ ویسته‌ ئه‌م‌ریکیه‌که‌ جێبه‌جێ بکات، هیشتا برینه‌کانی ده‌لیسته‌وه‌ و کاره‌ساته‌کانی چاره‌سه‌ر ده‌کرد، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی شیوعیه‌کان هیژێکی دا‌کراو

^١ له‌کاتی گه‌شته‌که‌ی له‌گه‌ڵ نێرده‌یه‌کی به‌سه‌رکردنه‌وه‌ له‌سالی ١٩٤٨، ئه‌وه‌بوو له‌باره‌ی ئه‌و گه‌شته‌وه‌ کتێبه‌ ونبه‌وه‌که‌ی (ام‌ریکا التي رایت) دانا، که‌ هه‌ندێک له‌ به‌شه‌کانی له‌ کتێبی (ام‌ریکا من الداخل)ی د. صلاح الحالیدی ب‌لا‌زکرایه‌وه‌. (محمد الحسنای)
^٢ ئه‌وکاته‌ زۆر سوور بوو له‌سه‌ر جه‌نگی هیندی چینی و، هانی فه‌ره‌نسی ده‌دا بۆ به‌رده‌وام بوونی لیتی و، به‌ هه‌لگری فێرکه‌کان به‌ش‌داری ده‌کرد و، هۆشیاری ده‌دا به‌ به‌ش‌داری‌بوونی هیژه‌کانی ئه‌م‌ریکا، ئه‌گه‌ر فه‌ره‌نسا سه‌لامه‌تی پێش نه‌خستبا!

هەلگیراویان هەبوو، بۆ کاتیکی چاوەڕوان کراو خۆی نامادە دەکرد؛ هەلخەلە تاندن بە دۆلار لە ئەوروپا هەموو شتێکی پێ دەکرا، تەنھا ئەوە نەیت کە بەرەو جەنگی جیهانیی سێهەم هەلێ بنیّت. تەنھا لەبەر ئەمە ئەمریکا نارامی گرت.

سەرمايەي ئەمریکی پتۆیستییەکی زۆریان بە جەنگێکی نوێ هەیدە، ئەمەیه مەسەلە کە، ئەو سەرکەوتنە زانستییانە لە جەنگی پابردوودا هەنگاوەکانی خێراکرد و، ئەو سەرکەوتنە بازرگانییە پێشەسازی بە دەستی هێنا لە دابینکردنی داھاتەکان لە رۆژانی ئەو جەنگەدا، هەلی تازە لە بۆ پێشەسازی ئەمریکی رەخساند، تا بەرھەمیان چەند قات بکەن، ئەمە لە کاتی کەدا مەسەلە لە فروشتن سەخت بوو.

لە گەڵ ئەوەی بازارەکان لە دواي جەنگ خالی بوون، پتۆیستییەکی زۆریان بە بەرھەمی مەدەنی هەبوو، خالی بوو لە کێپرکی ئەوروپی، لە گەڵ ئەوەشدا توانای کڕین لاواز بوو، بە تایبەت لە ئەوروپای تێکشکاو. ئەمەش بە پێوانە لە گەڵ بەرھەمی ئەمریکی سستی بازار دەگەیەنیت، بێ بازاری زیانیکی بێگومانە بۆ سەرمايە ئەمریکیەکان.

نا لێرە پرۆژە (مارشال) پەیدا بوو، ئەم پرۆژە سێ نامانجی سەرەکی هەبوو: مەبەستی یەکەم: سەرفکردنی بەرھەمی ئەمریکییە زیادە کەمە، بەبێ ئەوەی ئەو دەولەتانە سودی لێ دەبینن بەھاکی بەدۆلاری ئەمریکی یەک جێ (نقد) ی بدەن، حکومەتی ئەمریکی مستمانە دارایی (اعتماد) ی بۆ دەولەتە ئەوروپییەکان دەکردووە، تا ئەو دەولەتانە زۆتر لە کڕینی بەرھەمی ئەمریکی خەرج بکەن.

لەپاستیدا سەرمايە ئەمریکیی بەرگەي باجی بەرزیان دەگرت، تا حکومەت بتوانێت پرۆژە (مارشال) جێبەجێ بکات، بەلام لە گەڵ ئەو باجە بەرزانە، قازانجێکی مسۆگەریان لە جێبەجێکردنی ئەو پرۆژە بە دەست دەهێنا و، لەو زیانانە بە دوور دەبوون، کە لە بێ بازاری پەیدا دەبوو.

مەبەستی دووھەم: دوورکەوتنەو بوو لە حالەتی بێکاری لە ناو کڕکارەکانی ئەمریکا، دوورکەوتنەو بوو لەو ھەژانە کۆمەڵایەتیە لە بێکاری دەکەوتتەو.

دوای وهستانی بهرهمی جهنگی، که نهو کریکاراندی لهخۆ دهگرت؛ نهمهش وای پیویست کرد که فرۆشتنی بهرهمی مهدهنی دابین بکریت، که ڕینگا به کارگهکان بدات، تا نهوپهپی توانا کار بکات، نهوهبوو پرۆزه‌ی مارشال و ناردنی ئامیرهکان بۆ دهوله‌ته نهوروییه‌کان، هۆکاریک بوون بۆ به‌دییه‌تانی نهو ئامانجه، که نهویش له‌لای خۆیه‌وه جوړه قازانجیکی بۆ سه‌رمایه‌ی نه‌میریکی به‌دهست ده‌هیتا.

مه‌به‌ستی سییه‌م: ئاوه‌دانکردنه‌وی نه‌ورویا و، به‌گه‌رخسته‌نه‌وی ژیان تییدا، به‌ تابه‌تی ژیا‌نی کارکردن، بۆ به‌دییه‌تانی چالاکی ئابووری جیهانی له‌لایه‌که‌وه و، ڕینگری له‌ شیوعیه‌ت، له‌ناوه‌ندی بیکاره‌کاندا له‌لایه‌کی دیکه‌وه.. پرۆزه‌ی مارشال هاریکاری به‌دییه‌تانی نه‌م مه‌به‌سته‌ی ده‌کرد.

ئا لی‌ره‌وه، (مارشال)ی خاوه‌نی نه‌م پرۆزه‌یه، له‌ تیروانی‌نی نه‌میریکیه‌که‌وه، یه‌کیکه‌ له‌ پیاوه‌ می‌ژویه‌یه نه‌میریکیه‌کان.. هه‌روه‌ک گۆقاری (لۆک Look) به‌ یه‌کیکه‌ له‌و بیست که‌سه‌ی ژماردوه‌وه، که‌ سه‌ده‌ی بیسته‌میان دا‌رشت، نه‌ک ته‌نها له‌ نه‌میریکا، به‌لکو له‌ هه‌ر هه‌موو جیهان.



به‌لام پرۆزه‌ی (مارشال) نه‌ده‌کرا، تاهه‌تا به‌رده‌وام بی‌ت، س‌روشتی شته‌کان واده‌خوازی‌ت له‌ سنو‌ریکی دیاریکراو بوه‌ستیت، له‌لایه‌که‌وه کاتیکه‌ بازارپی نه‌وروی ده‌گاته‌ پله‌ی تی‌ربوون، له‌لایه‌کی دیکه‌وه کاتیکه‌ ئامیری به‌رهمه‌یه‌تانی نه‌روپی ده‌گاته‌ پله‌ی به‌رهمی ته‌واومه‌ند.

نه‌ورویا توانای ته‌واوی به‌رهمه‌یه‌تانی خۆی به‌دهست هیتا‌یه‌وه، یان نزیک بوو به‌دهستی بیه‌ته‌وه، گه‌رایه‌وه نه‌و ئاسته‌ی، که‌ تیایدا به‌رهم بنی‌ریته‌ ده‌ره‌وه، نه‌ک هه‌ر به‌رکاربه‌ر(مسته‌لک) بی‌ت، وای لی‌هات کی‌پرکێ له‌گه‌ڵ به‌رهمی نه‌میریکیا بکات، نه‌ک ته‌نها له‌ بازاره‌ نه‌وروییه‌کان، به‌لکو له‌ بازاره‌کانی دیکه‌ی جیهانی‌شدا.

ئا له‌وکاته‌دا به‌ری‌تانیا یارییه‌ زۆرزانانه‌که‌ی کرد و تیایدا ساویلکه‌یی عه‌قلیه‌تی نه‌میریکی و که‌مزانییه‌ نی‌وده‌وله‌تیه‌که‌ی قۆسته‌وه، نه‌و یارییه‌ش بریتی بوو له‌

دابه زاندنى بەھاي جونەيھى ئىستەرلىنى بەرامبەر بە بەھاي دۆلار... لىگەر
ئەمىرىكا پىشى بکەوئىت بۆ بەدیه تئانى بەھاي راستە قىنەى دۆلار لە بازارە کاندە،
نەك بەھا رەسەيە کەى؛ خۆى وا دەرخت، کە لىى تۆقيو و داواى بەزەيى دەکات،
کەچى نىازە کەى دىکەى لە ھاو پەيمانە کەى شار دەو! ئەو نىازەى ئەمىرىکا لىى
بىتاگا بوو تا لەم دوايىانە بۆى پوون بوو وە!

ئەو بو لە ئەنجامدا بازارە کان بە پرووى کەلوپەلى ئەمىرىکيدا داخرا، کە نرخە کەى
بە پىوانە لە گەل دراوى ئەو ناوچەيەى ئىستەرلىنى بەکار دەھىنن، بەرز بو... ئەو
بازارەنە کەلوپەلى ئىنگىلىزىيان هەشتەو، کە دابەزىنى بەھاي ئىستەرلىنى لە
ناوچەى ئىستەرلىنىدا هىچ کارى لە نرخە کەى نەکرد. بەلام لە بازارە کانى دىکەدا
زۆر لە ھاوشىو ئەمىرىکىيە کەى ھەرزانتەر بو!

ئەوکاتەى ئەمىرىکا لەو فیلە بە ناگا ھاتەو، دەستى کرد بە وەلامدانەو
لەپىگای کىشانەو و کەسەرەى خاوە بازارە کانى جيهان، لەمەشدا پشتى بە
تواناى پىشومارى لە کىرپىن و، ھىزى دراوہ کەى لە بازارە جيهانىيە کان بەست،
ئەمەش تا نرخى کەسەرەى خاوە بازارە کاندە لە پرووى پىشە سازى بەرىتانى بەرز
بکاتەو، واى لى بکات تواناى پىشپرکىتى کەم بکاتەو، لەبەر ئەو بەرزبوونەو
نرخى کەسەرەى خاوە، پىشە سازى ئىنگىلىزى ناچار دەکات نرخە کان بەرز بکاتەو،
بەمەش ھاوسەنگىيەک لە نىوان نرخە ئەمىرىکى و نرخە ئىنگىلىزىيە کاندە دروست
دەبىت.

بۆ نمونە نرخى کەسەرەى خاوە خورى بۆ ۵۰% بەرز بوو، لەبەر ئەو
خورى پىشە سازى سەرەکى ئىنگىلىزى بوو، ھەروا نرخى زۆرەى ئەو کەسەرە خاوە
بەرز بوو، کە پىشە سازى بەرىتانى لەسەرەى پاوہ ستاو، بە کارىگەرى ئەو
نەخشە ئەمىرىکىيە، کە وەك وەلامدانەو بەکەى فیلتىكى ئىنگىلىزى ھات، ھۆيەکى
سەرەکى بوو بۆ ئەو شەپۆلە گرانىيەى لەم دوايىانەدا جيهانى گرتەو، سەرەپاى ئەو
ھۆيە سروشتىانەى، کە لە ئەنجامى خۆتامادە کردن بۆ جەنگى جيهانى ھاتە
کایەو!

به لّام نهم ره‌فتاره نه‌مریکیه له ره‌فتاریکی کاتی زیاتر نه‌بوو، له روبه‌روبوونه‌وهی هێرشییکی دیاریکراودا، به لّام باری گشتییی بازاره‌کان له رووی پیشوازیکردنی به‌ره‌مه‌می نه‌مریکی کاریگه‌رییه‌کی نه‌وتۆی نه‌بوو. نه‌مه‌ش هاوکاتی نمو شوک(صدمة) ته‌واوه بوو، کاتیك شیوعیه‌ت به‌شیکی گرنگی بازاره‌کانی جیهانی پامالّی، که نه‌ویش چین بوو، نمو ولاته‌ی پینجسه‌د ملیۆن دانیشتوانی هه‌بوو، که ده‌کاته نزیکه‌ی چواریه‌کی دانیشتوانی زه‌وی. له‌راستیدا چین بازاریکی سه‌ره‌کی نه‌مریکا نه‌بوو، به لّام دوا‌ی شکستی ژاپۆن، وا ده‌خوازرا بیسته بازاریکی سه‌ره‌کی نه‌مریکا. جا کاتیك شیوعیه‌ت رایمالّی، نمو ده‌روه داخرا، سه‌رمایه‌ی نه‌مریکی هه‌ستی به هه‌ناسه‌به‌یه‌کی که‌م کرد، هه‌روه‌ک فه‌رمانگه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان هه‌ستیان به ترسناکیی بلا‌وبوونه‌وه‌ی بیکاری کرد. پیش جه‌نگی کۆریا، بیکاری گه‌یشته‌ نزیکه‌ی پینج ملیۆن که‌س (دوا‌ی ده‌ستپیکردنی جه‌نگه‌که‌ دابه‌زی بۆ سێ ملیۆن که‌س).

لی‌ه‌وه نه‌مریکا ناچاربوو که بجه‌نگیت، نه‌گه‌ر جه‌نگی کۆریا نزیکه‌ی دوو ملیۆن بیکاری پاکیشا، نمو به‌ته‌ن‌ها چاره‌سه‌ری هه‌لو‌تسه‌که‌ ناکات، پتویسته جه‌نگیکی تیکرایی رووبدات تا له‌لایه‌که‌وه هه‌موو بیکاره‌کان رابکیشیت، له‌لایه‌کی دیکه‌وه قازانجیکی ته‌واو بۆ سه‌رمایه‌کانی دا‌ین بکات! بۆیه جه‌نگ به‌ پی‌وه‌ر له‌گه‌ڵ نه‌مریکای نه‌م‌رۆدا⁽¹⁾ زه‌روه‌تیکی ژیا‌نی نه‌ته‌وه‌یییه‌ نه‌مه سه‌ره‌پای ویستی به‌هیزی بۆ وه‌ستاندن‌ی شه‌پۆل‌ی شیوعیه‌تی جیهانی، نمو شه‌پۆله‌ی هه‌ر ده‌کشیت، هه‌ر پۆژه‌ی زه‌وییه‌کی تازه داده‌پۆشیت، هه‌ر پۆژه‌ی بازاریکی نو‌ی داده‌خات.

نه‌گه‌ر نه‌وروپا له وه‌لام‌دانه‌وه‌ی نه‌مریکا سستی ده‌نوی‌نیت، نمو به‌م سستییه ته‌ن‌ها واده‌ی جه‌نگی خوازراو دوا‌ده‌خات، له‌به‌ر ته‌وه‌ی له‌م نزیکانه‌ خۆی له‌به‌رده‌م هه‌مان نمو پالنه‌رانه ده‌بینیته‌وه، که نه‌مریکا به‌ره‌و جه‌نگ هه‌ڵ ده‌نیت.

¹ چاپی یه‌که‌می کتییی (ناشتی جیهانی و ئیسلام) له‌ سال‌ی ۱۹۵۱ بوو. (محمد الحسن‌اوی)

ئەو پۇژەي بەرھەمى سەرمايەى ئەوروپى دەگاتە ئەوپەرى، لە بازارەكان روبە پرووى ھەمان ھەلۋىست دەپىتەوھ.. ھەتا شىوعىيەت لە كشاندا بىت-كە ھەردەبى لە كشاندا بىت-، خراپىي بارى كۆمەلەيەتتى زۆرىي ولاتانى جىھان و جىاوازيە پشت شكىنەكانى نىۋان چىنەكان، كە سىنگەكانى تەنگ كەردبوو، ھاندەرى ئەم كشانەن. ئەو چاۋىرسىيەتە گەمژەپىيانەيەى سەرمايەدار و دەرەبەگەكان خويان پىئەگرتو، بە تايبەتى لە ناۋچەكانى پۇژەلەت، گەشە بە شىوعىيەت دەدەن.. ھەتا شىوعىيەت لە كشاندا بىت، ھەر پۇژەي بازارپىكى نوى لە پرووى بەرھەمى سەرمايەدارىي ئەوروپا و ئەمىرىكا دادەخات.

ئا لىرەدا بەرژەوھەندى سەرمايەدارەكان لىرە و لەوى پىك دەگەن لە ھەولەدان بۆ راگرتنى ئەو لىشاۋە و، گىرپانەۋەى بازارەكان بەزەبرى چەك، يان بەلەى كەمەۋە لەپىگەى بەكاربەردنى جەنگى و بەرھەم ھىنانى چەك و تەقەمەنى و نامىرەكانى مەرگ و وىرانكارى.. ئەوانە كارى كارگەكان و، قازانچى سەرمايەكان و، مردنى مىلۇنەھا كەس دابىن دەگەن!

جا ھەلۋىستى ئىستەى ئەوروپا و سىستىيەكەى لە ۋەلامدانەۋەى زەنگى جەنگ و، ھەولەكانى بۆ ھىۋر كەردنەۋەى دەمەرى ئەمىرىكىي ھەلچو، ھەموو ئەمانە ھۆكارى كاتىيى ئاشتىن، نەك دابىنكارىيەكى راستەقىنەى ئەم مەۋقايەتە بەدبەختە بىت، كە ھەلەدەنرەت بەرەو قەساجانەى بەرژەوھەندى و چاۋچىنۇكىەكانى سەرمايەداران، ئەو ماددەدەسە ھەزرىيەى لە پشت ئەم بەرژەوھەندى و چاۋچىنۇكىانەۋەى، ھىچ بەھايەك بۆ ھىچ ھۆكارپىكى ئەدەبى، يان پۇخى دانانىت، سەرەپاى ئەو ھەموو ئامازەيەى بە مەدەتە ئەدەبىيەكان و ئامانچە مەۋىيەكان لە پىرپاگەندەكانىاندا دەيگەن.

لە دورپانى پىگادا

ئەمپۇر بلۇكى شىوعى لەلەيكە و، بلۇكى سەرمايەدارى لەلەيكە دىكە ۋەستەۋە، ھەرىكەتلىكان ھەول دەدات بەشەكەى دىكەى جىھان بەرەو خۇى كىش

بکات، له قەسەبەخانەدا داھاتی ئەو بەشە بەکاربێنیت و، ھەموو داھاتە مرۆیی و نابوری و جوگرافیە کانی بەکاربەریت.

بەلام بۆکی سەرمايەداری بە پێشەوايەتی ئەمریکا چەندین شیواز بۆ ئەم مەبەستە بەکار دەھێنیت؛ یەکەجار ھۆکاری تۆقاندنی سەرمايەدارەکان لەگشت جیھاندا و بە تایبەتی لە جیھانی عەرەبیی دەربەگایەتی، لەو شیوعیەتە ی رۆژبەرۆژ زیاتر دەکشیت، بانگیان دەکات بۆ ئەو بەرژەوہندییە ھاویەشدە لەنیوان داگیرکەر و سەرمايەداریدا ھەیە، لەمەشدا پەنا دەباتە بمر ھاویەیانەیتکی سروشتی لە نیوان سەرمايەداری ناوخیی و سەرمايەداری جیھانی.

دووەم جار فشاری سیاسی و، نابوری و ھەندیک جار فشاری چەکداریش بەکار دەھێنیت لەو ولاتانە ی راستەوخۆ، یان ناپراستەوخۆ کەوتونەتە ژێر دەستی داگیرکەر، ھەروەک لە کۆمەڵیک ولاتە عەرەبیەکاندا پروودەدات.

سێیەم جار ھەلخەلەتانە بە دۆلار لەژێر زۆر ناویشان بەکار دەھێنیت، لەوانە ئەو ناویشانە تازەییە ی پرۆژە ی (مارشال) ی لی کەوتەو، ناویشانی (یارمەتیە نابوریەکان) و ناویشانی (خالی چوارەم) لە پرۆژە ی (ترۆمان) دا^(۱)!

ئەوێش بەگشتی پروودەکاتە چینی دەسەلاتدار و چەوسێنەر، زۆر پشت بە جەماوەر نابەستیت، لەبەر ئەوە ی بەرژەوہندییەکانی ئەو چیانە بەسەرکەوتنی بۆکی سەرمايەدارییەو بەستراوە و، لەم پێناوەدا کۆششیک بێشومار دەدات، ئەگەریش لە ھەمان کاتدا گەرنگی ئەدات بە داواکارییە نەتەوہییەکانی گەلان، لەبەر ئەوە ی باوەری زۆری بە چینی دەسەلاتدار و چەوسێنەرەکان ھەیە و، بێگومانە کە ئەو چیانە لەپێناوی داواکارییە نەتەوہییەکانی گەلان، دۆژمانیەتیەکی راستەقینە ی داگیرکەر ناکەن.

^۱ ھاری ترۆمان، دوا ی مردنی فرانکلین رۆزفەلت، سەرۆکایەتی ئەمریکای گرتە دەست، ئەوێبوو لەرمانی دا بە لێدانێ قومیەلە ی ئەوێ لە ھێرۆشیما و ناگازاکی، ھەر ئەو بۆ دەستپێشخەری کرد لە داننان بە قەواری زایۆنی. (عەمد الحسنای)

ھەلۋىستەكەي ھەروا دەمىنىيەتەۋە، تا ئەم كاتەي ئەم گەلانە خۇيان كىشەي خۇيان دەگرە دەست، دەيسەلمىنن كە بە جادۋى گەورە و سەر كەردە كانيان ناخەون، دەيسەلمىنن كە خەرىكن كىشەي راستەقىنە لەگەل داگىر كەر و بەرەي سەرمایەدارى دروست بكنە؛ لە كاتى ھەلگىرسانى جەنگدا بەرژەۋەندى و سۈپاي ئەم بەرەيە، دووچارى ترسناكىي راستەقىنە دەكات.. تەنھا لەم كاتەدا بلۆكى سەرمایەدارىي داگىر كەر، بىر لەم دەم كاتەۋە كەمىك گۆي بۆ ھاۋارى گەلان شل بكات.!

ئەم بلۆكە دەيەۋىت ئىمەش بختە پال خۇي، تا تەنھا لە عەرەب مىلۋنىك سەرباز دابىن بكات، ھەروەك لە ھەندىك بروسكەدا ھاتوۋە؛ پاشان تا نەوت و داھاتە خۇراكى و شۈينە ستراتىيە كاغان بكاتە كەلۈپەلى سەركەۋتن لە قەساجانە جىھانىيە چاۋەرۋانكراۋە كەدا؛ بەتايىبەتى دۋاي ئەم زللە تۈندەي لە ھىندى چىنى پىي كەۋت و ھىشتا گۆي دەزىنگىتەۋە.

دەلەن لە جەنگە كەي پىشۋودا، جەنگاۋەرەكان لە بىبابانى پۇژناۋادا، بە مەبەستى پاك كەردنەۋەي كىلگەكانى مەن، ھەندىك جار وشتەر و ولاخيان بەرەلا دەكرد، ئەگەرىش وشتەر و ولاخەكانىيان لا خۆشەۋىست بۋايە، ئەمۋا پەشپىست(زىنجى)يەكانى شۈينە داگىر كراۋەكانى ئەفرىقىيان بەرەلا دەكرد، بە جەستە پەرش و بلاۋەكانىيان كىلگەكانى مەنپان پاك دەكردەۋە!!

ئەمە راست بى يان نا، بىگومان ئەركى سەربازانى شۈينە داگىر كراۋەكان ھەردەم پاك كەردنەۋەي كىلگەكانى مەن و، سازاندنى بۆ گەورە سىي پىستەكان و، شىمانەي شۆك(صدمە)ى جەنگە گەرمەكان بۋوۋە.

لەم جەنگە كۆزىيەي ئىستادا، ئەم لىۋا توركىيەي چۈۋ بۆ ئەۋى، ھەمان چارەنوسى ھەبۋو، ھەمان پۇلى گىرا. چارەنوسى مىلۋنىك بەرخى عەرەبىش، كە گەورەكانى ئىرە پىشكەشى ھاۋپەيمانىيە سۈۋىتىيەكانىيانى دەكەن، ھىچ جىاۋازى نايىت لەگەل سەربازانى شۈينە داگىر كراۋەكان و لىۋا توركىيەكە لە جەنگى جىھانىي داھاتوۋدا، ئەگەر بۆى نوسرايىت كە پروۋىدات.

* * *

به لām بلۆکی شیوعی پووی ده می ده کاته جه ماوه ری په نجه در، نه م ملیونه ها که سه ده دوتیت، که هه موو شتیک بهرهم دینیت و برسیشه، گه ده به تاله کان و، جه سه روت ته کان ده دوتیت، نه و قوریانیانه ده دوتیت که له میوه فخرامۆش کراون و بی به شن، وایان لیته اتوه وه لāmی هه رکه سیک ده ده نه وه، که کولیره کیان پیشان بدات، هه رکه سیک واده ی نه مانی خو شگوزهرانی خراپه کاری پی ده دات، نه و گوزهرانه ی له بهرچاو و گوچکه ی نه ودا، که سانیکی که م پیاده ی ده که ن، داهاته کانی بی شو ماره، له کاتی کدا برسیه تی بی و یژدان و سه مکار، نه و ملیونه ها په نجه دره تیک ده شکیتیت، پاشان نه و تیکشکاوه ش له ناو ده بات.

هه روا نه و بلۆکه، هه له و تاوانه کانی داگیر که و، ویستی گهلانی ژیر ده ست بۆ لادانی نه و باره له سه ر شانی و، وه ده ست هینانی نه و نازادیه سروشتیه ی داگیر که ری خراپه کاری تاوانبار، به یارمه تی ناپاکه هه لپه رسته کانی نه و ولاته زه وتی کردوه، به کار ده هینیت، هه روه ک سود له بهرگری خاچه رستی پۆژناوایی و سه رمایه داری ناوخی دژ به هه موو بانگه شه یه کی ئیسلامی راسته قینه و، هه مو دادوه ریه کی کۆمه لایه تی ئیسلامی وه رده گریت.

هه رچۆنیک بیت، هه ردوو بلۆکه که هه ول ده دن وا له و به شه ماوه یه ی جیهان بگه یه نن، که مرۆفایه تی هیچ چاری نیه ده بی یه کیک له و دوو ریگایه بگریته بهر و، بچیتته پال یه کیک له و دوو بلۆکه، هیچ چاره سه رتیکیش نیه ته نها نه وه ی به ری رۆژناوا، یان به ری رۆژه لات سه ریکه ویت، تا ناشتی بهر قه رار بیت و مرۆفایه تی به ئاسایش شاد بیت و، ناده میزاد بگات به دلتیایی؛ چوونه پالی به شه ماوه که ی جیهان، تاکه پتگایه بۆ زالبوونی یه کجاره کی یه ک له و دوو هیژه به سه ر نه وی دیکه دا، تا باری شلۆقی و نه و سه ر و نه و سه ر و سه رلیشتیوان کۆتایی پی بیت.

جا نایا پووی راستی له م بانگه شه یه دا چیه؟ پووی بهرژه وهندی نه ته وه یی و بهرژه وهندی مرۆفایه تی له و بانگه شه یه دا چیه؟

نه له بهرژه وهندی ئیمه دایه و، نه له بهرژه وهندی مرۆفایه تیدایه، که یه کیک له و دوو بلۆکه به سه ر نه وی دیکه دا زال بیت و بوونی بسپرتته وه؛ ئیمه له ژاندا له

قۆزاغى تەۋا كۆردى بوننى سىروشتى خۇمانىن، لى قۇزاغى رىزگار كۆردى
بەرژەۋەندىيە كاغانىن لىدەست داگىر كەران، لى بەرژەۋەندى ئىمە نىيە، كە بلۆكى
پۇژھەلەتتى بە يەكجارى شىكىست يېنىتتە، ھەروەك لى بەرژەۋەندى مەۋقاىە تىشىدا
نىيە.. بىگومان بوننى ئەۋ بلۆكە نەۋ ھىزەۋە لىم ماۋىيەدا، يەكىنكە لى
داينىكارىيە كاغان، تا ئەۋ مافانە پۇژ بەرپۇژ رىزگار بكەين، ھەروەك دايىنىكارىيى
كاتى بۆ مەۋقاىەتتى، كە ھىزەكانى داگىر كەرى سىتمەكارى زۆردارى مەكباز
بەسەرىدا زال نەيىت.

۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳

ههروهه ئیتمه پیتیستییه کی کاتیجان به بلۆکی پۆژهه لاتی ههیه، بۆ ترساندن دهستدریژکار و چهوسینه ران و، گه پێانهوهی مافه داگیرکراوه کانی جهماوهر، له سێبهری نهو ترساننده! ئیتمه قهرزاری بوونی نهو ههتیهین به زۆر له ههوله کانی

١ همدروك حالتی نه مېرؤ كه نه مېريكا تاكه هېژى جيهانه و نه ناروژووى خوى بهرېوې دهبات.
(محمد الحسنوى)

بەدیھتەنانی دادوەریی کۆمەڵایەتی، ئەگەر لەبەر ترسی شیوعیەت نەبواوە زۆر کەمی دەهاتە دی!

بەلام هەموو ئەمانە مانای ئەوە نیە، کە باشی ئێمە و چاکەیی مرۆڤایەتی لەوەدا بێت، سەربازگەیی رۆژەهەڵاتی سەرکەوتنێکی یەكجارەکی تەواو بەدەست بێنیت و، ئەو خەونە خەیاڵییە شیوعیەت بێتە دی و، هەموان قەرزاری شیوعیەت بن.

ئەم سەربازگەییە چاکەیی بۆ ئێمە ناوێت، بەرگەیی ئەوە ناگرێت کە ئێمە لەسایەیدا رێژیکمان هەبێت، دەیهوێت سەرباز و کۆیلەیی بین، ئەك خاوەنی بوونیکی خودی و قەوارەییەکی رێزدار بین. ئەزمونی فەلەستین، ھەقیقەتی ناخی روسیای شیوعیی بەرامبەر بە ئێمە ناشکرا کرد.

لە ئەنجامی ئاسایشدا ھەلۆتستی دژایەتی ئێمە وەرگرت^(۱) ھەرۆك چەكەکانی بلۆکی رۆژەهەڵاتی سوو لە دەست جولهكە لە فەلەستین لەپرووی ئێمە وەستا، ئەمە لەبەر ئەوەی روسیا ھەزناکا ھەموو عەرەب قەوارەییەکیان ھەبێت، ترسا لەوەی بلۆکی عەرەبی لە داھاتوودا بێتە ھێزێکی راستەقینە و لە دەسەڵاتی شیوعیەت ھەلگەڕێتەو، وای بەباشتر زانی کە ھەموو بانگەشەکانی بۆ مافە سروشتیەکانی گەلانی چەوساوە بێتە ھەڵم و، یەکیك لە بنەماکانی پرۆپاگەندەیی دژ بە داگیرکەر لەدەست بکات و، رێگا بدات دەولەتی ئیسرائیل لەسەر بنەمای تاکە. ئایین داھەزریت -کە ئەمە گەورەترین شتێکە شیوعیەت رەتی بکاتەو-، ھەموو ئەمانەیی بە باشتر زانی لەوەی بلۆکی عەرەبی بەھێز بکات، ئەو لێدانەشی لێدانێکی سستەمکارانەبوو، تا ئیسرائیل لە ناخیدا وەك دړك داھەزریت، یەکیتیە جوگرافییەکی لەت بکات، سنوورەکانیان لێك جودا بکاتەو، لە یەكگرتن و ھێز و کەسایەتی بێبەریمان بکات.

^۱ (ئەندریە گرۆمیکۆ) مۆمۆرە نوێنەری ئەوکاتەیی یەکیتی سۆڤیەت لە تەنەو یەكگرتووەكان، دووھم كەس بوو لەدوای ئەمریکا بێتاوی ولاتەكەییەو دانێ بە قەوارەیی زایونیدا نا... (محمد الحسنای)

روسىا دژى يەككىتى و ھىز و بوونى خودىسى ئىمەيە، ھەموو ئەوانەى
پروپاگەندەى شىوعى كاوتۇى دەكات، تەنھا چەككە، لە مەلەنئەكەيدا لەگەل
بلۆكى رۇژناوايى بەكارى دەھىنئەت، بەرامبەر بە پروپاگەندەكانى دژ بەو بلۆكە.
لە دىدى شىوعىيەتى روسىدا چى تىدا نىە، كە رى ئەدەين بە بلۆكى رۇژناوايى
داھاتەكانى ئىمە لە جەنگى دژ بەو بەكار بىنئەت، بەلام ئەوئى بىيەنە خاوەن
قەوارەيەكى خودى و، ھىزىكى تايبەتى و، بوونىكى نەتەوئى، ئەو نايىت!
بانگخاوەكانى شىوعىيەت لە ولاتەكانان دەتوقن، وەك ئەوئى مار پىئەى دابن،
ئەگەر گوئىيان لە بانگەشەى كۆمەلەبونىيان گوئى لىيىت كە كەسايەتەكى
بەھىزمان بۆ دروست دەكات. ئەوان دەيانەوتت تەنھا كلكى شۆپ بىن و دروشى
شىوعىيەت بلىيەنەو، لەكاتى ھەلگىرسانى جەنگدا، لە سەر زەويەكانان
ئاسانكارىيان بۆ بكەين! ئەمەش ھالەتەكە، بەرژەوئەندىەكانان قىولئى ناكات،
بەلكو تەنھا ھەستەكرەكان بەوئى، كە مەروئىن و ئاژەل و كەلپەل نىن، قىولئى
ناكات!

لەوانەيە ئەمەرو شىوعىيەت لەبەرچا و زەھمەتەكەشە بىيەشەكان زۆر جوان و
برىسكەدار بىت، ئەو زەھمەتەكەشەكانى خوئىيان دەكرىتە ياقوت بۆ سىنگ و
مەلەكان و، ئارەقەيان دەكرىتە شەرابى ئارەقخۆر و سەرخۆشەكان. بەلام وئىنەيەك
بەيئە بەرچاوت، كە تىايدا مەروئەيەتە ھەرھەمووى لەنا و تاكە قالبى شىوعىيەت دا
بىت، رى نادىرئى يەك فەكرتان بىت، رى بە دلىك نەدرىت بە لىدانىك لىبەت، كە
لىنن و ستالين بەدلىان نىە... تەنھا ئەم تىروانىنە موچەك بە لەشدا دىنئى، ھەموو
ھەستەكى ئادەمىيى ساغ دەترسى بەدى بىت!

سروشتى ژيان نايەوتت يەككە لەو دوو ھىزە ماددىە سەركەوتنى يەكجارەكى
بەدەست بىنئەت، ئەو دوو ھىزەى، كە جىاوازی نىوان سەروشتەكەيان، تەنھا
جىاوازی بەرژەوئەندى و چاوتەكە، شەكستىش لە جەنئالىي سەركەوتندا شىن
دەبىت، ھەروەك سەركەوتنىش لەسەر خاك و خۆلى شەكست شىن دەبىت.

ئیمەش وا دەبیسنین کە هاوێمانەکان ئەوەندە کۆششەیان کرد بۆ شکست
پێهێنانی ئەلمانیاو ژاپۆن، ئیمڕۆ لەبەردەم وێرانە و مەیتەکان سەر دادەنەویتن، تا
ئەو گەورەپیاوانە رزگار بکەن، کە دویتنی کوشتیان، تا پشتی پێ بەستەن لەدژی
گەورەپیاویکی نوێ.. هەمان ئەوەی دوای جەنگی جیهانیی یەکەم کردیان.. ئەگەر
بەیانێ بەسەر بەرەو پۆژەهەلاتدا سەرکەون، هەر لەخۆیدا دوژمنیکی بۆ پەیدا
دەبێت، بەهۆی ئەو فشار و خەفەکردنە، کە مەرقایەتی ناتوانیت زۆر بەرگە
بگیریت.

ئەوا یەزغسلافیا دەستی پێکرد، هەتا پێش ئەوەی جەنگەکە پرویدات، دوای
ئەویش لەتلەت بوون لە سەربازگەیی شیوعی پروودەدات،^(۱) لەبەر هەمان هۆ، یان
بەهۆی مەیین و پاوەستان، کە لە ئەنجامی داپشتنی مەرقایەتی لە یەک قەلبدا
دروست بوون، کە تەنها یەک بیرۆکە بەسەریدا زالە و، لەدوای قۆناغی شیوعیەت،
رینگە بە هیچ پەرەسەندنێک نادات، کە بە کۆتایی خەونی مارکسی دادەنرێت و لێی
تێپەر نابێت! ئەمەش نەفرەتێکە، ئەگەر تووشی مەرقایەتی بوو، ئەو بەلایەکی
مەزنی بەدواوایە.

سادەو ساکار و ساویلکەین، گەر واتێبگەین ئیمە دەتوانین لەپشت لێکدانێ
هەردوو بلۆکە مەزنەکە لە جەنگێکی یەكجارەکی کۆتاییدا، ناشتییهکی جیهانیمان
دەست دەکەوێت. زۆرکەسی چاک و بێتاوان لەجیهان لە هەردوو جەنگەکی
پاڤردوودا، خەیاڵی ئەم بەروبومە بەتامە پێگەیشتوویان دەکرد؛ کەچی داری جەنگ
تەنها بەری تالی دا، ئەو پیاوێ چاکە بێتاوانانە تالیان چەشت؛ بەرە شیرینەکەشی
هەمووی بۆ زۆردار و چەوسێنەرەکانی پۆژەهەلات، یان پۆژئاوا بوو.

^۱ بەراستی ئەم لەتلەت بوونە لە سەربازگەیی پۆژەهەلاتی روویدا، یەکییتی سۆقیەت لێک تراز،
لەسالی ۱۹۹۲ شیوعیەت رووخا، بەبێ ئەوەی هیچ سودێک لە کێشەیی دوو جەمسەرەکە
وەربگیرین، بەلکو تەنها گوێگر بووین بۆ ئەم و ئەو، جەنگی ئەوانان دەکرد ئەک هێ خۆمان،
هەلی زێڕینمان لەدەست دا کە دەمانتوانی یەکیتمان و هێزی خودی خۆمان بنیات بنیین..
(محمد الحسنای)

پىڭگاي پىزگارىيى

پىڭگاي پىزگارىيى مەۋقايەتى بەدبەخت ئەۋە نىيە پالداۋە ئەم سەربازگە، يان ئەۋ سەربازگە، تا يەككىيان ئەۋى دىكە تىكە بشكىتتە و پروۋى جىيەنى بۆ چۆل بىيەت، بە تەنھا بەسەرىدا زال بىيەت و بە ئارەزۋى خۆى بىيەت بەپتۈە.

جەنگەكە لە ناخى خۆيدا لە زەۋىيەكى دەرەۋەى زەۋىسى ئەۋ دوو بلۆكە پروۋەدات. لە توركىيا و، ئىران و، عىراق و، سورىا و، مىسەر و، باكورى ئەفرىقىا و، لە پاكىستان و ئەفغانىستان پروۋەدات. لە سەرچاۋەكانى ئەۋتى ئىترانى و عەرەبى لە (عبادان) و (ظەران).. ئەۋ جەنگە، داۋاتەكانى ئىيەمە لەناۋ دەبات، ژيانى ئىيەمە تىكە دەشكىتتە، زەۋىيەكانى كاۋل و ۋىران دەكات.^(۱)

جا ئەگەر ئەمىيان سەركەۋىت يىان ئەۋيان، ئىيەمە لە ۋىترانى و تىكشكاۋى لە جەنگەكە دەرەدەچىن. ئەك ۋەك ئەۋى لەئەۋروپا لە جەنگى پابردوۋ دەرچوۋ، بەلكو ۋەك ئەتەۋىيەك، كە ھەرگىز لەجەنگ دەرئەچۈيەت.

بۆ نمۇنە ئەگەر ھىرۋىشىما بەھۆى بۆمبىتىكى ناۋكىيى بچوۋكەۋە رۆيشت، ئەۋا ئىيەمە دەيىنە ئەۋ مىشكە بچوۋكانەى بۆ تاقىكرەنەۋى بۆمبى ناۋكى و، بۆمبى ھىدرۋجىنى و، گازى مردنى لەسەرخۆ و، تىشكى مردنى ئەفسوناۋى و، جەنگى قايرۆسە سەركەشەكان و، ھەموۋ ئەۋانەى لە مىشكى كافەر لە دونىايى ۋىژدانى پىيسى رۆژئاۋادا ھەيە، بەكاردىن.

لەيۋە بانگخۋازانى بلۆكى پۆژئساۋايى بىە چارەسەركردنى كىشە ھەلپەساردراۋەكانىمان لەگەل داگىركەر مەنەمان لەسەر دەكەن، ئەگەر ئىيەمە بچىنە پال سەربازگەى سەرمایەدارى، كە ناۋيان ئەۋە سەربازگەى دىموكراسى! ۋەك ئەۋى دوو جار لەسەر يەك ئەچۈيەنە پاللى، ۋەك ئەۋى دووجار لەۋ كۈنەۋە مار پىتۈەى ئەدابين. مەن دەزائىم ھۆى ئەم ھەلۋىستە سەيۋە گوماناۋىيە چىيە.. ئەۋ ھاۋىيەمانىيە سەۋىيەى نىۋان سەرمایەدارى ناۋخۆ و داگىركەرى پۆژئاۋايە، ئەۋە بەرژەۋەندىيەكى ھاۋىيەشە لەنىۋان داگىركەران و چەۋسىنەران. زۆردار و چەۋسىنەران

^۱ ھەر ئەمەبۈۋ لە ھەردوۋ جەنگى كەندەۋى يەكەم و دوۋەمى پەش پۈۋىدا (مەمەد الجىناۋى)

لیره ناتوانن که میټک لهو چهوساندنوه و زۆرداریه ی لهسهری پاهاتوون کهم بکه نهوه؛ دهسزانن که داگیرکهر پشتیوانی سروشتیی نهوانه، نهو نهمانی هیناوه تهبون و دروستی کردوون، دهسلات و دهوله مهندي پی به خشیون. نهو بوو پاداشتی دایه نهوانه ی سویای (عورایی) یان هه لڅه له تاند^(۱) و، له میسر یارمه تی سویای داگیرکهر یان دا و؛ زهوی و سامانیان پیتشکهش کردن، ههتا وایان لیها توه نه مرۆ به مندائی ماله گه وره کان داده نریت، به نازناوی خیزانه به ریزه کان ناو ده برین!^(۲) داگیرکهریش له هه موو شویتیک نه مه ده کات، نزیکترین نمونهش (جلای) ناپاکه له مه راکش، که شهرم ناکات شانازی به مردنی کوره کهی ده کات له هه له ته تی فه رهنسی بۆ سهر مسولمانانی ولات!

گه وره کان چی بکه ن، که جه ماوه ر بیته سوته مهنی جهنگیکی نوی؟ جهنگه کان سامانیان چه ند قات ده کات؛ نهو قه رزانه یان بۆ ده دات، که له سهر زهوی و زار و کۆمپانیایان قورس بووه، نه گهریش زیاده مه سره فیان بۆ خویان کردوه له دۆرانی لگاو (قمار)، یان رابواردنی خراپه کاری و بیژه وشتی، که سامانی زۆر لوش ده کات، دلنیاشن که له ژیر سایه ی رهوشی کاتی (احکام عرفیه)، که له گه ل جهنگدا هاوده مه، خویان له ئابرو چوون ده پاریزن و، ده مه کان داده خه ن و، قه له مه کان ده شکینن و، به توندی لهو نازاد یخوزانه ده دات، که جه ماوه ر له مافه کانیان به ناگا ده هیننه وه. نهوان دلنیا ن که خویان لهو جهنگانه دا تیا ناچن، هه روه که له سامانه کانیان دلنیا ن؛ چونکه له پۆژه سلات باجی خوین ته نها هه ژاره کان ده دیده ن! بینیمان له جهنگه کانی فه له سستین چۆن نه فسه ره کان - که کوری پیاهه گه وره کان بوون - له به لا کانی گۆر پهانی جهنگ دورده که وتنه وه، دوا ی نه وهش مه دالیای نازییه تیان پی ده به خشرا، له کاتی که دا نهوان له قاهیره له باړ و مه لهاکان نقوم بووون!

^۱ له جهنگی (تل الکیر) سالی ۱۸۸۲

(عهد الحسنای)

^۲ نهو وتانه له سه رده می مه لیکی لابر او نووسراوه، له م چایه دا وه که تو ماریکی میژویی هیشتمانه وه.

(عهد الحسنای)

گهواره کان چی بکمن تا ولاته که یان به ره پوره وی سهرمایه داریه وه ببه ستنه وه - که هاوپه یانیکی سروشتییانه - له کاتیکیدا خویان له هه موو زیانیکی پاریزراون؟ سهرمایه داری رۆژئاوایی چی بکات، تا له هاواری گهلان بۆ نازادی خۆی که پ بکات، له کاتیکیدا خۆی جله وی نهو گه ورا نهی به دهسته، که له راستیدا ده زانن کییه نیعمه تیان پی ده به خشیت و ده یان پارێزیت؟!

به لām بانگخوازانی شیوعیهت، مهنه تی نان و ناشتیمان له سهر ده کهن، نه گهر بچینه ریزی شیوعیه ته وه، تا شیوعیهت سهرکه ویت.

ئیمه به راستی پیوستمان به نان و ناشتی ههیه. به لām له گهل نه وه شدا پیوستمان به هیز و کهرامهت ههیه. شیوعیه تیش نایه وی بونیکی خود (ذاتی) یان ههیت، یان وه که مرۆف سهرمان به رزکهینه وه. نه وه تا غویه کهمان پیشان ده دات له هه لویستی له گهل پهروه ده که راوی یه که می، که یوغسلافیایه، کاتیکی ویستی بوونیکی بۆ خۆی پیکه وه بنیت.⁽¹⁾

له وانه یه له نه وروپای مه سیحیدا، شیوعیهت تا که رینگا بییت بۆ به دیهتانی دادوه ریی کۆمه لایه تی ماددی؛ به لām له ولاتی ئیمه تا که رینگه نیه، چونکه ئیمه شیوازی دیکه مان ههیه بۆ به دیهتانی دادوه ریی کۆمه لایه تی، که گشتگیرتر و ریزدارانه تره له دادوه ریی شیوعیی ماددی، بونی خودیمان لی ناسه نییت، دژایه تی چه زی سروشتیمان ناکات له بوونی کهرامهت، نه وه لای ئیمه ریزدارانه تر و له پیشتره.

رینگای رزگاری نه وه یه، که له زهویی جهنگه چاوه وروانکراوه که دا، بلۆکیکی سییهم بیته بوون، به نه وان و نه وان یلیت: نه خیر! ئیمه رینگا نادهین له سهر لاشه و ویرانه ی ئیمه جهنگه که تان به رپۆه به بن. ئیمه لی ناگه رپین داها ته کا مان خزمه تی

¹ له گهل (مجر) سالی ۱۹۵۶ و، چیکۆسلۆفاکیا سالی ۱۹۷۲ ههر وای کرد، ولاته که ی داگیر کرد و حکومه ته نیشتمانیه که ی روخاند، نه گهرچی نیشترای بوون.
(محمد الحسنای)

چا و چنۆکیه کانتان بکات، لی تاگه پرتین جهسته کافان کیلگهی مینستان بۆ خاوین بکاتهوه، وه کو مهر و بهرخ ملمان نادهینه دهستان.

تهنها نه مهیه هیمنیه کی کهم ده گه پرتین تهوه بۆ سه ره گهرمه کان؛ هاوسه نگییه کی کهم ده دات به ههنگاهه شیتانه کان. پاشان نهوان و نهوان ههست ده کهن، که لهم پارچه زهویه فراوانه مهزنه گهنگه دا، خه لکانیک ههیه حیسابیان بۆ بکریت، نهک که لهویه لیکی فریدراو بن، یان ناژه ل و کلک بن!

نهوانی پروپاگهندهی دوو بلۆکه که پۆحیانی داگیر کردوه ده لێن: نه مه مه حاله، ههچ چاره مان نیه، ئیمه نهو ههتزه مان نیه، که له نیوان دوو بلۆکه که بینه بهریهست؛ لیره ولهوئ به پییه کانیاں پاغان ده که نهوه، راگهیاندنی بی لایهنی دادمان نادات، بکهوینه دواي ئه یان نهو.

من ده زانم چۆن پروپاگهنده روخ و میشکه کان داگیر ده کات؛ به لام نازانم خه لک چۆن بهو ناسته خویمان به کهم ده زانن، چۆن شهرم ناکن به ویستی خویمان بینه کۆیله و شت و مهک!

سوپا که مان دلنیا نیه، که جهنگه که له زهویی دوژمن به پتوه ببات، ده و روبه ر بۆی له بۆسه دان؛ تهقه مهنی و خۆراکه که ی له کار ده خه ن؛ رینگای هاتوچۆ و په یوه ندیی لی ده برن؛ سیخوپی به سه ردا ده کهن، له ئارامی و ئاسودهیی بی به شی ده کهن، جا نه گهر لییان بگه ریت چی ده کهن بیکه ن، یان هه لمه تیان بکاته سه ر، روبه پرووی شوڕشیکی ناوخۆیی ده بیته وه، له هه مان نهو کاته ی که له گۆره پان روبه پرووی دوژمن بۆته وه.

سوپای نه لمانیی سه رکه وتوو، پیش نه وه ی له گۆره پانی جهنگدا بشکیت، دوو جار به هوئی شوړش و پا په رینی ناوخۆیه وه شکا. له جهنگه کۆنه کان یان تازه کاند، ههچ سوپا یه که نیه روبه پرووی دژایه تی گه لان بیته وه و له دلنیا پیدا بیت. کهس برۆای به مه نیه تهنها خۆ گیلکه ره سه رشۆره کان نه بیت.

نهو گه لانه ی به سه دان ملیۆن ده ژمیتر دیتن، که شوینه ستراتیژییه کانیاں، برپاری نه بجامه کانی هه ر جهنگیکی جیهانی ده ده ن، داها ته سروشتیه کانی برپاری

سہرکہوتن و شکست دہدہن.. ٹہو گہلانہ ٹہگہر شتیکیان بویت دہستہوسان نابن، بیجگہ لہمہ ہہرچی بوترتیت قسہی بیمانایہ!

وتہی نیسلام

نہمہیہ ٹہوہی واقع دہیدرکیٹیت، ٹہوہی تیروانینی زانستی بۆ بارودوخہکان و شتہکان دہیگاتی، ٹہی وتہی نیسلام لہ ہہلوتیت لہ واقعی بارودوخ و شتہکاندا چیہ؟

۱- ٹہم نیسلامہ بہ مہدہنہ گشتیہکانیہوہ دہریارہی ژیان و، بہ بیروکہ گشتیہکہی دہریارہی ناشتی.. نہفرت لہو جہنگانہ دہکات، کہ مروثایہتی لہم پروژگارہ نہنجامی دہدات، نہفرت لہو ہویانہ دہکات، کہ دہیہیتیتہ بوون، نہفرت لہوانہ دہکات، کہ بانگہشہی بۆ دہکەن و بہشداری تیا دہکەن.. ٹہوہ جہنگیکہ پالنہرہکانی نہفرت لیکراوہ، پروداوہکانی نہفرت لیکراوہ، نہنجامہکانی نہفرت لیکراوہ، لہبہر ٹہوہی ہہمووی جہنگیکہ دژ بہ وتہی خوا لہسہر زہوی، جہنگیکہ دژ بہو بنہما بہرزانیہ، کہ دہیہویت.

لہگہل ٹہوہشدا نیسلام لہسہرمان حہرام دہکات، کہ بچینہ پال ہیزہ زۆردارہکانی سہر زہوی، ہاوکاری خرابہکاری و دوژمنایہتی بکہین: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ: ٹہوانہی پروادارن لہریگہی خوا دہجہنگن، ٹہوانہش کہ بیپروا بسون لہریگای تاغوت شہر دہکەن. ﴿النساء/۷۶. ہیچ گومانی تیدا نیہ کہ ہاندہری ٹہم جہنگہ و نامانجہکانی بەشی وتہی خوای تیدا نیہ، لہہیچ حالہتیکدا لہریگای خوا نیہ.

۲- نیسلام قہدہغہی کردوہ، کہ دہستی یارمہتی بۆ ٹہوانہ دریژ بکہین، کہ نازاری مسولمانان دہدہن و لہ ولاتی خویمان دہریان دہکەن و پشتیوانی لہ دہرکردنیان دہکەن: ﴿لَمَّا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ: بہلکو ریگہتان نادا لہگہل ٹہوانہ بیہنہ دۆست، کہ لہسہر ٹاہین شہریان لہگہلتان کرد و ٹیوہی لہ زیدی خوتان ناوارہکرد و پشتیوانییان لہ دہرکردنی ٹیوہ کرد. ﴿المتحنة/۹.

که چې ئینگلته را و نه مریکا و روسیاش له گهلپان هاویهش بوون به درکردنمان له ولاتمان له فلهستین. که هم موو مالیکې مسولمان له سر زهوی مالی نیمه. فله پنهسا هاویهش بوو له نازاردان و جهنگی نیمه له باکوری نه فریقی هر هم مووی و نیستاش برده و امه، هم موویان له نایسندا دژایه تیمان ده کهن و هیشتاش برده و امین.

له گهل نه و ه شدا هم موو په یان به ستنیک، یان هاوکاریه که له گهل یه ک، یان زیاتر له و ده ولته تانه، ئیسلام به ته وای حدرامی ده کات؛^(۱) نو ده ولته ش که نه په یانه ده به ستیت له ده قی ئیسلامی پاشکاو درچوه، بویه گوپرایه لی بو نو ده ولته له و کاره خراپه دا له سر گه له کدی نامینتی؛ به لکو پیویسته له سر نوموت به هم موو شیوازیک و به هم موو ریگایه ک، ده ولته که له و خراپه به بگریته وه.

۳- نه ئیسلامه له سرمان پیویست ده کات، که ستم له سر مرؤفایه تی لابه رین و، ده بی له خؤمانه وه ده ست پی بکه یین به لبردنی ستم له سر خؤمان. هیچ ستم میک له سر زهوی له داگیرکر خراپتر نه. که نه مرؤ به پیور له گهل ولاتی ئیسلامی، سی ده ولته ستمکاره ده ستریزکاره که یه: ئینگلته راو فله پنهسا و ئیسرائیل.^(۲)

پاشان ئیسلام بانگمان ده کا بو تیکویشان دژي نو ده ولته تانه له هم موو گؤره پانی کدا؛ هرکاتیک یه که مین هلمان بو ه لکه وت، شمشیری له پروو بهرز بکه یینه وه؛ خؤمان و ادابین که له حاله تی جهنگداین له گهلیدا، تا له دوژمنکاری وازده یتیت؛ ﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾. نیوه له گهل نه وانه دا که شهرتان پی ده فروشن، له ریگای خوا بجه نګن. البقرة/ ۱۹۰.

^۱ نه مه نه گهر په یان په ستنه که یان هاوکاریه که بو ناماهی جهنگی یان سربازی بوو، به لام نه وای په یوه ندی به کاروباری ته ندروستی و زانسته جیه جی کاریه کان و هاو شیوه کانیانه وه هیه، ناکه ویتته ناو نه م حدرامیه وه. (محمد الحسنای)

^۲ نه مه له سرده می دانانی کتیه که بوو، نو ده ولته تانه بوون که له سالی ۱۹۵۶ هیرشی سی قوولپیان کرده سر میسر، به لام نیستا سدی ده ولته ستمکاره ده ستریزکاره کان نه مریکایه. (محمد الحسنای)

۴- لەم بىۋارەدا ئەۋەدى لەسەر دەۋلەت و حكومت جىيەجى دەيىت، لەسەر كۆمەل(جماعة) و تاكەكانىش جىيەجى دەيىت. ھەموو كۆمپانىيا، يان دامەزراۋىكى دارايى، يان بازىرگانى و ھەموو تاكىك، ئەگەر ھاۋكارى لەگەل ئەۋ دەۋلەتەنە بىكات، جا ھەر جۆرە ھاۋكارىيەك يىت، ئەۋە لە ئىسلام دەرچۈە، پىچەۋانەى فەرمانى خوايە، لە ئوممەتى ئىسلامى دەرەچىت، لە ھەركۆى بن زيان بە مەسۇلمانان دەگەيەنەت.

ئەۋ بەلەيندەرەنەش، كە خۇراك و شتە گىرنگەكان بۆ سوپاي ئەۋ دەۋلەتەنە دەھىنن لەھەر كۆى بن، ئەۋ كرىكارانەى لە سەربازگەكانيان كاريان بۆ دەكەن، يان لە بەندەر و شوئەكانى دىكە شتيان بۆ بار دەكەن؛ يان ئەۋ زانايانەى دىن دەكەن بەپىشە، كە كۆمپانىياكانى داگىر كەران بەكاريان دەھىنن، تا لەكىشەكان رزگاريان بىكەن.^(۱) ئەۋانە ناپاكىي لە خوا و پىغەمبەرەكەى و ناپاكى لە مەسۇلمانان و ناپاكى لەخۇيان دەكەن و، سەربىچى خوا و پىغەمبەرەكەى دەكەن بەدرىزايى ئەۋ ماۋەيەى دەستى پاروۋىەك، يان خزمەتتەك يان يارمەتتەك، يان فەتۋايەكيان بۆ درىژ دەكەن!

ئىسلام لەسەر ھەموو تاكىك و، ھەموو دەستەيەك و، ھەموو حكومەتتەك و، ھەموو دەۋلەتتەك لە ۋلا تىكى ئىسلامى پىۋىست دەكات، كە دژى ئەۋ فەتۋا زۆردارە جىيەك بىكات و تىبىكۆشىت و، بەۋ پىگايەى بۆى دەكرىت، گورزى لى بۈەشىنەت. ئىمە لە ھالەتى جەنگىكى بەردەۋامداين لەگەلەيا، تا ئەۋ كاتەى ۋاز لە دوژمنايەتى ئىمە و، دەستدرىژى لە ھەموو زەۋى دەھىنەت.

^۱ ھەروەك شەيخ مەھمۇد نور-شەيخ رۋاق الجبارتە لە ئەزھەر- كوردى، كە بەرگىرى لە داگىركارى ئىتالى بۆ لىبىيا كورد و باسى دەستكەۋتە شارستانىەكانى داگىركەرى كورد و، بەتۈندى ھېرشى كوردە سەر سىۋىيەكان كە لە لىبىيا سەركردايەتى جىيەدى ئىسلامىيان كورد.
(مەھمۇد الحسنائى)

ئەمەییە و ئەی پاشکای پوونی ئیسلام، و ئەییەکی بەرز و دەنگدەرەواییە، رینگای
رزگار یونمان بۆ دەکاتەو، رینگای ناشتی بۆ هەموو مەرزقاییەتی دەکێشیت.
ناشتیەکی تەواو و گشتگیر، دوور لە سەتەم و خراپەکاری و دوژمنکاری.

بەلام چۆن ئەم و ئەییە ئیسلام لە واقعی ژياندا دیتە دی؟ وەلام ئەواییە کە لە
پەروشی جیهانیی ئیستادا نایەتە دی، مەگەر ئومەتی ئیسلامی دوو هەنگای
هاو دەم هەلبگریت:

هەنگای یەكەم: گەرانیەو بۆ حوکمی ئیسلام لە ناو هەموو دەولەتێک لە
دەولەتەکانی و، هەلبێجانی یاسا و دەستورەکان لە شەریعەتی ئیسلامی و،
جێبەجێکردنی بنەما پەروشتی و ئابووری و کۆمەڵایەتیە هەلبێجراوەکانی ئەم
شەریعەتە و، دارێشتنەوێ پرۆگرامەکانی فێرکردن و پەروەردە و بەرنامەکانی لە
سایە ییروکە ئیسلامی بۆ ژيان.

هەنگای دووهم: ئەواییە کە ئەو دەولەتە ئەزیز بەیداغی ئیسلامدا کۆبێنەو،
کۆبێنەو لە بواری سیاسەتی نێودەولەتی و، لە بواری ئابووری و، لە بواری
جەنگی.. کۆبێنەو کە لە سەر ئەو بناغیە بێت کە یەكەم: داوای سەربەخۆیی و
ئازادی تەواوی خۆی و هەموو خەڵکەکی دەکات، جەنگێک دەبێت دژ بە هەموو
دەستدریژکاریێک بۆ سەر ئەم سەربەخۆییە، دووهمیش: دژی هەموو دەستدریژکاریێک
و، هەموو داگیرکاریێک دەوێستیت، هەر جۆریێک بێت و لە هەر لایەکی ئەم زەویە
بێت.

ئەم بلۆکە هاوچەشن و چون یەكەییە، کە بۆی هەییە پەیداغیێکی نوێ هەلبکات،
کە ییروکە نوێی مەرزقاییەتی دەنوینیت و؛ دەبێتە رێنیشاندەریێک بۆ مەرزقاییەتی
گومرای ئەشکەنجەداری بەدبەخت.

ئەم بلۆکە سنورە هاوێشە لە کەنارەکانی (ئەتلەنتی) تا کەنارەکانی
(باسفیک) ^(۱) کە مەراکش و تونس و، جەزائیر و لیبیا و، دۆلی نیل و سوریا و،

^۱ ئۆقیانوسی هیمەن : (محمد الحسنای)

لبنان و عیراق و، سردهن و دورگهی عهده‌بی و، یه‌مه‌ن و تورکیا و، نیران و نه‌فغانیستان و، پاکستان و نه‌نده‌نوسیا له‌خو ده‌گریت.

نهم بلوکه که ژماره‌یان زیاد له (۳۰۰) ملیون دانیشتوان ده‌بیټ،^(۱) که خاوه‌نی ده‌وله‌مه‌ندتس‌رین سهر‌چاوه‌کانی نه‌وت و ماده‌ده خامه‌کانن و، به‌ه شوینه ستراتیژی‌ه‌کانیان ده‌سه‌لاتیان به‌سهر هاتوچوی جیهاندا ده‌بیټ.

نهم بلوکه ده‌توانی س‌ه‌نگیټک بو خوی دانیټ، نه‌گهریش له‌چه‌ک دامالرایټ؛ ده‌توانیټ را بکات همریه‌ک له دوو بلوکه ناکوکه‌کان دوو جار بیر‌بکه‌نده، پیش نه‌وه‌ی ده‌ست به‌جه‌نگ بکه‌ن، که تیایدا شه‌واچه‌ه‌راوانه‌ه‌پریت، که به‌ریه‌ستی‌که له‌نیوان ه‌ه‌ردوو بلوکه‌که و پټک ناگه‌ن، ته‌نها به‌پرینی شه‌واویه نه‌بیټ؛ چه‌ندین جار به‌ر بکاته‌وه پیش نه‌وه‌ی له‌سهر سیاسه‌ته‌ه‌داگیرکاریه سته‌مکاره‌که‌ی به‌رده‌وام بیټ له‌م زه‌ویه داماره، به‌ر نه‌فرینی داگیرکه‌ر که‌وتوه.

نهم بلوکه ه‌ه‌موو نه‌مانه‌ی به‌ده‌سته، نه‌گهر پله‌ی وشپاری تیایدا گه‌یشته ناستیټک، که دژی پروپاگه‌نده دروینه‌کان به‌وستیټ، نه‌وانه‌ی بانگخوازانی همریه‌ک له‌و بلوکه‌نه‌ه‌پټی ه‌ه‌لده‌ستن. نه‌گهر شه‌و بلوکه‌ه‌توانی چو‌ن فەرمان‌پروا و چه‌وسینه‌ره‌کانی ناچار بکات په‌په‌وه‌یی سیاسه‌تی نیسلا‌می به‌گه‌رد بکه‌ن، نه‌گهر نابووری و تواناکانی خوی ری‌کخست و له‌ه‌داگیرکاری نابوری رزگاری کرد، که به‌ه‌وییه‌ه‌ه‌سه‌لاتی ده‌بیټ به‌سهر فەرمان‌پروا و سهرمایه‌داره‌ه‌چه‌وسینه‌ره‌کان و، نه‌وانه‌ی گوی به‌نیشتان، یان نه‌ته‌وه‌یان ناین ناده‌ن.

من بو‌ه‌لان ده‌نوسم نه‌ک بو‌ه‌کومه‌ته‌کان، بو‌ه‌ماوه‌ر ده‌نوسم، نه‌ک بو‌ه‌چه‌وسینه‌ران، من پروام به‌ه‌لان و چه‌ماوه‌ر ه‌ه‌یه له‌و پارچه‌ه‌راوانه‌ی زه‌ویدا. ه‌وکاره‌کانی لاوازی و جودایی ه‌هرچی بیټ، ه‌وکاره‌کانی فشار و خه‌فه‌کردن ه‌هرچی بیټ، پیوسته بانگخوازان پروایان به‌ه‌لان له‌ده‌ست نه‌ده‌ن؛ گه‌لانیټک بیانه‌ویټ ده‌توانن بینه‌ه‌وی سهرنیشه‌ه‌بو به‌ه‌یزه‌کان و ه‌اوپه‌پانه‌کانیان له‌خه‌لکی

^۱ نه‌مرو ژماره‌ی موسلمانان گه‌یشته (۲۰۰۰) ملیون، چاره‌کی دانیشتوانی گزی زه‌وی.
(محمد الحسنای)

ولات. دەتوانن ئەوان و ئەوان دووچارى دەردى بەردەوام بىكەن، لەگەلئىدا لە ھەلچون بەدور نابن، پشتيان لە شىوان و داروخان ناپارئىزن.

كاتى ئەو ھاتوو گەلان سىنورىك بۆ ئەو دەستە خراپەكارە دابنىن، ئەو ھى فرمانەرەوا و چەوسىنەرەكان ئەفامى دەدەن؛ ھەروا بىرپارى چارەنوسى خۇيان بەدەستى خۇيان بەدەن و، ھەموو دەستىك بىرن، كە دەپەوئىت پارى بە چارەنوسەكان بىكات بۆ مەبەستىكى تايپەت، كە ھىچى بۆ ئەو گەلانە تيا نىە.

فەلەستىن لەسەر قەسەبجانەى پىتەپىكىنى نىوان چەند مالىكى دەسەلاتداردا، لەدەست چوو، نەك لەبەر ئەو ھى ھىزەكانى ئەتەو ھى ەدەب-ھەرچەند لاواز بن-نەيانستوانى بەرامبەر كۆمەلە جولەكەپەك خۇراگرن. ھەرچەند يارمەتییان لە بلۆكى شىوعى و بلۆكى سەرمایەدارى بۆ بەھائايە، ئەگەر كۆمەلەى گەلانى ەدەبى ئەو چالاكەيان تىابوایە، كە چاۋچنۆكىي چاۋچنۆكان تىك بىشكىتت و، لەو دەستانە بدات كە يارى پىدەكەن، ھەرگىز ئەم كارەساتە روى نەدەدا.

كارەساتەكە ئەو كاتە پویدا، كە بەیداغەكان پەرتەوازە بسون، بەیداغى ئەتەو ھى لەرزۆك، واى كرد كە چاۋچنۆكىي دەولەتەكان و مائە دەسەلاتدارەكان، پاىەى يەكەمیان ھەبىت و وتەيان زال بىت.

جا گەرانەو بۆ يەك بەیداغى ئىسلام تاكە رىگايەكە ماو، ئەم بەیداغە نىشانە و مەدالىيە رىزگارىيە. وتەى ئىسلام دوا وتەيە، كە مسولمانان بۆ رىزگارى بانگەشەت دەكات، بەلكو ھەموو مەرزۇفایەتى بۆ ئاسايش و ژيان بانگەشەت دەكات.



ناوډروک

۵بیرو باومډ و ژيان
۱۱سروشتی ناشتی له نیسلاندا
۳۷ناشتیی ویردان
۳۷ژیرینزی و بیروباومډ
۴۲هزمکان و پیویتیپه کان (الاشواق والضرورات)
۴۶گونه و تهویه
۵۱نډرک په سمدردان و توانا
۵۶ناسوده بون به خوا
۶۰دابینکارمکان و دنیاپیپه کان (الضمانات والتامینات)
۶۵ناشتیی ناو مال
۶۵به ستنی په یوه نډیپه کی پررؤز
۶۹تیکه نې و به دمرغستنی جوانی نافرمت بؤ پیلوی بیگانه
۷۳سنورمکان
۷۹تلاق
۸۵فرمژنی
۹۲هاویه رپرسیاری غیزانیی
۹۷ناشتیی کومه نگه
۹۹ویردانی خوښه ویستی و به زمی
۱۰۳نه ده بی دمرولی و کومه لایه تی
۱۰۸هه سترگدن به هاوکاری و یارمه تیدان
۱۱۲ناما نجه به رزمکائی ژيان
۱۱۷سیستمی نه رمانډوایی
۱۲۱دابینکارپه کانی دادگه ری یاسایی
۱۲۴دهسته به ری ناسایش و سه لاهه تی
۱۳۲دهسته به ریپه کانی گوزمرانی ژيان
۱۳۶هاوسه نگیی کومه لایه تی
۱۵۱دنیا بون له یاسا
۱۵۷ناشتیی جیهان

۱۵۹.....	جيهاد نه پيښاوى خودا.....
۱۶۶.....	گهاني لېږونمېنې مړوښانه.....
۱۷۳.....	ډېگه زى ډېوشت نه مامه له وهه لښوگه وتدا.....
۱۸۷.....	ښه څي نېست؟.....
۱۸۹.....	له سهر پوځي تياچوون.....
۱۹۴.....	له دورپاندا ږنگادا.....
۲۰۲.....	ږنگاي ږنگاري.....
۲۰۶.....	وځه څي نه سلام.....

په یفتی کی کوتای

دانیشتن و گریگرتن له دانایان و بیریاران، تام و چیژتیکی بن هارتای هدیسه. بهرهمه کانیشیان له دواي خویان به هه مان شیوه.. هدرکه دهست پتکرد، تا کوتای ناتوانی دهستبرداری بیت، ههست به ماندوبون ناکهیت، واههست دهکهیت خوزراکتهو هه موو جهستهو گیانت داواي دهکات.. لهوانهیه هژکاری نه مه بژ نهو هزاره فراوانه بگه پشتهوه، که پهروهردگاری بالا پتی بهخشیون.. که له خزمه تیاندای ده بیت، واههست دهکهیت له جیهانیکی بالادایت، له جیهانی پاک و بیتگردیدایت، جیهانیك هه موو راستی و پاکی و رونییه.

من بهش بهحالی خوم ناتوانم وهسفی نهو چیژه بکه، که له خزمهت نهو زانا و بیرایانه دا ههستی پیته گرت، ته نه دا توام بلیم وهک چهراکینک وایه، له گه ل هه لانه وهی ههراپه ریهک، تامه زووی لاپه ریهکی دواتر ده بیت، تا کوتا بهشی ناتوانیت دهستی لی هه لگرت، نهوسا ههست به ناسوده ییهک دهکهیت، که زور جیاوازه له هه موو ههسته گانی دیکه.. ناخوشتترین کاره ساتیش لهو کاته دا نهو یه، که له سهره بامی چهژکه که دابریت.

(ناشتی جیهانی و نیسلام) په کیکه له شاکاره گانی بیرباری مه زنی جیهانی نیسلامی، ماموستا (سید قطب)، خوا به شهیدی قه بول بکات. تا نه یه یونیتته وه نازانیت چیه، چونکه له خویندنه وه ییدا، تام و چیژتیکی تایه تی هدیسه، له بولیکرده نهو ییدا جیهانیکی فراوانی روناک هدیسه، نوسهر زور لیپراوانه خال له سهر وشه کان داده نیت و چه مکه کان راست دهکاته وه، و، گریکویره کان دهکاته وه، لهو بهرویه دام هه رکه سیلک دهستی به خویندنه وهی چند دژیکی گردبیت، تا کوتای دهستبرداری نه بووه. و ایزام زوویه نهوانه ی خویندنیانه ته وه، به کوتای هاتنی کتیه که تینویه تیان نه شکاره، چونکه له ناخیاندا نهو ههسته هه بوه، که نه مه کوتای نیه!

هەتا پەرۋەردگارى دانا پەردەى لەسەر ئىمۇ نەيتىيە ھەلدايەۋە، دىلسۆزائىكى ھاندا
 بۆ ئىۋەى ئىمۇ بەشەى بەناۋى (والان- ئىى ئىستا)، كە لە چاپى يەكەم و دوۋەسى
 كىتەبەكەدا ھەبوۋە دوایى لىسى لاپراۋە، بىلاۋى بىكەنەۋە بىيخەنە بەردەستى
 خوتنەران، ئەگەرچى بەشىۋەى نامىلكەيەكى جودا لە كىتەبەكەش بويىت.
 بۆيە منىش ۋەك خوتنەرىكى ئەم كىتەبە، ھەستام بە ۋەرگىترانى بۆ سەر زمانى
 كوردى و بەشە لاپراۋەكەشم خستەۋە سەرى، بەو ھىۋايەى توانىيىتەم ھىزىر و
 تىپروانىنەكانى نوسەرم بە خوتنەرانى كوردزمان گەياندىيەت.
 داۋاكارىشم پەرۋەردگارى بەخشندە لە ھەلەكەتم بېورىت و بىخاتە تەرازوۋى
 چاكەكانەۋە و، بە بەرەكەتەكەى بەھرەۋەرم بىكات.

ۋەرگىتر

۲۰۰۶/۳/۲۰